

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ BİLİM DALI**

**KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN GÜNDELİK HAYAT ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE
TOPLUMSAL RIZANIN ÜRETİMİ: KONYA – SEDİRLER MAHALLESİ
ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

İbrahim ESEROĞLU

Ankara, 2026

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ BİLİM DALI**

**KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN GÜNDELİK HAYAT ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE
TOPLUMSAL RIZANIN ÜRETİMİ: KONYA – SEDİRLER MAHALLESİ
ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

İbrahim ESEROĞLU

**Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Tayfun ÇINAR**

Ankara, 2026

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ BİLİM DALI**

**KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN GÜNDELİK HAYAT ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE
TOPLUMSAL RIZANIN ÜRETİMİ: KONYA – SEDİRLER MAHALLESİ
ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Tayfun ÇINAR

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

1- Prof. Dr. Ayşegül MENGİ

2- Prof. Dr. Tayfun ÇINAR

3- Prof. Dr. Uğur SADIOĞLU

4- Doç. Dr. Can Giray ÖZGÜL

5- Doç. Dr. Ahsen SAÇLI

Tez Savunması Tarihi

20.02.2026

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Tayfun ÇINAR danışmanlığında hazırladığım “**Kentsel Dönüşümün Gündelik Hayat Üzerindeki Etkileri Ve Toplumsal Rızanın Üretimi: Konya – Sedirler Mahallesi Örneği**” (Ankara, 2026) adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

12.03.2026

İbrahim ESEROĞLU

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının ortaya çıkmasında pek çok ismin özverili katkısı bulunmaktadır. Her şeyden önce akademik yaşamın bir usta-çırak ilişkisi içerisinde yürütüldüğünü kendisinden öğrendiğim kıymetli hocam, danışmanım Prof. Dr. Tayfun Çınar'a verdiği emek, gösterdiği sabır ve anlayış, ortaya koyduğu tecrübe ve aktarım ile bütün bunların öncesinde akademik olsun olmasın bütün sorunlarıma yönelik geliştirdiği samimi yaklaşım için,

Prof. Dr. Ayşegül Mengi'ye tezin olgunlaşmasının uğrak noktalarında her zaman özverili tutum ve geri dönüşleri ile sürecin devamını mümkün kılan nezaketleri dolayısıyla,

Lisansüstü eğitimimin ilk dersini kendisinden dinlediğim Prof. Dr. Uğur Sadioğlu'na akademik olanla birlikte hayata ve insana dair de pek çok şey öğrendiğimden ve çalışkanlıklarıyla örnek oluşlarından ötürü,

Tez sürecinin başından sonuna kadar yapıcı eleştirileri ile sürecin tamamlanmasında önemli katkıları olan Doç. Dr. Can Giray Özgül'e anlayış ve yol göstericilikleri dışında anabilim dalındaki idari süreçlerde de nezaketle destek oldukları için,

Tez savunma sürecinde tanıdığım bir diğer isim Doç. Dr. Ahsen Saçlı'ya verdikleri destek ve anlayışlı yaklaşımları için,

Prof. Dr. Ruşen Keleş, Prof. Dr. Can Hamamcı, Prof. Dr. Nesrin Algan'ın lisansüstü eğitim sürecimin başından bu yana akademik gelişimimi destekleyen titizlikleri ve öğrettikleri her şey için,

Kendimi gerçekleştirme yolculuğumda üzerimde büyük emekleri olan olan ilkokul öğretmenim İsmail Toklu başta olmak üzere, lisans öğrenimimden bu yana destekleriyle hep yanımda olduğunu hissettiğim Prof. Dr. Esra Banu Sipahi ve bu

yolculukta bana eşlik eden diğer bütün hocalarıma minnet duygularımı ifade etmek isterim.

Sürecin başından sonuna kadar pek çok çalışma arkadaşımın ve dostumun destekleri ile bu metin savunulabildi ki onların manevi katkıları gerçek anlamda dayanışmanın ne olduğunu da öğreten bir okul niteliğindedir. Burada ismini vermeyi unutacaklarım olursa umarım gücenmeyeceklerdir: Esra Dursun Pınarbaşı, Hasan Atilla, Nuray Şahin, Aygül Akkuş, Asime Yıldız Güler, Esra Altınova Telatar, Hatice Ay, Zeynep Fırat Erkan, Meryem Çakır Kantarcıoğlu, Hikmet Salahaddin Gezici, Tuğçe Kelleci, İpek Sürmeli Söğüt, Turgay Ovalı, Haluk Kurtuluş, Ramazan Furkan Türkan, Ramazan Altıntop, Huzeyfe Pınarbaşı, Hasan Pekdemir, Afra Akgül Etlioğlu, Sümeyye Sakarya, Ahmet Berat Gör, Jeelan M. A. Aburub, Israa S. M. Alsharif, Ferhat Durmaz, Gökçe Karalezli Aydoğan ve İrem Gürel Güzel bu akademik yolculukta yüce gönüllülükle sundukları samimi dostluklarını derinden hissettiren güzide isimlerdendir.

Bu süreçte bana destek olan ve hukuki varlığı sona eren; sürekli isminin değişmesinden bir hal olmuş; doğduğum ve yetiştiğim Keçeciler, Hacı Hasan ve Sedirler Mahalleleri sakinlerine de beni kendilerinden biri görerek bu akademik metnin ortaya çıkmasında gösterdikleri destek ve görüşmelerde gösterdikleri sabır için teşekkürlerimi ifade etmek isterim.

Sürecin bürokratik kısımlarını takip etmemi kolaylaştıran ve bu yöndeki desteklerini hep hissettiğim kıymetli Barış Dicle ve Mustafa Yönden'e de burada teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak, bugünleri en az benim kadar özlemle bekleyen ve bu mutluluğu ziyadesiyle hak eden desteğim, sığınağım ve dayanağım; eşim, anne-babam ve kız kardeşime şükranlarımı sunarım.

Bu çalışma, büyürken yanında daha fazla bulunamadığım için hayıflandığım ve kendimi uzakta olduğum için hep bir buruk hissettiğim sevgili yeğenim Muhammed Bilal'e ve henüz yarı yaşını bile doldurmayan kızım Cahide'ye güzel bir gelecek ve aydınlık yarınlar temennisiyle ithaf olunur.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Konusu ve Problemi	8
Araştırmanın Amacı, Önemi ve Katkısı	12
Araştırma Soruları ve Hipotezleri.....	16
Yöntem, Saha ve Veri Toplama Teknikleri	21
Sınırlılıklar ve Etik Çerçeve	26

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL, KURAMSAL VE HUKUKİ ÇERÇEVE: GÜNDELİK HAYAT, MEKÂN VE İKTİDAR

1.1. GÜNDELİK HAYAT, KURAMSAL TEMELLERİ, YAKLAŞIMLAR VE SOSYOLOJİK ÇALIŞMALAR.....	32
1.1.1. Gündelik Hayatın Tanımlanması	32
1.1.1.1. Gündelik Hayatın Olumsuz Tarafları.....	43
1.1.1.2. Gündelik Hayatın Olumlu Tarafları.....	46
1.1.2. Gündelik Hayatın Pratik Örgütlenmesi	48
1.1.2.1. Sıradan Aktörler.....	48
1.1.2.2. Gündelik Hayat ve Zaman	51
1.1.2.3. Gündelik Hayat ve Mekân	54
1.1.2.3.1. Mekânın Algılanması	59
1.1.2.3.2. Mekânın Deneyimi.....	62
1.1.2.3.3. Mekânın Üretilmesi.....	65
1.1.2.4. Gündelik Hayat ve Bellek	68
1.1.2.5. Gündelik Hayat ve Direniş.....	70
1.1.3. Gündelik Hayat Sosyolojisinde Temel Yaklaşımlar.....	73
1.1.3.1. Gündelik Hayata İlişkin Klasik Sosyolojik Yaklaşımlar	76
1.1.3.2. Gündelik Hayata İlişkin Eleştirel ve Post-Yapısalcı Yaklaşımlar	79

1.1.3.3. Gündelik Hayata İlişkin Çalışmalar: Bir Öncü; Michel de Certeau	87
1.1.3.3.1. Michel de Certeau ve Yaklaşımı	87
1.1.3.3.1.1. Strateji ve Taktik	88
1.1.3.3.1.2. Çizgıdışılık	91
1.1.3.3.1.3. Kaçak Avlanma	93
1.1.3.3.2. Certeau'ya Göre Gündelik Hayatın Deneyimlenmesi. 93	
1.1.3.3.2.1. Certeau'da Okumak.....	94
1.1.3.3.2.2. Certeau'da Kentte Yürümek.....	95
1.1.3.3.2.3. Certeau'da Kültürel Alan	97
1.1.3.3.2.4. Certeau'da Konuşmak	98
1.1.3.3.3. Certeau ve Bourdieu: Gündelik Hayat, Habitus ve Sosyal Sermaye	99
1.1.3.3.4. Certeau ve Foucault: Gündelik Hayat ve İktidar.....	106
1.1.3.3.5. Certeau ve Scott: Kamusal Senaryo – Gizli Senaryo ve Scott'a Yönelik Eleştiriler.....	110
1.1.3.3.6. Certeau ve Lefebvre: Mekânsal, Ritmik ve Taktiksel Boyutlar.....	111
1.1.3.3.7. Certeau ve Gramsci: Hegemonya, Rıza ve Karşı Hegemonya	122
1.1.3.3.8. Certeau ve Beck: Risk Toplumu, Afet Söylemi ve Örgütlü Sorumsuzluk	124
1.2. KENT, KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GÜNDELİK HAYAT	126
1.2.1. Kent ve Kentsel Dönüşüm	127
1.2.2. Mahalle ve Kentsel Dönüşüm.....	135
1.2.2.1. Bir Planlama Ünitesi Olarak Mahalle	136
1.2.2.2. Toplumsal Cinsiyet İlişkileri ve Mahalle.....	138
1.2.2.3. Direniş ve Mahalle	139
1.3. GÜNDELİK HAYATIN KENTSEL DÖNÜŞÜME YÖNELİK HUKUKİ DÜZENLEMELER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	
1.3.1. 775 Sayılı Gecekondu Kanunu	144
1.3.2. Toplu Konut Kanunları.....	149
1.3.2.1. 2487 sayılı Toplu Konut Kanunu.....	150
1.3.2.2. 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu	152
1.3.3. 3194 Sayılı İmar Kanunu.....	156

1.3.4. 5104 Sayılı Kuzey Ankara GİRİŞİ Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu..	157
1.3.5. 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun.....	159
1.3.6. 5393 Sayılı Belediye Kanunu	161
1.3.7. 5998 Sayılı 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	165
1.3.8. 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun.....	166
1.3.9. 7471 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ve 6306 Sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik.....	170

İKİNCİ BÖLÜM

KONYA SEDİRLER MAHALLESİ'NDE GÜNDELİK HAYAT, KENTSEL DÖNÜŞÜM VE RIZANIN ÜRETİMİ

2.1. Konya'nın Tarihsel-Mekânsal Gelişimi	175
2.1.1. Tarihsel Süreçte Konya'da Kentleşme ve Mekânsal Ölçekler	176
2.1.2. 1980 Sonrası Neoliberal Kentsel Dönüşüm ve Konya	179
2.1.3. Konya Kentsel Dönüşüm Rejimi İçinde Sedirler'in Konumlanışı	183
2.2. Araştırmanın Yöntemi ve Saha Tasarımı	186
2.2.1. Araştırma Yaklaşımı ve Stratejisi	187
2.2.2. Veri Toplama Teknikleri: Derinlemesine Görüşmeler, Gözlemler ve Doküman Analizi:.....	190
2.2.3. Örneklem, Katılımcı Profilleri ve Etik Çerçeve	193
2.2.4. Veri Analizi: Tematik Analiz ve Kuramsal Kodlama	197
2.3. Sedirler Mahallesi'nin Tarihsel Habitus'u ve Mekânsal Dokusu.....	200
2.3.1. Mahallenin Oluşumu, Sosyo-Demografik Yapısı ve Kent İçindeki Konumu	201
2.3.2. Mahalle Belleği, Komşuluk İlişkileri ve Gündelik Ritimler (Dönüşüm Öncesi).....	204
2.4. Konya Kentsel Dönüşüm Rejimi İçinde Sedirler Mahallesi	209
2.5. Sedirler'de Gündelik Ritimlerin Dönüşümü.....	212
2.5.1. Yıkım, İnşaat ve Bekleme Hali.....	214

2.5.2. Ev-Sokak-Mahalle'den Ev-Blok-Site'ye Geçiş.....	218
2.5.3. Yeni Gündelik Ritimler ve Aritmiler.....	222
2.6. Rızanın Üretimi, Kırılganlığı ve Gündelik Taktikler	227
2.6.1. Risk, Modernleşme ve “Çocukların Geleceği” Söylemi	228
2.6.2. Habitus Krizi, Aidiyet Kaybı ve Simgesel Şiddet	232
2.6.3. Certeauçu Taktikler: Geciktirme, Pazarlık, Yeniden Mekânsallaştırma	237
2.6.3.1. Geciktirme: Zamanı Geri İtmek, Bekletmek, Askıda Tutmak	238
2.6.3.2. Pazarlık: Rıza ile İtiraz Arasında İnce Bir Hat.....	238
2.6.3.3. Yeniden Mekânsallaştırma: Soyut Mekânda Yaşanan Mekân Açma	240
2.6.3.4. Taktikler ile Rıza Arasındaki Gerilim.....	242
2.6.4. Kamusal/Gizli Senaryo, Metis ve Eşikte Kalan Madun Bilinci	243
2.7. Sedirler'de Farklı Grupların Deneyimleri	247
2.7.1. Kadınların Gündelik Hayatı, Bakım Emeği ve Güvenlik Algısı	248
2.7.2. Gençlerin Mekânsal ve Kültürel Kopuş Deneyimleri	251
2.7.3. Yaşlıların Bellek, Kayıp ve Yersizleşme Deneyimleri.....	254
2.7.4. Kiracılar ve Mülk Sahipleri	257
2.8. Bulguların Tartışılması: Sedirler Örneğinden Türkiye Kentsel Dönüşüm Rejimine Bakış	260
2.8.1. Konya-Sedirler Vakasının Temsil Gücü.....	261
2.8.2. Mekân-Ritim-Taktik-Habitus/Alan Üçgeninde Genel Değerlendirme...	264
2.8.3. Rızanın Üretimi ve Gündelik Direnişin Sınırları.....	268
SONUÇ	272
KAYNAKÇA.....	285
EKLER	300
EK – 1: Etik Kurul İzni.....	300
EK – 2: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	301
EK – 3: Harita: Tarihi Konya Çarşısı'nın Lokasyonu ve Çarşı'nın Kente Göre Konumu.	303
EK – 4: Saha Çalışmasına İlişkin Fotoğraflar	304
EK – 5: Katılımcı Listesi	308
ÖZET	310
ABSTRACT	312

KISALTMALAR LİSTESİ

Ak Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
akt.	: aktaran
Bkz./bkz.	: Bakınız
TÜİK ADNKS	: Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ANAP	: Anavatan Partisi (1983)
AVM	: Alışveriş Merkezi
BSA	: British Sociological Association
ÇOA	: Çocuk Oyun Alanı
ÇŞİDB	: Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
DOP	: Düzenleme Ortaklık Payı
İMSAD	: İnşaat Malzemesi Sanayicileri Derneği
m ²	: metrekare
M.Ö.	: Milattan Önce
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
UETS	: Ulusal Elektronik Tebligat Sistemi
UNESCO	: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı)
UNFPA	: United Nations Population Fund (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu)
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

Türkiye’de özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında itibaren hızlanarak gerçekleşen kentleşme olgusu, yalnızca nüfusun köylerden kentlere yönelmesiyle açıklanamayacak kadar karmaşık ve çok katmanlı bir toplumsal dönüşüm süreci olarak yaşanmıştır. Bu dönemde Türkiye’nin sanayileşme hamleleri, ithal ikameci kalkınma stratejileri, 1950’lerden itibaren hızlanan iç göç, 1980 sonrası neoliberal yeniden yapılanma ve 2000’lerle birlikte hız kazanan büyük ölçekli altyapı ve kentsel dönüşüm projeleri gibi önemli gelişmeler, bütün kentlerde olduğu gibi orta ölçekli Anadolu kentlerinde de mekânı, sınıf ilişkilerini ve gündelik hayatın ritimlerini köklü bir biçimde dönüştürmüştür. Bu tez, bu dönüşüm süreçlerini soyut, makro düzeyde bir politika tartışması olarak değil; gündelik hayatın içerisinde, sıradan kent sakinlerinin deneyimleri, pratikleri ve rıza/itiraz biçimleri üzerinden değerlendirmeye çalışmaktadır.

Kentsel dönüşümün hukuki rejimini belirleyen düzenlemeler arasında 1960’lı yıllardan itibaren gelişen kentsel imar rejimine ait genel düzenlemeler yanında özel olarak kentsel dönüşüm konusunu düzenlemeye yönelik yakın tarihli mevzuat öne çıkmaktadır. Bu kapsamda, 775 sayılı Gecekondu Kanunu, 1980 sonrası toplu konut ve finans temelli konut politikalarına zemin oluşturan 2487 ve 2985 sayılı Toplu Konut Kanunları, 1985 tarihli 3194 sayılı İmar Kanunu ile belirlenen genel çerçeve içerisinde, özel olarak kentsel dönüşüm konusunu düzenleyen 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun¹, belirleyici yer tutmaktadır. Bu çerçevede kentsel dönüşüm, yalnızca “fiziksel yenileme” değil, aynı zamanda riskin hukuk yoluyla tanımlandığı, hak sahipliğinin yeniden tarif edildiği, mülkiyet ilişkilerinin yeniden

¹ 2023 tarihli ve 7471 sayılı Kanunla değişik.

dağıtıldığı ve gündelik hayat ritimlerinin kökten dönüştürüldüğü bir yönetimsellik rejimi olarak incelenmelidir.

Bu tez, söz konusu dönüşüm rejimini, Türkiye ölçeğinde kurulan bu hukuki-kurumsal çerçeve ile Konya kenti ve Sedirler Mahallesi örneği üzerinden, çok düzeyli ve ilişkiselliği gözetilen bir bağlamda ele almaktadır. Konya, bir yandan tarihsel olarak Selçuklu-Osmanlı-Cumhuriyet sürekliliğini güçlü biçimde taşıyan, dînî ve muhafazakâr habituslara referansla anlatılan, diğer yandan 1980 sonrası neoliberal yeniden yapılanmanın, organize sanayi bölgeleri, yeni toplu konut ve uydu kent projeleri, ulaşım yatırımları ve “marka şehir” söylemiyle yoğun bir biçimde yaşandığı bir kenttir. Sedirler Mahallesi ise, bu kentsel dönüşüm rejimi içinde, hem eski mahalle dokusunun temsil ettiği tarihsel-kültürel sürekliliği, hem de afet ve risk söylemi eşliğinde “dönüşmesi zorunlu, eskimiş, çöküntü alanı” olarak kodlanma potansiyelini aynı anda taşıyan özgül bir düğüm noktasıdır.

Kentsel dönüşümü gündelik hayat ilişkileri düzeyinde tartışabilmeye olanak sağlayabilecek yöntemsel araçlar ve kavramsal çerçeve için Henri Lefebvre’in gündelik hayat, mekânın üretimi ve ritimanaliz kuramlarına; Michel de Certeau’nun strateji-taktik ve metis kavramsallaştırmalarına; Pierre Bourdieu’nun habitus, alan ve sermaye türleri kavramlarına; Michel Foucault’nun iktidar ve yönetimsellik tartışmalarına; James C. Scott’un kamusal-gizli senaryo ayrımına; Antonio Gramsci’nin hegemonya ve rıza kavramları ile Ulrich Beck’in risk toplumu kuramına başvurulacaktır. Çalışmanın Birinci Bölümü’nde etraflıca tartışılacak olan bu çerçeveyi burada kısaca tanıtan ön açıklamalara yer vermek uygun olacaktır.

İlk olarak, Henri Lefebvre’nin gündelik hayatı sermaye birikim süreçlerinin en “yakın” ve en “sıradan” düzlemi olarak kavramsallaştırması; gündelik hayatın

modernlikle birlikte hem geniş anlamalı bir toplumsal kategoriye, hem de sistematik bir eleştirinin nesnesine dönüşmesi, bu çalışmanın kurucu hareket noktalarından biridir. Gündelik hayat, Lefebvre için yalnızca tekrarların, rutinlerin, “küçük işlerin” toplamı değil; modern kapitalist mekân üretiminin ve devletçi yönetsellik biçimlerinin iç içe geçtiği, aynı zamanda bu yapılara karşı mikro ölçekli çatlakların ve direniş imkânlarının da filizlendiği bir alanı ifade etmektedir. Bu nedenle gündelik hayatın, kentsel dönüşüm projeleri, mekânsal yeniden ölçeklenmeler, risk ve afet söylemi gibi politikaları nasıl “içine aldığı”, dönüştürdüğünü ve bunlara karşı hangi taktikleri ürettiğini ortaya koymak, sadece kent sosyolojisi açısından değil, siyaset bilimi ve kamu yönetimi açısından da kritik önem taşımaktadır.

Lefebvre’in açtığı eleştirel hattı derinleştirecek biçimde bir gündelik hayat tartışması yürüten Michel de Certeau, gündelik hayatı, iktidarın stratejileri ile sıradan insanların taktikleri arasındaki gerilim üzerinden ele almaktadır. Stratejiler; devletin, belediyelerin, planlama otoritelerinin, müteahhitlerin, finans kurumlarının “yukarıdan” mekân üzerinde kurduğu düzenleyici, haritalandırıcı, kategorize edici müdahaleleri; taktikler ise, buna maruz kalanların “aşağıdan” ürettikleri idare etme, uyarılma, esnetme ve kimi zaman da bozma pratiklerini anlatmaktadır. Okumak, yürümek, tüketmek, konuşmak gibi basit görünen gündelik edimler, Certeau için iktidarla pazarlığın ve görünür/görünmez direnişlerin sahnesine dönüşmektedir. Bu tez, kentsel dönüşüm politikalarını yalnızca stratejiler düzeyinde değil, aynı zamanda Sedirler Mahallesi’nde yaşayanların gündelik taktikleri üzerinden, Certeau’nun metis ve “idare etme sanatı” kavramlarına yaslanarak çözümlemeyi hedeflemektedir.

Kentsel dönüşüm alanını, farklı sermaye türlerine (ekonomik, kültürel, sosyal ve simgesel) sahip aktörlerin mücadele ettiği bir alan olarak kavramaya imkân veren Pierre Bourdieu’nün kuramında *alan*, oyunun kurallarının, meşru stratejilerin ve hiyerarşilerin

belirlendiği ilişkisel bir yapı olarak, *habitus* ise bu alan içinde sınıf konumları, geçmiş deneyimler ve beklentiler tarafından şekillenen eğilimler ele alınmaktadır. Bu kuramsal zemine Michel Foucault'nun iktidar, yönetimsellik ve nüfusu yönetme tartışmaları, James C. Scott'un kamusal/gizli senaryo ayrımı, Antonio Gramsci'nin hegemonya ve rıza, Ulrich Beck'in ise risk toplumu ve örgütlü sorumsuzluk kavramları eklemlendiğinde, Türkiye'de kentsel dönüşüm rejimine ilişkin daha geniş ve bütünlüklü bir analiz yapmak mümkün olacaktır. Bir yandan afet ve risk söylemi, "sağlıklı, güvenli ve modern kent" idealinin vazgeçilmez unsuru olarak öne çıkarılırken diğer yandan bu söylem, geçmişten bugüne birikmiş planlama hatalarının, denetim eksikliklerinin ve eşitsiz sermaye birikim süreçlerinin üstünü örten bir meşruiyet mekanizmasına dönüşebilmektedir. Bu bağlamda risk, hem gerçek bir kırılganlık hâlini ifade edecek hem de kentsel dönüşüm projelerini zorunlu ve kaçınılmaz teknik müdahaleler olarak sunan bir siyasal dilin taşıyıcısı olacaktır.

Resmi belgeler, kanun gerekçeleri ve plan raporları, çoğu zaman kentsel dönüşümün bu gündelik yüzünü görünmez kılmaktadır. Risk, afet, modernleşme ve "sağlıklı-güvenli yaşam çevreleri" söylemi içinde, dönüşümün somut olarak mahalle ölçeğinde nasıl deneyimlendiği; kiracıların, kadınların, yaşlıların, gençlerin ve farklı sınıfsal/etnik konumların bu süreçte nasıl konumlandığı ikincil bir mesele hâline gelmektedir. Konya-Sedirler Mahallesi bu açıdan hem özgül, hem de temsili bir düğüm noktası niteliğindedir. Bir yandan Konya kentsel dönüşüm rejimi içinde belirli hukuki araçlar ve yerel politikalarla hedef alınan somut bir kentsel alan diğer yandan Türkiye'deki risk temelli dönüşüm söyleminin, taşra büyükşehirlerinde nasıl vücut bulduğunu gözlemlemeye imkân veren tipik bir "laboratuvar" olarak anlamlı bir nüve teşkil etmektedir. Bu tez, tam da bu nedenle, kentsel dönüşümü yalnızca imar planları,

kanun maddeleri ve fiziksel projeler düzeyinde değil gündelik pratikler, rıza, pazarlık ve mikro direnişler düzeyinde çözümlemeyi hedeflemektedir.

Kuramsal çerçeve, mekân, gündelik pratikler/taktikler ve habitus/alan-risk/rıza eksenlerini iç içe geçiren bir analiz önermektedir. Henri Lefebvre'in gündelik hayat eleştirisi, mekânın üretimi ve ritimanaliz çalışmaları, bu eksenin ilk ayağını oluşturmaktadır. Lefebvre, *Gündelik Hayatın Eleştirisi* başlıklı çalışmasında gündelik hayatı, modern kapitalizmin hem en yoğun kolonileşme alanı hem de dönüşüm potansiyelinin gizli olduğu bir düzlem olarak kavramakta ve gündelik deneyimin metalaşma ve kolonileşme süreçleriyle kuşatılmış olmasına rağmen direniş imkânlarının da tam bu “sıradanlık” içinde ortaya çıktığını ısrarla vurgulamaktadır. *Mekânın Üretimi* başlıklı çalışmasında ise Lefebvre kentsel mekânı, toplumsal ilişkilerin yeniden üretildiği, algılanan-tasarlanan-yaşanan mekân diyalektiği içinde şekillenen bir toplumsal ürün olarak ele almaktadır. Burada soyut mekân ile yaşanan mekân arasındaki gerilim, devletin ve sermayenin mekânsal stratejileri ile mahallelinin gündelik pratikleri arasındaki çatışmanın kuramsal temelini sunmaktadır. Lefebvre'in *ritimanaliz* önerisi ise biyolojik, toplumsal ve mekânsal ritimlerin iç içe geçtiği gündelik hayatı, kentsel planlama ve dönüşüm süreçleriyle birlikte değerlendirme olanağı sağlamaktadır. Bu bakış açısını takip ederek ileri noktalara taşıyan Michel de Certeau'nun *Gündelik Hayatın Keşfi* başlıklı çalışması ise bu mekânsal çerçeveyi taktik ve metis kavramlarıyla tamamlamaktadır. Certeau, iktidarın ve kurumların “stratejiler”ine karşı, sıradan öznenin gündelik hayatı “idare etme sanatı”nı, yani mekânı, zamanı ve dili kendince eğip büken küçük taktikleri analiz etmekte olup yürümek, okumak, tüketmek ve konuşmak gibi gündelik pratikleri, metin ve kent üzerinde “aşağıdan yazım” biçimleri olarak sunmaktadır. Bu çalışmada, Sedirler Mahallesi sakinlerinin risk söylemi, tahliye ve yıkım tehditleri, hak sahipliği pazarlıkları ve yeni konut düzenine uyum süreçlerinde

geliştirdikleri “idare etme” pratikleri, Certeau’nun strateji-taktik ayrımı ve metis kavramı üzerinden incelenmektedir.

Kentsel dönüşüm sürecinde hangi aktörlerin (merkezi idare, belediye, TOKİ, müteahhitler, hane halkı) nasıl konumlandığını ve hangi sermaye bileşimleriyle hareket ettiklerini analiz etmek açısından Pierre Bourdieu’nün habitus, alan ve sermaye türleri kavramsallaştırması merkezi önem taşımaktadır. Habitus, Seditler’de uzun yıllara yayılan gecekondu, kiracılık, hemşehrilik ve dayanışma pratikleri içinde şekillenen, bedenleşmiş eğilimler ve algı kalıpları olarak düşünülmekte; kentsel dönüşüm alanı, bu habitusun yeni hukuki rejim, risk söylemi ve piyasa baskılarıyla karşı karşıya geldiği çatışmalı bir saha olarak ele alınmaktadır. Simgesel şiddet ve devlet kuramı ise, kentsel dönüşümün hukuki-teknik diliyle gündelik dil arasındaki kırılmaları, “kamu yararı”, “afet riski” ve “modern yaşam” söylemlerinin nasıl bir rıza üretim aracı hâline geldiğini tartışmak için kullanılacaktır.

Kentsel dönüşüm mevzuatıyla, özellikle 6306 sayılı Kanun, buna bağlı uygulama yönetmeliği ve 7471 sayılı Kanunla getirilen değişiklikler çerçevesinde oluşan düzeni nüfus, risk ve mekânı hedef alan bir yönetimsellik rejimi olarak ele alabilmek için ise Foucault’nun iktidar ve yönetimsellik analizine başvurmak gerekmektedir. Bu düzen içinde yer alan çeşitli ögeler, örneğin riskli yapı tespiti, tahliye, yıkım ve rezerv alan belirleme süreçleri, tapu, şerh, tebligat, e-Devlet bildirimi gibi çeşitli araçlar ince ayarlı bir iktidar teknolojisinin parçalarıdır. Bunu takiben James C. Scott’un kamusal ve gizli senaryo kavramsallaştırmasına başvurarak, Seditler’de planlama yetkililerinin “kamusal senaryosu” ile mahalle sakinlerinin kendi aralarında kurdukları “gizli senaryo” arasındaki gerilimi tartışılmaktadır. Bu gerilimli ilişkinin bir tarafında resmi toplantılar, bilgilendirme broşürleri ve medyada dolaşan başarı

hikâyeleri diğer tarafında ise söylentiler, dedikodular, küçük sabotajlar, geciktirme ve uyum-direnış arasındaki gri bölgeyi besleyen pratikler bulunmaktadır.

Bu kuramsal çerçeve, Gramsci'nin hegemonya ve rıza ve Ulrich Beck'in risk toplumu ve örgütlü sorumsuzluk kavramlarıyla tamamlanmaktadır. Gramsci, devletin ve sermayenin zor kullanımının yanında, sivil toplum ve gündelik hayat düzeyinde rızanın nasıl üretildiğini göstermektedir. Modern risk yönetimi rejimlerinin, riskleri tanıyan ama sorumluluğu parçalayan bir "örgütlü sorumsuzluk" durumu yarattığını vurgulayan Beck ise Türkiye'de afet riskine dayalı kentsel dönüşüm söyleminin incelenmesinde faydalı araçlar sunmaktadır. Bir yandan deprem ve afet riskiyle, dönüşüm projelerini teknik ve ahlaki olarak zorunlu kılan bir söylem üretilirken diğer yandan geçmiş planlama hataları, imar afları ve denetimsizlik büyük ölçüde görünmez kılınmaktadır. Sedirler Mahallesi'nde bu risk-rızanın somut olarak nasıl anlatıldığı, kimler için hangi gelecek imgelerinin kurulduğu ve kimlerin bu anlatıların dışında ya da eşikte bırakıldığı, tezin temel sorunsalını oluşturmaktadır.

Bu çerçevede, giriş bölümünün devamında, çalışmanın temelini oluşturan başlıklar ayrıntılı biçimde açıklanacaktır. Araştırmanın konusu ve problemi başlığı altında, kentsel dönüşümün gündelik hayat üzerindeki etkileri ve toplumsal rızanın üretimi sorunsalının Konya-Sedirler örneği üzerinden nasıl formüle edildiği tartışılacaktır. Sonraki alt başlıkta çalışmanın amacı, önemi ve literatüre katkısı hem kuramsal düzeyde, hem de Türkiye'deki kentsel siyaset ve kamu yönetimi tartışmaları açısından konumlandırılacaktır. Ardından araştırma soruları ve varsayımlar açıkça ortaya konulacak, bu soruların kuramsal çerçeveye ilişkisi netleştirilecektir. Araştırma soruları ve varsayımlar alt başlığında ise izlenen yöntem, saha seçimi, veri toplama teknikleri (görüşmeler, gözlemler, belgelerin taranması) ve analiz stratejisi ayrıntılandırılacaktır. Çalışmanın sınırlılıkları ve etik çerçevesi alt başlığında ise

özellikle kentsel dönüşüm gibi hassas bir alanda saha araştırması yürütmenin gerektirdiği tetikte olma hali tartışılacaktır.

Araştırmanın Konusu ve Problemi

Bu tezin temel konusu, Türkiye’de afet riskine dayalı kentsel dönüşüm rejiminin, Konya-Sedirler Mahallesi örneğinde gündelik hayatı nasıl dönüştürdüğü ve bu süreçte toplumsal rızanın nasıl üretildiği/müzakere edildiği sorunsalıdır. Özellikle 2012 tarihli 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve bunu izleyen ikincil mevzuat, afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların tespit edilmesini; bu alan ve yapılarda “fen ve sanat kurallarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevreleri” oluşturmak üzere iyileştirme, tasfiye ve yenileme yapılmasını hedefleyen kapsamlı bir yasal çerçeve kurmuştur. 6 Şubat 2023 depremlerinin ardından kabul edilen 7471 sayılı Kanun ile bu rejim derinleştirilmiş; aynı yıl çıkarılan 153 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Kentsel Dönüşüm Başkanlığı ihdas edilerek riskli alan/yapı tespiti, rezerv yapı alanı belirlenmesi ve uygulama süreçleri yeniden düzenlenmiş, ayrıca idari yargı alanında kentsel dönüşüm işlemleri için özel usul öngörülmüştür (Üstün ve Bulut, 2024:1-25). Böylece kentsel dönüşüm, imar-gecekondu-toplu konut politikalarından farklı olarak, afet söylemi etrafında merkezileşmiş, güçlü ve hızlandırılmış bir yönetimsellik rejimine bağlanmıştır.

Türkiye’de kentsel dönüşüm literatürü, bu süreci çoğu zaman neoliberal kent politikaları, mülkiyet rejimi, rant dağılımı ve soylulaştırma eksenlerinden tartışmaktadır. Güzey, gecekondu alanlarının yüksek gelir/statü alanlarına dönüştürülmesi sürecinin, kentsel arsa piyasasına arsa kazandırmanın temel aracı hâline geldiğini; dönüşümün motivasyonunun, konutun azalan değeri ile arsanın artan değeri arasındaki rant farkının

yeniden paylaşımı üzerinden kurulduğunu vurgulamaktadır (2012:64-83). Asuman Türkün ve arkadaşlarının Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamalarına ilişkin çalışmaları, bu sürecin sermaye birikim stratejileri, yeni kentsel aktörler (TOKİ, belediye şirketleri, büyük müteahhitlik grupları) ve mülkiyet hakları bağlamında nasıl işlediğini ayrıntılı biçimde ortaya koymaktadır (Türkün, Öktem-Ünsal ve Yapıcı, 2014:120; Türkün ve Yapıcı, 2008:48-58). Diğer yandan, hukuki literatür, kentsel dönüşüm düzenlemelerinin beklentiye dayalı, anlık ve geçici müdahaleler üzerinden yürüdüğünü, bütüncül bir planlama perspektifinin eksik kaldığını ve uygulamada ciddi hak sorunları yaşandığını belirtmektedir (İnam ve Salalı, 2021:94-97).

Bu çalışmalar, kentsel dönüşümün ekonomik, hukuki ve makro-siyasal boyutlarına ilişkin zengin bir çerçeve sunmakla birlikte gündelik hayatın içinden, mahalle ölçeğinde, rızanın ve direnişin ince dokusuna odaklanan araştırmalar görece sınırlıdır. Özellikle İstanbul ve birkaç büyük metropol dışındaki Anadolu kentlerinde, örneğin Konya gibi, hızlı büyüyen ama ulusal tartışmalarda daha az gündeme gelen şehirlerde, dönüşümün sıradanlaştırılmış gündelik deneyimi ve bu deneyimin hukuki rejimle karşılaşma biçimleri yeterince görünür değildir.

Konya, 1980 sonrası dönemde hızlanan sanayileşme, toplu konut üretimi ve büyükşehir statüsüyle birlikte, ulusal kentsel dönüşüm rejiminin önemli uygulama alanlarından biri hâline gelmiştir. TOKİ ve belediye işbirliğiyle yürütülen toplu konut ve dönüşüm projeleri, Konya’nın farklı ilçelerinde “düzenli ve modern yerleşim alanları” yaratma hedefiyle inşa edilmekte; bu projeler, alt yapı, yeşil alan, otopark ve sosyal tesislerle birlikte “yeni yaşam alanları” olarak pazarlanmaktadır². Son yıllarda

² Bu yöndeki projelerin görselleri ve bu görsellere ilişkin tanıtım metinleri için bkz. <https://www.konya.bel.tr/proje/toplu-konut-projeleri> ve <https://www.meram.bel.tr/projeler/devam-eden> .

özellikle Meram, Karatay ve diğer ilçelerde yürütülen kentsel dönüşüm ve sosyal konut projeleri, Konya'nın da ülke genelindeki risk temelli dönüşüm dalgasının bir parçası olduğunu göstermektedir.³ Bu bağlamda Sedirler Mahallesi, Konya'nın kentsel dönüşüm rejimi içinde konumlanan, uzun göç ve gecekondulu/düşük gelirli konut geçmişine sahip, karma nüfus yapısı (kiracılar-mülk sahipleri, farklı yaş ve cinsiyet grupları, farklı istihdam biçimleri) ile öne çıkan bir mahalledir. Sedirler, hem mekânsal nitelikleri hem de tarihsel gelişimi itibarıyla, Konya'daki daha geniş dönüşüm politikalarının gündelik hayatta nasıl somutlaştığını gözlemlemek için tipik ve özgül bir örnek sunmaktadır.

Bu tezde ele alınan ana problem, şu şekilde özetlenebilir:

Kentsel dönüşüm politikaları gündelik hayatı nasıl yeniden örgütlemekte; bu süreçte farklı toplumsal gruplar (kadınlar, gençler, yaşlılar, kiracılar, mülk sahipleri) kentsel dönüşüm projelerine nasıl anlamlar atfetmekte, bu projelere hangi ölçülerde ve hangi mekanizmalar üzerinden rıza göstermekte ya da gündelik taktikler ve mikro direniş biçimleri geliştirmektedir? Konya-Sedirler Mahallesi'nde gerçekleşen kentsel dönüşüm süreci bu soruların yanıtları konusunda bize ne gibi ipuçları sunmaktadır?

Bu genel problem, birkaç düzeyde açılabilir:

- **Mekânsal-hukuki düzeyde,** 6306 ve 7471 sayılı Kanunlar çerçevesinde yürütülen Konya'daki yerel planlama ve dönüşüm stratejileri, Sedirler

³ Yine, kendisi de Konyalı olan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı Murat Kurum'un, Karapınar ilçesinde TOKİ eliyle gerçekleştirilecek bir toplu konut temel atma törenindeki ifadeleri ile kentsel dönüşüm temalı "Konya Karapınar'da Kentsel Dönüşüm İçin Temeller Atıldı." başlıklı haber ve buna ilişkin görseller için bkz. <https://www.toki.gov.tr/haber/konya-karapinarda-kentsel-donusum-icin-temeller-atildi> , 9 Aralık 2025.

Mahallesi’ni nasıl tanımlamakta ve hangi kategoriler üzerinden müdahaleye açmaktadır? Burada Sedirler Mahallesi örneği, 2003-2010 yılları arasında Türkiye genelinde yaklaşık 20 kentte yürütülen 248 kentsel yenileme/gecekondu dönüşüm projesinden biri olarak ele alınmalıdır.⁴

- **Gündelik hayat düzeyinde**, mahalle sakinlerinin gündelik ritimleri kentsel dönüşüm süreciyle birlikte nasıl kesintiye uğramakta, yeniden düzenlenmekte ya da yeni mekânsal pratikler üretmektedir? Burada Lefebvre’in gündelik hayat, mekânın üretimi ve ritimanaliz ile Certeau’nun strateji-taktik ayrımı ve metis kavramları, gündelik pratikleri kuramsal olarak kavramanın ana araçlarıdır.
- **Rıza ve direniş düzeyinde**, Sedirler sakinleri kentsel dönüşüm söylemini hangi kanallar üzerinden içselleştirmekte; nerelerde, hangi kırılma noktalarında bu söyleme mesafe almakta veya onu kendi lehlerine çevirmeye dönük taktikler geliştirmektedir? Burada Gramsci’nin hegemonya/rıza, Scott’un kamusal/gizli senaryo ve Beck’in risk toplumu tartışmaları, rıza ile itirazın, tam bir karşı-hegemonya üretmeden, gündelik yaşamdaki eşiklik hâli içinde nasıl yan yana var olabildiğini anlamak açısından kritik önemdedir.

Bu çerçevede araştırma, alandaki literatüre iki düzeyde katkı sunmayı hedeflemektedir:

1. **Makro-mezo düzeyde**, Türkiye’de kentsel dönüşüm politikaları ve mevzuatına ilişkin eleştirel bakış açısını, Konya gibi Anadolu metropollerine ve Konya’nın özgül kentsel dönüşüm rejimine uygulayarak; 6306 ve 7471 başta olmak üzere yeni dönüşüm rejimini taşra büyükşehirlerindeki etkisi üzerinden değerlendirmek.

⁴ Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ), *Building Turkey of the Future*, 2011:46.

2. **Mikro düzeyde**, Sedirler Mahallesi’nde yürütülen dönüşüm süreçlerini gündelik hayatın içinden analiz ederek, kentsel dönüşümün yalnızca projeler ve planlar düzeyinde değil; aynı zamanda rıza, korku, beklenti ve taktik pazarlıklar düzeyinde nasıl yaşandığına ilişkin bir vaka incelemesi ortaya koymak.

Bu alt bölümde çerçevesi çizilen araştırma konusu ve problemi, izleyen başlıklarda daha sistematik biçimde açıklanacaktır. Araştırmanın amacı, önemi ve katkısı başlığı altında bu problemin kuramsal ve ampirik açıdan neden önemli olduğu, çalışmanın literatüre ve kentsel politika tartışmalarına ne tür katkılar sunmayı hedeflediği tartışılacak; araştırma soruları ve varsayımlar kısmında, bu genel problemten türeyen somut araştırma soruları ve varsayımlar formüle edilecektir. Konya-Sedirler sahasında yürütülen nitel araştırmanın yöntemi, veri toplama teknikleri ve analiz stratejisi yöntem, saha ve veri toplama teknikleri adımı; saha çalışmasının sınırlılıkları ve etik çerçevesi ise sınırlılıklar ve etik çerçeve başlığında ayrıntılı olarak ortaya konacaktır. Böylelikle araştırma konusu ve problemi, hem Türkiye’de kentsel dönüşüm rejiminin genel dinamikleriyle, hem de Sedirler Mahallesi’nin gündelik hayatına içkin özgül deneyimleriyle birlikte, bütünlüklü bir analitik alan içinde konumlandırılmış olacaktır.

Araştırmanın Amacı, Önemi ve Katkısı

Bu tezin genel amacı, Türkiye’de afet riski söylemi etrafında şekillenen yeni kentsel dönüşüm rejimini, Konya–Sedirler Mahallesi örneği üzerinden, gündelik hayatı kentsel dönüşüm üzerinden ele almak ve toplumsal rızanın üretimi sorunsalı çerçevesinde analiz etmektir. Bunu yaparken çalışma, birinci bölümde ayrıntılandırılan Lefebvre–Certeau–Bourdieu–Foucault–Scott–Gramsci–Beck ekseninde kurulan kuramsal çerçeve ile devamında tartışılan Türkiye’de kentsel dönüşüm rejiminin

hukuki-kurumsal yapısı ve ikinci bölümde ayrıntılandırılacak olan Konya-Sedirler saha çalışması ile bir araya getiren bütünlüklü bir değerlendirme ortaya konulmaktadır.

Bu genel amaç, daha somut olarak üç düzeyde açıklanabilir:

1. Kentsel dönüşüm rejimini gündelik hayat perspektifinden yeniden düşünmek:

Türkiye’de kentsel dönüşüm literatürü, özellikle 2000’ler sonrası dönemde, büyük ölçüde neoliberal kent politikaları, mülkiyet rejimi ve rant mekanizmaları üzerinde durmaktadır. Örneğin, Güzey’in Dikmen Vadisi’ne ilişkin çalışması, dönüşümün “konutun azalan değeri ile arsanın artan değeri” arasındaki farkı maksimize eden projeler olarak işleyişini; gecekonduların tasfiyesi ve merkezî alanlarda yoğun konut üretimiyle sermaye birikimi süreçlerine eklemlenişini tartışmaktadır (Güzey, 2012). Türkün ve arkadaşlarının İstanbul’daki yenileme/dönüşüm projelerini inceleyen çalışmaları da kentsel dönüşümün yeni aktörler (TOKİ, belediye şirketleri, büyük ölçekli müteahhitler), araçlar (özel kanunlar, proje alanları) ve söylemler (kentsel yenileme, soylulaştırma, markalaşma) etrafında nasıl şekillendiğini ayrıntılı bir biçimde ortaya koymaktadır (Türkün vd., 2010). Bu tez, söz konusu literatürü reddetmeden, onu gündelik hayat odaklı bir değerlendirme ile tamamlamayı amaçlamaktadır. Risk temelli kentsel dönüşüm rejimi, yalnızca üst ölçek planlar, projeler ve hukuki metinler üzerinden değil; mahalle ölçeğinde, hane düzeyinde, bedensel ve duygulanımsal deneyim düzeyinde nasıl yaşanmakta, nasıl anlamlandırılmakta ve nasıl müzakere edilmektedir? Bu yönüyle çalışma, Türkiye’de kentsel dönüşüm tartışmalarında görece eksik kalan “mikro-gündelik” boyutu görünür kılmayı hedeflemektedir.

2. Konya-Sedirler örneği üzerinden taşra büyükşehirlerinde kentsel dönüşümün özgül dinamiklerini açığa çıkarmak:

Kentsel dönüşüm üzerine yapılan birçok ampirik çalışma, özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi metropoliten alanlara odaklanmıştır. Buna karşılık Konya gibi taşra büyükşehirleri⁵ de hem sanayileşme ve büyüme dinamikleri hem de muhafazakâr-dini referanslarla örülmüş yerel siyaset yapıları sebebiyle, dönüşüm süreçlerinin farklı toplumsal anlamlar kazandığı özgül bağlamlar sunmaktadır. Sedirler Mahallesi, Konya'nın gecekondulu, düşük gelirli konut ve göç tarihinin önemli bir düğüm noktasını oluşturmakta; aynı zamanda risk temelli dönüşüm söyleminin (deprem, afet, sağlıksız yapı stoğu) yerel ölçekte nasıl dolaşıma girdiğini gözlemlemek için “tipik ama özgül” bir örnek sunmaktadır. Bu tez, Sedirler örneği üzerinden, taşra büyükşehirlerinde kentsel dönüşümün sadece ekonomik-rantsal değil, aynı zamanda ahlaki, dini, kültürel ve duygulanımsal boyutlara da sahip olduğu iddiasını sınamayı amaçlamaktadır.

3. Kuramsal bir sentezi sahayla sınamak ve yeniden kurmak:

Araştırma, Henri Lefebvre'in gündelik hayat, mekânın üretimi ve ritimanaliz; Michel de Certeau'nun strateji-taktik ve metis; Pierre Bourdieu'nün habitus-alan-sermaye; Foucault'nun yönetimsellik; Scott'un kamusal/gizli senaryo; Gramsci'nin hegemonya/rıza ve Ulrich Beck'in risk toplumu/örgütlü sorumsuzluk kavramlarını bir arada kullanarak, Türkiye'de kentsel dönüşümün teori-saha eklemlenmesine dair özgün bir kuramsal çerçeve önermektedir. Literatürde çoğu çalışma bu düşünürleri tek tek ya da ikili kombinasyonlarla kullanırken, bu tez bu kavramları “mekân-ritim-taktik–

⁵ Akademik literatürde henüz belirgin bir kullanımı olmamakla birlikte, “taşra büyükşehirleri” kavramıyla İstanbul, Ankara ve İzmir metropoliten alanları dışında kalan ve hepsi Anadolu'da bulunan diğer büyükşehirler ifade edilmek istenmektedir.

habitus/alan–risk/rıza” üçgeninde yeniden düzenleyerek, saha verilerini bu eksen üzerinden çözümlemeyi hedeflemektedir.

Bu amaç doğrultusunda tezin önemi birkaç boyutta ortaya çıkmaktadır:

- **Kuramsal önem:**

Çalışma, gündelik hayat sosyolojisi ile kentsel dönüşüm literatürünü sistematik biçimde buluşturan bir kuramsal çerçeve geliştirmeyi hedeflemektedir. Lefebvre’in gündelik hayat ve mekân kuramının Certeau’nun gündelik taktikler analiziyle, Bourdieu’nün habitus ve alan kavramsallaştırmasının Foucault’nun yönetimsellik ve Scott’un gizli senaryo tartışmalarıyla birlikte ele alınması, Türkiye bağlamında kentsel dönüşüm çalışmalarında başvurulabilecek kullanışlı bir açıklama çerçevesi sunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda gündelik hayat, yalnızca “etkilenen” değil, aynı zamanda dönüşüm süreçlerini biçimlendiren aktif bir alan olarak kavranmaktadır.

- **Ampirik önem:**

Konya-Sedirler Mahallesi’ne odaklanan saha çalışması, Türkiye’de risk temelli kentsel dönüşüm rejiminin bir somut tezahürünü, mahalle, hane ve beden ölçeklerinde görünür kılmayı amaçlamaktadır. Bu açıdan çalışma, büyük oranda İstanbul ve Ankara örneklerine yoğunlaşan ampirik literatüre, Konya üzerinden yeni bir vaka ekleyerek önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Saha verileri (görüşme alıntıları, gözlemler, resmi belgeler ve plan dokümanlarının yereldeki yorumları), kentsel dönüşümün nasıl “anlatıldığını”, nasıl “müzakere edildiğini” ve nasıl “idare edildiğini” ortaya koymaktadır.

- **Yöntemsel önem:**

Araştırma, hukuki rejim incelemesi ve nitel saha araştırmasını bir arada kullanması bakımından da önem taşımaktadır. 6306 ve 7471 sayılı Kanunlar, bunların uygulama yönetmelikleri, 3194 sayılı İmar Kanunu, alan-bazlı özel kanunlarla (5104, 5366, 5393/73) belirlenen hukuki rejim ve uygulama, gündelik hayat anlatılarıyla birlikte değerlendirilmekte; böylece normatif düzenlemelerin gündelik hayata nasıl tercüme edildiği izlenebilmektedir.

Araştırma Soruları ve Hipotezleri

Bu çalışma, önceki alt başlıklarda ortaya konan kuramsal çerçeve ve Konya-Sedirler bağlamında tanımlanan problematik doğrultusunda, hem makro düzeyde kentsel dönüşüm rejimine hem de mikro düzeyde gündelik hayat pratiklerine aynı anda temas eden bir dizi araştırma sorusu etrafında kurgulanmıştır. Bu doğrultuda tezin merkezî araştırma sorusu şöyle formüle edilebilir:

Afet riski söylemi etrafında şekillenen kentsel dönüşüm rejimi, Konya-Sedirler Mahallesi'nde gündelik hayatı nasıl dönüştürmekte; bu süreçte farklı toplumsal gruplar (kadınlar, gençler, yaşlılar, kiracılar, mülk sahipleri) kentsel dönüşüm projelerine nasıl anlamlar atfetmekte ve bu projelere hangi mekanizmalar üzerinden rıza göstermek ya da gündelik taktikler ve mikro direniş biçimleri geliştirmek suretiyle karşılık vermektedir? Bu ana soruyu açan alt sorular, üç düzlemde toplanabilir: Hukuki-mekânsal düzlem, gündelik pratikler ve ritimler düzlemi ile rıza-direniş-risk deneyimi düzlemi.

(1) Hukuki-mekânsal düzlemde araştırma soruları

6306 sayılı Kanun, buna bağlı uygulama yönetmeliği ve 7471 sayılı Kanunla getirilen değişiklikler, afet riski altındaki alanlar ve riskli yapıların dönüştürülmesini hedefleyen, son derece müdahaleci bir hukuki rejim yaratmıştır. Bu rejim, 3194 sayılı

İmar Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu (özellikle 73. maddesi) gibi genel düzenlemelere ek olarak, 5104 sayılı Kanun gibi alan-bazlı özel kanunlar ve yerel planlama pratikleriyle birlikte düşünüldüğünde, Türkiye kentlerini “dönüşüm mekânı”na dönüştüren çok katmanlı bir yapı üretmektedir. Bu bağlamda Konya-Sedirler özelinde şu sorular öne çıkmaktadır:

1.1. 6306 ve 7471 sayılı Kanunlar ile Konya’daki yerel planlama ve kentsel dönüşüm politikaları, Sedirler Mahallesi’ni nasıl tanımlamakta; hangi kavramlar (riskli alan, riskli yapı stoğu, yenileme/dönüşüm alanı, sosyal konut alanı vb.) üzerinden müdahaleye açmaktadır?

1.2. Kentsel dönüşüm mevzuatının şekillenişinde 1999 depremleri sonrası dönemde vurgulanan “afet riski” ve “kamu yararı” söylemi, Konya ölçeğinde ve Sedirler’de nasıl yeniden kurulmakta; bu söylem, mekânın soyutlaştırılması ve yeniden tasarlanması süreçlerinde nasıl işlev görmektedir?

1.3. Sedirler Mahallesi’ndeki mülkiyet yapısı, imar geçmişi ve önceki af/düzenleme deneyimleri (örneğin imar affı, yapı kayıt belgesi vb.), güncel dönüşüm projelerinde hak sahipliği, rezerv alan, taşınma ve yer değiştirme süreçlerini nasıl biçimlendirmektedir?

(2) Gündelik pratikler, ritimler ve taktikler düzleminde araştırma soruları

Kentsel dönüşüm süreçlerinin bireylerin gündelik hayat ritimleri üzerindeki etkisine dair çalışmalar (örneğin, gündelik pratiklerin dönüşümle birlikte nasıl yeniden düzenlendiğini inceleyen tezler ve mahalle araştırmaları) bu alanda önemli bir literatür oluşturmaktadır; bu literatüre Konya örneği üzerinden katkı sunan bu çalışmada Sedirler bağlamında şu sorular sorulmaktadır:

2.1. Sedirler Mahallesi sakinlerinin gündelik hayat ritimleri (işe gidiş-geliş, bakım emeği, kamusal alan kullanımı, ibadet ve cemaat pratikleri, komşuluk ilişkileri) kentsel dönüşüm süreciyle birlikte nasıl kesintiye uğramakta veya yeniden kurgulanmaktadır?

2.2. Kentsel dönüşüm süreci boyunca bekleme, belirsizlik, geçici çözümler ve “idare etme” stratejileri, Sedirler’de Certeau’nun tanımladığı gündelik taktikler ve metis biçimleriyle nasıl örtüşmekte; mahalle sakinleri mekânı ve zamanı kendi lehlerine çevirmek için ne tür küçük manevralar geliştirmektedir?

2.3. Bu gündelik pratikler ve ritimler, Lefebvre’in önerdiği şekilde biyolojik (gündüz/gece, çalışma/dinlenme), toplumsal (iş, okul, ibadet, alışveriş) ve mekânsal (ev, sokak, pazar, ibadet mekânı, belediye binası) ritimlerin iç içe geçmesiyle nasıl şekillenmekte; kentsel dönüşüm bu ritimlerin hangilerini hızlandırmakta, hangilerini kesintiye uğratmakta ya da yeniden senkronize etmektedir?

(3) Rıza, direniş ve risk deneyimi düzleminde araştırma soruları

Kentsel dönüşüm süreçlerinde rızanın üretimini ve gündelik direniş biçimlerini tartışan literatür James C. Scott’un gizli/kamusal senaryo ayrımına ve gündelik direniş repertuarına başvurmaktadır. Türkiye’de kentsel dönüşüm bağlamında rıza-direniş tartışmaları ise daha çok büyük metropollerdeki projeler üzerinden yürütülmüştür. Bu tezde Sedirler için şu sorular sorulmaktadır:

3.1. Sedirler Mahallesi sakinleri, kentsel dönüşüm söylemine özellikle afet riski, güvenli konut, modern yaşam, mülkiyet güvencesi ve “daha iyi gelecek” vurgularına hangi kanallar üzerinden maruz kalmakta; bu söylemi kendi aralarında nasıl yeniden üretmekte, dönüştürmekte ya da sorgulamaktadır?

3.2. Resmî toplantılar, bilgilendirme broşürleri, medya haberleri ve belediye söylemleri gibi kamusal senaryo ile; mahalle içi sohbetler, dedikodular, söylentiler ve küçük sabotajlar gibi gizli senaryo biçimleri Sedirler’de nasıl bir arada var olmakta; bu iki düzlem hangi noktalarda birbirini beslemekte, hangi noktalarda çatışmaktadır?

3.3. Kentsel dönüşüm sürecinde rıza, Sedirler’de “tam onay” ile “açık karşı çıkış” arasında yer alan gri alanlarda nasıl tezahür etmekte; bu durum Gramsci’nin hegemonya/rıza kavramsallaştırması ve Beck’in risk toplumu/örgütlü sorumsuzluk tartışmaları çerçevesinde nasıl anlamlandırılabilir?

3.4. Kadınlar, gençler, yaşlılar, kiracılar ve mülk sahipleri gibi farklı gruplar, risk söylemini (deprem, afet, can güvenliği, çocukların geleceği vb.) nasıl yorumlamakta; bu söylem onlar için hangi noktalarda güvenlik, hangi noktalarda belirsizlik ve güvencesizlik kaynağı hâline gelmektedir?

Bu araştırma sorularına yanıt aranırken, çalışma aşağıdaki hipotezleri sınamaya yönelecektir:

H1. 7471 sayılı Kanunla değişik 6306 sayılı Kanunla kurulan afet odaklı kentsel dönüşüm rejimi, Sedirler Mahallesi’ni öncelikle “riskli” ve “dönüştürülmesi gereken” bir mekânsal kategori olarak kodlamakta; böylece mahalleyi Lefebvre’in deyimiyle yoğunlaştırılmış bir soyut mekân müdahalesinin hedefi hâline getirmektedir.

H2. Sedirler’de kentsel dönüşüm süreci, mahalle sakinlerinin gündelik ritimlerini (iş, bakım, ibadet, komşuluk, kamusal alan kullanımı) kesintiye uğratmakta ve yeniden düzenlemekte ve aynı zamanda Certeau’nun tarif ettiği anlamda yeni gündelik taktikler ve metis biçimlerinin gelişmesine de zemin hazırlamaktadır.

H3. Sedirler’de rıza ya da itiraz, basitçe “kabul/ret” ikiliği üzerinden değil; Scott’un gizli/kamusal senaryo kavramlarının işaret ettiği biçimde, görünürde uyum ile gündelik düzeydeki sessiz itiraz ve pazarlıkların iç içe geçtiği, eşikte ve kısmen muğlak bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.

H4. Kentsel dönüşüm sürecine dair deneyimler ve tutumlar, toplumsal cinsiyet, yaş, sınıfsal konum, mülkiyet statüsü (kiracı/mülk sahibi) ve göç geçmişi gibi faktörlere göre farklılaşmaktadır; kadınlar, gençler ve kiracılar, dönüşüm sürecinin risklerini ve imkânlarını erkekler, yaşlılar ve mülk sahiplerinden farklı biçimlerde algılamakta ve bu sürece farklı taktik repertuarlarla cevap vermektedir.

H5. Afet riski söylemi, bir yandan kentsel dönüşüm projelerini ahlaki ve teknik olarak zorunlu gösteren güçlü bir rıza üretim mekanizması işlevi görürken diğer yandan bu söylem geçmişteki planlama hataları, imar afları ve denetimsizlikten kaynaklanan sorumluluğu parçalamakta ve onu riskli alanda oturanlara doğru kaydırmaktadır.

H6. Konya-Sedirler Mahallesi, Türkiye’de risk temelli kentsel dönüşümü anlamak için temsili bir örnek oluşturmaktadır; bu nedenle Sedirler’e ilişkin bulgular, benzer sosyo-mekânsal özellikler gösteren diğer mahalleler hakkında da ihtiyatlı genellemeler yapmaya imkân verecektir.

Bu araştırma soruları ve hipotezler, izleyen Yöntem, Saha ve Veri Toplama Teknikleri bölümünde ayrıntılandırılacak olan saha çalışmasına yön verecek; Konya-Sedirler Mahallesi’nde derlenen verilerin, Birinci Bölümdeki kuramsal çerçeve ve İkinci Bölümdeki hukuki-kurumsal çerçeve ile ilişkilendirilerek analiz edilmesini sağlayacaktır.

Yöntem, Saha ve Veri Toplama Teknikleri

Bu çalışma, Konya–Sedirler Mahallesi’ni tekil fakat görece temsil gücü yüksek bir vaka olarak ele alan, nitel bir durum çalışması (case study) olarak tasarlanmıştır. Nitel durum çalışması, karmaşık olguları kendi bağlamı içinde, çoklu veri kaynağı kullanarak derinlemesine inceleme imkânı sunduğu için kentsel dönüşüm-gündelik hayat ilişkisini anlamak açısından uygun bir çerçeve sağlamaktadır. Yin’in vurguladığı üzere (2014) durum çalışmaları, “nasıl” ve “neden” sorularının yanıtladığı, araştırmacının kontrolünün sınırlı olduğu ve odaklandığı olgunun güncel bağlamı içinde incelendiği durumlarda özellikle elverişlidir; bu tezde de “kentsel dönüşüm Sedirler’de gündelik hayatı nasıl dönüştürüyor ve rıza nasıl üretiliyor?” soruları merkezî konumdadır.

Nitel çerçeve, Denzin ve Lincoln’ün tanımladığı anlamda (2007) yorumlayıcı-eleştirel paradigmaya yaslanmakta; kent mekânını, gündelik hayat pratiklerini ve hukuki rejimi, sabit gerçeklikler olarak değil, anlamlandırma süreçleri, söylemler ve iktidar ilişkileri içinde sürekli yeniden kurulan dinamik yapılar olarak ele almaktadır. Bu nedenle yöntemsel tercihler, bir yandan tezin kuramsal çerçevesini oluşturan Lefebvre–Certeau–Bourdieu–Foucault–Scott–Gramsci–Beck eksenine uyumlu olacak, diğer yandan Konya–Sedirler sahasındaki somut pratikleri ve anlatıları görünür kılacak biçimde şekillendirilmiştir.

Saha Seçimi: Konya–Sedirler Mahallesi

Saha olarak Konya–Sedirler Mahallesi’nin seçilmesinin üç temel gerekçesi vardır. Birincisi, Konya’nın hem tarihsel bir merkez (Selçuklu başkenti, güçlü dînî simgesel sermaye) hem de son yıllarda hızlı büyüyen bir büyükşehir olarak, Türkiye’deki kentsel dönüşüm rejiminin önemli uygulama alanlarından biri haline

gelmiş olmasıdır. Konya üzerine yapılan çalışmalar, kent kimliğinin küreselleşme ve modernleşme baskıları altında dönüşürken, kentsel toprak politikaları ve kentsel yenileme projelerinin giderek önem kazandığını göstermektedir (Tuncer, 2006; Şafak, 2022).

İkincisi, Sedirler Mahallesi, Konya’da gecekondulu/düşük gelirli konut geçmişine sahip, karma sosyo-ekonomik yapılı ve risk-dönüşüm söylemine giderek daha fazla konu olan bir mahalle olarak, tezde tartışılan “kentsel dönüşümün eşiğinde olmak” hâlinin somutlaştığı örneklerden biridir. Konya’daki kentsel yenileme ve dönüşüm projeleri ile ilgili çalışmalar özellikle sanayi aksları, ana ulaşım koridorları ve merkez çevresindeki mahallelerin dönüşüm baskısı altında olduğunu vurgulamaktadır (Yenice, 2012). Sedirler, bu baskının hem mekânsal hem de toplumsal düzeyde hissedildiği bir “eşik mahalle” görünümü taşımaktadır.

Üçüncüsü, kentsel dönüşüm uygulamalarını inceleyen güncel çalışmaların gösterdiği üzere, 6306 sayılı Kanun’un kentlerde fiziki mekânla birlikte sosyal dokuyu da dönüştürerek hak sahipliği, yerinden edilme, yeni konut alanlarına uyum gibi başlıklarda gerilimler üretmesidir. Bu tez, bu bulguları Konya–Sedirler bağlamında gündelik hayat düzeyinde sınamayı ve derinleştirmeyi amaçlamaktadır.

Örneklem ve Katılımcılar

Araştırmada amaçlı örnekleme (purposive sampling) stratejisi benimsenmiş; Sedirler’de kentsel dönüşüm söylemi ve uygulamasından doğrudan etkilenen ya da etkilenme potansiyeli taşıyan farklı gruplara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede:

- Mahallede uzun süredir yaşayan mülk sahipleri,
- Farklı sürelerle mahallede ikamet eden kiracılar,

- Kadınlar (özellikle gündelik bakım emeği, mahalle içi ilişkiler ve mahalle mekânı ile yoğun ilişkisi bulunanlar),
- Gençler (eğitim, işsizlik, geleceğe dair beklentiler ve mahalleyle aidiyet ilişkisi açısından),
- Yaşlılar (mahalle hafızası, geçmiş mekânsal düzen ve dönüşüm deneyimleri açısından),
- Mahallede faaliyet gösteren esnaf,
- İlgili belediye birimleri ve yerel yönetim aktörleriyle, mümkün olduğu ölçüde, anahtar bilgi sağlayıcılar olarak görüşmeler yapılmıştır.

Amaçlı örnekleme, nitel durum çalışmalarında önerildiği üzere, araştırma sorularıyla doğrudan ilişkili, bilgi bakımından zengin vakalara odaklanmayı mümkün kılmaktadır.

Veri Toplama Teknikleri

Çalışmada üç ana veri kaynağı bir arada kullanılmış; böylece üçgenleme (Denzin, 1978) yoluyla hem derinlik hem de yorumlayıcı tutarlılık hedeflenmiştir.

1. Yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler:

Sedirler sakinleri, esnaf ve yerel yönetim temsilcileriyle yapılan görüşmelerde, kentsel dönüşüme dair algılar, risk ve güvenlik anlayışları, rıza ve itiraz pratikleri, gündelik ritimlerdeki değişimler ve geleceğe dair beklentilere odaklanılmıştır. Denzin ve Lincoln'un vurguladığı gibi, nitel görüşmeler yalnızca bilgi derleme aracı değil, aynı zamanda aktörlerin kendi dünyalarını nasıl kurduklarını, anlamlandırdıklarını ve anlatı hâline getirdiklerini görünür kılan etkileşimsel süreçlerdir (2007:34).

2. Gözlem ve mekânsal notlar:

Mahallede farklı gün ve saatlerde yapılan yapılandırılmamış gözlemlerle, Sedirler'deki gündelik mekânsal ritimler (sokağın kullanımı, kamusal alanlar, ibadet mekânları, pazar, park vb.), kentsel dönüşüm söylentileriyle ilişkili mekânsal pratikler (ilânlar, şantiye alanları, bekleme ve toplanma noktaları vb.) kaydedilmiştir. Bu süreçte, Kusenbach'ın "go-along" (birlikte yürüme/eşlik etme) yöntemiyle geliştirdiği hareket hâlinde görüşme yaklaşımından (2003) ilham alınmış; bazı görüşmeler, mahallede kısa yürüyüşler eşliğinde gerçekleştirilerek, katılımcıların mekânla ilişkilerini ve mekânı nasıl deneyimlediklerini yerinde konuşma imkânı yaratılmıştır.

3. Belge ve metin analizi:

- 7471 sayılı Kanun ile değişik 6306 sayılı Kanun ve uygulama yönetmelikleri,
- 3194 sayılı İmar Kanunu,
- TOKİ, bakanlık ve belediye tarafından yayımlanan proje tanıtım metinleri ve resmî açıklamalar,
- Medya haberleri ve yerel basın,

çerçevesinde doküman incelemesi yapılmış; böylece hukuki-kurumsal dönüşüm rejiminin Sedirler'e yansımalarını anlamak amaçlanmıştır.

Veri Analizi

Toplanan veriler, nitel araştırma literatüründe yaygın olarak kullanılan tematik analiz ve kuramsal kodlama teknikleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Öncelikle görüşme dökümleri ve saha notlarından hareketle, Sedirler'de kentsel dönüşümle ilişkili öne çıkan temalar (risk ve güvenlik söylemleri, belirsizlik ve bekleme, rıza ve itiraz anlatıları, gündelik taktikler, mekânsal ritimlerde dönüşüm vb.) belirlenmiştir. Ardından

bu temalar, tezin kuramsal çerçevesinde yer alan kategorilerle (mekân-ritim-taktik–habitus/alan–hegemonya/rıza-risk) ilişkilendirilerek ikinci düzey kodlama yapılmıştır.

Bu süreçte, Yin'in (2014) önerdiği şekilde, vaka içi desen ve alt-vaka karşılaştırmaları yapılarak (örneğin kiracılar–mülk sahipleri; kadınlar–erkekler; gençler–yaşlılar arasında) benzerlik ve farklılıklar ortaya konmuştur. Aynı zamanda, Denzin'in (1978) vurguladığı kuramsal üçgenleme ilkesi doğrultusunda, farklı kuramsal bakış açıları (Lefebvre, Certeau, Bourdieu, Foucault, Scott, Gramsci, Beck) belirli temaların analizinde bir arada kullanılmaya çalışılmıştır.

Geçerlilik, Güvenilirlik ve Refleksivite

Nitel araştırmada geçerlilik ve güvenilirlik, nicel anlamda ölçümsel doğruluktan ziyade inandırıcılık, aktarılabilirlik ve tutarlılık olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu tezde, bulguların inandırıcılığını artırmak için:

- Veri üçgenlemesi yapılmış; görüşme, gözlem ve belge analizi bulguları karşılaştırılmış, farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler arasındaki uyum ve gerilimler not edilmiştir.
- Katılımcı çeşitlemesi sağlanmış; farklı yaş, cinsiyet, mülkiyet statüsü ve sosyo-ekonomik konuma sahip katılımcıların seslerinin duyulmasına özen gösterilmiştir.
- Ayrıntılı saha notlar tutularak araştırmacının yorumlama süreçleri şeffaflaştırılmaya çalışılmıştır.

Araştırmacının kendi konumu ve saha ile kurduğu ilişki, özellikle refleksivite başlığı altında ayrıca tartışılmaktadır. Denzin ve Lincoln'ün vurguladığı gibi (2007), nitel araştırmacı, çalıştığı sahaya “dışarıdan bakan nötr bir gözlemci” değil, kendi

tarihsel, sınıfsal, kültürel ve akademik konumunu da araştırma sürecine taşıyan bir öznedir. Bu nedenle, Konya–Sedirler çalışmasında, araştırmacının hem akademik ilgi alanları hem de saha ile kurduğu güven ilişkisi, veri üretimi ve yorumlamayı şekillendiren unsurlar olarak açıkça ortaya konmakta; bu durum tezin ilgili bölümünde ele alınmaktadır.

Sonuç olarak, Yöntem, Saha ve Veri Toplama Teknikleri başlığı altında sunulan bu yöntemsel çerçeve, tezin kuramsal bütünlüğünü destekleyecek ve Konya–Sedirler örneğinde kentsel dönüşümün gündelik hayat ve rıza üretimiyle kesişimlerini görünür kılacak şekilde kurulmaya çalışılmıştır.

Sınırlılıklar ve Etik Çerçeve

Bu araştırma, Konya–Sedirler Mahallesi’nde kentsel dönüşümün gündelik hayat üzerindeki etkilerini ve rızanın üretimini derinlemesine anlamayı hedefleyen nitel bir durum çalışması olarak tasarlandığı için, yapısal ve yöntemsel bazı sınırlılıkları bilinçli olarak kabul etmektedir. Bu sınırlılıklar, araştırmayı zayıflatan unsurlar olarak değil, bulguların yorumlanma ve genellenme sınırlarını şeffaflaştıran çerçeve olarak ele alınmaktadır. Nitel araştırma literatüründe de vurgulandığı gibi (Rubin ve Rubin, 2012), derinlik ve bağlama duyarlılık, çoğu zaman genişlik ve temsil kabiliyetiyle gerilim içindedir; bu nedenle nitel çalışmalar “evrensel genelleme” değil, bağlama gömülü analitik genellemeler üretmeyi amaçlar.

1. Saha ve Örneklem Kaynaklı Sınırlılıklar

Çalışmanın en temel sınırlılığı, tek bir mahalleye (Sedirler) odaklanan durum çalışması tasarımıdır. Bu tercih, Sedirler’e ilişkin derinlemesine ve bağlama duyarlı bir analiz imkânı sağlarken, Konya’daki ya da Türkiye genelindeki tüm kentsel dönüşüm

alanlarını temsil etme iddiasını sınırlamaktadır. Sedirler, sosyo-ekonomik yapı, göç geçmişi ve kentsel konumu bakımından “tipik ama özgül” bir örnek olarak seçilmiştir; benzer özellikler taşıyan mahalleler için ihtiyatlı analitik genellemeler yapılabilse de her bir kentin ve mahallenin tarihsel–mekânsal özellikleri nedeniyle bulguların mekanik biçimde genellenmesi kuşkusuz mümkün değildir.

Amaçlı örnekleme tekniğinin kullanılması, nitel araştırmanın doğasına uygun biçimde, bilgi bakımından zengin katılımcılarla görüşmeyi mümkün kılmış, ancak bu durum aynı anda tesadüfi bir temsiliyet sağlamamaktadır. Bazı gruplara (örneğin mahallede uzun süredir yaşayan mülk sahipleri veya gündelik hayatta kamusal alanı daha yoğun kullanan kadınlar) daha kolay erişilebilirken; en kırılgan ve en güvencesiz gruplara (kayıt dışı çalışanlar, düzensiz göçmenler, resmî ikameti olmayan kiracılar) ulaşmak daha sınırlı olmuştur. Bu durum, rıza ve risk deneyimlerinin en sert yaşandığı bazı pozisyonların araştırma verilerinde görece eksik temsil edilmesi riskini beraberinde getirmektedir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki kentsel dönüşüm süreçleri hukuki, ekonomik ve siyasal gelişmelere bağlı olarak hızla değişebilen, uzun süreye yayılan dinamik süreçler iken saha araştırması belirli bir zaman aralığında yapılmıştır. Bu nedenle bulgular, belirli bir tarihsel kesitte derlenmiş deneyimlerin analizi olarak değerlendirilmelidir.

2. Kendini İfade Etme, Dil ve Güç İlişkileri

Kentsel dönüşüm, risk ve geleceğe dair belirsizlik içeren bir konu olduğu için, katılımcıların kendi deneyimlerini açıkça ifade etmeleri her zaman mümkün olmayabilir. Bazı katılımcılar, belediye veya diğer resmî aktörlerle ilişkilerini zedelemek istemedikleri için, eleştirel görüşlerini örtük biçimde, ima yoluyla ya da “başkaları üzerinden” anlatmış olabilirler. Bu durum, Scott’un “kamusal senaryo/gizli

senaryo” ayrımıyla da uyumludur; kamusal alanda dile getirilen söylemler ile daha özel ortamlarda ifade edilen görüşler arasında mesafe bulunabilir.

Son olarak kabul etmek gerekir ki araştırmacı-katılımcı ilişkisi de başlı başına bir güç ilişkisi içerebilmektedir. Araştırmacının akademik kimliği, sınıfsal ve kültürel konumu, dili kullanma biçimi, katılımcıların kendilerini nasıl ifade ettiklerini etkileyebilir. Özellikle resmî kurumlarla ilişkili olduğunu düşünen katılımcılar, risk ve korku temelli konularda temkinli konuşmayı tercih etmiş olabilir. Bu nedenle görüşme verileri, katılımcı söylemlerinin yalnızca doğrudan gerçeklik anlatıları değil, aynı zamanda güç ilişkilerinin süzgecinden geçmiş ifadelerle tekabül ettiğinin bilinciyle analiz edilmeye çalışılmıştır.

3. Araştırmacının Konumu ve Yorumlayıcı Sınırlılıklar

Daha önceden, araştırmacının nötr bir gözlemci değil, kendi tarihsel, sınıfsal, kültürel ve akademik arka planını da sahaya taşıyan bir özne olduğu ifade edilmişti. Bu çalışmada araştırmacı, hem kentsel dönüşüm ve gündelik hayat literatürüne aşina bir sosyal bilimci, hem de saha ile belirli derecede yakınlık/mesafe ilişkisi olan bir konumdadır. Bu durum, avantajlar ve sınırlılıklar üretmektedir. Avantaj olarak, kuramsal tartışmalar ile saha bulgularını ilişkilendirme, gündelik pratiklerdeki nüansları fark etme kapasitesini artırabilir. Sınırlılık olarak ise bazı deneyimleri zaten bilinen kategorilere hızla yerleştirme, yerel anlamları gözden kaçırma veya katılımcıların ifadelerini kuramsal çerçevenin içine fazla zorlayarak yerleştirme riskinden söz edilebilir. Bu nedenle analiz sürecinde refleksif notlar yardımıyla araştırmacının hangi kodlamaları hangi gerekçelerle yaptığı, hangi ifadeleri neden vurguladığı veya geri planda bıraktığı mümkün olduğunca şeffaflaştırılmıştır. Bu refleksif yaklaşım, hem

bulguların tutarlılığını artırmayı hem de okuyucuya yorum sürecine dair görünür bir izlek sunmayı amaçlamaktadır.

4. Etik Çerçeve: Mahremiyet, Onam ve Zarar Vermeme

Araştırma, sosyal bilim etik ilkeleri doğrultusunda yürütülmüştür. Katılımcıların kimliklerinin korunması, gönüllü katılım ve zarar vermeme ilkeleri, çalışmanın başından sonuna kadar gözetilen temel esaslardır. Tüm katılımcılar, araştırmanın amacı, kapsamı, kullanılacak veri türleri ve verilerin hangi koşullarda kullanılacağı hakkında sözlü ve yazılı olarak bilgilendirilmiş; katılımın tamamen gönüllülük esasına dayandığı vurgulanmıştır. Katılımcılara istedikleri zaman görüşmeyi sonlandırma, soruları yanıtlamama veya görüşmelerin kaydedilmesini reddetme hakkına sahip oldukları açıkça belirtilmiştir. Anonimlik ve mahremiyet amacıyla ise görüşme kayıtları ve notlar, katılımcıların gerçek isimleri kullanılmadan, kodlar aracılığıyla saklanmış ve tezde yalnızca bu kodlar kullanılmıştır. Mahalle, sokak, bina ve aileyi doğrudan tanımlamaya imkân verecek ayrıntılar, gerekli durumlarda bilinçli belirsizleştirme yoluyla anonimleştirilmiştir. Bu yaklaşım, özellikle küçük ölçekli mahalle çalışmalarında, kimliklerin kolayca tahmin edilebilmesi riskine karşı alınması gerekli görülmüş bir önlemdir.

Kentsel dönüşüm deneyiminin, mülkiyet, borçluluk, yerinden edilme riski, aile içi gerilimler ve geçim stratejileri gibi hassas başlıklarla yakından ilişkili doğası dikkate alındığında, zarar vermeme ilkesi gereği, görüşmeler sırasında duygusal zorlanma yaratabilecek anlar ortaya çıktığında araştırmacı, görüşmeyi yavaşlatma, konu değiştirme veya gerekirse sonlandırma yoluna giderek katılımcıların duygusal güvenliğini her zaman veri derleme amacının önüne koymuştur. Örneğin, deprem, zorla tahliye, ağır ekonomik kayıplar gibi travmatik deneyimlere dair anlatılarda, detayların

ne kadarının paylaşılacağına katılımcı ile birlikte karar verilmiş; katılımcının açıkça paylaşmak istemediği hiçbir bilgi kayda geçirilmemiştir.

Kurumsal etik ve veri güvenliği ilkeleri gereği veriler, yalnızca araştırmacının erişimine açık olacak şekilde güvenli ortamlarda saklanmıştır. Görüşme kayıtları ve transkriptleri, üçüncü kişilerle paylaşılmamış; tez dışında yapılacak olası yayınlarda da aynı anonimlik ve gizlilik ilkeleri korunacaktır. Ankara Üniversitesi, Etik Kurul Başkanlığı'nın ilgili süreci işletilmiş (EK-1), bu onay çerçevesinde belirlenen ilkelere uyulmuştur.

5. Temsil Sorunu ve Katılımcı Seslerinin Konumlandırılması

Bir diğer önemli sınırlılık, “kimin sesi ne kadar duyuluyor?” sorusu etrafında şekillenen temsil sorunudur. Her ne kadar kadınlar, gençler, yaşlılar, kiracılar ve mülk sahipleri gibi farklı gruplara ulaşılmaya çalışılmış olsa da, bazı sesler –örneğin ev içi bakım emeği yükü çok yüksek olan kadınlar, çok dilli/göçmen haneler, resmî kurumlara güvensizliği yüksek bireyler– çalışmada görece daha kısıt duyulmuş olabilir. Bu durumun yalnızca saha erişimi zorluklarından değil, aynı zamanda özyansıtım kapasitesi, anlatma isteği ve araştırmacıya güven gibi faktörlerden de kaynaklanabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Metin içinde katılımcı alıntılar verilirken, tekil deneyimlerin mahalle adına konuşuyormuş gibi konumlandırılmamasına özen gösterilmiştir. Alıntılar, belirli eğilimleri, çelişkileri veya gerilimleri görünür kılmak için kullanılmış; her alıntının, belirli bir bağlama ve konuma sahip olduğu hatırd tutulmuştur. Bu yaklaşım, nitel araştırma etiğinde önerildiği gibi, katılımcıların seslerini hem güçlendirmeyi hem de bu seslerin homojen bir mahalle sesine indirgenmesini engellemeyi amaçlamaktadır.

6. Araştırmacı-Politika İlişkisi ve Eleştirel Mesafe

Çalışmanın kentsel dönüşüm politikalarına eleştirel bir perspektiften bakması, yerel yönetimler ve merkezi idare ile kurulan ilişkilerde bazı gerilimler yaratma potansiyeli taşımaktadır. Araştırmacı, sahada belediye ve ilgili kurum temsilcileriyle görüşmeler yaparken, eleştirel duruşun kişisel ilişkilere değil, yapısal süreçlere yöneldiğini vurgulamaya özen göstermiştir. Ancak buna rağmen, bazı kurum temsilcilerinin daha resmî ve kontrol edilmiş bir dil kullanması, veri çeşitliliğini sınırlandırmış olabilir. Bu noktada tez, politika yapıcılara yönelik doğrudan “reçete” sunmak yerine, Sedirler’deki gündelik deneyimlerden yola çıkarak kentsel dönüşüm tartışmalarını zenginleştirecek eleştirel bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: GÜNDELİK HAYAT, MEKÂN VE İKTİDAR

Bu çalışmada, temel kavramlar ve konu ile ilgili kuramsal tartışmalar ilk bölümde üç alt başlık altında aktarılmaktadır. Bunların ilkinde gündelik hayat kavramı, kuramsal temelleri ve gündelik hayat üzerine geliştirilen yaklaşımlarla birlikte ortaya konan sosyolojik çalışmalar; ikincisinde kent, kentsel dönüşüm ve gündelik hayat; üçüncüsünde ise gündelik hayat kentsel dönüşüme yönelik hukuki düzenlemeler üzerinden değerlendirilerek ele alınacaktır.

1.1. GÜNDELİK HAYAT, KURAMSAL TEMELLERİ, YAKLAŞIMLAR VE SOSYOLOJİK ÇALIŞMALAR

1.1.1. Gündelik Hayatın Tanımlanması

Gündelik hayat kavramı sıradan bireylerin tekrarlayan, alışılmış ve kişisel nitelik taşıyan pratiklerine işaret etmektedir. Bu hayat biçimi, bireylerin her gün gerçekleştirdikleri rutin faaliyetler aracılığıyla şekillenir (Scott, 2009:2). Gündelik hayat yalnızca bireysel alışkanlıkların değil, aynı zamanda kültürel olarak aktarılan dilsel yeterliliklerin ve toplumsal normların da yeniden üretildiği bir zemin oluşturmaktadır. Gardiner'in (2016:19) belirttiği üzere, gündelik dünya ardışık kuşaklara dil, davranış ve anlam kalıplarının kazandırılması yoluyla iletilen, normatif düzenlemelere dayalı, kapsayıcı ve istikrarlı bir gerçeklik alanı yaratmaktadır. Gündelik, “çok boyutludur”; akışkandır, değişkendir, kırılmandır. Gündelik hayat hem özgürleştirici hem de baskıcı ögeler içerecek şekilde diyalektik ve çelişkilidir (Gardiner, 2016:21, 31).

Gündelik hayatın toplumsal boyutu, yalnızca bireylerin tekrarlayan pratikleri değil; aynı zamanda bu pratiklerin ardında yatan anlam üretim süreçleri, rol beklentileri ve özneleşme biçimleriyle de şekillenmektedir. Bu noktada Max Weber ve George Herbert Mead'ın yaklaşımları, gündelik hayatı bireylerin pasif uyum sağladığı bir yapıdan ziyade, toplumsal anlamların aktif olarak üretildiği bir alan olarak değerlendirmeye olanak sağlamaktadır. Weber, toplumsal eylemleri anlamlandırırken bireylerin öznel anlam atfına ve niyetlerine odaklanmaktadır. Ona göre toplumsal rollerin içselleştirilmesi yalnızca dışsal kurallara uyum anlamına gelmez; aynı zamanda bireylerin bu rolleri yorumlayarak eylemlerini anlamlı bir şekilde yapılandırmaları anlamına gelmektedir. Mead ise bireyin toplumsal benliğini “başkalarının gözünden kendini görme” kapasitesiyle inşa ettiğini öne sürerek, rol almanın bireyde içsel bir özneleşme süreci başlattığını belirtir. Bu bakış açısına göre, birey toplumsal roller aracılığıyla yalnızca toplumun beklentilerine yanıt vermez, aynı zamanda bu rolleri dönüştürerek yeni toplumsal anlamlar üretmektedir (aktaran Bennett, 2013:13). Bu kuramsal çerçeve, kentsel dönüşüm süreçlerinde gündelik hayatın ve rıza üretiminin nasıl şekillendiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Örneğin, bir mahallenin dönüşüm sürecinde bireyler yalnızca devletin ya da müteahhitlerin sunduğu söylemlere uyum sağlamakla kalmayıp; aynı zamanda bu söylemleri gündelik pratikleri aracılığıyla anlamlandırmakta, içselleştirmekte ya da çeşitli biçimlerde direnç geliştirmektedirler. Weberci anlamda birey, dönüşüm sürecine yönelik eylemini kendi değerleri ve inanç sistemine göre rasyonelleştirirken; Mead'ın çizdiği çerçevede ise bu eylem süreci, toplumsal rollerin yeniden yorumlanmasıyla özneleşmeyi ve yeni bir kimlik inşasını içermektedir.

Günlük hayat, gündelik hayat ve gündeliklik kavramları, ilk bakışta birbirinin yerine kullanılabilecekmiş gibi görünse de, özellikle Lefebvre'nin çözümlemelerinde

farklı vurgular taşımaktadır. “Günlük hayat”, insanın en temel yaşamsal faaliyetlerini, tekrar eden rutinlerini ve zamana yayılmış pratiklerini ifade ederken; “gündelik hayat”, bu tekrarların modern toplumsal ilişki ağları, iktidar ve ekonomi tarafından belirli biçimlerde örgütlenmesini, yani tarihsel ve toplumsal olarak şekillenmiş bir yaşam biçimini anlatmaktadır. “Gündeliklik” ise, bu tarihsel olarak kurulmuş gündelik hayatın kendine özgü mantığını, ritimlerini ve yeniden üretim biçimlerini kavramaya dönük kuramsal bir düzeyi işaret etmektedir. Lefebvre için gündelik hayat, insan varoluşunun en eski dönemlerinden beri mevcut olan bir gerçekliktir; ancak bu gerçekliğin toplumsal ve siyasal anlamı, modern çağda -özellikle kapitalist üretim tarzının yerleşmesiyle birlikte- köklü biçimde değişmiştir (Lefebvre, 2015a:8-9).

Sanayi Devrimi ile beraber piyasa ekonomisinin gelişimi, işçi sınıfının ortaya çıkışı ve çalışma koşullarının piyasa işleyişi tarafından düzenlenmesi, gündelik hayatın tarihsel olarak yeni bir şekilde örgütlenmesine yol açmıştır. Ücretli emek etrafında biçimlenen çalışma hayatı, yalnızca iş gününü değil, boş zamanın kullanımını da piyasaya eklemlenen bir alan hâline getirmiş; böylece bireylerin gün içindeki çalışma, dinlenme, tüketim, eğlence gibi zaman dilimlerinin tamamı kapitalist mantık çerçevesinde yeniden kurgulanmıştır. Bu noktada gündelik hayat, kamusal hayattan ayrı, özel hayatı kapsayan, yönetilmesi, düzenlenmesi ve denetlenmesi gereken bir alan olarak kavranmaya uygundur. Başka bir deyişle, gündelik hayat, modern kapitalist toplumda, piyasa ve devlet açısından işleyişi kontrol altına alınması gereken bir nesneye dönüşmüştür (Lefebvre, 2015a:54).

Günlük hayat, bireylerin her gün tekrarladıkları rutin faaliyetleri ve alışkanlıkları ifade etmektedir. Bireylerin kişisel ve toplumsal gereksinimlerini karşılamak için gerçekleştirdikleri sıradan eylemler, günlük hayatın temel unsurları olup bu kavram, bireylerin iş, yemek, uyku gibi temel ihtiyaçlarını karşılarken, sosyal ilişkilerini

sürdürebilmeleri için yaptıkları tüm etkinlikleri içermektedir. Gündelik hayat ise günlük hayattan daha geniş bir kavramdır ve bireylerin sıradan faaliyetlerini toplumsal ve kültürel bağlam içinde ele alır. Gündelik hayat kavramı Lefebvre tarafından bireylerin sıradan faaliyetlerinin toplumsal, kültürel ve ekonomik bağlam içinde nasıl gerçekleştiğini ve bu süreçlerin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini inceleyen bir alan olarak tanımlanmaktadır. Gündelik hayat, bireylerin toplumsal ilişkilerini ve kültürel normlarını sürdürdükleri, aynı zamanda bu yapıların dayatmalarına karşı direniş geliştirdikleri bir alandır. Lefebvre, gündelik hayatın sürekliliğini ve tekrarlayıcılığını belirleyen biyolojik, toplumsal ve mekânsal ritimler üzerinden gündelik hayatın ritmik yapısını incelemektedir. Gündeliklik, aynı zamanda ideolojik bir işleyişin parçasıdır. Toplumsal yapılar, gündelik hayatın alışkanlıkları ve rutinleri aracılığıyla bireylere ideolojik olarak nüfuz etmekte ve bu yapıların yeniden üretilmesini sağlamaktadır (Lefebvre, 2012).

Örneğin, bir mahalledeki sıradan bireylerin günlük hayatı, iş, okul, alışveriş ve sosyal etkileşimler gibi temel faaliyetler etrafında şekillenmektedir. Mahalle sakinleri, günlük rutinlerini sürdürürken, yerel dükkânlar, parklar ve sosyal alanlar bu faaliyetlerin merkezi olarak işlev görmektedir. Mahalledeki gündelik hayat, mahalle sakinlerinin toplumsal ilişkilerini, kültürel normlarını ve ekonomik faaliyetlerini sürdürdükleri bir alan olarak ele alınabilir. Gündelik hayat, mahallede düzenlenen toplu etkinlikler, dini törenler ve sosyal buluşmalar aracılığıyla zenginleşmekte ve toplumsal yapılarla iç içe geçmektedir. Böylelikle mahalle sakinleri, örneğin yerel yönetimin kentsel dönüşüm uygulamalarına karşı kendi yaratıcı direniş pratiklerini geliştirebilirler. Sözgelimi, ortak kamusal alanlar yaratarak ve kültürel etkinlikler düzenleyerek, mahallelerinin sosyal ve kültürel dokusunu korumaya çalışabilirler. Bu örneklerdeki mahallede gündeliklik, bireylerin hayatlarını sürdüren alışkanlıklar ve rutinler aracılığıyla belirginleşir. Mahalle

sakinlerinin sabah yürüyüşleri, akşam sohbetleri ve haftalık pazar alışverişleri gibi rutinler, gündelik hayatın sıradan ama önemli bileşenleridir. Mahallenin sakinleri, gündelik hayatın rutinleri içinde kaybolmadan, bu yapıların dayatmalarına karşı direniş pratikleri geliştirebilirler. Örneğin, inşaat faaliyetlerinin gece geç saatlerde devam etmesine karşı protestolar düzenleyerek, gündelik hayat ritimlerini koruma mücadelesi verebilirler.

Gündelik hayat çoğu zaman, özellikle Norbert Elias gibi kuramcılarının etkisiyle, donukluk, tekrar, bezginlik ve düşük kültürel değerle özdeşleştirilmiştir. Bu perspektife göre gündelik, alt sınıfların hayat alanı, yüksek entelektüel ve sanatsal üretimin dışında kalan bir uğrak olarak değerlendirilmiş; bireylere tahakküm eden, onları edilgen konuma sıkıştıran bir pratikler bütünü olarak betimlenmiştir (Elias, 1998:180). Bu çerçevede gündelik, yalnızca sıradan bireylerin tekrara dayalı hayat döngüsüne işaret etmez, aynı zamanda sosyal yapının hiyerarşik düzenini yeniden üretmenin bir aracına dönüşmektedir. Buna karşın Henri Lefebvre, gündelik hayatı yalnızca edilgenliğin ve sıradanlığın değil, aynı zamanda dönüşümün, üslubun ve yaratının da zemini olarak kavramsallaştırır. Lefebvre'e göre gündelik hayat, sistematik ve ideolojik kuşatılmışlığın ötesinde, çelişkiler ve karşıtlıklar üzerinden ilerleyen diyalektik bir yapıdır. Ona göre gündelik hayatın muğlaklığı, onun içsel dinamiklerinden kaynaklanır; fakat bu muğlaklık aynı zamanda dönüşüm ve eleştiri potansiyeli barındırır (Lefebvre, 1998:36). Bu nedenle Lefebvre'in gündelik hayat yaklaşımı, onu hem iktidarın yeniden üretildiği hem de direnişin örgütlendiği çift yönlü bir toplumsal alan olarak ele alır. Bu düşünce hattını takip eden Michel de Certeau ise gündelik hayatı daha çok bireylerin iktidar yapılarına karşı uyguladıkları yaratıcı taktikler üzerinden anlamlandırmaktadır. Ona göre gündelik hayat, bireylerin tahakküm ilişkileri karşısında sessiz, küçük ama etkili direniş pratikleri geliştirdikleri bir mücadele alanıdır. Certeau'nun meşhur strateji

ve taktik ayrımı, gündelik hayatın edilgen değil, tersine eyleyen ve direnç üreten bir yapıya sahip olduğunu savunur. Strateji, iktidar yapılarına ait planlamaları ve alan tahakkümünü temsil ederken; taktikler, bu yapılar içinde sıradan bireylerin gündelik olarak geliştirdiği geçici, esnek ve yaratıcı müdahalelerdir (Certeau, 2009:54). Michael Gardiner ise gündelik hayatın epistemolojik değerine dikkat çekerek, onun yalnızca sıradan olanın değil, aynı zamanda farklılıkların, çatışmaların ve anlam üretimlerinin sahnesi olduğunu belirtir. Gardiner'a göre gündelik hayat, felsefe, sanat ve bilim gibi uzmanlaşmış bilgi alanlarının dışında değil, onların tamamlayıcısı ve eleştirmeni olarak konumlanabilir (Gardiner, 2016:19). Bu bağlamda gündelik, yalnızca tekrarı değil, aynı zamanda yaratıcılığı, eleştirel düşünmeyi ve kültürel üretimi de içinde barındıran çok katmanlı bir sosyal formdur. Sonuç olarak, Elias'ın gündelik hayatı sınırlayıcı ve kuşatıcı bir alan olarak tasvir eden yaklaşımı, Lefebvre'in diyalektik kavrayışı, Certeau'nun mikro-direnişleri ve Gardiner'ın epistemolojik zenginlik vurgusu ile karşılaştırıldığında; gündelik hayatın sadece edilgen değil, aynı zamanda dönüştürücü, eleştirel ve yaratıcı bir alan olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede, sıradan görünen pratiklerin, toplumsal dönüşüm ve politik özneleşme süreçlerinde oynadığı rol daha net bir biçimde kavranabilir.

Norbert Elias'a göre (1998:170), gündelik olan ve toplumsal olan birbirinden bağımsızlaştırılarak değil aynı bağlam içerisinde ele alınabilir: Gündelik, toplumsal olanın yansıdığı *mikro* bir *alan* olarak görülmelidir. Oysa gündelik hayatın toplumsal hayatın diğer alanlarından bağımsızlaştırıldığını, özerk bir alan olarak ele alındığını belirtir. Norbert Elias'ın *uygarlaşma süreci* kuramı, tarihsel-toplumsal dönüşümlerin bireylerin gündelik hayat pratikleri üzerindeki etkilerini analiz etmede önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Elias, bireylerin davranış kalıplarının zaman içinde nasıl dönüştüğünü açıklarken, bu dönüşümün yalnızca bireysel alışkanlıklardaki değişimle

sınırlı kalmadığını, aynı zamanda toplumsal iktidar ilişkilerinin ve devlet yapılanmasının evrimiyle doğrudan ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Özellikle kitle hareketlerinin yükselişi ve devletin merkezi ya da yerel düzeyde geçirdiği yapısal dönüşümler, gündelik hayatın örgütleniş biçimlerini ve bireylerin bu örgütlenişe uyum sağlama stratejilerini belirleyen başlıca dinamikler olarak ele alınmaktadır (Elias, 1998: 69).

Gündelik hayatın Michel de Certeau'yu izleyerek iktidar stratejileri ile bireylerin gündelik taktikleri arasındaki gerilimli ilişki üzerinden ele alınması, Elias'ın analizine önemli bir açılım sunmaktadır. Certeau'ya göre iktidar, mekânı organize eden stratejiler aracılığıyla bireylerin gündelik hayat pratiklerini yönlendirmeye çalışırken; bireyler ise bu stratejik kurgulara karşı çeşitli gündelik taktikler geliştirerek kendi hayata alanlarını yeniden üretmektedirler. Bu bağlamda, Elias'ın uygarlaşma süreciyle belirlediği disipliner dönüşüm, yalnızca yukarıdan aşağıya bir iktidar içeriği taşımakla kalmaz; aynı zamanda bu stratejilere karşı geliştirilen gündelik karşı-pratiklerin imkânlarını da içinde barındırmaktadır. Henri Lefebvre'nin mekânın toplumsal üretimi kuramı da bu çerçevenin mekânsal boyutunu derinleştirmektedir. Lefebvre'e göre mekân, yalnızca fiziksel bir varlık değil, toplumsal ilişkiler tarafından üretilen ve yeniden üretilen dinamik bir yapıdır. Bu bağlamda, Elias'ın işaret ettiği tarihsel dönüşümler yalnızca gündelik davranış kalıplarını değil, aynı zamanda bu davranışların gerçekleştiği mekânları da dönüştürür. Devletin yeniden yapılanmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni mekânsal örgütlenme biçimleri, gündelik hayatın ritmini, ilişkiler ağını ve mekânın kullanım biçimlerini radikal biçimde etkilemektedir. Lefebvre'in kavramsallaştırmasıyla düşünüldüğünde, uygarlaşma süreci, temsili mekân ve yaşanılan mekân arasındaki ilişkileri de yeniden kurmaktadır.

Sonuç olarak, Elias'ın tarihsel sosyolojisi, Certeau'nun gündelik direniş

pratikleri ve Lefebvre'in mekân kuramıyla birlikte değerlendirildiğinde, kentsel dönüşüm süreçlerinde gündelik hayatın nasıl dönüştürüldüğünü ve bu dönüşümün mekânsal ve toplumsal bağlamlarda nasıl deneyimlendiğini kavramsal olarak anlamlandırma imkânı sunmaktadır. Bu perspektif, gündelik hayatın yalnızca edilgen bir alan olmadığını; tersine, hem iktidarın yeniden üretildiği hem de ona karşı direnişin şekillendiği bir mücadele sahası olduğunu görünür kılmaktadır.

Lefebvre'ye göre modern dönemle birlikte gündelik hayatın bu yaratıcı ve çoğul boyutu büyük ölçüde bastırılmıştır. Onun ifadesiyle, modernlikle beraber her tür üslup yitirilmiş, gündelik hayat tek tipleştirici bir homojenleştirme sürecine maruz kalmıştır; özneler ve nesneler kendi içlerinde varsayılan “mistik özü” kaybetmiş, bunun sonucunda metalaşmışlardır (Lefebvre, 1998: 220). Metalaşma, yalnızca ekonomik nesnelerin değil, toplumsal ilişkilerin, duygulanımların ve zamanın kendisinin de metaya dönüşmesi anlamına gelmektedir. Bu süreç, Marx'ın yabancılaşma analizleriyle doğrudan bağlantılıdır: Emek sürecinde, ürününde, türsel varoluşunda ve diğer insanlarla ilişkilerinde kendine yabancılaşan özne, gündelik hayatını da kendisine ait olmayan, dışarıdan dayatılmış bir kalıplar bütünü olarak yaşamaya başlamaktadır (Marx, 2016).

Yabancılaşmanın ortadan kaldırılması meselesi, hem Marx'ta hem Lefebvre'de gündelik hayatın dönüştürülmesiyle yakından ilişkilidir. Lefebvre, yabancılaşmanın aşılmasını yalnızca büyük ölçekli bir devrim beklentisine bağlamaz; bu devrim fikrini, gündelik hayatın içindeki yaratıcı eylem olanaklarıyla birlikte düşünmektedir (Lefebvre, 2015a). Onun için praksis ve poiesis arasındaki ilişki burada kilit önem taşımaktadır: Praksis, dünyayı dönüştüren bilinçli eylemi; poiesis ise yaratıcı üretimi ifade etmektedir. Gündelik hayatın dönüşümü, bu iki boyutun, yani politik-pratik müdahale ile yaratıcı üretimin sıradan aktörlerin elinde eklemlenmesi sayesinde mümkün

olabilmektedir. Bu bağlamda “sıradan aktörler”, gündelik hayatın edilgen taşıyıcıları değil, yitirilen üslubun yeniden kazanılmasında potansiyel taşıyan öznelere.

Lefebvre, gündelik hayatı “şenlik anları” yaratma kapasitesiyle düşünmekte; bu şenlik anları, kapitalist modernitenin tekdüze, hesaplı ve denetimli zaman-mekân örgütlenmesi içinde beliren, estetik ve kolektif deneyim yoğunlaşmalarıdır (Lefebvre, 1998). Amaç, bu anları yalnızca istisnai ve geçici durumlar olarak bırakmak değil, giderek gündelik hayatın varoluşsal özüne dönüştürebilmektir. Böyle bir perspektifle, gündelik hayatın dönüşümünü, bir yandan yapısal ve siyasal mücadelelerle, diğer yandan sıradan öznelerin yaratıcı pratikleriyle birlikte ele alınarak, çok katmanlı bir özgürleşme imkânı olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Agnes Heller (1984) de, Lefebvre gibi gündelik hayatı eleştirel bir biçimde ele alan kuramcılardan biri olup ona göre bireysel yeniden üretim olmadan toplumsal yeniden üretim de mümkün değildir. Heller, Henri Lefebvre’in “yabancılaşma” olarak kavramsallaştırdığı gündelik hayat dinamiklerini “nesneleştirme” biçiminde yorumlamaktadır. Heller’e göre birey, gündelik hayatını dönüştürebilmek ve bu hayat alanını yeniden üretme kapasitesine ulaşabilmek için, öncelikle kendisini özne olarak yeniden üretmek durumundadır. Bu yaklaşım, bireyin kendilik bilinci kazanmadan toplumsal hayatı dönüştüremeyeceği varsayımına dayanmaktadır. Dolayısıyla, gündelik hayatta demokratikleşme ve insanileşme ancak özne konumuna gelebilmiş bireylerin müdahalesiyle mümkün olabilmektedir. Bu bireyler, toplumsal ilişkilerde kendilerine dışsal olarak dayatılan nesneleştirici pratiklere karşı direnerek, dönüşümün önünü açmaktadırlar (Heller, 1984).

Hem Heller, hem Lefebvre hem de de Certeau, farklı kuramsal zeminlerden hareket etseler de gündelik hayatın değiştirilebilir, dönüştürülebilir bir toplumsal alan

olduğu konusunda ortaklaşmaktadırlar. Bu kuramcıların odak noktası, dönüşümün merkezine yapısal faktörleri değil, aktörleri ve onların gündelik hayat deneyimlerini koymalarıdır. Böylece gündelik hayat, edilgen bir tekrar alanı olmaktan çıkmakta; bireylerin tarihsel ve toplumsal ilişkileri yeniden kurduğu, çatışmalarla örülü bir üretim sahasına dönüşmektedir.

Gündelik hayat, çoğu zaman belirli bir zaman ve mekânda yaşayan toplulukların sıradan pratiklerini ifade eden zamansız bir kategori olarak düşünülmektedir. Oysa bu kavram, tarihsel bağlamdan bağımsız bir yapı değildir. Bu nedenle, “gündelik” (everyday) ile “günlük” (daily) kavramları arasında kuramsal bir ayrım yapmak önemlidir. Henri Lefebvre, bu ayrımı modernlik bağlamında kuramsallaştırmaktadır. Ona göre, modern öncesi toplumlarda “günlük hayat” uzmanlaşmamış, zamanın programlanmadığı ve bireylerin çoklu rolleri aynı anda yerine getirdiği bir yapıya sahiptir. Bu hayat biçimi, ortak bir kültürün ve hayat tarzının sürekliliği içerisinde şekillenmektedir (Lefebvre, 2015a). Nitekim Ksenophon’un *Oikonomikos* adlı yapıtında betimlenen Atina’daki ev ekonomisine dair anlatılar, antik dönemlerdeki günlük hayatın bu niteliklerine ışık tutmaktadır (Tez, 2009:11-13).

Gündelik hayatın bu parçalı yapısı, toplumsal analizde görmezden gelinen birçok tikelliği anlamlı hale getirmektedir. Sınıf, cinsiyet, ırk, meslek gibi toplumsal konumlar, gündeliğin yalnızca arka plan unsurları değil; onun yapısal bileşenleridir. Bu nedenle, her bir tikellik, gündelik hayatın yeniden üretimindeki etkisi bakımından ele alınmalı; sıradan görünen pratiklerin arkasındaki eylemlilik biçimleri, direniş stratejileri ve özneleşme süreçleri dikkatle incelenmelidir (Cantek, 2005:10; akt. Sezer-Şanlı, 2018:37). Özellikle kentsel dönüşüm gibi müdahaleci süreçlerde, bu tikelliklerin her biri, dönüşümün mekânda ve zaman içinde nasıl farklı biçimlerde deneyimlendiğini anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Norbert Elias gündelik olanı, doğrudan tanımlamak yerine, onun sınırlarını belirtmeyi tercih etmektedir. Elias’a göre gündelik, “bayram” ya da “festival” gibi özel günlerin dışındaki sıradan zamana karşılık gelmektedir. Gündelik, tatil dışı, çalışma zamanı olan, emeğin ve rutinin belirlediği bir hayat alanıdır (Elias, 1998:170). Dolayısıyla gündelik zaman, yalnızca boş zaman ya da tüketim süresi değildir; tersine, çalışmanın, üretimin ve toplumsal yeniden üretimin gerçekleştiği bir süreçtir. Bu bağlamda gündelik hayat, ayrıcalıklı sınıfların değil; çoğunlukla emekçi kesimlerin, halkın ve marjinallerin hayat alanı olarak öne çıkmaktadır. Bir kral, prenses, iş insanı ya da milletvekili gündelik hayatın aktörü değildir; gündelik hayatın aktörleri sıradan insanlardır, *aşağıdakilerdir*. Gündelik olay, çılgır açıcı ve sıra dışı değil; alelade ve sıkıcıdır. Gündelik, özel hayat ve aile hayatı ile bütünleşmiştir. Kamusal, politik ve mesleki meseleler gündelik hayatın içerisinde yer almamaktadır (Elias, 1998:180).

Henri Lefebvre ise Norbert Elias’ın gündelik hayatı sınırlandırıcı biçimde tanımlamasına alternatif bir yaklaşım geliştirerek, gündelik olanı daha geniş, kapsayıcı ve diyalektik bir çerçevede ele almaktadır. Elias’ın yaklaşımında gündelik, bayram, tatil ya da festival gibi “özel” zamanlardan ayırt edilerek, sıradanlık ve tekrar üzerinden tanımlanırken; Lefebvre, bu dışlayıcı ayrımı aşmaya çalışmıştır. Ona göre gündelik hayat, yalnızca sıradan ve tekrarlanan pratiklerle sınırlı değildir. Aksine, gündelik olanın içinde hem olağan hem de olağandışı olan, hem rutin hem de kopuş barındırabilir. Bu yönüyle Lefebvre, gündelik hayatı durağan ve yekpare bir yapı olarak değil, çelişkilerle örülü, farklılıkları içererek ilerleyen dinamik bir süreç olarak kavramsallaştırmaktadır (Lefebvre, 1998:36).

Gündelik kavramı hem olumsuz hem de olumlu yönleriyle ele alınabilir. Olumsuz perspektife göre gündelik, bireylerin içinde sıkıştığı, otomatikleşmiş alışkanlıklar dünyasıdır; bireyler bu dünyada pasif, tepkisiz ve değişime kapalı

kurbanlar olarak yer almaktadırlar. Gündelik, bu bağlamda, sıradanlığın, tekrarlılığın ve dönüşmezliğin simgesidir. Oysa olumlu yaklaşımlar, gündelik hayatın aynı zamanda bir dönüşüm alanı olduğunu, sıradanlığın içinde potansiyel olarak radikal yeniliklerin yeşerebileceğini savunmaktadırlar. Felsefe, sanat ve edebiyat aracılığıyla gündeliğe yönelmek, bu potansiyeli görünür kılmamanın bir yolu olarak değerlendirilmektedir (Sheringham, 2006:29-30).

1.1.1.1. Gündelik Hayatın Olumsuz Tarafları

Gündelik hayat, çoğu zaman tekrarın hâkim olduğu, yapısal olarak öngörülebilir ve bireysel yaratıcılığa kapalı bir deneyim alanı olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Ben Highmore (2002a:1), gündelik hayatı tekrara dayalı, tekdüze bir faaliyetler bütünü olarak ele almaktadır. Her gün yemek yeme, işe gitme, temizlik yapma ya da ayda bir seyahate çıkma gibi eylemler, içeriklerinden bağımsız olarak, sürekli tekrar yoluyla anlamlarını yitirerek gündeliğin rutinini oluşturmaktadır. Highmore’a göre bu tekrarlayan yapı, bireyde bir tür “sıkıntı” hali üretmekte; gündelik hayatın baskın duygusal tonu olarak karşımıza çıkan bu durum, özneyi edilginleştirerek bedensel ve zihinsel bir yorgunluğa sürüklemektedir.

Highmore, “sıkıntı” kavramını gündelik hayatın duyusal ve estetik deneyimi yok eden yönünü tanımlamak için kullanmıştır. Ona göre, sıkıntı bireyin gündelik hayata karşı duyarsızlaşmasına, çevresiyle olan ilişkilerinin mekanikleşmesine ve deneyimin niteliksel düzeyde yoksullaşmasına yol açmıştır (Highmore, 2002a:21; 2011:3). Bu bağlamda gündelik, yalnızca tekrarlayan pratiklerin toplamı değil, aynı zamanda öznenin potansiyel anlam üretimini törpüleyen bir yapısallıktır. Gündelik hayat homojen bir bütünlük değildir; farklı toplumsal roller, cinsiyetler ya da sınıfsal konumlara göre farklılaşan gündelik deneyimler söz konusudur. Örneğin, bir bilgisayar operatörü ile ev kadınının gündelik ritmi, zamansal örgütlenmesi ve mekânsal ilişkileri

birbirinden köklü biçimde ayrışmaktadır (Highmore, 2002b:8). Siegfried Kracauer ise sıkıntıyı, modern kapitalist toplumda zaman deneyimiyle birlikte düşünmüştür. Kracauer'e göre bir bireyin hiçbir zaman sıkılmadığını iddia etmesi, onun insanlık hâlinen çıkmış olması anlamına gelmektedir; çünkü sıkıntı, insani deneyimin kaçınılmaz bir parçasıdır (Kracauer, 2002:302). Ne var ki modern bireyin sıkılmaya vakti yoktur; çünkü boş zaman dahi kapitalist üretim ve tüketim döngüsünün bir uzantısı olarak organize edilmiştir. Bu nedenle sıkıntı, bir boşluk hâli değil, sürekli bir meşguliyetin içinde sıkışan öznenin yaşadığı bir tür zamansal gerilimdir. Kapitalist gündelik hayat, bireyi hem boş zaman üretiminden mahrum bırakmakta hem de üretkenliği yücelterek sıkıntıyı görmezden gelmektedir.

Gündelik hayatın olumsuz yönleri, yalnızca bireysel psikolojide değil, aynı zamanda kapitalist toplumsal yapının zaman, emek ve boş zaman kavrayışlarında somutlaşmaktadır. Sıkıntı, bu yapının görünmez ama sürekli hissedilen bir etkisi olarak gündelik hayatın derin katmanlarına nüfuz ederken, bireyin gündeliğe dair duyarlılığını köreltmekte, özneye çevresi arasındaki ilişkiyi sıradanlaştırmakta ve zamanın deneyimsel yoğunluğunu erozyona uğratmaktadır. Bu döngü içerisinde, bir hedefsizlik durumuna eşlik eden sıkıntı hali gündelik hayatın merkezine yerleşmektedir.

Gündelik hayatı sorunsallaştıran Martin Heidegger (2004: 37 vd.), onu varoluşsal anlamda “ortalama” bir düzlemde (*das Man*) konumlandırmaktadır. Ona göre, bireyin dünyayla ilişkisini yüzeysel kılan bu alan, varoluşun asıl derinliklerini görünmez kılarak bir tür “önemsizlik” ve “hiçlik” hâli yaratmıştır. Gündelik olan, üzerinde durulmaya değer görülmeyen, sorgulama dışı bırakılmış, dolayısıyla özensizce yaşanan bir varoluş biçimidir. Bu nedenle Heidegger, gündelik hayatı, özgün varoluşa ulaşmanın önünde bir engel olarak değerlendirir; çünkü gündelik olan, bireyin kendi öz varlığıyla (*Dasein*) sahici bir ilişki kurmasına olanak tanımaz. Bu ontolojik yüzeysellik,

bireyde “sıkıntı” (Langeweile) biçiminde tezahür eden bir varoluşsal boşluk duygusunu da beraberinde getirir. Sıkıntı, burada yalnızca psikolojik bir durum değil; öznenin, varlığın anlamına ilişkin duyarlılığını yitirmesinin bir semptomudur.

Lefebvre’e göre, modern öncesi toplumlar bütüncül bir “üslup” ile yaşamışlardı; hayat pratikleri, semboller ve toplumsal ilişkiler arasında görelî bir uyum mevcuttu. Ancak modernite, bu üslubun sürekliliğini parçalayan ve hayatı biçimsizleştiren bir kopuşu temsil etmektedir. Modern birey, bir yandan anlam ve bütünlük arayışındadır; öte yandan, bu arayışı gerçekleştirecek olan tarihsel ve kültürel zemin yitirilmiştir. Bu durum, gündelik hayatı biçimlendiren pratiklerin anlamdan arındırılmasına, dolayısıyla bireyin gündelik deneyiminde süregelen bir yönsüzlük ve anlamsızlık hissinin doğmasına yol açmıştır (Lefebvre, 2012:121; 2015a:73). Bu bağlamda, modern dönemde gündelik hayatın en belirgin özelliği muğlaklıktır. Lefebvre’in (1998:36) tanımıyla bu muğlaklık, gündeliğin sınırlarının bulanıklaşmasına, değerlerin ve anlamların geçicileşmesine ve bireyin gündelik hayat içerisindeki yerini kavrayamamasına neden olmaktadır. Modern hayatın parçalanmış yapısı, bireyin gündelik hayata dair anlam üretme kapasitesini sınırlarken, gündeliği aynı anda hem yaşanan hem de yabancılaşılan bir alan hâline getirmektedir.

Lefebvre’in geliştirdiği muğlaklık kavramı, gündelik hayatın hem birey hem de toplum düzeyinde taşıdığı belirsizlik, yönsüzlük ve stil yitimine işaret etmektedir. Bu kavram, özellikle kentsel dönüşüm gibi süreçlerde gündelik hayatın nasıl teknikleştirildiğini, biçimsizleştirildiğini ve anlamdan arındırıldığını kavramsal olarak görünür kılmaktadır⁶ (Lefebvre, 1998:36).

⁶ Lefebvre (2012: 20), muğlaklık ile birlikte aşinalık kavramını da kullanmaktadır. Buna göre, aşinalık modern insanların üzerlerinde bir maske ile davranmasına sebep olmaktadır. Gündelik hayat içerisinde her birey, kendisine biçilen rolü maskesini takarak oynamakta ve birbirine aşına hale gelerek sıradanlaşmaktadır. Hiçbir birey, kendisine biçilen aşinalık rollerinden sıyrılamamakta; bunu yaparsa

Lefebvre (2012: 92), muğlaklığın gündeliğe içkinliğini şu sözlerle açıklamıştır:

“Bu dünya ne yanlış ne doğrudur. Bu bir mikro kozmostur. Küçük ama kendi sakinleri için uçsuz bucaksız, belki de sonsuz bir evren. Muğlaklık, herhangi bir şeyden bir diğerine rastgele geçmeyi sağlar. Mutfak periler âlemi olur; moda temsilleri ile ünlü yıldızın ya da Doğu prensesinin gönül yaralarının hikâyesi arasında, fantastik masallar olağanüstü bir yemek tarifi gibi okunur. Mistifikasyon mu? Mitleştirme mi? Hayır. Hem daha azı hem daha çoğudur, daha iyisi ve daha kötüsüdür. Muğlaklığı bilmeyen muğlak bir bilincin sömürdüğü gündelik hayatın muğlaklığıdır bu.”

1.1.1.2. Gündelik Hayatın Olumlu Tarafları

Gündelik hayat, tarihsel olarak sıradanlık, tekrar ve edilgenlik gibi olumsuz özelliklerle tanımlansa da, bu alanın yaratıcılık, estetik ve direniş potansiyeli de barındırdığını ileri süren yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşımlar, gündelik hayatın sadece muğlak ve bayağı olmayan, aynı zamanda üslup yaratımına ve toplumsal dönüşüme zemin sunan bir potansiyele sahip olduğuna işaret etmektedir.

Michael Gardiner (2016:116), gündelik hayatın, bilim, sanat ve felsefe gibi uzmanlaşmış bilgi alanları karşısında değerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu belirtmiştir. Ona göre, gündelik hayatı sadece bayağı, sıradan ve anlamsız bir alan olarak gören yaklaşımlar, bu hayat düzlemini insan deneyiminin merkezinden dışlamakta ve bilimsel bilgiyi gündelik olanın dışına yerleştirmektedir. Oysa Gardiner'a göre gündelik, hayatın temel dokusudur ve tüm çelişkileriyle birlikte hayatı kuşatmaktadır. Gündelik, uzmanlaşmış faaliyetlerin yokluğunda geriye kalan değil; tersine, hem mevcut olan hem de bu faaliyetleri kapsayan bir bütünlüktür. Benzer bir çerçevede Guy Debord, gündelik hayatı kullanışsız, bayağı ve rahatsız edici olarak

marjinalleşmekte ve toplumsal hayatın dışına itilmektedir. Ancak, bireyin aşına hale gelmesi onun açık seçikliğini değil; aksine muğlaklığını nitelemekte; çünkü aşına olunan hiçbir zaman tam anlamıyla açıklanamamaktadır. Aşinalık ve muğlaklık kavramlarıyla ilgili ayrıntılı bir tartışma için bkz. Lefebvre, 2012.

tanımlamakta; buna rağmen yaşanan her şeyin merkezinde onun yer aldığını vurgulamaktadır (Debord, 2002:238). Sheringham'a (2006:29-30) göre de gündelik hayatı felsefe, sanat ve edebiyat aracılığıyla kavramak, onun estetik, yaratıcı ve dönüşümsel yönlerini öne çıkarmak anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, olumlu yaklaşımların dört temel başlık altında değerlendirilmesi mümkündür: kültür, estetik, sanat ve dil.

John Fiske (1992:155), gündelik hayatı maddi ve somut kültürel öğeler üzerinden tanımlamıştır. Tüketim alışkanlıkları, toplumsal davranış biçimleri ve anlam üretimi bu alanın temel bileşenleridir. Ona göre, gündelik hayat kendi karşıtlıklarını da içinde barındıran bir alan olup, bu zıtlar arasındaki mesafe, gündeliğin çözümlemesini olanaklı kılmıştır (Fiske, 1992:157). Raymond Williams ise kültürün sıradanlığına vurgu yapar ve gündelik olanın hem muhafazakâr hem de yenilikçi yönler barındırdığını belirtmiştir (Williams, 2002:92). Bu ikili yön, gündelik hayatın hem mevcut düzeni yeniden üreten hem de onu sorgulayan özelliklerini birlikte barındırdığını göstermektedir.

Estetik, gündelik hayatı sadece rutinlerin toplamı olarak değil; duygular, güzellik ve yaratıcılıkla iç içe geçmiş bir deneyim alanı olarak ele almanın yolunu açmaktadır. Highmore'a (2011:123) göre, gündelik hayat içinde ortaya çıkan estetik arayış, kıskançlık, aşk, gurur ve utanma gibi duyguların ifade alanıdır. Sanat, gündelik hayatın hem tasviri hem de dönüşümünü mümkün kılan bir ifade biçimidir. Lefebvre, Brecht'in şiirleri ve Joyce'un "Ulysses" romanı aracılığıyla gündelik olanın estetikleşmesi imkanından söz etmiştir (Lefebvre, 2012:32). Erving Goffman ise gündelik hayatı sahnelenen bir tiyatroya benzeterek, bireyin sergilediği performanslar aracılığıyla estetik ve anlam ürettiğini savunmuştur (Goffman, 2012:25). Mihail Bakhtin gündelik hayatı benliğin inşa edildiği yaratıcı bir alan olarak tanımlamıştır. Birey, gündelik

pratikler aracılığıyla hem kendini hem de toplumsal dünyayı anlamlandırmakta ve dönüştürmektedir (akt. Gardiner, 2016:80-82). Trotsky ise bu dönüşümün politik bir boyutu olduğuna dikkat çekmiştir. Ona göre, toplumsal devrim, gündelik hayattaki alışkanlıklar, gelenekler ve inanç kalıpları dönüşmeden gerçekleşemez (Trotsky, 2002:89). David Chaney de bireylerin hayat tarzları (lifestyles) aracılığıyla gündelik hayata anlam kattıklarını ve bu tarzların direniş biçimleri olarak işlev görebileceğini belirtmiştir (Chaney, 1996:14).

Bu noktada, gündelik hayatın olumlu ve olumsuz yönlerinin birbirinden bağımsız değil, birbirini tamamlayan iki kutup olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, gündelik hayat bir yandan iktidarın yeniden üretildiği bir zemin olurken, diğer yandan direnişin de filizlendiği bir toplumsal alana dönüşebilmektedir. Bu bağlamda, sıradan aktörlerin politik öznelerle dönüşümlerinin incelenmesi bu tezin temel sorunsallarından biridir.

1.1.2. Gündelik Hayatın Pratik Örgütlenmesi

Buraya kadar açıklanan gündelik hayat kavrayışını, gündelik hayatın öznesi olan sıradan aktörler, zaman, mekan, bellek ve direniş şeklinde beş alt başlıkta açımlandırmak yararlı olacaktır.

1.1.2.1. Sıradan Aktörler

Gündelik hayat sosyolojisinde "sıradan aktörler" kavramı, bireylerin gündelik hayatlarında nasıl hareket ettiklerini ve toplumsal yapılar içinde nasıl var olduklarını anlamak için temel bir unsur şeklinde değerlendirilebilir. Sıradan aktörler, toplumsal yapıların ve mekânların dayattığı sınırlar içinde kendi gündelik pratiklerini geliştirirler ve bu pratikler aracılığıyla hem toplumsal yapıları yeniden üretirler hem de bu yapıları dönüştürme potansiyeline sahip olurlar. Sıradan aktörler, gündelik hayat sosyolojisinin

temel unsurları olarak, toplumsal yapıları ve mekânsal düzenlemeleri yeniden şekillendirme potansiyeline sahiptirler.

Andy Bennett (2013), gündelik hayatın öznesini, kendisini kuşatan yapısal koşullar karşısındaki konumuyla tanımlamıştır. Bennett'e göre, birey gündelik hayatın rutinleri, normları ve kurumsallaşmış biçimleri karşısında edilgen, pasif ya da yalnızca itaat eden bir figür değildir. Aksine, birey bu yapılarla etkileşim içinde olan, onları anlamlandıran, zaman zaman sorgulayan ve gerektiğinde dönüştürmeye çalışan aktif bir faildir. Bu bağlamda gündelik hayat, bireyin sadece maruz kaldığı bir alan değil; aynı zamanda kendi hayat pratiklerini yeniden üretme ve dönüştürme iradesi geliştirdiği bir mücadele zeminidir. Bennett'in yaklaşımında öne çıkan nokta, bireyin gündelik yapılar karşısındaki sessiz kabulünün kaçınılmaz olmadığıdır. Aksine, birey gündeliğe müdahil olan, yapılarla ilişkisinde taktikler ve stratejiler geliştiren, kendi hayat alanlarını biçimlendirme kapasitesine sahip bir öznedir. Bu özne, gündelik hayatı yalnızca sürdürmekle yetinmeyen; onun sınırlarını zorlayan ve potansiyel olarak dönüştüren bir konumda yer almaktadır.⁷

Michel de Certeau, sıradan aktörleri gündelik hayatın yaratıcısı olarak görmüştür. Certeau'nun teorisinde, sıradan aktörler, güçlülerin stratejilerine karşı kendi taktiklerini geliştirmektedirler. Bu taktikler, sıradan insanların gündelik hayatta mekânsal ve toplumsal düzenlemelere nasıl tepki verdiklerini ve bu düzenlemeleri nasıl yeniden şekillendirdiklerini anlamamıza yardımcı olabilir. Certeau'nun teorisine göre, *stratejiler*, 'egemen'in mekânı ve toplumu düzenlemek için kullandıkları araçlardır. Buna karşılık, sıradan aktörler bu *stratejilere* karşı kendi yaratıcı ve esnek *taktiklerini* geliştirirler. Örneğin, bir alışveriş merkezinde dolaşan bir birey, merkezdeki düzenlemelere uymak zorunda kalırken, aynı zamanda kendi rota ve alışkanlıklarıyla bu

⁷ Bennett'in aktör üzerine tartışması için bkz. Bennett, 2013.

düzenlemeleri yeniden anlamlandırır. Sıradan aktörler, kendilerine sunulan tüketim ve kullanım nesnelerini kendi amaçlarına göre yeniden anlamlandırır. Bu süreç, bireylerin gündelik hayatta karşılaştıkları nesneleri ve mekânları kendi ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlemeleriyle gerçekleşecektir. Bu ise, bir tür *kaçak avlanma*dır. Bireyler, toplumsal ve mekânsal normlara meydan okuyarak bu normları aşan ve yeniden tanımlayan pratikler geliştirebilirler. Örneğin, bir mahallenin park alanında gerçekleştirilen yasadışı etkinlikler, bu tür *çizgidsi* pratiklere örnek olarak verilebilir (Certeau, 2009).

Henri Lefebvre, mekânın üretiminde sıradan aktörlerin rolüne vurgu yapmıştır. Lefebvre'e göre, mekân sadece fiziksel bir yapı değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin ve gündelik pratiklerin bir ürünüdür. Sıradan aktörler, mekânı algılama, yaşama ve üretme süreçlerinde aktif rol oynarlar. Bireyler, mekânı algılama biçimleriyle onu sürekli olarak yeniden tanımlarlar. Bu algılayış, gündelik hayat pratikleriyle şekillenir ve sıradan aktörlerin mekânsal deneyimlerini belirler. Sıradan aktörler, gündelik hayatları boyunca mekânı deneyimlerken, bu deneyimler aracılığıyla mekânın anlamını yeniden üretirler. Örneğin, bir mahallenin sokakları, orada yaşayan bireyler tarafından yürüyüş yolları, oyun alanları veya sosyal buluşma noktaları olarak deneyimlenir. Bireyler, gündelik pratikleri aracılığıyla mekânı aktif olarak üretirler. Lefebvre'ye göre, bu üretim süreci, sıradan aktörlerin mekânı kendi ihtiyaçlarına ve alışkanlıklarına göre şekillendirmeleriyle gerçekleşir (Lefebvre, 2014).

Pierre Bourdieu ise, sıradan aktörlerin gündelik pratiklerini ve toplumsal yapıları nasıl yeniden ürettiklerini anlamak için *habitus* kavramını kullanmıştır. *Habitus*, bireylerin toplumsal yapılar içinde içselleştirdikleri davranış kalıplarını ve eğilimlerini ifade etmektedir. Bourdieu'ya göre, sıradan aktörler, *habitus*ları aracılığıyla gündelik hayatlarını sürdürürler. *Habitus*, bireylerin toplumsal dünyayı nasıl algıladıklarını,

değerlendirdiklerini ve ona nasıl tepki verdiklerini belirler. Bu süreç, bireylerin gündelik pratiklerinde ve mekânsal düzenlemelerde nasıl hareket ettiklerini anlamamıza yardımcı olabilir (Bourdieu, 1977). Sıradan aktörler, *sosyal sermayeleri* aracılığıyla toplumsal ilişkilerini ve gündelik pratiklerini sürdürürler. *Sosyal sermaye*, bireylerin sahip oldukları sosyal ağlar ve bu ağlar içindeki ilişkilerle ölçülür. Bourdieu, *sosyal sermayenin* bireylerin gündelik hayat pratikleri üzerindeki etkisini vurgulamaktadır (2005).

Konya – Sedirler Mahallesi'nde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamaları, sıradan aktörlerin gündelik hayat pratikleri üzerindeki etkileri anlamak için önemli bir örneklem olabilir. Mahalle sakinleri, kentsel dönüşüm projelerine karşı kendi yaratıcı taktiklerini geliştirerek, mekânsal ve toplumsal düzenlemeleri yeniden anlamlandırıp kullanmaktadırlar. Mahalledeki alışveriş merkezleri, park alanları ve konut projeleri gibi mekâna yönelik düzenlemeler, sıradan aktörler tarafından kendi ihtiyaçlarına göre yeniden anlamlandırılır. Örneğin, gençler, alışveriş merkezlerini sadece alışveriş için değil, birbirleriyle buluşmak ve bir takım etkinlikler düzenlemek için ‘mekân’ olarak da kullanmaktadırlar.

1.1.2.2. Gündelik Hayat ve Zaman

Gündelik hayat ve zaman arasındaki ilişki, bireylerin gündelik pratiklerini nasıl organize ettiklerini ve toplumsal yapılar içinde nasıl var olduklarını anlamak için temel bir unsurdur. Gündelik hayat, bireylerin günlük rutinlerini ve alışkanlıklarını sürdürdüğü, toplumsal yapılar ve mekânlar içinde zamanla şekillenen bir süreçtir. Zaman, gündelik hayatın pratik örgütlenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Bu bölümde, zamanın gündelik hayat üzerindeki etkilerini ve bireylerin zamanla ilişkilerini anlamak için kuramsal yaklaşımlar sunulacaktır. Henri Lefebvre, E. P. Thompson ve

Norbert Elias gibi düşünürlerin teorileri, zamanın gündelik hayat üzerindeki etkilerini ve bireylerin zaman algılarını anlamamıza yardımcı olacaktır.

Henri Lefebvre, gündelik hayatın ritimlerle örgütlendiğini savunmuştur. Ritimanaliz, bireylerin gündelik hayatta zaman ve mekânı nasıl deneyimlediklerini anlamak için kullanılabilir. Lefebvre'e göre, gündelik hayat, biyolojik ritimler (uyku, yemek), toplumsal ritimler (iş, eğitim) ve mekânsal ritimler (şehir trafiği, kamusal alan kullanımı) gibi çeşitli ritmik döngülerle şekillenmektedir. Bu ritmik döngüler, bireylerin gündelik hayatlarını düzenlemelerine ve anlamlandırmalarına yardımcı olmaktadır. Sıradan bir mahallede yaşayan bireyler, sabahları işe veya okula gitmek için belirli saatlerde hareket ederler, akşamları ise toplumsal etkinlikler veya aile ile geçirilen zaman dilimlerine sahiptirler. Bu ritimler, mahalle sakinlerinin zaman algısını ve mekân kullanımını belirlemektedir. Kentsel dönüşüm uygulamaları ise, gündelik hayatın ritmik döngülerini bozmaktadır. Yeni inşa edilen yollar, alışveriş merkezleri veya konut projeleri, bireylerin günlük ritimlerinde değişikliklere yol açmaktadır. Örneğin, bir mahallede, yeni bir alışveriş merkezinin açılması, mahalle sakinlerinin alışveriş alışkanlıklarını değiştirebilir. Önceden belirli günlerde kurulan pazara o günün belirli saatlerinde giden mahalleliler, şimdi alışveriş merkezinin açılış ve kapanış saatlerine göre alışverişlerini planlayabilecektir (Lefebvre, 2017).

E. P. Thompson, kapitalist üretim ilişkilerinin bireylerin zaman algısını nasıl dönüştürdüğünü inceleyen bir İngiliz sosyal tarihçidir. Zaman disiplini kavramı ile Thompson, sanayi devrimi ile birlikte bireylerin zamanlarını daha disiplinli ve üretken bir şekilde kullanmaya zorlandıklarını açıklar (Thompson, 1967). Kapitalist toplumlarda, zaman, üretim süreçlerinin düzenlenmesi ve verimliliğin artırılması amacıyla sıkı bir şekilde disipline edilmektedir. Bu durum, bireylerin gündelik hayatta zamanlarını nasıl organize ettiklerini ve zamanı nasıl deneyimlediklerini etkilemektedir.

Kapitalist üretim süreçlerinin yarattığı zaman disiplini, bireylerin boş zamanlarını ve rekreasyon faaliyetlerini de etkilemektedir. Boş zaman, üretkenlikten uzaklaşan ve bireylerin kendilerini yeniden üretme fırsatı buldukları zaman dilimi olarak görülmektedir. Bu bağlamda Norbert Elias (1998), zamanın toplumsallaşma süreci ile bireylerin zaman algılarının nasıl şekillendiğini incelemektedir. Zaman, toplumsal ilişkiler ve kültürel normlar aracılığıyla içselleştirilmekte ve bireylerin gündelik pratiklerini belirlemektedir. Bireyler, toplumsal ilişkiler ve kültürel normlar aracılığıyla zaman algılarını içselleştirmektedirler. Bu süreç, bireylerin gündelik pratiklerinde zamanın nasıl kullanıldığını ve deneyimlendiğini belirlemektedir. Zaman algısı, toplumsal hiyerarşiler ve güç ilişkileri ile de şekillenmektedir (Elias, 1998).

Konya-Sedirler Mahallesi'nde gerçekleştirilen kentsel dönüşüme yönelik uygulamaların, mahalle sakinlerinin zaman algısını ve gündelik pratiklerini önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Mahalledeki zaman kullanımının ve ritimlerin dönüşümü, bireylerin gündelik hayatlarını nasıl yeniden organize ettiklerini ve mekânsal düzenlemelere nasıl uyum sağladıklarını anlamak için önemlidir. Yeni inşa edilen konutlar, alışveriş nüvesi özelliği taşıyan merkezler ve altyapı projeleri, mahalle sakinlerinin gündelik ritimlerini ve zaman algılarını değiştirmektedir. Bu değişim, bireylerin mekânsal düzenlemeleri nasıl kullandıklarını ve gündelik pratiklerini nasıl organize ettiklerini etkilemektedir. Mahallede yeni konutların inşasının tamamlanması, mahalle sakinlerinin iş ve ev arasındaki ulaşım sürelerini kısaltarak, gündelik hayatta daha fazla boş zaman yaratmakta; böylelikle bu durum, bireylerin sosyal etkinliklere ve aile ile geçirilen zamana daha fazla odaklanmalarını sağlayacak bir imkân da doğurmaktadır.

Kentsel dönüşüm projeleri, toplumsal ritimlerin yeniden üretilmesine ve dönüşmesine yol açmaktadır. Mahalledeki sosyal etkinlikler, pazar günleri ve kamusal

alan kullanımı gibi ritimler, yeni mekânsal düzenlemelerle uyumlu hale gelmektedir. Mahallede yeni bir parkın açılması, mahalle sakinlerinin hafta sonu etkinliklerini bu parkta geçirmelerine olanak tanıyabilir. Bu ise, toplumsal ritimlerin ve zaman kullanımının yeniden üretildiği bir sürece işaret edecektir. Konya – Sedirler Mahallesi örneği, kentsel dönüşüm uygulamalarının mahalle sakinlerinin zaman algısını ve gündelik pratiklerini nasıl dönüştürdüğünü göstermesi açısından önemli birtakım veriler sunmaktadır. Bu mekânsal dönüşümün, bireylerin mekânsal ve toplumsal ritimleri yeniden üretmelerine ve gündelik hayatlarını yeniden organize etmelerine olanak tanımaktadır.

1.1.2.3. Gündelik Hayat ve Mekân

Gündelik hayat ve mekân arasındaki ilişki, bireylerin gündelik pratiklerini nasıl organize ettiklerini ve toplumsal yapılar içinde nasıl var olduklarını anlamak için temel bir unsurdur. Gündelik hayat, belirli bir mekân ve o mekânın üzerinde işleyen belirli bir zamanı dikkate alarak anlaşılabilir. Zaman ve mekân gündeliği oluşturan iki önemli ve aynı zamanda birbirine bağlı değişkendir (Lefebvre, 1998:217). Özellikle gündelik hayatı eleştirel olarak ele aldığımızda, gündelik hayatı dönüştürebilmek için gündelik olayların üzerinden akıp geçtiği gündelik mekânları dönüştürmek gerekliliği açığa çıkacaktır (Lefebvre, 1998:74).

Gündelik hayat ile mekân kavramları birlikte ele alındığında ilk olarak dikkate alınması gereken temel ayrım, özel alan ve kamusal alan ikiliğidir. Bu ayrım, yalnızca fiziksel mekânların kullanım biçimlerini değil; aynı zamanda toplumsal rollerin, güç ilişkilerinin ve katılım pratiklerinin sınırlarını da belirlemektedir. Modernliğin mekânsal organizasyonunda bu iki alanın kesin sınırlarla ayrılması, gündelik hayat deneyimlerinin nasıl şekillendiğiyle doğrudan ilişkilidir.

Jürgen Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* adlı eserinde (2021) modern döneme özgü burjuva kamusal alanın eleştirisini geliştirirken, bu alanın temel ilkesinin “umuma açıklık” olduğunu ifade eder. Habermas’a göre kamusal alan, yalnızca fiziksel bir toplanma mekânı değil; rasyonel tartışmanın, eleştirel kamuoyunun ve yurttaşlık bilincinin inşa edildiği bir normatif zemindir. Ancak bu kamusallık, her ne kadar kapsayıcı bir ideal üzerine inşa edilmiş gibi görünse de, pratikte belirli toplumsal grupları kendiliğinden (*eo ipso*) dışlayarak işlev görmektedir. Habermas bu durumu şöyle ifade eder:

“Burjuva kamusallığı, umuma açıklık ilkesi ile kaimdir. Belirlenebilir grupların *eo ipso* dışlandığı bir kamusallık, sadece eksik olmakla kalmaz; bunun da ötesinde artık kamusallık olmaktan çıkar.” (Habermas, 2021:174).

Ancak Habermas’ın bu çözümlemesi, kamusal alanın dışlayıcı yapısına dikkat çekse de, özellikle toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında önemli bir kör noktayı içinde barındırmaktadır. Habermas’ın modelinde kamusal alanın tarihsel biçimlenişi, esas olarak erkek yurttaşın kamusal rollerine dayanmaktadır. Bu durum, patriyarkal yapılar içerisinde kadınların kamusal alana erişiminde yaşadığı tarihsel ve yapısal engellerin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Oysa feminist mekân kuramları, kamusal alanın yalnızca sınıfsal değil; aynı zamanda cinsiyete dayalı bir dışlama pratiği içerdiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Sezer-Şanlı’nın (2018:69) da belirttiği gibi, Habermas’ın burjuva kamusal alan modelinde, kadınların kamusal alana katılımındaki eşitsizlikler ikincil bir mesele olarak konumlandırılmakta ve dolayısıyla kamusal olanın gerçek anlamda kapsayıcı niteliği sorgulanmaktadır. Dolayısıyla gündelik hayatın mekânsal çözümlemesi yapılırken yalnızca mekânın fiziksel sınırları değil aynı zamanda erişim, görünürlük, temsil ve katılım gibi toplumsal kategoriler de dikkate alınmalıdır. Kamusal ve özel alan arasındaki sınırlar, yalnızca bireylerin gündelik

hareketlerini değil aynı zamanda öznelliklerini ve toplumsal kimliklerini de biçimlendirmektedir.

Henri Lefebvre (2014), mekânın sosyal olarak üretildiğini ve bu üretim sürecinin üçlü bir diyalektik içinde; algılanan mekân, yaşanan mekân ve tasarlanan mekân şeklinde üç farklı biçimde; kavranması gerektiğini savunmuştur. Algılanan mekân, bireylerin duysal deneyimleri ve günlük pratikleri aracılığıyla mekânı nasıl algıladıkları ile ilgilidir. Bu düzeyde, mekân, gündelik hayatın somut ve doğrudan bir parçası olarak deneyimlenir. Örneğin, mahallede, bireylerin sokaklarda yürürken karşılaştıkları dükkânlar, parklar ve kamusal alanlar, algılanan mekânın bir parçasıdır. Mahalle sakinleri, bu mekânları günlük rutinlerinin bir parçası olarak algılar ve kullanırlar. Yaşanan mekân, bireylerin mekânla duygusal ve sosyal bağlar kurduğu, deneyimlerin ve anıların birikimi ile şekillenen mekânı ifade etmektedir. Bu düzeyde, mekân, bireylerin kimliklerinin ve toplumsal ilişkilerinin bir parçası haline gelir. Örneğin, mahalledeki bir park, -işlevinden ve/veya lğinden bağımsız olarak- sadece bir rekreasyon alanı olarak değil, aynı zamanda çocukluk anılarının, komşularla yapılan sohbetlerin ve toplumsal etkinliklerin yaşandığı bir yer olarak deneyimlenebilir. Tasarlanan mekân ise planlama ve düzenleme süreçleri aracılığıyla yaratılan mekânı ifade eder. Bu düzeyde, mekân, mimarların, şehir plancılarının ve devlet yetkililerinin bakış açıları ve ngrleri doğrultusunda şekillenir. Bir mahalledeki yeni bir toplu konut uygulaması, devlet tarafından belirlenen standartlar ve yerel yönetimlerce hazırlanan planlar doğrultusunda tasarlanan mekâna bir örnektir. Bu tür mekânsal projeler, mahalledeki fiziksel ve sosyal dokuyu yeniden şekillendirir niteliktedir.

Michel de Certeau, bireylerin egemenin *stratejilerine* karşı geliştirdikleri taktiklerle mekânı nasıl kullandıklarını ve yeniden anlamlandırdıklarını incelemiştir (2009). Certeau'nun teorisi, mekânın gündelik hayatta nasıl aktif olarak üretildiğini ve

dönüştürüldüğünü vurgulamaktadır. *Stratejiler*, egemen otoritenin mekânı düzenlemek için kullandıkları yöntemlerdir. *Taktikler* ise bireylerin bu stratejilere karşı geliştirdikleri yaratıcı ve esnek pratiklerdir. Mahalle parkını, yerel yönetim tarafından belirlenen park kurallarına rağmen, mahalle sakinlerinin kendi belirledikleri zaman dilimlerinde sosyal etkinlikler için kullanmaları, *taktiksel* bir mekân kullanımına örnek olarak gösterilebilir. Bireyler, kendilerine sunulan mekânsal düzenlemeleri kendi ihtiyaçlarına göre yeniden anlamlandırır ve kullanırlar. Bu süreç, bireylerin gündelik hayatta mekânı nasıl esnek ve yaratıcı bir şekilde kullandıklarını göstermektedir. Mahalledeki bir alışveriş merkezinin, sadece alışveriş yapmak için değil, aynı zamanda gençlerin buluşma ve sosyalleşme alanı olarak kullanılması ise bir *kaçak avlanma* örneğidir (Certeau, 2009).

Pierre Bourdieu'nun habitus kavramı, bireylerin toplumsal yapılar içinde içselleştirdikleri davranış kalıplarını ve bu kalıpların gündelik mekân kullanımını nasıl şekillendirdiğini açıklar bir içeriğe sahiptir. Habitus, bireylerin mekânı algılama, deneyimleme ve kullanma biçimlerini belirleyicidir (Bourdieu, 1977). Örneğin sıradan bir mahallede yaşayan bireyler, alışveriş merkezlerini ziyaret etme, parklarda dinlenme veya kahve(hane)lerde sosyalleşme gibi alışkanlıklarını, toplumsal yapıların ve yerel kültürel normların bir parçası olarak geliştirirler. Bu noktada habitus, bireylerin mekânsal pratiklerini belirleyen ve bu pratiklerin toplumsal yapılarla uyumlu hale gelmesini sağlayan 'içselleştirilmiş eğilimler' bütünü olarak işlev görür (Bourdieu, 1977). Bu eğilimler örnekte olduğu üzere, bireylerin gündelik hayatta mekânı nasıl kullandıklarını ve deneyimlediklerini etkiler.

David Harvey (1985), mekânın toplumsal adaletsizliklerin üretildiği ve yeniden üretildiği bir alan olduğunu savunur. Mekânsal adalet kavramı, kentlerin ve mekânların adil ve eşitlikçi bir şekilde planlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Kentsel dönüşüm uygulamaları, genellikle mekânsal adaletsizliklerin ortaya çıktığı süreçleri içermektedir.

Bu türden uygulamalar, bazı toplumsal grupların marjinalleşmesine ve mekânsal ayrışmalara yol açabilir. Örneğin ‘sıradan insan’ın mahalesinde yürütölen kentsel dönüşöme matuf uygulamalar, düşük gelirli ailelerin yerinden edilmesine ve mahalledeki sosyal dokunun bozulmasına neden olabilir. Bu durum, mekânsal adaletin sağlan(a)madığı bir örnek olarak değeriendirilebilir.

Konya-Sedirler Mahallesi'nde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamalarının, mahalle sakinlerinin mekânla etkileşimlerini ve gündelik pratiklerini önemli ölçüde etkilediğı -devam eden süreçler içinse etkileyeceğı- düşünülmektedir. Mahalledeki mekânsal düzenlemelerin ve dönüşümlerin, bireylerin gündelik hayatlarını nasıl yeniden şekillendirdiğini ve toplumsal ilişkilerini nasıl etkilediğini anlamak için bu kuramsal yaklaşımların anlamlı bir çerçeve sunacağı öngörülmektedir. Yeni inşa edilen konut alanları, alışveriş merkezleri ve altyapı projeleri, mahalle sakinlerinin gündelik pratiklerini ve mekân kullanımını dönüştörmektedir. Bu değışimler, bireylerin mekânı nasıl algıladıklarını ve kullandıklarını etkilemektedir. Mesela bir mahallede yeni bir parkın açılması, mahalle sakinlerinin hafta sonları için yeni bir sosyal buluşma noktası oluşturmaktadır. Bu ise diğeri yandan, toplumsal ritimlerin ve mekânsal pratiklerin yeniden üretildiğı bir süreç anlamına gelmektedir.

Kentsel dönüşüm uygulamaları, mahalledeki sosyal ve duygusal bağların yeniden inşasını gerektirmektedir. Mahalle sakinleri, yeni mekânsal düzenlemelerle uyum sağlamak ve toplumsal ilişkilerini sürdürmek için yeni yollar geliştirmektedirler. Mahallenin yeni konut projeleriyle inşa edilen alt alanlarında komşuluk ilişkilerinin yeniden inşa edilmesi, mahalle sakinlerinin sosyal bağlarını güçlendiren bir etki yaratır ve bu aynı zamanda toplumsal rızanın üretilmesine de katkıda bulunmaktadır. Konya-Sedirler Mahallesi örneğı, kentsel dönüşüm projelerinin mahalle sakinlerinin mekân algısını ve gündelik pratiklerini nasıl dönüştördüğünü göstermesi açısından değeri bir

veri seti sunmaktadır. Bu dönüşüm sürecinin, bireylerin mekânsal ve toplumsal ritimleri yeniden üretmelerine ve gündelik hayatlarını yeniden organize etmelerine olanak tanıdığı düşünülmektedir.

1.1.2.3.1. Mekânın Algılanması

Henri Lefebvre'nin (2014) mekânın algılanması kavramı, bireylerin gündelik hayatta mekânı nasıl deneyimlediklerini ve bu deneyimlerin toplumsal yapılar içindeki yerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Algılanan mekân, bireylerin fiziksel çevreleriyle etkileşimlerini, mekânsal pratiklerini ve toplumsal ilişkilerini şekillendirmektedir. Henri Lefebvre (2014), toplumsal mekânı yalnızca fiziksel bir varlık olarak değil, aynı zamanda duysal, düşünsel ve deneyimsel düzeyde bireyi kuşatan çok katmanlı bir yapı olarak ele almaktadır. Ona göre mekân, bireylerin kurduğu ilişki açısından üç temel düzlemde açığa çıkar: algılanan mekân, tasarlanan mekân ve yaşanan mekân (Lefebvre, 2014).

İlk olarak, mekân sezilerek, yani doğrudan duysal deneyim yoluyla fark edilmektedir. Bu düzlem, gündelik hayat pratikleri içinde mekânın fiziksel varlığının algılanmasıyla ilişkilidir ve mekânın kullanımına dair pratik bilgiyi içerir. İkinci olarak, mekân tasarlanır; bu, mekânın zihinsel düzeyde kurgulanmasını, planlanmasını ve temsil edilmesini ifade etmektedir. Bu düzlem, mekânın teknik, bürokratik ya da ideolojik temsiller aracılığıyla düzenlenmesine karşılık gelmektedir. Son olarak, mekân yaşanılır; yani birey, mekânla duygusal, simgesel ve deneyimsel bir ilişki kurmaktadır. Bu düzlemde mekân, yalnızca üzerinde bulunulan bir yer olmaktan çıkmakta; anlam yüklenen, hafıza ile örülü ve kimliğin inşasında rol oynayan bir toplumsal bağlama dönüşmektedir (Lefebvre, 2014).

Lefebvre'in bu üçlü ayrımı, mekânın hem üretim hem de tüketim süreçlerinde nasıl çok yönlü işlediğini ortaya koyar. Bu yaklaşım, özellikle kentsel dönüşüm gibi

müdahale süreçlerinde, mekânın yalnızca fiziksel bir yeniden yapılanma alanı değil; aynı zamanda anlamın, kimliğin ve aidiyetin de yeniden üretildiği bir toplumsal zemin olduğunu göstermektedir. Henri Lefebvre'nin teorisi mekânı, mekânın algılanmasını, yaşanmasını ve üretilmesini içeren üçlü bir diyalektik içinde ele almaktadır. Lefebvre'ye göre, mekânın algılanması, bireylerin günlük hayatta duyuşal deneyimleri ve pratikleri aracılığıyla mekânı nasıl algıladıkları ile ilgilidir. Algılanan mekân, gündelik hayatın somut ve doğrudan bir parçasıdır ve bireylerin fiziksel çevreyle etkileşimlerini içermektedir. Bu algı, bireylerin hareketlerini, rutinlerini ve mekânsal kullanımlarını şekillendirir niteliktedir. Algılanan mekân, bireylerin günlük hayatlarında sürekli olarak karşılaştıkları fiziksel çevrenin deneyimidir. Sokaklar, binalar, parklar ve diğer kamusal alanlar, bireylerin hareketlerini ve etkileşimlerini belirleyen birer somut mekândır. Algılanan mekân, bireylerin gündelik hayat pratikleri aracılığıyla yeniden üretilir. Bu pratikler, bireylerin mekânı nasıl kullandıkları ve bu kullanımla birlikte mekânı nasıl anlamlandırdıkları ile ilgilidir. Algılanan mekân, bireylerin toplumsal etkileşimlerini de belirler niteliktedir. Mesela kamusal alanlar, sosyalleşme ve toplumsal bağların kurulduğu mekânlar olarak algılanır ve kullanılır. Mahalle kahve(hane)si, sadece bir içecek satın alma yeri değil, aynı zamanda mahalle sakinlerinin buluşma ve sosyalleşme mekânıdır. Bu mekân, toplumsal etkileşimlerin yoğunlaştığı bir “algılanan mekân”dır.

Lefebvre'nin ritimanaliz kavramı, algılanan mekânın gündelik hayat ritimleriyle nasıl uyumlu hale geldiğini göstermek için kullanılabilir. Gündelik hayat, biyolojik ritimler (uyku, yemek), toplumsal ritimler (iş, eğitim) ve mekânsal ritimlerle (şehir trafiği, kamusal alan kullanımı) şekillenmektedir. Bu ritmik döngüler, bireylerin mekânı algılama biçimlerini ve mekânsal pratiklerini belirlemektedir. Bireylerin biyolojik ihtiyaçları (uyku, yemek) belirli ritimlere sahiptir ve bu ritimler, algılanan mekânı şekillendirmektedir. Örneğin, sabahları kahvaltı yapılan yerler, akşamları dinlenme

alanları olarak algılanır. Mahallede sabahları yoğun olan bir fırın, bireylerin kahvaltı alışkanlıklarına bağlı olarak algılanan bir mekândır. Fırın, sabah ritminin önemli bir parçasıdır. İş ve eğitim gibi toplumsal faaliyetler, bireylerin gün içindeki mekânsal hareketlerini ve bu mekânları algılama biçimlerini belirlemektedir. Toplumsal ritimler, bireylerin günün belirli saatlerinde belirli mekânlarda bulunmalarını sağlamaktadır. Mahallenin ilkokulu, öğrenciler ve öğretmenler için günün belirli saatlerinde yoğunlaşan bir mekândır. Bu mekân, eğitim ritmi ile ilişkilidir ve bu bağlamda algılanmaktadır. Şehir trafiği, kamusal alan kullanımı ve diğer mekânsal aktiviteler, bireylerin mekânı algılama ve kullanma biçimlerini etkilemektedir. Mekânsal ritimler, bireylerin mekânsal pratiklerini ve bu mekânları nasıl deneyimlediklerini şekillendirmektedir. Sıradan insan(lar)ın yaşadığı sıradan bir mahalledeki sıradan bir park, hafta sonları daha yoğun olarak kullanılan bir mekân olabilir. Bu mekânın kullanımı, haftalık ritimlerle uyumlu olarak algılanmakta ve deneyimlenmektedir.

Lefebvre (2014), mekânın algılanmasının sadece bireysel bir deneyim olmadığını, aynı zamanda toplumsal ilişkiler ve kültürel normlar tarafından şekillen(diril)diğini vurgulamaktadır. Algılanan mekân, toplumsal ve kültürel bağlam içinde anlam kazanmakta ve bireylerin toplumsal kimlikleri ve rollerine göre farklılık gösterebilmektedir. Bireylerin toplumsal kimlikleri (cinsiyet, yaş, sınıf) mekânı algılama biçimlerini etkilemektedir. Farklı toplumsal gruplar, aynı mekânı farklı şekillerde algılayabilmekte ve kullanabilmektedir. Sözgelimi, önceki örnekteki park, gençler için bir buluşma ve sosyalleşme alanı olarak algılanırken, yaşlılar için bir dinlenme ve yürüyüş yeri olarak algılanabilmektedir. Kültürel normlar ve değerler, mekânın nasıl algılandığını ve kullanıldığını belirlemektedir. Bu normlar, bireylerin mekânsal pratiklerini ve bu pratiklerle ilgili anlamlandırmalarını şekillendirir

niteliktedir. Örneğin, mahalle camii çevresi, dini ve kültürel normlara bağlı olarak saygı gösterilen ve belirli ritüellerin gerçekleştirildiği bir mekân olarak algılanır denilebilir.

Konya – Sedirler Mahallesi örneğinde, mahalle sakinlerinin mekân algılarının ve pratiklerinin kentsel dönüşüm süreçleriyle nasıl dönüştüğünü ve yeniden üretildiğini, aynı zamanda buradaki mekânsal dönüşümün bireylerin gündelik hayatlarını ve mekânsal pratiklerini yeniden organize etmelerine nasıl olanak tanıdığını araştırmak bu çalışmanın özgül amaçlarından biridir. Bu, aynı zamanda, mekânın deneyimi kavramına başvuruya tamamlanacak bir izlektir.

1.1.2.3.2. Mekânın Deneyimi

Henri Lefebvre'nin mekânın deneyimi kavramı (2014), bize, bireylerin gündelik hayatta mekânı nasıl yaşadıklarını ve bu deneyimlerin toplumsal yapılar içindeki yerini anlamamıza yardımcı olacak bir bakış açısı sağlamaktadır. Yaşanan mekân, bireylerin duygusal, sosyal ve pratik bağları aracılığıyla şekillenecek ve bu minvalde -yeniden- anlam kazanacaktır. Lefebvre'ye göre, mekânın deneyimi, bireylerin mekânla duygusal ve sosyal bağlar kurduğu, deneyimlerin ve anıların birikimi ile şekillenen mekânı ifade etmektedir. Yaşanan mekân, bireylerin kimliklerinin ve toplumsal ilişkilerinin bir parçası haline gelmekte ve soyutlamaların ötesinde, somut ve canlı bir gerçeklik olarak gündelik hayatta önemli bir rol oynamaktadır. Bir mahallenin çocuk oyun alan(lar)ı (ÇOA), sadece fiziksel bir alan değil, aynı zamanda çocukluk anılarının, arkadaşlıkların ve -eğer ölçeği daha da büyükse- toplumsal etkinliklerin merkezi olabilmektedir. Bu türden duygusal bağlar, ÇOA'n(lar)ının ve/veya park(lar)ın mahalle sakinleri için özel bir anlam taşımasını sağlayıcı bir etkiye sahiptir. Mekânın deneyimi, bireylerin mekânla kurdukları duygusal bağları içerdiğinden; bu bağlar, mekânın bireylerin hayatındaki anlamını ve değerini belirleyici olabilir. Mahalle kahve(hane)si, mahalle sakinlerinin buluşma, sohbet etme ve toplumsal ilişkilerini pekiştirme yeri olarak önemli bir mekân

konumunda olabilir. Burada, bireyler arasındaki toplumsal bağlar ve ilişkiler güçlenebilir. Bu açıdan, denebilir ki mekânın deneyimi, bireylerin toplumsal ilişkilerini ve etkileşimlerini de kapsayıcı bir nitelik taşır. Yaşanan mekânın, toplumsal bağların kurulduğu, güçlen(diril)diği ve sürdü(rüldü)ğü bir alan olarak işlev gördüğü ifade olunabilir. Öte yandan mekânın deneyimi, bireylerin gündelik pratikleri ve bu pratiklerin mekânla olan ilişkisiyle şekillenmekte olup, bireyler, mekânı günlük hayatlarının bir parçası olarak deneyimleyerek ve bu deneyimler aracılığıyla da mekâna anlam katabilirler. Sabah yürüyüşleri yapılan bir parkur, bireylerin günlük sağlık rutinlerinin bir parçası haline gelecek olursa bu mekânsal pratik, parkurun bireyler için sağlık ve zindelik anlamı taşımasını sağlayacak bir içerik kazanmasını beraberinde getirecektir.

Lefebvre, mekânın deneyiminin toplumsal ve kültürel bağlam içinde anlam kazandığını vurgulamaktadır (2014). Yaşanan mekân, bireylerin toplumsal kimlikleri, kültürel normları ve değerleri doğrultusunda şekillenir ve deneyimlenir. Bireylerin toplumsal kimlikleri (cinsiyet, yaş, sınıf) mekânı nasıl deneyimlediklerini ve yaşanan mekânın nasıl anlam kazandığını etkilemektedir. Farklı toplumsal gruplar, aynı mekânı farklı biçimlerde deneyimleyebilirler. Gençler için park, spor yapma ve arkadaşlarla buluşma yeri iken, yaşlılar için dinlenme ve sosyalleşme alanı olabilmektedir. Bu farklı deneyimler aynı zamanda, mekânın çok boyutlu anlamını ortaya koyucu niteliktedir. Kültürel normlar ve değerler, mekânın nasıl deneyimlendiğini ve yaşanan mekânın nasıl anlamlandırıldığını belirleyici bir etkiye sahiptir. Kültürel etkinlikler, ritüeller ve törenler, mekânın deneyimini zenginleştiricidir. Bir kamusal açık alanda düzenlenen geleneksel bir festival, bu alanın -mesela bir meydanın- topluluk için bir kutlama ve birliktelik alanı olarak deneyimlenmesini sağlayarak mekânın kültürel anlamını güçlendirir (Lefebvre, 2014).

Lefebvre, gündelik pratiklerin yaşanan mekânın deneyimlenmesinde önemli bir rol oynadığını savunmaktadır (2014). Bireyler, gündelik pratikleri aracılığıyla mekânı aktif olarak üretir ve yeniden üretir. Bu süreç, mekânın anlamını ve bireylerin mekânla olan ilişkilerini sürekli olarak yenileyici bir etkiye sahiptir. Gündelik rutinler, yaşanan mekânın deneyimlenmesini sağlar ve bu mekânın gündelik hayatta nasıl bir rol oynadığını belirler. Rutinler, bireylerin mekânla olan etkileşimlerini ve bu etkileşimlerin sürekliliğini sağlamaktadır. Mekânın deneyimi, bireylerin anılarının birikimi ile de şekillenmektedir. Anılar, mekâna duygusal ve kişisel bir anlam katmakta ve bu anlam aynı zamanda, bireylerin mekânı nasıl deneyimlediklerini etkilemektedir. Önceki örnekten yola çıkacak olunursa bir ÇOA, aynı mahallede büyüyen çocuklar için oyun oynadıkları, arkadaş edindikleri ve mutlu anılar biriktirdikleri bir yer olarak deneyimlenir. Bu anılar, parkın yaşanan mekân olarak önemini artırır.

Lefebvre, mekânın deneyiminin toplumsal dönüşüm süreçleriyle nasıl iç içe geçtiğini de incelemektedir (2014). Kentsel dönüşüm uygulamaları, yaşanan mekânın deneyimini değiştirmekte ve toplumsal ilişkileri yeniden şekillendirmektedir. Bu uygulamalar aynı zamanda, mevcut mekânların fiziksel yapısını değiştirerek, bireylerin bu mekânları deneyimleme biçimlerini de dönüştürmektedir. Bu süreç, yaşanan mekânın yeniden üretilmesini içermektedir. Eski binaların yıkılarak yeni toplu konut alanlarının inşa edilmesi, mahalle sakinlerinin bu yeni mekânları nasıl deneyimlediklerini ve toplumsal ilişkilerini nasıl yeniden organize ettiklerini etkilemektedir. Mekânsal dönüşüm, toplumsal ilişkilerin yeniden inşa edilmesini gerektirir. Yeni mekânsal düzenlemeler, bireylerin toplumsal bağlarını ve etkileşimlerini yeniden şekillendirir. Mahalleye yeni bir meydanın açılması, mahalle sakinlerinin toplumsal etkinlikler için yeni bir buluşma noktası oluşturacağından, toplumsal ilişkilerin ve yaşanan mekânın yeniden inşa edilmesini sağlayıcı bir etkide bulunacaktır.

1.1.2.3.3. Mekânın Üretilmesi

Henri Lefebvre'nin mekânın üretimi kavramı (2014), mekânın sosyal, ekonomik ve politik dinamikler aracılığıyla nasıl şekillendiğini ve yeniden üretildiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Mekân, toplumsal güç odakları ve bireylerin gündelik pratikleri aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilmekte ve anlam kazanmaktadır. Mekânın üretimi, bireylerin ve toplumsal güç odaklarının birlikte hareket ederek mekânı nasıl şekillendirdiklerini ve nasıl yeniden ürettiklerini incelemektedir. Lefebvre'ye göre, mekân sosyal olarak üretilmekte ve bu üretim süreci toplumsal ilişkiler, güç dinamikleri ve ekonomik faktörlerle iç içelik taşımaktadır. Bu bölümde, Lefebvre'nin "mekânın üretimi" kavramı üzerinden mekânın nasıl üretildiği ve bu üretim süreçlerinin gündelik hayat pratikleri üzerindeki etkileri detaylandırılmaya çalışılacaktır.

Lefebvre'ye göre, mekânın üretimi, toplumsal güç odaklarının, ekonomik dinamiklerin ve politik süreçlerin bir sonucudur. Mekân, bu güç odaklarının etkisiyle sürekli olarak yeniden şekillenmekte ve anlam kazanmaktadır. Mekânın üretimi, fiziksel yapıların inşası, mekânsal düzenlemeler ve toplumsal ilişkilerin mekân üzerindeki etkilerini kapsamaktadır (2014).

Mekânın üretimi, binaların, yolların, parkların ve diğer fiziksel yapıların inşası ile başlamakta ve bu yapılar, mekânın fiziksel görünümünü ve işlevselliğini belirlemektedir. Örneğin bir mahallede yeni konutların inşası, mahalledeki fiziksel mekânın yeniden üretilmesine bir örnektir. Bu inşaa, mahalledeki yaşam alanlarını, sosyal donatıları ve altyapıyı yeniden şekillendirecektir. Mekânın üretimi, kamusal alanların, ticaret merkezlerinin ve ulaşım ağlarının düzenlenmesini içermektedir. Bu düzenlemeler, bireylerin mekânı nasıl kullanacaklarını ve deneyimleyeceklerini belirlemektedir. Mesela, mahallede uygun ölçekte yeni bir alışveriş merkezinin (AVM) inşası ve/veya kentsel yeşil alanın kademelendiği bir park alanının düzenlenmesinde

bulunulması, mahalle sakinlerinin sosyal etkileşimlerini ve günlük pratiklerini etkilemektedir. Alışveriş merkezinin açılış saatleri, parktaki yürüyüş yolları ve oturma alanları, bireylerin mekânsal deneyimlerini şekillendirecektir. Mahalle sakinlerinin düzenlediği kültürel etkinlikler ve/veya mahallece bir araya gelmeye olanak tanıyan toplantılar, mahalledeki kamusal alanların sosyal olarak yeniden üretilmesini sağlayacaktır. Ayrıca bu etkinlikler, mekânın toplumsal anlamını da güçlendirecektir. Bu mekânın üretiminin, toplumsal ilişkilerle de iç içe olduğunu bireyler ve toplumsal grupların, mekânı kendi ihtiyaçları ve sosyal bağamlarına göre yeniden ürettiklerini göstermektedir. Bu üretim süreci, mekânın sosyal anlamını ve işlevini belirleyici bir etkiye sahiptir.

Lefebvre, mekânın üretiminde aynı zamanda ideoloji ve güç ilişkilerinin belirleyici olduğunu vurgulamaktadır (2014). İktidar sahipleri, mekânı kendi çıkarlarına uygun şekilde üretir ve düzenlerler. Bu süreçte ideolojik araçlar kullanılarak mekânın anlamı ve işlevi kontrol altına alınmaya çalışılır. Örneğin, devlet eliyle yapılan bir kentsel meydan düzenlemesi, resmi törenler ve kutlamalar için meydanın uygun hale getirilmesi ereğini taşıyacak ve meydanın bu işlevlere imkân tanıyacak biçimde düzenlenmesini beraberinde getirecektir. Bu türden bir düzenlemenin, devletin ideolojik mesajlarını yaymak ve toplumsal rızayı sağlamak amacı taşıdığı yadsınamaz. Mekân, iktidar sahiplerinin ideolojik araçlarıyla şekillendirilecek ve bu süreçte, mekânın kullanımı ve anlamı, belirli ideolojik hedeflere hizmet edecek şekilde üretilecektir. Bir başka örnek olarak, kentte yeni inşa edilen güvenli siteler, sosyal kontrolü artırmak ve toplumsal düzeni sağlamak amacıyla tasarlanacaktır. Bu siteler aynı zamanda, mekânın üretim sürecindeki güç ilişkilerinin bir yansımasıdır. İktidar sahipleri, mekânı kontrol etmek ve toplumsal düzeni sağlamak için mekânsal düzenlemeler yapacaklardır.

Burada da, mekânın fiziksel yapısının ve kullanım biçimlerinin, toplumsal kontrol mekanizmaları olarak işlev gördüğü çıkarımında bulunulabilir.

Lefebvre, bireylerin de mekânın üretiminde aktif rol oynadığını savunmaktadır (2014). Bireyler, gündelik pratikleri aracılığıyla mekânı yeniden üretmekte ve bu süreçte mekânın anlamını ve işlevini dönüştürmektedirler. Bireylerin gündelik hayat pratikleri mekânın nasıl kullanılacağını ve anlamlandırılacağını belirleyecektir. Mahalle sakinlerinin park alanlarını spor, rekreasyon veya sosyalleşme amacıyla kullanmaları, bu alanların sosyal olarak yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Öte yandan, Certeau'nun gösterdiği hattı izleyerek, bireylerin güçlü yapıların *stratejilerine* karşı geliştirdikleri *taktiklerle* mekânı yeniden üretecekleri savlanabilir. Bu süreç, mekânın alternatif kullanımlarını ve anlamlarını ortaya çıkarıcı bir etkiye sahiptir. Örneğin bir grup mahalle sakini, yerel yönetimin yeşil alanları yapılaşmaya açma planına karşı bu alanları sözgelimi bir mahalle bostanına dönüştürmek suretiyle kullanımda farklılaşmaya giderek direniş gösterebilir. Bu eylem, mekânın alternatif bir şekilde yeniden üretilmesi anlamına gelecektir.

Kentsel dönüşüm uygulamaları, mekânın üretim süreçlerinin en belirgin örneklerindendir. Bu türden uygulamalar, mevcut mekânsal yapıları dönüştürerek yeni mekânlar üretmekte ve toplumsal yapıları yeniden şekillendirmektedir. Mevcut binaların yıkılması ve yeni yapıların inşa edilmesi yoluyla fiziksel olarak dönüştürülen mekân mahalle sakinlerinin gündelik hayatını doğrudan etkileyici bir içerik taşıyacaktır. Eskiye ya da yapı ömrünü tamamlayan konutların yıkılması ve yeni üretim teknolojileri ile projelendirilen yeni konut inşası, mahalledeki fiziksel mekânın yeniden üretilmesinin bir örneğidir. Bu süreç, mahalle sakinlerinin konut ve yaşam alanlarını dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Kentsel dönüşüm uygulamaları, sadece fiziksel yapıları değil, aynı zamanda toplumsal yapıları da dönüştürücüdür. Yeni mekânsal düzenlemeler

aynı zamanda, toplumsal ilişkileri ve sosyal dinamikleri de yeniden şekillendirir. Bir mahallede yeni bir AVM'nin açılması ve/veya sosyal donatı alanlarının nitelik ve/veya niceliğinin artırılması, mahalledeki toplumsal etkileşimleri ve sosyal bağları değiştirip farklılaştıracaktır. Bu alanlar, mahalle sakinlerinin yeni -sosyal- mekânlar olarak deneyimledikleri ve yeniden ürettikleri mekânlar haline gelecektir.

1.1.2.4. Gündelik Hayat ve Bellek

Bellek, bireylerin ve toplulukların geçmiş deneyimlerini mekânsal bağlamda yeniden canlandırmaları sürecidir. Gündelik hayat ve bellek arasındaki ilişkiye bakmak, bireylerin ve toplulukların mekânı nasıl deneyimlediklerini, hatırladıklarını ve bu deneyimlerin gündelik pratikler üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu başlık altında, gündelik hayat ve bellek arasındaki ilişki, mekânın bireysel ve kolektif bellek üzerindeki rolü ve bu dinamiklerin gündelik hayat pratiklerine etkileri bakımından ele alınacaktır.

Bireysel bellek, kişisel deneyimlerin ve anıların saklandığı bir süreçtir. Mekân, bireysel belleğin önemli bir bileşenidir ve kişisel anıların oluştuğu ve yeniden canlandığı yerdir. Bellek ve mekân arasındaki ilişki, bireylerin günlük hayat pratiklerini ve mekânsal kullanımlarını şekillendirecektir. Örneğin mahallede yer alan bir çocuk parkı, mahallede büyüyen bir birey için çocukluk anılarının merkezi olabilir. Bu park, oyun oynadığı, arkadaş edindiği ve mutlu anılar biriktirdiği bir yer olarak bireysel bellekte önemli bir yer tutacaktır. Bu örnekten hareketle bireysel anıların, genellikle belirli mekânlarla ilişkili olduğu, bu mekânların da, bireylerin hayatındaki önemli olayların gerçekleştiği yerler olarak hatırlandığı ve özel bir anlam taşıdığı ifade edilebilir. Keza, mahallede yer alan bir kahvehane, bireylerin sosyalleştiği, arkadaşlarla vakit geçirilen ve toplumsal bağların güçlendirildiği bir yer olarak hatırlanabilir. Bu duygusal bağ, kahvehanenin günlük kullanımını ve mekânsal anlamını belirleyici

niteliktedir. Mekân, bireylerin duygusal bağlar kurduğu ve kişisel anıların depolandığı bir alan olarak işlev görürken bu duygusal bağlar, mekânın gündelik hayat pratiklerinde nasıl kullanıldığını etkileyici bir içeriği haizdir (Sayar-Avcıoğlu ve Akın, 2017; İdil, 2020; Ünlü, 2017).

Kolektif bellek ise bir topluluğun ortak geçmişini ve kültürel kimliğini yansıtan anıların birikimidir. Mekân, kolektif belleğin inşasında ve korunmasında merkezi bir rol oynamakta ve toplumsal hafıza, mekânlar aracılığıyla yaşatılarak ve kuşaktan kuşağa aktarılabilmektedir. Kolektif bellek, topluluğun önemli olaylarının, kutlamalarının ve ritüellerinin hatırlandığı mekânlarda yaşatılmakta ve bu mekânlar, toplumsal kimliğin ve kültürel mirasın korunmasında önemli işlev görmektedir (Doğu ve Varkal-Deligoz, 2017; Ünlü, 2017). Örneğin, mahallenin ölçek açısından en büyük meydanı, toplu etkinliklerin ve kutlamaların yapıldığı bir yer olarak kolektif bellekte önemli bir yer tutabilir. Bu meydan, topluluğun ortak hafızasının merkezi olarak işlev görmekle kalmayıp aynı zamanda belleğin yeniden üretiminde de rol alabilir. Kolektif bellek, mahallelinin günlük pratikleri ve ritüelleri aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilir. Bu süreç, mekânın toplumsal anlamını ve işlevini güçlendiricidir.

Kentsel dönüşüm uygulamaları, mekânsal yapıları değiştirirken, bireysel ve kolektif belleğin de dönüşmesine yol açıcudur. Bu süreç, geçmişe dair anıların yeniden değerlendirilmesini ve mekânın yeni anlamlar kazanmasını sağlayıcı bir etkiye sahiptir. Parsel ölçeğinde bile olsa bir mahalledeki eskiyen ya da yapı ömrünü tamamlayan konutların yıkılarak yeni konut projelerinin hayata geçirilmesi, mahalle sakinlerinin geçmişe dair anılarını yeniden değerlendirmelerini gerektirecektir. Bu süreçte, yeni mekânlar bireysel ve kolektif bellekte yeni anlamlar kazanacak; kentsel dönüşüm projeleri eliyle, mevcut mekânsal yapılar dönüştürülerek bireylerin ve toplulukların belleklerinde de bir etki yaratacaktır (Ünlü, 2017). Konya – Sedirler Mahallesi

örneğinde kentsel dönüşüme dair uygulamaların bireysel ve kolektif bellek üzerindeki etkilerini ve bu süreçlerin gündelik hayat pratiklerini nasıl dönüştürdüğünü incelemek, aynı zamanda değişime yönelik rızanın ve uyumun ya da itirazın ve direnişin gelişim kaynakları hakkında fikir verecektir.

1.1.2.5. Gündelik Hayat ve Direniş

Gündelik hayat ve direniş arasındaki ilişki, bireylerin ve toplulukların toplumsal yapıların dayattığı düzenlemelere ve egemenin *stratejilerine* karşı nasıl direnç geliştirdiklerini anlamak açısından önemlidir. Direniş pratikleri, bireylerin gündelik hayatlarını ve mekânsal pratiklerini yeniden kurmalarına yönelik olanaklar açmaktadır. Gündelik hayatta direniş, bireylerin ve toplulukların yaratıcı ve esnek yollarla kendi anlamlarını üretmeleri ve bu süreçte toplumsal ve mekânsal düzenlemeleri yeniden şekillendirmeleridir. Bu başlık altındaki incelemede Michel de Certeau, Henri Lefebvre ve Pierre Bourdieu'nun teorileri, gündelik hayatta direniş pratiklerinin nasıl ortaya çıktığını ve bu pratiklerin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini anlamaya yardımcı olmaktadır.

Michel de Certeau'nun gündelik hayat teorileri, bireylerin muktedir yapıların *stratejilerine* karşı geliştirdikleri *taktiklerle* nasıl direnç gösterdiklerini vurgulamaktadır. Certeau'ya göre, gündelik hayat, görünmez ve sessiz direniş biçimleriyle doludur (2009). Örneğin bir mahallede, yerel yönetim tarafından belirlenen kurallara rağmen, mahalle sakinlerinin kendi belirledikleri zaman dilimlerinde mahalle ölçeğindeki parkı sosyal etkinlikler için kullanmaları, *taktiksel* bir direniş örneğidir. *Stratejiler*, güçlülerin (devlet, şirketler, belediyeler vb.) toplumsal ve mekânsal düzenlemeler yapmak için kullandıkları yöntemlerken *taktikler*, bireylerin bu *stratejilere* karşı geliştirdikleri çözüme yönelik yaratıcı ve esnek eylemleridir. Mahalledeki bir alışveriş merkezinin, sadece alışveriş yapmak için değil aynı zamanda gençlerin buluşma ve sosyalleşme

mekânı olarak kullanılması ise bir *kaçak avlanma* örneğidir. Kaçak avlanmada bireyler, kendilerine sunulan mekânsal düzenlemeleri kendi amaçlarına göre yeniden anlamlandırmakta ve kullanmaktadırlar. Bu süreç, bireylerin gündelik hayatta mekânı nasıl esnek ve yaratıcı bir şekilde kullandıklarını göstermektedir. Sözgelimi, bir grup gencin yerel yönetim tarafından belirlenen yasaklara rağmen belirli bir alanda grafiti yaparak bu mekânı yeniden tanımlama girişiminde gözlenen toplumsal normlara karşı direniş ise bu teoride *çizgidışılık* terimi ile kavramsallaştırılmaktadır. Çizgidışılık, bireylerin, toplumsal ve mekânsal normlara meydan okuyarak bu normları aşan ve yeniden tanımlayan pratikler geliştirmelerini ifade etmektedir (Certeau, 2009).

Henri Lefebvre, mekânın sosyal olarak üretildiğini ve bu üretim sürecinde bireylerin ve toplulukların direniş pratikleri geliştirdiğini savunmaktadır. Lefebvre'e göre, gündelik hayat, bireylerin mekânı ve toplumsal ilişkileri yeniden üretmek için verdikleri mücadelelerle doludur. Lefebvre, bireylerin gündelik pratikleri aracılığıyla mekânı aktif olarak ürettiklerini ve bu süreçte direniş pratikleri geliştirdiklerini belirtmektedir. Mahalle sakinlerinin boş arsalarda sebze fidesi dikip küçük ölçekli kentsel tarım yaparak yerel yönetimin imar planlarına karşı direniş göstermeleri, mekânsal pratiklerle direnişe bir örnek olarak gösterilebilir (Lefebvre, 2014).

Lefebvre'nin ritimanaliz kavramı (2017) ise bu bağlamda gündelik hayat ritimlerinin bozulmasına karşı bireylerin geliştirdikleri direniş pratiklerini anlamak için kullanılabilir. Bu ritmik bozulmalar, bireylerin gündelik hayat düzenlerini ve pratiklerini tehdit eder niteliktedir. Gece geç saatlere kadar süren inşaat çalışmaları, mahalle sakinlerinin uyku ritimlerini bozmaktadır. Eğer mahalle sakinleri, bu rahatsızlığı protesto ederek ve yerel yönetimle görüşerek, inşaat saatlerinin değiştirilmesini talep edecek olurlarsa bu da bir tür direniş anlamına gelecektir.

Pierre Bourdieu'nun habitus kavramı (1977), bireylerin toplumsal yapılar içinde içselleştirdikleri davranış kalıplarını ve bu kalıpların gündelik pratikleri nasıl şekillendirdiğini açıklamaktadır. Habitus, bireylerin direniş pratiklerini belirleyen bir dizi alışkanlık ve eğilimler bütünü olup bireylerin gündelik hayatta direniş pratikleri geliştirmelerini ve bu pratiklerle toplumsal yapıları dönüştürmelerini sağlayıcı bir etkiye sahiptir. Bir kentsel dönüşüm uygulaması sürecinde mahalle sakinlerinin ilgili konut projesine karşı geliştirdikleri direniş pratikleri, yerel kültürel normlar ve alışkanlıklarla şekillenecek -mahalle sakinlerinin mekâna yönelik bu müdahalenin getirdiği değişikliklere karşı- kendi kültürel pratiklerini sürdürmeleri de birer direniş örneğidir.

Gündelik hayatta direniş pratikleri, zamanla daha büyük toplumsal hareketlerin parçası haline gelebilir. Bu hareketler, toplumsal adaletsizliklere ve mekânsal ayrışmaya karşı örgütlenen kolektif direniş biçimlerini ihtiva edebilir. Mesela, yerel yönetimin kentsel dönüşüm içerikli projelerine karşı gelişen bireysel direniş pratikleri, zamanla mahalle sakinlerinin örgütlendiği ve toplu hareket ettikleri bir kentsel toplumsal harekete dönüşebilir. Bu hareket, mahalle sakinlerinin haklarını savunma ve mekânsal adaleti sağlama amacı taşıyacak olursa gündelik hayatta başlayan direniş pratiklerinin, toplum temelli hak arayış mücadelesine dönüşmesi kolaylaşacaktır. Mikro-direnışlerin ölçeğinin büyüyerek bir kentsel hareketin dahi temelini oluşturabileceğine örnek olarak verilebilir ki bu hareketler, toplumsal değişim ve adalet talepleri doğrultusunda örgütlenir ve bunlara ulusal muhalefet tarafından liderlik edilirse daha geniş çaplı bir mücadelenin fitilini ateşleyebilir (Lefebvre, 2013). Öte yandan, direniş incelemesi direnişin görünüşteki yokluğunu veya örtüklüğünü de içerecek genişlikte bir anlayışa dayanmak, örneğin Certeau'nun geliştirdiği kavram setine başvurmak faydalı olacaktır. Konya – Sedirler Mahallesi örneğinde kentsel dönüşüm uygulamalarına karşı bireylerin ve toplulukların geliştirdikleri direniş pratiklerinin varlığını ve niteliğini incelerken bu

genişlikte bir bakış açısından hareket edilecektir. Bu amaçla öncelikle bir sonraki başlıkta gündelik hayat sosyolojisinde temel yaklaşımlar biraz daha etraflıca aktarılacak ve bu çalışmada önemli bir başvuru kaynağı olan Michel de Certeau'nun getirdiği eleştirel katkı üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulacaktır.

1.1.3. Gündelik Hayat Sosyolojisinde Temel Yaklaşımlar

Gündelik hayat, 20. yüzyıl boyunca farklı kuramsal geleneklerin kesiştiği bir tartışma alanı hâline gelmiştir. Genel olarak iki ana hat ayırt etmek mümkündür: (i) gündelik hayatı mikro-etkileşimler, anlam üretimi ve rutin üzerinden kavrayan yaklaşımlar; (ii) gündelik hayatı kapitalist modernitenin, iktidar ilişkilerinin ve mekânsal düzenlemelerin eleştirel bir okuması olarak geliştiren yaklaşımlar.

İlk grupta, fenomenoloji, sembolik etkileşimcilik, etnometodoloji ve gündelik etkileşim analizleri yer almaktadır. Örneğin Alfred Schütz'un fenomenolojik sosyolojisi, gündelik hayatı, aktörlerin “doğal tutum” içinde hareket ettikleri, anlam dünyalarını ortak-toplumsal bir “bilgi stoğu” üzerinden örgütledikleri bir uygulama alanı olarak tartışmaktadır (1967). Berger ve Luckmann, bu hattı takip ederek gündelik hayatı toplumsal gerçekliğin inşa edildiği “birincil gerçeklik” düzlemi olarak tanımlamaktadır (2016). Sembolik etkileşimcilik yaklaşımı (örneğin Mead, 2015; Blumer, 2018; Goffman, 2012), gündelik hayatı yüz yüze etkileşimler, rol alma, benliğin sunumu ve izlenim yönetimi üzerinden incelemektedir. Örneğin Erving Goffman'ın “gündelik hayatın sahnelenmesi” çözümlemesi, bireylerin gündelik durumları adeta birer dramaturjik performans gibi kurguladığını göstermeye yöneliktir. Etnometodoloji ise (örneğin Garfinkel, 2023) gündelik hayatın görünüşte “doğal” ve “kendiliğinden” işleyen düzeninin, aktörlerin sürekli olarak ürettiği ve sürdürdüğü bir “arka plan bilgisi” ve pratik akıl yürütmeler üzerinden kurulduğunu vurgulamaktadır.

Bu yaklaşımlar, gündelik hayatı anlamak için zengin analitik araçlar sunmakla birlikte, çoğu zaman iktidar, sınıf, cinsiyet, mekân ve makro yapılarla kurulan ilişkileri ikincil plana itme pahasına gündeliğin “nasıl” kurulduğu sorusuna odaklanarak “niçin bu şekilde kurulduğu” sorusunu görece zayıf bırakmaktadır.

İkinci grupta ise eleştirel gündelik hayat kuramı başlığı altında toplanabilecek Marksist ve neo-Marksist yaklaşımlar, Frankfurt Okulu düşünürleri, Henri Lefebvre, Agnes Heller, Guy Debord, feminist gündelik hayat tartışmaları ve devamında Michel de Certeau, Pierre Bourdieu, Michel Foucault ve James C. Scott gibi isimlerin katkıları yer almaktadır. Frankfurt Okulunun çalışmalarında, gündelik hayat kültür endüstrisi, kitle iletişim araçları ve tüketim kalıpları üzerinden eleştirilmiş; yabancılaşma ve rasyonelleşmenin gündeliği nasıl tekdüzeleştirdiği vurgulanmıştır. Neo-Marksist yaklaşımın temsilcilerinden Agnes Heller, gündelik hayatı hem zorunluluklar alanı hem de özgürlük ve etik seçim imkânları barındıran bir düzlem olarak ele almış; gündelik pratiklerin yalnızca yapısal zorunluluklarla açıklanamayacağını savunmuştur. Lefebvre ise bu eleştirel hattı derinleştirerek gündelik hayatı kapitalist üretim tarzının en yoğunlaştığı, ama aynı zamanda direniş imkânlarının da içkin olduğu bir “çelişkili alan” olarak kavramsallaştırmış; mekânın üretimi ve ritimanalizle bu çerçeveyi mekânsal ve zamansal boyutlarda somutlaştırmıştır (2014, 2017). Debord’un gösteri toplumu analizi, gündelik hayatın medyatik temsiller ve tüketim nesneleri aracılığıyla nasıl bir “gösteri”ye dönüştüğünü, öznenin gündelik deneyiminin nasıl aracılanmış hâle geldiğini ortaya koymuştur (Debord, 2021). Feminist kuram ise (örneğin Dorothy E. Smith, 1987) gündelik hayatı ev içi emek, bakım emeği, yeniden üretim süreçleri, bedensel deneyimler ve duygulanımlar üzerinden yeniden ele alarak, gündeliğin cinsiyetlendirilmiş doğasını görünür kılmıştır. Bu eleştirel mirası devralarak ilerleten Michel de Certeau, gündelik hayatın mikro düzeydeki yaratıcılığını ve “idare etme

sanatını” öne çıkarmıştır (2009). Devlet, sermaye ve uzmanlık alanları tarafından üretilen stratejilerin karşısına, sıradan aktörlerin taktiklerini yerleştiren Certeau için okuma, yürüme, konuşma, tüketim gibi sıradan pratikler, egemen metinlerin ve mekânların “başka türlü kullanımı”nın imkânı olarak önem kazanmıştır (2009:279). Pierre Bourdieu ise gündelik hayatı habitus, alan ve sermaye kavramları üzerinden çözümleyerek, gündelik pratiklerin tarihsel deneyim, sınıfsal konumlanış ve alanın özgül kurallarıyla nasıl şekillendiğini göstermektedir (1977, 1990, 2002). İktidarı yalnızca baskı ve yasaklama değil, aynı zamanda özneyi kuran üretken bir güç olarak kavrayan Michel Foucault ise (2000) gündelik hayatın disiplinci kurumlar, gözetim ve “normalleştirme” teknikleri aracılığıyla nasıl düzenlendiğini ortaya koymuştur (1992, 2007). Gündelik direniş kavramı üzerinden hareket eden James C. Scott (1990), madun grupların açık isyan ve örgütlü muhalefetin yokluğunda bile söylenti, dedikodu, kaçak kullanım, küçük sabotajlar ve “gizli senaryolar” aracılığıyla iktidara nasıl yanıt verdiklerini göstermeye çalışmıştır.

Gündelik hayat sosyolojisindeki bu farklı yaklaşımlar, bu tez için kuramsal konumlanma imkânı sunmaktadır. Bu çalışma, ilk gruptaki fenomenolojik ve etkileşimci yaklaşımların gündelik deneyimin anlam boyutuna ilişkin duyarlılığını tamamen dışlamadan, ağırlığı ikinci gruptaki eleştirel gündelik hayat kuramlarına vermektedir. Lefebvre’in gündelik hayat, mekânın üretimi ve ritimanaliz kavramları; Certeau’nun taktikler, metis ve “idare etme sanatı”; Bourdieu’nün habitus, alan ve sermaye; Foucault’nun yönetimsellik ve iktidar teknolojileri; Scott’un kamusal/gizli senaryo ayrımı ve Gramsci ile Beck’in hegemonya–rıza–risk tartışmaları, Türkiye’de kentsel dönüşüm rejimini ve Konya–Sedirler Mahallesi’ndeki gündelik deneyimleri birlikte değerlendirmek için temel kuramsal referans noktaları olarak kullanılacaktır.

Bu tercih, yalnızca kuramsal bir yönelim değil, aynı zamanda tezin araştırma sorusundan türeyen analitik bir zorunluluktur. Zira bu çalışmanın odağı, gündelik hayatı betimlemekten ibaret değildir; kentsel dönüşüm politikalarının gündelik hayatı nasıl dönüştürdüğünü, bu süreçte toplumsal rızanın hangi söylemsel ve kurumsal mekanizmalarla üretildiğini ve mahallenin farklı kesimlerinin (kadınlar, gençler, yaşlılar, kiracılar, mülk sahipleri) bu dönüşüme gündelik taktikler ve mikro direnişler aracılığıyla nasıl yanıt verdiğini ortaya koymaktır. Bu nedenle tezde, gündelik hayat sosyolojisindeki temel yaklaşımlar tanıtıldıktan sonra, izleyen alt başlıklarda Lefebvre, Certeau, Bourdieu ve diğer düşünürler etrafında örülen eleştirel çerçeve ayrıntılandırılarak Konya'daki kentsel dönüşüm uygulamalarını ve Sedirler Mahallesi'ne ilişkin saha bulgularını çözümlemek için gerekli teorik zemin oluşturulacaktır.

1.1.3.1. Gündelik Hayata İlişkin Klasik Sosyolojik Yaklaşımlar

Gündelik hayatın sosyolojik olarak kavranışında klasik dönem, kavramı özel olarak adlandırmaktan çok, onu daha geniş toplumsal süreçlerin “kendiliğinden” ifadesi olarak ele alma eğilimiyle dikkat çekmektedir. Burada gündelik olan, çoğu zaman doğrudan kuramsal bir kategori hâline gelmemekte; fakat normların içselleştirilmesi, toplumsal düzenin yeniden üretimi, rasyonelleşme, kentleşme ve işbölümü gibi büyük süreçlerin görülebilir yüzü olarak analiz edilmektedir. Bu bakımdan Durkheim, Weber ve Simmel gibi klasik düşünürler, gündelik hayat sosyolojisinin doğrudan kurucuları olmasalar da, gündeliğin hangi kavramsal eksenler etrafında düşünülebileceğine ilişkin önemli ipuçları vermektedirler.

Emile Durkheim açısından gündelik hayat, bireylerin her gün tekrar ettikleri rutinlerden çok, toplumsal düzenin görünüşte en sıradan pratikler içine sinmiş yüzüdür.

Toplumsal olguların “dışsal ve birey üzerinde zorlayıcı” niteliği, gündelik hayatın ritimlerinde kendini göstermektedir. Çalışma saatlerinin düzenlenmesi, ritüeller, ahlaki kurallar, eğitim ve aile hayatının örgütlenişi, bireylerin gündelik davranış kalıpları içinde sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Bu anlamda gündelik pratikler, Durkheim için kolektif bilincin ve toplumsal dayanışma biçimlerinin taşıyıcısıdır. Ancak Durkheim, gündelik olanı başlı başına bir sorun alanı veya eleştirel bir kategori olarak değil, daha çok “toplumsal gerçekliğin normal işleyişinin” kanıtı olarak görmüş; sapmalar, anomi ve patolojiler gündeliğin bozulmuş hâli olarak analiz edilmiştir. Gündelik hayatın yaratıcı, çatışmalı ve direniş içeren boyutları, bu çerçevede görece arka planda kalmaktadır (Weyher, 2012).

Max Weber’de ise gündelik hayat, anlamlı toplumsal eylemin ve rasyonelleşme sürecinin en somut sahnesi olarak değerlendirilebilir. Weber’in eylem tipolojisi (amaçsal-rasyonel, değersel-rasyonel, duygusal ve geleneksel eylem) gündelik pratiklerin nasıl farklı anlam ufukları içinde icra edildiğini kavramaya imkân vermektedir. Rasyonelleşme, bürokratikleşme ve hukuki-ussal otoritenin yükselişi, bireylerin gündelik karar alma süreçlerini, zaman kullanımını ve mekânla ilişkisini dönüştürmekte; “demir kafes” metaforu, tam da gündelik hayatın rutinleşmiş, hesaplanabilir ve denetlenebilir hâle gelmesini ima etmektedir. Ancak Weber’in analizlerinde de gündelik hayat, çoğu zaman modern kapitalizmin rasyonelleşme süreçlerinin bir sonucu olarak tartışılmakta; gündelik olanın içkin bir eleştirisi değil, rasyonelleşmenin bireysel deneyim üzerindeki etkilerinin bir yansıması söz konusudur (tartışma için bkz. Löwy, 2018).

Georg Simmel, klasik düşünürler içinde gündelik hayatın mikro boyutlarına en fazla duyarlılık gösteren isimlerden biridir. Para ekonomisinin yükselişi, metropol yaşamının hızlanan temposu, duyusal aşırı uyarılma vb. kavramlar, bireylerin kentte

gündelik deneyimlerinin dönüşümünü anlamak açısından temel referanslardır. Simmel'in küçük etkileşim biçimleri, karşılaşmalar, kalabalık içindeki anonim ilişkiler ve kentsel mekânın birey üzerindeki etkisine dair çözümlemeleri, daha sonra hem Chicago Okulu'nun kentsel sosyolojisini hem de çağdaş gündelik hayat çalışmalarını etkilemiştir. Bununla birlikte Simmel'in analizlerinde, gündelik hayatı daha çok modernitenin psikolojik ve kültürel etkilerinin bir sonucu olarak ele alınmış; gündelik pratikler, yapısal iktidar ilişkileri ve sınıfsal konumlanışlarla sistematik bir biçimde bağlanmış değildir (tartışma için bkz. Frisby, 2013).

Klasik sosyolojik yaklaşımlar bu anlamda gündelik hayatın üç yönünü görünür kılmaktadır: (i) normatif düzenin ve toplumsal dayanışmanın sahnesi olarak gündelik pratikler (Durkheim), (ii) anlamlı eylem ve rasyonelleşme süreçlerinin bireysel deneyim üzerinden izlenebildiği alan olarak gündelik hayat (Weber), (iii) modern kent yaşamının hız, yoğunluk ve para ekonomisi ile şekillenen mikro deneyimleri olarak gündelik etkileşimler (Simmel). Ancak bu yaklaşımlar, gündeliği açıklarken çoğunlukla makro süreçlere öncelik tanımış; gündelik hayat, büyük ölçekli yapısal dönüşümlerin "alt düzeydeki" tezahürü olarak kurgulanmıştır. Bu nedenle gündelik hayatın eleştirel bir kategoriye dönüşmesi, daha çok 20. yüzyılın ikinci yarısında, Lefebvre, Heller, Debord, Certeau ve feminist kuram gibi akım ve düşünürlerin katkılarıyla mümkün olmuştur.

Bu tez, klasik yaklaşımların sunduğu bu arka planı tamamen dışlamadan, onları daha çok gündelik hayatın sosyolojik incelemesine temel oluşturacaktır. Bu nedenle, Durkheim'in normatif düzen vurgusu, Weber'in anlam ve rasyonelleşme analizleri ve Simmel'in kentsel deneyime dair çözümlemeleri, Konya–Sedirler Mahallesi'ndeki gündelik pratiklerin çözümlemesinde yararlı olabilir. Ancak bu çalışma, gündelik hayatı asıl olarak Lefebvre'nin eleştirel gündelik hayat kuramı, mekânın üretimi ve ritimanaliz kavramları; Certeau'nun taktikler ve metis kavramları; Bourdieu'nun habitus

ve alan yaklaşımı ve Beck'in risk toplumu tartışmaları üzerinden kavramsallaştıracaktır. Böylece klasik sosyolojik yaklaşımlar, hem tezde takip edilen eleştirel rotanın nereden ayrıldığını göstermek, hem de gündelik hayatın tarihsel-sosyolojik düşünce içindeki yerini işaretlemek bakımından bir referans noktası işlevi görecektir.

1.1.3.2. Gündelik Hayata İlişkin Eleştirel ve Post-Yapısalcı Yaklaşımlar

Gündelik hayata ilişkin ikinci ana yaklaşım hattı, kapitalist modernitenin, iktidar ilişkilerinin ve mekânsal düzenlemelerin eleştirisi etrafında şekillenen eleştirel ve post-yapısalcı kuramlardan oluşmaktadır. Bu çizgide gündelik hayat, yalnızca “bireylerin her gün yaptıkları”nı betimlemeye yarayan nötr bir alan değil; bizzat modern toplumların çelişkilerinin, tahakküm biçimlerinin ve direniş imkânlarının yoğunlaştığı, politik olarak yüklü bir sahne olarak kavramsallaştırılır. Bu yaklaşımların ortak özelliği, gündelik hayatı hem baskının hem de olası özgürleşme biçimlerinin iç içe geçtiği, dolayısıyla hem eleştirel hem de kurucu bir kategori hâline getirmeleridir.

Agnes Heller (1984), gündelik hayatı insan varlığının temel düzlemi olarak ele alırken, onu hem zorunluluklar alanı hem de etik ve politik seçimler için bir imkân alanı olarak tanımlamaktadır. Heller'e göre insanlar, gündelik hayat içinde çalışma, yeniden üretim, bakım, dinlenme gibi zorunlu etkinlikleri yerine getirirken, aynı zamanda değerler, amaçlar ve anlamlar üretirler. Gündelik hayat, bu bakımdan, salt tekrar ve alışkanlıklardan ibaret değildir; öznenin kendisiyle, başkalarıyla ve dünyayla kurduğu ilişkiyi sürekli yeniden kurduğu bir alan olarak düşünülmelidir (Heller, 1984). Bu vurgu, gündelik hayatı yalnızca yapısal belirlenimlerin pasif bir sonucu olarak gören yaklaşımlara karşı, öznenin etkinliğini ve etik/politik karar alma kapasitesini öne çıkarmaktadır.

Henri Lefebvre'in *Gündelik Hayatın Eleştirisi* üçlemesi (2012, 2013, 2015a), eleştirel gündelik hayat kuramının temel dayanak noktalarından biridir. Lefebvre, gündelik hayatı kapitalist üretim tarzının en yoğunlaştığı, metalaşmanın, yabancılaşmanın ve bürokratikleşmenin gündelik ritimler, alışkanlıklar ve mekânsal pratikler üzerinden işlediği bir alan olarak analiz etmektedir. Ona göre modern kapitalizm, yalnızca üretim ve iş sürecini değil, boş zamanı, tüketimi, eğlenceyi ve ev içi yaşamı da düzenleyerek gündelik hayatı “kolonileştirir”. Bu kolonileştirme süreci, gündelik hayatın özgül üsluplarını, yerel ritimlerini ve yaratıcılığını aşındırır; özneleri ve nesneleri tek tipleştirilmiş, metalaşmış bir dünyaya tabi kılmaktadır. Ancak Lefebvre'in yaklaşımının yalnızca bir karanlık tablo çizdiğini düşünmek eksik olacaktır. Gündelik hayat aynı zamanda “şenlik anları”nın, beklenmedik karşılaşmaların ve estetik deneyimlerin ortaya çıktığı, dolayısıyla dönüştürülebilir bir alan olarak da ele alınmaktadır. Ritmanaliz, bu yüzden, gündelik hayatın yalnızca bastırılmış değil, aynı zamanda çatlaklarla dolu yapısını değerlendirmeye imkân sağlamaktadır (Lefebvre, 2012; 2013; 2015a).

Frankfurt Okulu düşünürleri (Horkheimer, Adorno, Marcuse), gündelik hayatı kültür endüstrisi, tüketim toplumu ve “tek boyutlu insan” kavramları üzerinden çözümleyerek, öznenin gündelik deneyiminin sistematik bir şekilde manipüle edildiğini ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda radyo, televizyon, reklamlar ve popüler kültür ürünleri, gündelik hayatın duygu dünyasını, arzularını ve algılarını şekillendiren başlıca araçlardır. Guy Debord'un “gösteri toplumu” analizi de (2021) benzer biçimde, gündelik hayatın medyatik temsiller ve tüketim nesneleri aracılığıyla bir “gösteri”ye dönüştüğünü vurgulamaktadır. Debord'a göre gösteri, yalnızca kitlesel medyanın ürettiği imgelerden ibaret değildir; gündelik hayatın kendisi, imgeler, markalar ve kentsel manzaralar üzerinden aracılanmış bir deneyim hâline gelmektedir. Bu çerçevede

gündelik hayat, hegemonik temsillerin ve arzuların dolaşıma sokulduğu bir ideolojik alan olarak önem kazanmaktadır (Debord, 2021).

Feminist kuram, gündelik hayat tartışmasına ev içi emek, bakım emeği, duygulanımlar ve beden deneyimi üzerinden güçlü bir müdahalede bulunmuştur. Gündelik hayatın büyük kısmının ev içinde, mutfakta, bakım ve yeniden üretim süreçlerinde geçtiği gerçeğini görünür kılan feminist çalışmalar, bu alanın uzun süre boyunca “özel” ve “doğal” kabul edilerek analizin dışına itilmesini sorgulamaktadır (Smith, 1987). Bu yaklaşım, gündelik hayatın cinsiyetlendirilmiş doğasını ortaya koyarken; kentsel mekânın örgütlenişinden konut politikalarına, kamusal/özel ayrımından zaman kullanımına kadar pek çok alanda kadınların gündelik deneyimlerinin erkeklerden radikal biçimde farklılaştığını göstermektedir. Bu vurgu aynı zamanda, kentsel dönüşüm gibi süreçlerin yalnızca fiziki mekân ve mülkiyet ilişkileri açısından değil, gündelik bakım yükü, güvenlik algısı ve mekânsal erişilebilirlik açısından da incelenmesi gerektiğini hatırlatması bakımından da önemlidir.

Michel de Certeau (2009), eleştirel gündelik hayat literatürünü mikro düzeyde bir “pratikler kuramı” ile zenginleştirmekte ve odak noktasını sıradan insanların bu süreçlere verdikleri küçük, geçici ve çoğu zaman görünmez tepkilere kaydırmaktadır. Certeau’nun strateji ve taktik ayrımı, gündelik hayatın eleştirel analizinde kilit işlevdedir: Stratejiler, devlet, sermaye, uzmanlık alanları gibi “yer sahibi” aktörlerin mekânı ve zamanı yukarıdan aşağıya örgütleme girişimleri; taktikler ise bu stratejik alanın içinde, kalıcı yer tutmadan, fırsat anlarını kollayarak hareket eden “zayıf” aktörlerin manevralarıdır. Okuma, yürüyüş, konuşma ve tüketim pratikleri, Certeau için egemen metinleri ve mekânları “başka türlü kullanma”nın, yani gündelik hayatın içinde küçük sapmalar ve yaratıcılık alanları açmanın yollarıdır (Certeau, 2009). Bu perspektif,

gündelik hayatı yalnızca tahakkümün yeniden üretildiği bir alan olarak değil, aynı zamanda metis, kurnazlık ve “idare etme sanatı” aracılığıyla iktidarın içinden sızmaların ve çatlakların üretildiği bir alan olarak görebilmeyi sağlamaktadır.

Post-yapısalcı düşünürler ve özellikle Foucault, gündelik hayatı disiplinci iktidar, gözetim teknikleri ve yönetsellik perspektifiyle yeniden düşünmeye imkân tanıyan katkılar getirmiştir. Foucault, iktidarı sadece yasaklayıcı ve baskıcı değil, aynı zamanda bilgi üreten ve özneyi kuran bir güç olarak kavrar; okul, hastane, hapisane, kışla ve benzeri kurumların gündelik pratikler üzerindeki düzenleyici etkilerini analiz etmiştir. Yönetsellik kavramı, bireylerin gündelik davranışlarının, bedenlerinin, sağlıklarının, risk algılarının ve geleceğe dair beklentilerinin nasıl “yönetilebilir” nesneler hâline getirildiğini göstermektedir (Foucault, 1992; 2000; 2024). Bu çerçevede, özellikle afet riski, güvenlik, sağlık ve “yaşam kalitesi” söylemleri üzerinden işleyen kentsel dönüşüm politikalarını anlamak açısından önemli olabilir; zira bu politikalar, gündelik hayatı yalnızca mekânsal olarak değil, aynı zamanda risk ve güvenlik rejimleri üzerinden de yeniden kurmaktadır.

Post-yapısalcı kuramlar, gündelik hayatın sosyolojisini düşünürken sabit yapılardan, kapalı kategorilerden ve tekil özne tasavvurlarından uzaklaşmayı mümkün kılan bir düşünsel zemin sunmaya yöneliktir. Yapısalcılığın metin, toplum ve özne arasındaki ilişkileri istikrarlı kodlar üzerinden kavramsallaştırma eğilimine karşı, post-yapısalcı yaklaşımlar anlamın, kimliğin ve iktidar ilişkilerinin sürekli yeniden kurulduğunu vurgulamıştır. Bu yaklaşım, gündelik pratikleri, dilsel ve mekânsal düzenlemelerle, bilgi rejimleriyle ve iktidar teknolojileriyle iç içe, dinamik ve kırılğan bir alan olarak değerlendirmeyi sağlayabilir. Bu çerçevede gündelik hayat, ne yalnızca “alt düzey” bir rutinler toplamı ne de yapısal belirlenimlerin pasif yansımasıdır; tersine,

iktidarın ince ayarlı işleyişinin ve buna eşlik eden çok katmanlı rıza ve direniş biçimlerinin görünür hâle geldiği bir düzlemdir.

Michel Foucault'nun iktidar, bilgi ve söylem ilişkilerine dair çözümlemeleri, gündelik hayatı disiplin ve gözetim tekniklerinin yerleştiği bir mikro-siyaset alanı olarak kavramayı mümkün kılabilir. İktidar, Foucault açısından merkezî bir kurumdan hiyerarşik olarak aşağıya doğru inen bir yetke olmaktan ziyade, bilgi üretimi ve söylemsel pratikler yoluyla bedeni, arzuyu, mekânı ve zamanı ince biçimlerde düzenleyen ilişkiler ağında işlemektedir (Foucault, 2000; 2019). Bu nedenle gündelik hayat, okul, hastane, hapisane, kışla gibi klasik disiplin kurumlarının ötesine taşan, nüfusun yönetimi, riskin dağıtımı, normallığın tanımı ve sapmanın işaretlenmesi üzerinden kurulan iktidar biçimlerinin somutlaştığı bir düzlem olarak ele alınmıştır. Modern iktidar, yalnızca yasaklayan ve bastıran bir kuvvet değildir; normlar, istatistikler, uzman söylemleri ve “sağlıklı/sağlıksız”, “normal/anormal” ayrımları aracılığıyla öznenin kendini anlamasını ve kendini yönetme biçimlerini de şekillendirmektedir. Böylece gündelik hayatın en sıradan görünen pratikleri bile, yönetsellik rejimlerinin ve biyopolitik düzenlemelerin taşıyıcı yüzeyleri hâline gelecektir (Foucault, 2024).

Jacques Derrida'nın yapısökümcü yaklaşımı ise gündelik hayatın kavramsal ve dilsel çerçevelerinde yerleşik ikili karşıtlıkları, örneğin normal/normal dışı, merkez/çevre, yerli/yabancı gibi karşıtlıkları, sorgulamaya imkân tanımaktadır (Derrida, 2020). Yapısöküm, bu karşıtlıkların doğal, değişmez ya da kendiliğinden olmadığını; belirli söylemsel ve tarihsel bağlamlarda üretildiklerini, sürdürüldüklerini ve aynı zamanda her zaman kırılğan olduklarını göstermektedir. Böylece gündelik hayatın dilsel dokusuna sinmiş ayırım ve hiyerarşilerin, toplumsal cinsiyet, etnisite, sınıf ya da vatandaşlık gibi kategoriler üzerinden nasıl kurulduğu ve bu ayrımların kent mekânında,

kamusal alanda, resmi belgelerde, medya temsilinde ve gündelik konuşmalarda nasıl yeniden üretildiği görünür kılınabilir. Post-yapısalcı analiz, gündelik hayata dair “doğal” kabul edilen anlatıların çözümlenmesini, bu anlatıların hangi sesleri merkeze, hangilerini ise marja ittiğini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Gilles Deleuze ve Felix Guattari ise toplumsal olanı sabit yapılardan çok, akışlar, hatlar ve kırılmalar üzerinden düşünmeyi önermiştir (Deleuze ve Guattari, 2017; 2024). Onların “arzulayan makineler”, “kaçış çizgileri” ve “yüzeyler” gibi kavramları, öznenin, arzu ve toplumsal düzen arasındaki ilişkisinin sürekli yeniden düzenlenen, çözülen ve yeniden bağlanan bir süreç olduğunu düşünmeye olanak tanımaktadır. Bu bakış, gündelik hayatın pratiklerini, örneğin çalışma, tüketim, yerleşme, hareketlilik ve iletişim biçimlerini, durağan bir uyum ya da sabit bir kimlik üzerinden değil, sürekli yeniden bağlanan akışlar olarak kavramamaya yöneliktir. Kent mekânında ortaya çıkan yeni kullanım biçimleri, mekânların anlamının hızla değişmesi, geçici mekânsal sahiplenmeler ve beklenmedik buluşmalar, bu açıdan bakıldığında, sabit bir toplumsal düzenin bozulması değil, akışların yeniden düzenlenmesi olarak görülebilecektir. Böylece, kentsel dönüşüm gibi müdahalelerin yalnızca yapısal/ekonomik boyutları değil, arzunun, beklentinin ve belirsizliğin kentsel akışlar üzerindeki etkisi de gündeme gelecektir.

Bu post-yapısalcı çerçevenin yanında, fenomenolojik yaklaşımlar da gündelik hayatın öznel deneyim ve anlamlandırma boyutunu kavramak için önemli bir tamamlayıcı ufuk sunmaktadır. Bu bağlamda Edmund Husserl’in bilinç ve yönelimsellik vurgusundan hareketle Alfred Schütz, “yaşam dünyası” kavramı aracılığıyla gündelik sosyal dünyanın, aktörlerin paylaşılan tipikleştirmeleri, beklentileri ve karşılıklı öznellik ilişkileri üzerinden nasıl kurulduğunu ortaya koymuştur (Schütz, 1967; 2018). Maurice Merleau-Ponty ise beden ve algının merkezi rolünü

vurgulayarak, mekânın, yalnızca dışsal bir fiziksel çevre değil; beden aracılığıyla deneyimlenen ve anlamlandırılan bir ilişkisellik alanı olduğunu savunmuştur (Merleau-Ponty, 2025). Bu perspektifler, gündelik hayatın rutini, alışkanlıklara dayalı pratikleri ve bedenli zaman-mekân deneyimini, soyut yapısal kategorilere indirgmeden analiz etmeye yardımcı olabilir. Böylece post-yapısalcılığın söylem ve iktidar vurgusu ile fenomenolojinin deneyim ve algı vurgusu, gündelik hayatın çok katmanlı doğasını kavramada birbirini besleyen iki yön halinde kullanılabilir.

Post-yapısalcı ve fenomenolojik yaklaşımlar bir arada düşünüldüğünde, gündelik pratikler, hem iktidar ilişkilerinin yoğunlaştığı hem de öznenin bu ilişkilerle pazarlığa girdiği bir düzlem olarak görünür hâle gelmektedir. Rutinler, alışkanlıklar, hareket ve yerleşme biçimleri, dilsel ve simgesel düzenlemeler; hem toplumsal yapının ve iktidar ağlarının yeniden üretildiği hem de bu yapılara küçük kaymalar, gecikmeler ve sapmaların eklemlendiği süreçler olarak anlaşılır. Gündelik hayatın sosyolojisi, bu nedenle yalnızca “gündelik olanın” betimini yapmanın ötesinde, normalleştirme mekanizmalarını, dışlayıcı sınırları ve rızanın üretildiği söylemsel ve mekânsal yapılandırmaları açığa çıkarmaya yöneliktir. Bu bağlamda kentsel dönüşüm, sadece mekânsal ve mülkiyet ilişkilerini değiştiren teknik bir müdahale değil; öznenin hayat dünyasını, bedensel alışkanlıklarını, mahalle ve kentle kurduğu ilişkileri, toplumsal rıza ve itiraz biçimlerini dönüştüren bir süreç olarak kavranmalıdır.

Michel de Certeau’nun gündelik hayat çözümlemeleri, özellikle strateji ve taktik ayrımı üzerinden, iktidar odaklarının mekânı ve zamanı belirli bir düzen içerisinde “yönetme” çabaları ile sıradan aktörlerin bu düzen içinde kendilerine manevra alanları açan “yapma sanatları”nı birlikte düşünmeye imkan tanımaktadır (Certeau, Fameson ve Lovitt, 1980). Gündelik pratikler, bu bakış açısından, basit uyum veya açık direniş kategorilerine hapsedilemez; bunlar, egemen düzenlemeleri içselleştirirken eşzamanlı

olarak büken, bozan ve yeniden yorumlayan taktiksel icatlar olarak görülür. Böylece post-yapısalcı kuramlar, fenomenolojik yaklaşımların katkısıyla birlikte düşünüldüğünde, gündelik hayatın kentsel mekân içinde nasıl şekillendiğ ni, bu süreçte iktidar/rıza/diren ş ilişkilerinin nasıl örüldüğünü ve kentsel dönüşüm gibi müdahalelerin sıradan öznenin deneyiminde ne tür kırılmalar ve yeniden kurma çabalarına yol açtığını anlamak için kullanışlı bir analitik  er eve sunabilir.

Bu tez, eleştirel yaklaşımlar içinden özellikle üç ismin –Lefebvre, Certeau ve Bourdieu’y – katkılarını temel olarak benimsemekte; Beck, Gramsci, Foucault ve Scott gibi düşünürlerin kavramlarıyla bu çerçeveyi desteklemektedir. Lefebvre, gündelik hayatın kapitalist modernite tarafından nasıl kolonileştirildiğ ni, mekânın nasıl soyutlaştırıldığ nı ve ritimlerin nasıl yeniden programlandığ nı anlamak için temel bir zemin sağlamaktadır. Certeau, bu zeminin üzerinde sıradan aktörlerin taktiklerini, metis’e dayalı “idare etme sanatı”nı görünür kılmaktadır. Bourdieu ise habitus ve alan kavramlarıyla, gündelik pratiklerin sınıfsal konumlanış, kültürel sermaye ve devletin simgesel gücüyle nasıl i  içe ge tiğ ni ortaya koymaktadır. Beck’in risk toplumu, Gramsci’nin hegemonya ve rıza, Foucault’nun yönetimsellik ve Scott’un gündelik diren ş kavramları ise, Türkiye’de kentsel dönüşüm rejiminin ve Konya–Sedirler Mahallesi’ndeki gündelik hayatın analizinde, rızanın üretimi, risk söylemi, hukuki ve mekânsal düzenlemelerle gündelik taktikler arasındaki ilişkinin anlaşılmaya katkı sunacaktır. Böylece gündelik hayat, bu tezde, kentsel dönüşüm süreçlerinin yalnızca “sonuçlarının” görüldüğü bir arka plan değil; bizzat bu süreçlerin  retildiğ , müzakere edildiğ  ve yer yer bozulduğ  temel bir kuramsal ve ampirik düzlem olarak ele alınacaktır.

1.1.3.3. Gündelik Hayata İlişkin Çalışmalar: Bir Öncü; Michel de Certeau

Michel de Certeau, gündelik hayatı ve bu hayatta gerçekleşen direniş pratiklerini sorunsallaştıran çalışmalarıyla, gündelik hayatta sıradan insanların egemen güçlere karşı geliştirdikleri yaratıcı direniş stratejilerini ve taktiklerini incelemiştir. Yukarıda birçok defa değinildiği üzere, Certeau'nun kavramları, kentsel dönüşüm projelerinin sıradan insanların hayatlarını nasıl etkilediğini ve bu süreçlere karşı nasıl direniş geliştirdiklerini anlamaya yardımcı olacaktır. Bu başlıkta Certeau'nun kuramı üzerinde biraz daha ayrıntılı durulacak ve tezin ihtiyaç duyduğu analitik araçlar belirginleştirilecektir.

1.1.3.3.1. Michel de Certeau ve Yaklaşımı

Michel de Certeau, gündelik hayatı “büyük” yapılara (devlet, sermaye, uzmanlık alanları) indirgmeden; bu yapıların ürettiği düzenlemelerin içinde sıradan aktörlerin nasıl hareket ettiğini görünür kılan bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşımın çıkış noktası, iktidarın kurduğu stratejiler ile bu stratejilerin içinde “yerleşik bir konuma” sahip olmadan ilerleyen taktikler arasındaki gerilimdir: Planlama, yönetmelik, teknik rapor, proje dili gibi düzenleme pratikleri stratejiyi; mahallelinin “idare etme”, uyarlama, geçici çözümler üretme, fırsat kollama biçimleri ise taktiği tarif etmektedir. Certeau'ya göre gündelik pratikler -yürüme, okuma, konuşma, tüketim gibi- salt tekrar ve alışkanlık değil; mevcut düzenin dayattığı anlam ve kullanım biçimlerini başka türlü kullanma olanağı taşıyan “yapma-etme sanatları”dır. Bu nedenle gündelik hayat, egemen metinlerin ve mekânların yalnızca uygulandığı bir alan değil; anlamın yer değiştirdiği, kuralların farklı amaçlarla işletildiği, görünmez ama etkili mikro direniş biçimlerinin üretildiği bir mücadele zemini olarak ele alınmalıdır. Tez bağlamında bu çerçeve, kentsel dönüşümün kurduğu stratejik mekân rejimi ile mahallede gündelik

yaşamın taktiksel akışları arasındaki ilişkiyi; rızanın da çoğu zaman bu akışların içinde, pratik düzeyde ve parçalı biçimde nasıl üretildiğini tartışmaya imkân verecektir.

1.1.3.3.1.1. Strateji ve Taktik

Stratejiler, egemen güçlerin mekânı kontrol etmek ve düzenlemek için kullandıkları yöntemlerdir. Stratejiler, iktidar sahipleri tarafından belirlenen ve uygulanan kurallar ve düzenlemeler aracılığıyla toplumu şekillendirmektedir. Certeau (2009), gündelik hayatın iktidar ilişkileri içerisindeki örgütleniş biçimlerini analiz ederken, iktidar pratiklerini tanımlamak üzere “strateji” kavramını öne çıkarmaktadır. Ona göre, strateji, bir “özne”nin -ki bu genellikle bir kurum, devlet ya da herhangi bir iktidar odağıdır- belirli bir konumsallık üzerinden hareketle kendi eylem alanını tanımlamasını ve bu alan üzerinde kontrol kurmasını ifade etmektedir. Certeau’nun ifadesiyle strateji, “bir irade ya da güç öznesinin, kendisine ait olarak belirlediği bir mekân üzerinden ilişkileri düzenleme ve yönetme çabasıdır.” Bu mekân, yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sembolik ve toplumsal bir alan olarak işlev görmektedir. Stratejinin ön koşulu, bu alanın içinin içeriden idare edilebilir, dışının ise izlenebilir ve sınırlandırılabilir biçimde yapılandırılmasıdır. Bu yönüyle strateji, mekân merkezli bir iktidar pratiği olarak işler ve iktidarın görünürlük, düzenleme ve sınır çizme kapasitesini temsil etmektedir (Certeau, 2009). Stratejiler genellikle devlet aygıtları, kurumsal yapılar, askeri düzenlemeler veya kentsel planlama gibi merkezi iktidar odakları etrafında şekillenirken, bu bağlamda mekân, yalnızca fiziki bir yer olmaktan çıkarak, iktidarın hem hedeflerini gerçekleştirdiği hem de potansiyel tehditleri denetim altına aldığı bir platforma dönüşmektedir. Bu nedenle strateji, gündelik hayatın örgütlenmesinde panoptik (Bentham, 2016) bir işlev kazanmakta ve bireylerin hareketlerini öngörülebilir ve yönetilebilir kılmaktadır.

Certeau'ya göre stratejik mekân, özneleri yalnızca düzenlemekle kalmaz, aynı zamanda onları izlemekte, sınıflandırmakta ve disipline etmektedir. Bu durum, gündelik hayatın pasif ve edilgenleştirilmiş kılındığı bir düzlemde iktidarın kendisini doğal, meşru ve sürekli kıldığı bir tahakküm biçimidir. Ancak bu stratejik düzene karşı geliştirilen “taktikler”, yani sıradan bireylerin mekânla kurduğu yaratıcı ve gündelik karşı-pratikler, stratejinin mutlaklığını sorgulayan mikro düzeyli direniş olanaklarını da içinde barındırmaktadır. *Strateji*, iktidarın yerleştiği mekânla bağımlı olarak belirli bir fiziksel mekânda toplanan gücü sıradan insanın üzerine yayar ve direnişi bastırmaya çalışmaktadır (Certeau, Jameson ve Lovitt, 1980:10).

Örneğin bir kentin imar planı, *stratejik* bir düzenlemedir. Bu plan, şehirdeki yapıların yerleşim düzenini, ulaşım ağlarını ve kamusal alanları belirlemektedir. Bu, kentsel planlama, ulaşım yönelik düzenlemeler ve kamusal alanların yönetimi gibi alanlarda kendini gösteren *stratejiler* mekânın nasıl kullanılacağını, hangi yapıların inşa edileceğini ve toplumsal düzenin nasıl sağlanacağını belirleyen bir içeriği haizdir. Bir başka örnek vermek gerekirse, yeni bir alışveriş merkezi veya konut kompleksi inşa etmek, *stratejik* bir düzenlemedir. Bu tür projeler veya fizik mekâna yönelik proje tipi uygulamalar, şehir manzarasında kalıcı değişiklikler yaratabilir. *Stratejiler*, genellikle kalıcı ve görünür birtakım düzenlemeler aracılığıyla kendini gösterirler. Bu düzenlemeler, mekânın fiziksel yapısını ve toplumsal ilişkileri kalıcı olarak değiştirme kapasitesine sahip olup görünür ve sabit bir içerik taşımaları muhtemeldir. *Taktikler* ise sıradan insanların stratejilere karşı geliştirdikleri yaratıcı direniş yollarıdır. Taktikler, bireylerin günlük hayatta karşılaştıkları iktidar yapılarıyla başa çıkmak için kullandıkları esnek ve geçici *stratejiler*dir. Michel de Certeau (2009:54), iktidar yapılarının örgütlü ve mekân merkezli stratejilerine karşılık olarak, gündelik hayatta sıradan bireyler tarafından geliştirilen alternatif eylem biçimlerini “taktik” kavramı ile

tanımlamaktadır. Taktik, ne sabit bir mekânsal aidiyete dayanır ne de iktidarın kurduğu sınırları tanımaktadır. Aksine, taktik, yalnızca “ötekinin alanı” olarak adlandırılan -yani strateji tarafından kontrol edilen- zeminde geçici fırsatları değerlendirme yetisine sahip bir harekettir.

Taktikler, merkezi bir planlama ya da uzun vadeli hesaplama içermeyen, anlık duruma ve bağlama göre değişkenlik gösteren gündelik manevralardır. Certeau’ya göre, bu eylemler doğaları gereği parçalı, esnek ve geçirgendir; yukarıdan aşağıya işleyen bir iktidar modelinin aksine, aşağıdan yukarıya, yer yer belirsiz ve sezgisel biçimlerde işlemektedir. Taktikler bir tür “kaçak avlanma” pratiği olarak tanımlanabilir; bu bağlamda bireyler, kendilerine ait olmayan alanlarda, görünür olmamaya özen göstererek ve yerleşik düzeni dolaylı biçimde ihlal ederek hareket etmektedirler.

Michael Gardiner (2016:233), bu mikro düzeyli pratikleri “iktidarın çılgınlığına karşı, gündeliğin mırıltıları” şeklinde metaforik bir karşıtlıkla betimlemektedir. Bu ifade, stratejilerin yüksek sesli, görünür ve kurumsal doğasına karşılık; taktiklerin sessiz, dağınık ve çoğu zaman fark edilmeyen doğasını vurgulamaktadır. Taktikler, görünürde sıradan pratikler yoluyla iktidarın kurumsal yapılarla tahkim ettiği düzeni kırılğanlaştıran, onu delip geçen gündelik karşı-müdahaleler olarak anlaşılmalıdır. Bu yönüyle taktikler, yalnızca direnişin araçları değil; aynı zamanda gündelik hayatı dönüştürme potansiyeli taşıyan yaratıcılığın, esnekliğin ve öznenliğin somut ifadesidir. Taktik, bireyin gündelik hayatta karşılaştığı baskılara karşı geliştirdiği ustalıklı örülmüş geçici bir çıkış yoludur.

Taktikler, bireylerin marjinalliklerinden doğdukları için çok çeşitlidirler. Bireyler, *taktikleri* geliştirdikleri süreçte bir kimlik edinerek benlik duygusunu geliştirirler. *Stratejinin* mekâna bağımlı doğasına karşı taktik mekânsızdır. Parçalı ve dağınık yapısı onun tek bir merkezden idare edilmesini engellemektedir. Mekâna

bağımlı olmamakla birlikte zamana bağımlı olan *taktik*, zamanı iktidarın belirlediği *stratejiye* göre şekillendirir (Certeau, 2009:55). Sözelimi, mahalle sakinlerinin kentsel dönüşüm projelerine karşı düzenlediği protesto gösterileri, yerel toplantılar ve sosyal medyadan yürüttükleri kampanyalar *taktiksel* direniş örnekleridir. Bu pratikler, bireylerin *stratejik* düzenlemelere karşı geliştirdikleri yaratıcı tepkiler olup belirli bir zaman ve mekân içinde, anlık ve geçici direniş biçimleri olarak ortaya çıkmaktadır. Yine bu pratikler, bireylerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunlara yaratıcı çözümler geliştirmelerine imkân tanımaktadır. Yine bir örnek olarak boş parsellerin ortak kullanıma yönelik parklara dönüştürülmesi veya kamusal alanlarda topluluğa yönelik etkinlikler düzenlenmesi, mekânın yeniden kullanımına yönelik *taktikler*dir. Bu örneklerde bireyler ve gruplar, *stratejik* olarak belirlenen mekânları kendi ihtiyaçlarına göre yeniden kullanarak belirli bir tür direniş gösterirken; mekânın egemen güçler tarafından belirlenen kullanımına karşı alternatif kullanımlar yaratmaktadır.

1.1.3.3.1.2. Çizgidsılık

Çizgidsılık, klasik anlamda marjinalleşmiş küçük gruplarla sınırlı bir olgu olmanın ötesinde, daha genel olarak kültürel üretim süreçlerinin dışına itilmiş kitleleri kapsamaktadır. Bu bağlamda çizgidsılık, kültürel üretim yapamayanların ya da yapmasına izin verilmeyenlerin, kültürel düzlemde gerçekleştirdikleri adı konulmamış ve anonim bir etkinlik biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu etkinlik, ne bireysel bir yaratıcı imzaya sahiptir ne de kurumsal düzeyde tanınan kültürel sembollerle temsil edilmekte; buna karşın, kültürel alanın pasif tüketicileri olarak konumlanan bireyler tarafından gündelik hayat içerisinde icra edilmektedir. Bu bağlamda çizgidsılık, bir anlamda gösteri toplumunun (Debord, 2021) ürettiği hazır ve metalaştırılmış kültürel formların yeniden işlevselleştirilmesidir. İktidarın üretip dolaşıma soktuğu imajlar, nesneler ve semboller; bu “çizgi dışında kalanlar” tarafından kendi gündelik bağamları

içinde yeniden kullanılmakta, dönüştürülmekte ve bazen de boşa çıkarılmaktadır. Ancak bu yeniden kullanım, her zaman homojen ve türdeş bir pratiğe karşılık gelmez.

Çizgidsılığın üretim kapasitesi, doğrudan toplumsal konumlanmaya ve içinde bulunulan güç ilişkileri ağına bağlı olarak çeşitlenebilir. Zorunlu bir dilin, yani egemen kültürel anlatıların ve sembolik düzenin, içinde yer alan ürünlerin yeniden kullanımı, her toplumsal aktör için aynı biçimde gerçekleşmez. Bu nedenle, görünüşte benzer stratejilerle gerçekleştirilen bu kültürel eylemler, bağlamsal olarak farklı anlamlara ve dönüşüm potansiyellerine sahiptir. Örneğin televizyon karşısındaki göçmen bir işçinin eleştiri ya da yaratıcılık uzamı, orta sınıf bir Fransız'ın uzamından farklıdır. Aynı alanda etkinlik gösteren iki taraftan, bilgilenme araçları, finansal kaynaklar ve “güvenceler” bakımından zayıf olan taraf, daha kurnaz olmak, daha fazla rüya görmek ya da daha fazla eğlenmek durumundadır. Eşit olmayan güçler arasındaki ilişkiler açısından değerlendirdiğimizde, benzer düzenekler aynı sonuçları vermezler (Certeau, 2009:51-52).”

Michel de Certeau'nun, egemen kültüre bir şekilde direnen ya da alternatif hayat stratejileri geliştiren, “çizgidsı” olarak tanımladığı gruplar ve kitleler ele alındığında, çalışma alanı olan mahallede yaşayan önemli sayıda Suriyeli göçmenin varlığı düşünüldüğünde, anlamlı bir katkı sunacağı açıktır.

Çizgidsılık, bireylerin gündelik hayatta egemen güçlerin dayattığı kuralları ve düzenlemeleri aşarak kendi yollarını bulma ve yaratma pratiğidir. Bu kavram, bireylerin standart ve belirlenmiş rotalardan saparak alternatif ve yaratıcı yollar geliştirmelerini ifade etmektedir. Sözelimi, bir dolmuş şoförünün yoğun trafikle dolu ana caddeleri kullanmak yerine dar ve sakin ara sokaklardan gitmeyi tercih etmesi çizgidsılığa örnektir. Bu, bireylerin kentsel mekânda kendi yollarını bularak hareket etmek suretiyle mekânı ve zamanı kendi ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlemeleri niteliğindedir.

Gündelik hayatın bir tür yeniden inşası demek olan çizgidsılık, bireylerin gündelik hayatta karşılaştıkları kısıtlamaları aşarak kendi yollarını yaratmaları anlamına gelmektedir.

1.1.3.3.1.3. Kaçak Avlanma

Certeau'nun kavramsallaştırmasında *kaçak avlanma*, bireylerin egemen güçlerin belirlediği düzenlemeler ve kurallar içinde, bu kuralları esneterek veya aşarak kendi çıkarlarına uygun hareket etmeleri pratiğini ifade etmektedir. Bir örnekle somutlaştırmak gerekirse, bir mahallenin kentsel dönüşüm projesi kapsamında kamulaştırılması sırasında, bireylerin bu projeye karşı yasal boşluklardan yararlanarak direniş göstermeleri veya tazminat talebinde bulunmaları kaçak avlanma pratiklerine örnek olarak verilebilir. Bir başka örnek olarak, bir bölgede konutların kentsel dönüşüm kapsamında yıkılması planlanırken, mahalle sakinlerinin evlerini kültürel miras alanı ilan ettirerek yıkımdan kurtarmaya çalışmaları akla gelebilir. Bu, bireylerin günlük hayatta otoriteye/iktidara karşı sessiz ve etkili bir şekilde direnmeleri demek olup zaten kaçak avlanma da, bireylerin iktidarın dayattığı düzenlemelere karşı yaratıcı ve esnek direniş pratikleri geliştirmeleri demektir.

1.1.3.3.2. Certeau'ya Göre Gündelik Hayatın Deneyimlenmesi

Certeau için gündelik hayat, iktidarın stratejik düzenlemeleri ile sıradan aktörlerin bu düzenlemeler içinde açtıkları küçük yarıkların iç içe geçtiği bir deneyim alanıdır. Gündelik hayat, devlet, piyasa, kentsel planlama, medya, eğitim sistemi gibi kurumsal yapıların yukarıdan aşağıya doğru kurdukları stratejik çerçeve içinde, “aşağıda” yer alan kullanıcıların bu çerçeveyi her gün yeniden yorumladıkları, esnettikleri ve kimi zaman da çarpıttıkları çok katmanlı bir pratikler bütünü olarak kavranmaktadır. Bu bağlamda okuma edimi, kentte yürüyüş, kültürel alanın kullanımı

ve konuşma pratikleri Certeau'nun gündelik hayatın deneyimlenmesine ilişkin çözümlemelerinde kilit dört uğrak olarak belirtilmektedir. Bu uğrakların her birinde, görünüşte sıradan görünen pratiklerin, aslında iktidar stratejilerini “içerden kullanarak” dönüştüren taktiksel müdahalelere dönüştüğü vurgulanır. Okur, yaya, tüketici ya da konuşan özne; ne tamamen özgür bir faildir ne de bütünüyle belirlenmiş pasif bir nesnedir. Tam tersine, her biri, önceden düzenlenmiş metinleri, mekânları ve söylemleri “başka türlü kullanma” kapasitesi üzerinden tanımlanmaktadır. Bu çerçevede, tezin ilerleyen bölümlerinde Konya'daki kentsel dönüşüm politikalarını ve Seditler Mahallesi'nde gündelik hayatın yeniden örgütlenmesini tartışırken, sıradan aktörlerin kentsel stratejiler içindeki konumunu ve bu stratejilere verdikleri taktiksel yanıtları analiz etmek için de temel bir referans noktası olacaktır.

1.1.3.3.2.1. Certeau'da Okumak

Certeau, modern toplumda genellikle pasif bir alımlama etkinliği olarak kavranan okuma edimini, başlı başına yaratıcı ve taktiksel bir pratik olarak ele almaktadır. Ona göre okumak, tıpkı bir kentin ya da bir süpermarketin önceden kurulmuş düzeni içinde dolaşmak gibi, okuru metnin dayattığı yolların dışına çıkaran, mesafe ve sapmalar üreten bir “yolculuk”tur (Certeau, 2009:280). Okur, metni yalnızca tüketmez; metnin sunduğu güzergâhlar üzerinde kendi “yan yollarını” açar, önceden öngörülmemiş bağlantılar kurar, parçaları koparır ve yeniden bir araya getirir. Okuma bu anlamda, metnin kaynaklandığı otoriteye rağmen ve çoğu kez onun bilgisi dışında işleyen bir “kullanım üretimi”dir.

Certeau, okurun bu yaratıcı operasyonlarının toplumsal hiyerarşi içinde görünmezleştirildiğini vurgulamaktadır. Okuma pratiği, okul, yayıncılık ve medya kurumları tarafından belirli normlara bağlanır; metni üreten “yazar” figürü yüceltilirken,

metinle gündelik ilişki kuran okurlar, bilgiyi pasif biçimde alan konumuna itilmek istenir. Oysa okurlar, Certeau'ya göre, bu hiyerarşiye kurnazca oyunlar oynayan, kültürel ortodoksluk içinde küçük çatlaklar açan aktörlerdir (Certeau, 2009:281). Okumanın “yeri”nin olmaması, yani belirli bir mekânla sabitlenememesi, Certeau'nun analizinde önemli bir noktadır. Bir televizyon seyircisinin, çocukluğuna ilişkin bir anıyı güncel bir televizyon röportajında “okuması” örneğinde olduğu gibi, metinler ve anlamlar, okurun zihninde farklı zaman ve mekânlardan gelen fragmanların kesiştiği, sabitlenmesi güç bir uzamda yeniden üretilmektedir (Certeau, 2009:290). Böylece okuma, hem kişisel hem de toplumsal hafızanın dolaşıma girdiği; iktidarın dayattığı anlam dizgelerinin sessizce dönüştürüldüğü bir gündelik hayat pratiği haline gelmektedir.

Bu bakış açısından, kentsel dönüşüm süreçlerinde üretilen resmi raporlar, imar planları, tanıtım broşürleri ya da medya söylemleri de, yalnızca “okunan” metinler değil; yerel sakinler tarafından kendi deneyimlerinin ışığında yeniden anlamlandırılan, kimi zaman da tersyüz edilen anlam kaynakları olarak düşünülebilir. Tez boyunca Konya ve Sedirler örneğinde, bu tür metinlerin nasıl “okunduğunu” ve bu okumalar üzerinden nasıl mikro düzeyde rıza, mesafe ya da itiraz üretildiğini tartışmak, Certeau'nun okuma kavrayışıyla doğrudan ilişkilendirilecektir.

1.1.3.3.2.2. Certeau'da Kentte Yürümek

Certeau'nun gündelik hayat analizinin bir diğer merkezi motifi kentte yürüyüşdür. Kent, iktidar için planlanabilir, kuşbakışı görünebilen, haritalanabilir bir “kavram”dır; kent planlaması, ulaşım ağları, imar rejimleri ve gözetim teknolojileri aracılığıyla yukarıdan aşağıya kurulan bu kavramsal şehir, panoptik bir bakışın nesnesidir (Certeau, Giard ve Mayol, 2009:175). Buna karşılık, kentin “aşağısında”

yürüyen sıradan kullanıcılar -yayalar, mahalle sakinleri, gündelik dolaşım halindeki bedenler- bu soyut, röntgenci bakış açısından görünmezdir. Onlar, kenti planlayan stratejik aklın öngörmediği kullanım biçimlerini, kestirme yolları, kısa duraklamaları ve sapmaları üreterek, mekânı bambaşka anlamlarla doldururlar.

Certeau'nun New York kenti üzerine yaptığı ünlü betimlemede, gökdelenlerin tepesinden bakıldığında şehrin düzgün ızgara planı ve karınca gibi görünen insanlar, bütünüyle sahiplenilebilir bir mekânsal düzeni çağrıştırırken; sokak seviyesinde yürüyenler, bu düzenin içinde “yazılmamış” patikalar açan, rotalarıyla görünmez bir metin yazan aktörler olarak ele alınmaktadır. Yürüyüş, bu anlamda, kentin otoriter temsiline karşı geliştirilen bir taktik, bir “mekân yazımı”dır; her bir yaya, hareketlerinin ağları ve kesişimleriyle ne yazarı ne de seyircisi olduğu yeni hikâyeler yaratır (Certeau, 2009:185-188). Bu yaklaşımda kent, yalnızca üstten tasarlanan bir fiziksel düzen değil, bedenlerin gündelik kullanım pratikleriyle sürekli olarak yeniden kurulan bir yaşam uzamıdır. Dolayısıyla, yürüyüşler, güzergâh seçimleri, kısa duraksamalar, beklemeler ve sapmalar, iktidarın kentsel stratejilerini küçük ölçekte yerinden eden, çoğu zaman fark edilmeyen mekânsal taktikler olarak anlam kazanmaktadır.

Tezin Konya-Sedirler örneğinde, kentsel dönüşüm alanlarında gündelik dolaşımın nasıl yeniden düzenlendiği; yeni yol, meydan, park ve konut tipolojilerinin, mahalle sakinlerinin yürüyüş pratikleri üzerindeki etkisi; buna karşılık sakinlerin bu alanları nasıl “başka türlü” kullandıkları gibi konular, Certeau'nun kentte yürümek kavrayışı çerçevesinde ele alınacaktır. Böylelikle, kentsel dönüşümle birlikte dayatılan mekânsal stratejilere karşı, sıradan aktörlerin bedenleriyle geliştirdikleri taktiksel yanıtlar görünür kılınabilecektir.

1.1.3.3.2.3. Certeau'da Kültürel Alan

Certeau için gündelik hayat, yalnızca bireysel deneyimlerin toplamı değil, aynı zamanda kültürel ürünler ile bu ürünlerin kullanım pratiklerinin kesiştiği bir “kültürel alan”dır. Kendi araştırma modelini açıklarken, şimdiye dek birbirinden ayrık düşünülmüş iki soruyu bir araya getirmeyi hedefler: Bir yanda t-shirtler, filmler, alışveriş merkezleri, kitaplar gibi kültürel temsiller; diğer yanda ise insanların bu temsillerle ne yaptıkları sorusuna verilecek yanıtlar bir araya getirilmeye çalışılır. Bu yaklaşım, kültürel analizde yalnızca üretim süreçlerine ya da temsil biçimlerine odaklanmak yerine, kullanımın kendisini de analizin merkezine yerleştirir.

Brown'ın vurguladığı gibi, gündelik hayat, toplumun temel değerlerinin farklı toplumsal konumlardaki bireyler tarafından paylaşıldığı, öğrenildiği ve meşrulaştırıldığı kültürel bir alandır; alışverişe çıkmak, mevsimlik ayakkabı seçmek, bir memurun konumuna uygun giyim tercihleri gibi “siyaset dışı” görünen davranışlar bile bu kültürel alanın parçasıdır (Brown, 1989:7). Certeau'nun katkısı, bu tür pratikleri, hegemonik kültürel ürünlerin “başka türlü kullanımı” olarak kavramsallaştırmasıdır. Certeau, kültürel farklılıkların ve karşıt kültürlerin incelenmesinin zaten yapılmış olduğunu; kendi derdinin ise, farklılıkların üretiminden çok, üretim biçimlerinin çeşitliliği olduğunu söyler. Bu nedenle gündelik hayat analizini, “öteki”nin kendi başına yeni bir kültür icat ettiği bir alan olarak değil, var olan ürünleri taktiksel olarak yeniden kullandığı görünmeyen bir üretim alanı olarak tasarlamaktadır. “Öteki”nin üretimi, çoğu zaman kendi adını taşıyan somut ürünlerde değil, egemen sistem tarafından dayatılan ürünlerin farklı kullanım biçimlerinde görünür hale gelmektedir (Certeau, 1984:xii–xiii; Buchanan, 2000:89).

Bu perspektif, Konya'daki kentsel dönüşüm alanlarında üretilen yeni konut tipleri, kamusal mekânlar ve tüketim alanlarının, yerel sakinler tarafından nasıl taktiksel

biçimde yeniden kültürel alanlara dönüştürüldüğünü analiz etmek için de işlevseldir. Aynı mimari blok içinde birbirine benzeyen dairelerin farklı kullanımlarla ayrışması, gösterişli meydanların gündelik pratikler düzeyinde bambaşka anlamlarla doldurulması gibi süreçler, Certeau'nun kültürel alan kavrayışı çerçevesinde çözümlenecektir.

1.1.3.3.2.4. Certeau'da Konuşmak

Certeau'nun gündelik hayat kuramında konuşma, dilin kullanımına ilişkin sıradan görünen pratiklerin, iktidar ilişkileri ve direniş biçimleriyle kesiştiği önemli bir alandır. Certeau, dilin gündelik kullanımına dair görüşlerini, Wittgenstein'in dil oyunları yaklaşımıyla akraba bir çizgide kurmakta; felsefi ya da bilimsel dilin ayrıcalığını, olağan konuşma pratikleri lehine sorgulamaktadır (Certeau, 2009:81). Bu çerçevede, konuşmak yalnızca anlam ileten bir araç değil, toplumsal hiyerarşiler içinde yer açan, anlamları kaydıran ve çoğaltan bir pratik olarak değerlendirilmektedir.

Gündelik konuşma, aksan, kelime seçimi, suskunluk, ima, lapsus, kod değiştirme (örneğin iki dil arasında geçiş) gibi mikro düzeydeki dilsel hareketler aracılığıyla iktidar ilişkilerini hem yeniden üretir hem de bozar. Certeau'nun “dil manipülasyonları” olarak adlandırdığı bu pratikler, sıradan aktörlerin egemen söyleme görünmez müdahalelerini ifade ederken; bireyler, resmî ya da baskın dil rejiminin içinde kalarak, küçük anlam kaymaları yaratarak kendilerine özgü ifade alanları açmaktadırlar (Certeau, 2009:133-134). Bu bağlamda konuşmak, hem rızanın üretildiği hem de sorgulandığı bir gündelik hayat pratiğidir. Resmî söylemler, medyada dolaşıma giren kentsel dönüşüm anlatıları, belediye ya da yatırımcı aktörlerin dili, gündelik konuşmaların arka planını oluştururken; mahalle sakinlerinin kendi aralarındaki sohbetlerde, toplantılarda, dedikodularda, şikâyet ve beklentilerini ifade ediş biçimleri, bu resmî dili yeniden yorumlayan ve kimi zaman da tersine çeviren taktiksel konuşma pratikleri olarak değerlendirilebilir.

Tezin ilerleyen kısımlarında, Konya – Sedirler Mahallesi örneğinde, sakinlerin kentsel dönüşüm sürecine ilişkin konuştukları, adlandırdıkları, şikâyet ettikleri veya kabullendikleri şeylerin analizi, Certeau'nun konuşma kavrayışı temel alınarak yapılacaktır. Böylece, gündelik dilin hem hegemonik kentsel söylemi içselleştiren bir rıza üretim aracı, hem de bu söyleme karşı mikro düzeyde direnç imkânları barındıran bir taktikler bütünü olduğu gösterilecektir.

1.1.3.3.3. Certeau ve Bourdieu: Gündelik Hayat, Habitus ve Sosyal Sermaye

Pierre Bourdieu, toplumsal analizde özne ve yapı arasındaki ikili karşıtlığı aşarak, her iki öğeyi aynı anda dikkate alan bütüncül ve eleştirel bir kuramsal çerçeve geliştirmiştir. Bu çerçevenin merkezinde yer alan habitus kavramı, bireyin toplumsal dünyayla kurduğu ilişkinin hem kurucu hem de kurulan yönlerini açıklamak üzere kurgulanmıştır. Habitus, bireylerin toplumsal hayat içinde tekrar eden pratikler aracılığıyla içselleştirdiği ve yeniden ürettiği eğilimler, alışkanlıklar ve algı kalıplarından oluşmaktadır. Aynı zamanda, bu eğilimlerin içinde şekillendiği tarihsel ve yapısal koşulları da içermektedir (Bourdieu, 1977).

Bourdieu Berberi aşireti üzerine yaptığı etnografik çalışmasında (2002) gündelik hayatın örneğin yeme-içme alışkanlıkları, mutfak ve tuvalet kullanımı, mekânın örgütlenişi ve konut mimarisi gibi sıradan görünen unsurları üzerinden aidiyet ve anlam üretimi süreçlerini incelemiştir. Bu unsurlar, yalnızca kültürel kimliğin taşıyıcıları değil, aynı zamanda bireyin toplumsal yapıya eklemlenme biçimlerinin göstergeleridir. Habitus, bu bağlamda, bireyin gündelik pratikler aracılığıyla içinde yer aldığı toplumsal alana nasıl aidiyet geliştirdiğini ve bu alanın normatif yapılarıyla nasıl bir etkileşim içinde olduğunu anlamaya olanak tanmaktadır. Özellikle sembolik, kültürel ve ekonomik sermaye biçimleriyle şekillenen bu alanlar, habitus aracılığıyla bireylerin davranışlarını yönlendirir ve aynı zamanda birey tarafından yeniden üretilir. Dolayısıyla

Bourdieu'nün yaklaşımında aidiyet, yalnızca kültürel bir kimlik sorunu değil; aynı zamanda gündelik hayat pratikleriyle yeniden kurulan çok katmanlı bir toplumsal konumlanma biçimidir. Bu yönüyle Bourdieu, gündelik hayatı yapısal belirlenimlerin edilgen bir sonucu olarak değil; habitus aracılığıyla biçimlenen ve sürekli yeniden üretilen dinamik bir toplumsal süreç olarak kavramsallaştırmaktadır.

Bourdieu, toplumsal yapıları ve bireylerin bu yapılar içindeki konumlarını analiz ederken "habitus" kavramını geliştirmiş, bireylerin toplumsal koşullar içinde kazandıkları, içselleştirdikleri ve hayat pratiklerine yansıttıkları duruş, tutum ve davranış biçimlerini ifade ederken de bu kavrama başvurmuştur. Habitus, bireylerin toplumsal dünyada nasıl hareket ettiklerini, nasıl düşündüklerini ve nasıl davrandıklarını belirleyen bir dizi kalıcı eğilimler ve alışkanlıklar bütünüdür. Bu kavram, bireylerin toplumsal sınıf, eğitim, aile ve kültürel çevre gibi faktörler tarafından şekillendirilen pratiklerini ve düşüncelerini açıklamaya yöneliktir. Buna göre habitus, bireylerin içselleştirdiği toplumsal yapıların bir ürünüdür. Bireyler, içinde bulundukları toplumsal koşulları ve deneyimleri içselleştirerek, bu koşullara uygun düşünme ve davranma biçimleri geliştirir. Örneğin bir işçi sınıfı mahallesinde büyüyen bireylerin, işçi sınıfına özgü değerler, normlar ve alışkanlıkları içselleştirerek yetişmeleri, içinde bulundukları bu habitusun bir yansımasıdır. Habitus aynı zamanda, bireylerin karşılaştıkları durumlara göre uyum sağlama kapasitelerini belirleyicidir. Bireyler, içselleştirdikleri eğilimler ve alışkanlıklar sayesinde, toplumsal dünyada nasıl hareket edeceklerini bilir ve bu doğrultuda hareket ederler.

Habitus, düşünce ve eylem arasında bir birlik sağlamaktadır. Bireylerin düşünceleri ve eylemleri, içselleştirdikleri toplumsal yapılar tarafından şekillendirilir ve bu yapılar doğrultusunda yönlendirilir. Mesela, bir öğrencinin ders çalışma alışkanlıkları ve öğrenme stratejileri, eğitim sistemi ve aile tarafından içselleştirilmiş

normlar doğrultusunda şekillenecektir. Habitus kavramının, kentsel dönüşüm uygulamalarının bireylerin gündelik hayatlarını nasıl etkilediğini ve bu süreçlerin toplumsal yapılarla nasıl ilişkili olduğunu anlamak için yararlı bir araç sunması beklenebilir. Kentsel dönüşüm, bireylerin mekânsal pratiklerini, sosyal ilişkilerini ve habituslarını köklü şekilde dönüştürebilecek bir etkiye sahip olan bir toplumsal süreç olarak ifade edilebilir. Kentsel dönüşüm faaliyetleri, bireylerin mekânsal pratiklerini ve gündelik hayatlarını değiştirecektir. Eski mahallelerin yıkılması ve yeni yapıların inşa edilişi, bireylerin mekânsal hareketlerini ve etkileşimlerini yeniden şekillendirecek niteliktedir. Örneğin bir mahalledeki eski müstakil konutların yıkılıp yerine yeni apartmanların yapılması, o mahallede yaşayan insanların gündelik hayatlarını doğrudan etkileyecek bu yeni yapılar, insanların mekânsal hareketlerini ve etkileşimlerini farklılaştıracaktır. Keza kentsel dönüşüm projeleri, bireylerin sosyal ilişkilerini ve toplumsal ağlarını yeniden yapılandırabilir. Eski komşuluk ilişkileri ve topluluk yapıları bozulurken, yeni ve anonim ilişkilerin ortaya çıkması bir toplu konut projesi uygulamasının ürünü olabilir. Çünkü ister istemez bu uygulama eliyle bireylerin birbirleriyle olan günlük etkileşimleri ve sosyal ağları değişecektir. Yeni mekânsal ve sosyal düzenlemeler, bireylerin düşünce ve davranış kalıplarını etkileyerek, yeni habituslar oluştururlar. Nitekim, bir mahallede kentsel dönüşüm sonrasında ortaya çıkan yeni hayat alanları ve sosyal ortamlar, bireylerin yeni sosyal pratikler ve davranış kalıpları geliştirmesine yol açacaktır.

Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramı ise bireylerin toplumsal ağlar ve ilişkiler aracılığıyla elde ettikleri kaynaklar ve avantajlar olarak tanımlanır. Sosyal sermaye, kentsel dönüşüm süreçlerinde önemli bir rol oynar, çünkü bu süreçler bireylerin sosyal ilişkilerini ve toplumsal bağlarını etkiler. Kentsel dönüşüm uygulamaları, bireylerin mevcut sosyal ağlarını ve toplumsal bağlarını zayıflatır. Bu süreç, bireylerin sosyal

sermayelerini kaybetmelerine neden olabilir. Eğer ki bir mahallede kentsel dönüşüm nedeniyle komşuluk ilişkilerinin kopacak olması, bireylerin sosyal sermayesini zayıflatacaktır. Kentsel dönüşüm aynı zamanda, bireylerin yeni sosyal ağlar ve ilişkiler geliştirmesine de olanak tanıyabilir. Bu süreç, yeni sosyal sermaye kaynaklarının oluşmasına da katkıda bulunabilir. Mesela, yeni bir toplu konut projesinde, farklı toplumsal grupların bir araya gelmesi ve yeni sosyal ilişkiler kurulması, yeni sosyal sermaye kaynaklarının oluşmasına yol açabilecektir.

Bourdieu'nun habitus kavramı, bireylerin kentsel dönüşüm projelerine karşı geliştirdikleri direniş pratiklerini anlamak için de kullanılabilir. Habitus, bireylerin toplumsal yapılar içinde nasıl hareket edeceklerini belirlerken, aynı zamanda bu yapılarla nasıl başa çıkacaklarını ve nasıl direniş göstereceklerini de belirleyici bir etkiye sahiptir. Bireyler, içselleştirdikleri habitus doğrultusunda kentsel dönüşüm projelerine karşı gündelik direniş pratikleri geliştirirler. Bu pratikler aynı zamanda, bireylerin öznelliklerini ve toplumsal bağlarını da koruma yollarıdır. Mahalle sakinlerinin kentsel dönüşüm projelerine karşı bir dernek kurup toplantı düzenlemeleri, yerel yönetim birimleriyle görüşmede bulunmaları ve protesto eylemleri düzenlemeleri, habitusa dayalı birer direniş pratiğidir. Yine bireyler, kentsel dönüşüm projelerinin belirlediğı mekânsal düzenlemelere karşı alternatif kullanım pratikleri geliştirebilirler. Bu pratikler, bireylerin mekânı kendi ihtiyaçlarına ve arzularına göre yeniden tanımlamalarını sağlar. Mesela, mahalledeki boş alanların ortak kullanıma dönük küçük tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü bir tür bahçeye dönüştürülmesi, mahalleye özgü yerel etkinlikler ve festivaller düzenlenmesi habitus doğrultusunda geliştirilen alternatif mekânsal kullanım pratiklerine bir örnek olarak verilebilir.

Habitus, bireylerin gündelik pratiklerinde önemli bir rol oynar. Gündelik pratikler, bireylerin içselleştirdikleri toplumsal yapıların bir yansımasıdır ve bu pratikler

aracılığıyla bireyler toplumsal hayatı yeniden üretirler. Bireyler, mekânı nasıl kullanacaklarını ve mekânda nasıl hareket edeceklerini de içselleştirdikleri habitus doğrultusunda belirlerler. Bu doğrultuda bireylerin mekânsal pratiklerinin şekillenmesinde de habitusun belirleyici bir etkisi söz konusudur. Bir mahalledeki sokakların, parkların ve kamusal alanların nasıl kullanıldığı, o mahallede yaşayan bireylerin habitusuna göre biçimlenecektir. Habitus aynı zamanda, bireylerin sosyal ilişkilerini ve etkileşimlerini de belirler. Bireyler, sosyal ağlarını ve toplumsal bağlarını içselleştirdikleri habitus doğrultusunda kurar ve sürdürürler. Mesela bir mahallede yaşayan sakinlerin komşuluk ilişkileri, toplumsal sınıf ve kültürel normlara göre şekillenecektir. Bu ilişkiler, burada ikamet edenlerin habitusunun bir yansımasıdır. Habitus, bireylerin tüketim alışkanlıklarını ve kültürel pratiklerini de belirleyici bir etkiye sahiptir. Bireyler, ne tür gıdalar tükettiklerini, nasıl giyindiklerini ve boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini içselleştirdikleri habitus doğrultusunda belirlerler. Bir ailenin yemek kültürü, içinde bulundukları sosyal sınıf ve parçası oldukları kültürel normlar tarafından şekillendirilecektir. Yine bu alışkanlıklar, bireylerin habitusunun birer yansımasıdır.

Kentsel dönüşüm uygulamaları, o mahallede yaşayanların habitusunu köklü şekilde etkileyebilir. Bu mekânsal dönüşüm projeleri, bireylerin mekânsal pratiklerini, sosyal ilişkilerini ve kültürel alışkanlıklarını dönüştürerek habitusun yeniden üretilmesine de yol açacaktır. Apartman tipi yapılaşmaya geçilmesi, insanların gündelik hayatlarını doğrudan etkileyecek; bu yeni tür yapılar; insanların mekânsal hareketlerini ve aralarındaki etkileşimleri de değiştirip yeniden yapılandıracaktır. Bu da *gündelik hayatlarını* ve sosyal ağlarını değiştirebilir güçte olduğu anlamına gelir ki yeni mekânsal ve sosyal düzenlemeler, bireylerin düşünce ve davranış kalıplarını etkileyerek, yeni habituslar oluşturur. Bir mahallede kentsel dönüşüm sonrasında ortaya çıkan yeni hayat

alanları ve sosyal ortamlar, bireylerin yeni sosyal pratikler ve davranış kalıpları geliştirmesine yol açarak habitusun yeniden üretilmesini sağlayıcı bir etkiye sahiptir.

Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramına (2005) bakılacak olursa, bireylerin toplumsal dünyada nasıl hareket ettiklerini, sosyal ilişkiler aracılığıyla nasıl kaynak ve avantajlar elde ettiklerini anlamak için kritik bir öneme sahip olduğu, bu kavramın bireylerin toplumsal ağları, ilişkileri ve bu ilişkilerden elde ettikleri kaynaklar bütününe ifade ettiği söylenebilir. Bourdieu, sosyal sermayeyi diğer sermaye türleri (ekonomik sermaye, kültürel sermaye ve sembolik sermaye) ile birlikte ele alarak, bireylerin toplumsal pozisyonlarını ve güçlerini nasıl şekillendirdiklerini açıklamaktadır. Sosyal sermaye, bireylerin sosyal ilişkilerinden doğan faydaları ve bu ilişkilerin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olan bireylerin toplumsal ağları ve bu ağlar aracılığıyla elde ettikleri kaynaklar ve avantajlar olarak tanımlanabilir.

Örneğin iş arayan bir işsizin arkadaşları ve ailesi aracılığıyla iş bulması, sosyal sermayenin bir yansımasıdır. Bu ağlar, bireyin iş bulma sürecinde önemli bir rol oynar. İşte sosyal sermaye, insanların içinde bulunduğu toplumsal ağlar ve ilişkiler aracılığıyla elde edilir ki bu, bireylerin kaynaklara, bilgiye ve desteğe erişimlerini sağlar. Benzer şekilde, bir mahallede yaşayan insanların birbirlerine güvenmesi ve yardımlaşması, o mahalledeki sosyal sermayenin yüksek olduğunu gösterir. Bu güven ve dayanışma, bireylerin sosyal ilişkilerinden daha fazla fayda sağlamalarına olanak tanır. Bu da demektir ki sosyal sermaye, bireylerin toplumsal ağları içinde karşılıklı güven ve dayanışma geliştirmesiyle artar. Nihai kerte de güven ve dayanışma, bireylerin birbirlerine yardım etme ve destek olma eğilimlerini güçlendirmektedir. Ya da örneğin bir girişimcinin işini büyütmek için sosyal ağlarındaki kişilerin finansal desteğini alması, sosyal sermayenin bir sonucudur. Bu destek, girişimcinin işini başarılı bir şekilde sürdürmesine katkıda bulunur. Sosyal sermaye, bireylerin toplumsal ağları

aracılığıyla çeşitli kaynaklara ve avantajlara erişim sağlamalarını mümkün kılar. Bu kaynaklar, ekonomik fırsatlar, bilgi, statü ve destek gibi unsurları içerir. Kaynaklara erişim ve avantaj elde etmede de sosyal sermayenin önemli bir yer tuttuğu kolaylıkla ifade olunabilir (Bourdieu, 2005).

Kentsel dönüşüm uygulamaları toplumsal ağları ve sosyal ilişkileri yeniden yapılandırarak bireylerin sosyal sermaye düzeylerinde değişikliklere yol açabilir. Bir mahallenin bütünüyle yıkılması (*slum clearance*) ve sakinlerinin farklı bölgelere taşınması, o mahalledeki mevcut komşuluk ilişkilerini ve toplumsal bağları zayıflatacaktır. Bu, bireylerin sosyal sermayelerini kaybetmelerine yol açabilir. Bu da sosyal boyutun güçlendirilmesini önemsemeyen ve daha çok fiziki mekâna odaklanan kentsel dönüşüm projelerinin, bireylerin mevcut sosyal ağlarını ve ilişkilerini zayıflatabileceği; mahallelinin sosyal sermayenin azalmasına ve bireylerin toplumsal destek sistemlerinden mahrum kalmasına neden olabilecek bir etkidir. Öte yandan yeni bir konut projesinde farklı toplumsal grupların bir araya gelmesi, yeni sosyal ilişkilerin kurulmasını sağlayabilir. Bu ilişkiler, bireylerin yeni sosyal sermaye kaynaklarına erişimini artıracak bir etki yaratıp bireylerin yeni sosyal ağlar ve ilişkiler geliştirmesine de olanak tanıyabilir. Bu süreç, yeni sosyal sermaye kaynaklarının oluşmasına katkıda bulunur ki bu da ancak uygulamaların sosyal yönünün de en az mekânsal ve ekonomik yön kadar önemsenmesi ile mümkün olacak bir bütüncül planlama sürecini gerektirir.

Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramı, tek tek bireylerin kentsel dönüşüm projelerine karşı geliştirdikleri direniş pratiklerinin anlaşılmasında da yardımcı olacaktır. Sosyal sermaye, bireylerin toplumsal dayanışma ve direniş stratejileri geliştirmelerinde işlevsel olacaktır. Sosyal sermayenin direniş pratiği olarak kullanılmasına örnek olarak bireylerin, sosyal ağları ve ilişkileri aracılığıyla direniş stratejileri geliştirmeleri ve bunu uygulamaya koyduklarını gösteren protesto eylemleri

organize etmeleri ile yerel yönetimlerle bir tür iletişim içinde olmaları gösterilebilir. Sosyal sermaye, kolektif eylemin başarısında da önemli bir faktördür. Toplumsal dayanışma ve güvenin yüksek olduğu toplulukların, kolektif eylemlerinde daha başarılı olmaları beklenebilir. Mesela, bir mahallede yaşayanların kentsel dönüşüm projelerine karşı birlikte hareket etmeleri ve dayanışma göstermeleri, projelere karşı direnişin başarılı olma olasılığını artıracak ve kolektif eylem başarısı olarak nitelenebilecek bir örnektir.

Sonuç olarak, Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramı, bireylerin toplumsal dünyada nasıl hareket ettiklerini ve sosyal ilişkiler aracılığıyla nasıl kaynak ve avantajlar elde ettiklerini anlamak için başvurulabilecek bir analitik çerçeve sunmaktadır. Sosyal sermaye, bireylerin toplumsal ağları ve bu ağlar aracılığıyla elde ettikleri kaynaklar ve avantajlar olarak tanımlandığında kentsel dönüşüm uygulamaları, bireylerin sosyal sermayelerini önemli ölçüde etkileyebilir. Bu uygulamalar, toplumsal ağları ve sosyal ilişkileri yeniden yapılandırarak bireylerin sosyal sermaye düzeylerinde değişikliklere yol açacaktır. Aynı zamanda, sosyal sermaye, bireylerin kentsel dönüşüm projelerine karşı geliştirdikleri direniş pratiklerinde de kritik bir rol oynamaktadır.

1.1.3.3.4. Certeau ve Foucault: Gündelik Hayat ve İktidar

Michel Foucault, modern toplumlardaki iktidar ilişkilerini ve bu ilişkilerin bireylerin hayatlarını nasıl şekillendirdiğini incelemiştir. Foucault'nun iktidar kavramı, sadece baskı ve zorlama yoluyla işleyen bir yapı değil, aynı zamanda bilgi, söylem ve disiplin mekanizmaları aracılığıyla bireyleri biçimlendiren ve yönlendiren bir süreç olarak anlaşılmaktadır. Foucault'nun iktidar anlayışı, geleneksel iktidar kavramlarından farklıdır. İktidar, sadece yukarıdan aşağıya uygulanan bir baskı mekanizması -ya da aygıtı- değildir; aynı zamanda toplumun her düzeyinde dolaşan, bireylerin davranışlarını ve düşüncelerini biçimlendiren karmaşık bir ilişkiler ağıdır. Foucault, modern

toplumlarda iktidarın, disiplin mekanizmaları ve gözetim yoluyla işlediğini savunmaktadır. Disiplin, bireylerin davranışlarını düzenlemek ve normlara uymalarını sağlamak için kullanılan yöntemler bütünüdür. Okullar, hastaneler, hapishaneler ve fabrikalar gibi kurumlar, bireylerin davranışlarını disiplin altına almak için çeşitli yöntemler kullanır. Bu yöntemler, bireylerin normlara uygun davranmasını sağlar (Foucault, 1977; 2000; 2024).

Foucault'nun iktidar anlayışı, kentsel dönüşüm projelerinin nasıl işlediğini ve bireylerin gündelik hayatlarını nasıl şekillendirdiğini anlamak için bir çerçeve olarak kullanılabilir. Kentsel dönüşüm uygulamaları, iktidarın mekânsal düzenlemeler yoluyla işlediği ve bireylerin hayatlarını biçimlendirdiği süreçlerdir. Bu uygulamalar, kentlerin mekânsal düzenlemelerini belirleyerek ve/veya değiştirerek bireylerin davranışlarını ve sosyal ilişkilerini disiplin altına alacak ve belirli normlara uygun mekânlar yaratacak sonuçlar doğururlar. Yeni üretilen bu mekânlar, eski mahallelerin yerine inşa edilecek konut alanları ve ticari alanlarla birlikte, bireylerin hareketlerini ve etkileşimlerini de değişen normlara uygun hale getirmeyi amaçlar. Kentsel dönüşüm uygulamaları, gözetim ve kontrol mekanizmalarını pekiştirmektedir. Yeni inşa edilen mekânlar, güvenlik kameraları, izleme sistemleri ve diğer gözetim teknolojileri ile donatıldığı ölçüde bireylerin hareketleri sürekli gözetim altında tutulur. Bu durumun, bireylerin belirli kurallara uygun davranmasını sağlaması beklenebilir.

Foucault, iktidarın her yerde olduğunu ve bu nedenle direnişin de her yerde ortaya çıkabileceğini savunmaktadır (2000). Direniş, iktidar ilişkilerine karşı bireylerin geliştirdiği stratejiler ve taktikler aracılığıyla gerçekleşir. Bu bağlamda, kentsel dönüşüm projelerine karşı geliştirilen direniş pratikleri, Foucault'nun iktidar kavramı çerçevesinde incelenebilir. Bireyler, gündelik hayatta iktidar yapılarına karşı küçük ölçekli direniş pratikleri geliştirirler. Bu pratikler, aynı zamanda bireylerin öznelliklerini

ve özgürlüklerini ifade etme yollarıdır. Mahalle sakinlerinin kentsel dönüşüm projelerine karşı topluluk toplantıları düzenlemeleri, yerel yönetimlerle görüşmeleri ve protesto eylemleri için bir araya gelmelerinin birer gündelik direniş pratiği olarak ele alınabilir. Örneğin bireyler, kentsel dönüşüm uygulamalarının belirlediği mekânsal düzenlemelere karşı alternatif kullanım pratikleri geliştirebilirler. Bu pratikler de, bireylerin mekânı kendi ihtiyaçlarına ve arzularına göre yeniden tanımlamalarına olanak tanıyacaktır.

Foucault'nun iktidar teorisi, modern toplumlarda disiplin ve kontrol mekanizmalarının nasıl işlediğini açıklayarak, iktidarın sadece baskı yoluyla değil, aynı zamanda bireylerin bedenlerini, davranışlarını ve düşüncelerini düzenleyerek işlediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda disiplin ve kontrol, bu süreçlerin merkezinde yer alır ve modern toplumlarda bireylerin nasıl yönlendirildiğini ve bireyler üzerinden de toplumun nasıl şekillendirildiğini açıklar. Foucault'ya göre, disiplin, bireylerin davranışlarını ve bedenlerini düzenlemek için kullanılan çeşitli teknikler ve yöntemler bütünüdür. Disiplin, bireyleri belirli normlara uymaya zorlayarak toplumsal düzeni sağlar. Foucault, disiplini özellikle modern kurumlar (okullar, hastaneler, hapisaneler, fabrikalar vb.) bağlamında incelemiştir (1992). Disiplin, bireylerin sürekli gözetim altında tutulması ve hiyerarşik bir yapıya tabi olmaları yoluyla sağlanır. Gözetim, bireylerin davranışlarını sürekli izleyerek ve değerlendirerek normlara uygunluğunu denetler. Disiplin, bireylerin davranışlarını kontrol etmek için cezalandırma ve ödüllendirme yöntemlerini kullanır. Bu yöntemler, bireylerin belirli normlara uygun davranmalarını teşvik eder veya uygunsuz davranışları cezalandırır. Foucault'nun iktidar teorisinde kontrol, bireylerin davranışlarını ve hareketlerini düzenleyen ve denetleyen daha geniş ve yaygın bir mekanizmadır. Kontrol, sadece belirli kurumlarla sınırlı

değildir; toplumun genelinde dolaşan ve her bireyi etkileyen bir güçtür (Foucault 1992; 2000).

Ayrıca Foucault, modern toplumların disiplin toplumundan kontrol toplumuna doğru evrildiğini savunmaktadır (2000). Kontrol toplumu, bireylerin sürekli olarak denetlendiği, yönlendirildiği ve düzenlendiği bir toplumdur. Bu toplumda, iktidar daha yaygın, esnek ve toplumun kılcal damarlarına nüfuz edecek kadar ‘incelikli’dir. Dijital gözetim sistemleri, sosyal medya izleme araçları ve büyük veri analitiğinin kontrol toplumunun birer mekanizmaları olduğu; bu araçların bireylerin davranışlarını sürekli olarak izlediği, analiz ettiği ve yönlendirdiği kolaylıkla ifade edilebilir. Foucault, modern iktidarın biyopolitika yoluyla nüfusu kontrol ettiğini savunur (2024). Biyopolitika, bireylerin hayatlarını ve bedenlerini düzenleyen ve denetleyen politikalar ve uygulamalar bütünüdür. Bu uygulamalar, bireylerin sağlığını ve refahını düzenleyerek nüfusu kontrol etmeye yöneliktir (Foucault, 2024).

Foucault'nun disiplin ve kontrol kavramları, kentsel dönüşüm projelerinin nasıl işlediğini ve bireylerin gündelik hayatlarını nasıl şekillendirdiğini anlamak için kullanılabilir. Daha önce de belirtildiği üzere kentsel dönüşüme yönelik uygulamalar aynı zamanda, iktidarın mekânsal düzenlemeler yoluyla bireylerin hayatlarını biçimlendirdiği birer süreçtir. Kentsel dönüşüm projeleri, eskimeye yüz tutmuş, köhneme sürecini tamamlamış mahalleleri yıkarak yerine yeni konutlar ve ticari alanların inşa edilmesini sağlarken, bu yeni mekânlar aracılığıyla bireylerin hareketlerini ve etkileşimlerini belirli normlara uygun hale getirmeye yönelecektir. Yine kentsel dönüşüm projeleri, gözetim ve kontrol mekanizmalarını pekiştirir. Yeni inşa edilen bu konut alanları ve ticari mekânlar, güvenlik kameraları, izleme sistemleri ve diğer gözetim teknolojileri ile donatılır ve bireylerin ‘hareketlerinin’ ve davranışlarının

belirli kural ve ‘normlara uygunluğu’ gözetim altında tutularak istendik davranışlar geliştirmesi sağlanır.

Foucault ile birlikte iktidarın her yerde olduğu ve bu nedenle direnişin de her yerde ortaya çıkabileceği savı benimsenecek olursa, Certeau’nun kavramlarına başvurarak bu direnişin iktidar ilişkilerine karşı bireylerin geliştirdiği *taktikler* aracılığıyla gerçekleşeceği ileri sürülebilir. Bu bağlamda, kentsel dönüşüme yönelik uygulamaların benimsediği *stratejiler*, iktidarın mekânsal düzenlemeler yoluyla bireylerin hayatlarını biçimlendirdiği süreçlerdir. Ancak, bireyler bu süreçlere karşı gündelik direniş pratikleri geliştirerek öznelliklerini ve özgürlüklerini ifade edebilirler.

1.1.3.3.5. Certeau ve Scott: Kamusal Senaryo – Gizli Senaryo ve Scott’a Yönelik Eleştiriler

Certeau’nun gündelik hayata ilişkin çözümlemesi, iktidarın kurduğu düzenekleri “tamamlanmış” yapılar olarak değil bu düzeneklerin içinde işleyen mikro eylem ve yaratıcılık biçimleri olarak ele almaktadır. Bu yüzden Certeau, iktidarın yerleşik konumlarından üretilen *strateji* ile kendine ait bir yeri olmadan zamanın fırsatlarına yaslanan *taktik* arasında kurucu bir ayrım yapar: “Taktik, erkin yokluğuyla tanımlanır. Oysa strateji, erkin varlığının önkabülüyle hareket eder” (Certeau, 2009:115). Bu ayrım, Scott’un tahakküm koşullarında görünür alanda kurulmuş kamusal senaryo ile perde arkasında dolaşan gizli senaryo ayrımıyla anlamlı bir kesişim göstermektedir. Scott, tahakküm altında “sahne önünde” sergilenen uyum/itaat performansını kamusal senaryo, “sahne arkasında” dolaşan eleştiri, alay, söylenti ve küçük kaçınma repertuarını ise gizli senaryo olarak düşünmektedir. Bu ikiliği “doğru-yanlış” ya da “zorunluluk-özgürlük” gibi basit bir karşıtlığa indirgemek yerine iktidar ilişkilerinin “o kadar da düz olmadığını” ileri sürmektedir. Buna göre, iktidar yüklü bağlamlarda söylenenler kolayca “yanlış”, sahne arkasında söylenenleri de kolayca “doğru” sayılamaz; aynı şekilde

bunlardan biri “zorunluluk alanı”, diğeri ise “özgürlük alanı” diye basitleştirilemez (Scott, 1990:5). Bu nokta, iki yaklaşımı birlikte kullanmanın yolunu açmaktadır: Certeau, “kamusal/gizli” ayrımından ziyade, tam da kamusal görünürlük rejiminin içinde gündelik pratiklerin (yürüme, okuma, konuşma, tüketim) başka türlü kullanımlar üretebilmesini öne çıkarmaktadır. Örneğin okuma eylemini edilgenlikten çıkararak “Okurun yaratıcılığı... kurum gücünü kaybettikçe artmaktadır” der (Certeau, 2009:285). Böylece kamusal senaryo yalnızca “itaatin dili” değil; taktiklerin kimi zaman kamusal alanda sızma, bükme, yeniden-işletme biçimleriyle işlediği, rızanın da çoğu zaman tam bu pratiklerin içinde parçalı ve pragmatik olarak üretildiği bir zemine dönüşmektedir.

Scott’a yönelik eleştiriler, kamusal/gizli senaryo ayrımının romantize edilmesi riskine özellikle dikkat çekmektedir. Örneğin Ortner, direniş çalışmalarının çoğu zaman “etnografik olarak ince” kaldığını; ezilen grupların iç siyasetine, kültürel zenginliğine ve aktörlerin öznel dünyasına yeterince girmediğini söylemektedir (Ortner, 2006:62). Daha önemlisi, direniş pratiklerinin sıkça “çatışmalı, içerden çelişik ve duygulanımsal olarak ikircikli” olabileceğini; bunun da iç siyasal karmaşıklıklarla yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır (Ortner, 2006:49). Bu uyarılar, gizli senaryoyu otomatik olarak “hakikatin dili” ya da “direnişin özü” gibi okumak yerine; Certeau’nun taktikleriyle birlikte idare etme, uyumlanma, küçük sapma, fırsat kollama gibi gündelik repertuarların hem rızaya hem de dirence aynı anda temas edebildiği gri alanlar olarak kavramsallaştırmayı güçlendirmektedir.

1.1.3.3.6. Certeau ve Lefebvre: Mekânsal, Ritmik ve Taktiksel Boyutlar

Gündelik hayat üzerine düşünen çağdaş kuramcılar arasında Henri Lefebvre ve Michel de Certeau, sıklıkla ayrı ayrı ele alınsalar da, aslında birbirini tamamlayan fakat aynı zamanda gerilim içeren bir teorik hattın iki ucu olarak da görülebilirler. Her ikisi

de gündelik hayatı klasik sosyolojinin çoğu zaman yaptığı gibi ikincil, donuk ve “kendiliğinden işleyen” bir alan olarak değil; iktidar ilişkilerinin yoğunlaştığı, yeniden üretildiği, fakat aynı zamanda çatladığı ve dönüştürülebildiği bir mücadele zemini olarak kavramsallaştırmaktadır (Lefebvre, 2015a; Certeau, 2009). Ancak Lefebvre daha çok gündelik hayatın tarihsel-toplumsal kuruluşuna, mekânın üretimine ve ritimlere; Certeau ise bu mekânsal ve kurumsal düzenlemelerin içinde hareket eden sıradan aktörün taktiksel yaratıcılığına odaklanmıştır.

Lefebvre’in *Gündelik Hayatın Eleştirisi* üçlemesinde geliştirdiği çerçeve, gündelik hayatı modern kapitalist toplumun hem en sıradan hem de en kritik düzeyi olarak tanımlar. Ona göre gündelik hayat, bir yandan işbölümü, metalaşma, bürokratikleşme ve kitlesel iletişim araçları aracılığıyla “kolonileştirilmiş” bir alandır; diğer yandan da bu kolonileştirme girişimlerinin tam olarak başaramadığı, sızıntıların, sapmaların ve beklenmedik karşılaşmaların ortaya çıktığı çelişkili bir zemindir (Lefebvre, 2015a; 2015b). Bu çelişki, *Mekânın Üretiminde* mekâna dair üçlü ayrım ile daha da somutlaşır: mekânsal pratikler (*espaces perçus*), mekân temsilleri (*espaces conçus*) ve temsili mekânlar (*espaces vecus*) arasındaki gerilim, gündelik hayatın hem soyut mekân mantığına tabi olduğunu hem de yaşanan mekân düzeyinde bu soyutlamayı sürekli yeniden yorumladığını göstermektedir (Lefebvre, 2014).

Lefebvre’in ritimanaliz (*rhythmanalysis*) kavramı ise gündelik hayatın bu diyalektik yapısını zamansal ve bedensel bir düzlemde ele almaya imkân verir. *Ritmanaliz: Mekân, Zaman ve Gündelik Hayatta* geliştirdiği ritim kavramı, biyolojik, toplumsal ve mekânsal ritimlerin bir aradalığını, bunlar arasındaki uyum (*euritmi*) ve uyumsuzluk (*aritmî*) hâllerini analiz etmeyi önermektedir (Lefebvre, 2017). Kent, bu açıdan ritimlerin çakıştığı, üst üste bindiği ve çatıştığı bir sahnedir; iş-ev-okul-pazar-ibadet mekânı gibi gündelik güzergâhlar, ulaşımın temposu, bürokratik kurumların

Çalışma saatleri, inşaat süreçlerinin gürültüsü ve kesintileri, kentsel gündelik hayatın ritmik yapısını kurar. Kentsel dönüşüm projeleri, bu ritimlerin önemli bir kısmını yeniden programlayan, bazı ritimleri hızlandıran, bazılarını kesintiye uğratan, bazılarını da tamamen ortadan kaldıran girişimlerdir. Bu nedenle Lefebvre’in ritimanaliz kavramı, kentsel dönüşüm sürecinin yalnızca fiziksel vreyi değil, gündelik hayatın zamansal dokusunu da dönüştüren bir tür ritim mühendisliğine işaret ettiğine dikkat çekmektedir (Lefebvre, 2017; 2014).

Michel de Certeau’nun *Gündelik Hayatın Keşfi* başlıklı çalışması, bu Lefebvreci çerçevenin üzerine, mikro pratikler düzeyinde çalışan bir bakış açısı eklemiştir. Certeau, büyük stratejilerin ve soyut mekânın içinde hareket eden sıradan aktörün idare etme sanatına (*metis*) odaklanır (Certeau, 2009). Stratejiler, devlet, sermaye, planlama otoriteleri gibi “yer” sahibi aktrlerin, mekân ve zamanı yukarıdan aşağıya örgütleme, sabitleme ve denetleme girişimleridir; planlar, imar mevzuatı, kentsel dönüşüm projeleri bu stratejik düzenlemelere örnektir. Taktikler ise, sabit bir “yer”e sahip olmayan, çoğu zaman güçsüz ve dezavantajlı konumda bulunan aktrlerin, bu stratejik alanın içinde, anın fırsatlarını kollayarak gerçekleştirdikleri küçük manevralardır. Certeau, “okumak, yürümek, konuşmak, tüketmek” gibi pratikleri bu taktiksel yaratıcılığın örnekleri olarak ele alır; ona göre bu pratikler, egemen metin ve mekânların “başka türlü kullanılmasına” imkân verir (Certeau, 2009:54-60).

Lefebvre ve Certeau’nun yaklaşımları arasındaki süreklilik ve farklılık, gündelik hayatın hem mekânsal-ritmik hem de taktiksel boyutlarını birlikte düşünmeye elverişlidir. Süreklilik, her iki düşünürün de gündelik hayatı ne salt bir edilgenlik alanına ne de bütünüyle özgürleştirici bir sahneye indirgememelerinde yatmaktadır. Lefebvre için gündelik hayat, kapitalist mekanizmanın yoğunlaştığı, ama aynı zamanda “şenlik anları”nın da ortaya çıkabildiği çelişkili bir düzlemdir (Lefebvre, 1998); Certeau

için ise gündelik hayat, iktidar stratejilerince kuşatılmış olmasına rağmen, taktiksel kaçış çizgilerinin, sapmaların ve “kaytarma” biçimlerinin eksik olmadığı bir mikro mücadele alanıdır (Certeau, 2009). Farklılık ise ölçek ve vurgu düzeyinde ortaya çıkar: Lefebvre, tarihsel ve felsefi bir soyutlama düzeyinde, gündelik hayatı kapitalist modernitenin mekânsal ve ritmik örgütlenişi içinde konumlandırırken; Certeau, etnografik ve anlatısal bir tarzla, sıradan pratiklerin bu örgütlenişi nasıl içerden büküğünü, bozduğunu ve yeniden yazdığını göstermektedir (Lefebvre, 2013; Certeau, 2009).

Ritimanaliz ile Certeau’nun taktik kavrayışı birlikte düşünüldüğünde, kentsel dönüşüm gibi büyük ölçekli müdahalelerin gündelik hayatta yarattığı etkileri daha incelikli biçimde çözümlemek mümkün hâle gelir. Kentsel dönüşüm projeleri, Lefebvre’in kavramlarıyla, kent mekânının ritimlerini yeniden kurar: Örneğin yıkım ve inşaat döneminin şantiyeye özgü ritimleri; bürokratik yazışmalar, tebligatlar ve süreler üzerinden işleyen “hukuki zaman”; taşınma, borçlanma ve aidat ödemeleriyle belirlenen ekonomik ritimler; yeni konut tipine uyum süreciyle ortaya çıkan aile içi ritim değişimleri, bu yeniden kurulmanın birer parçasıdır. Aynı zamanda, gündelik hayatta Certeau’cu anlamda taktikler bu yeni ritim programına eklemlenir ya da onu bozar: Örneğin mahallelinin randevuları geciktirmesi, tebligatı almamak için evde yokmuş gibi davranması, yetkililerle gayriresmî pazarlıklar yürütmesi, yeni blokların ortak alanlarında eski mahallenin ritimlerini yeniden icat etmeye çalışması gibi pratikler, soyut mekânın ve ritim programının içinde açılan küçük taktik pencereleridir. Bu pencereler, tam da ritimlerin “aritmik”leştiği, uyumun bozulduğu eşiklerde ortaya çıkmaktadır (Lefebvre, 2013; Lefebvre, 2017; Certeau, 2009).

Bu tez açısından bakıldığında, Lefebvre ve Certeau’nun gündelik hayat kuramları, kentsel dönüşümün incelenmesinde birbirini dışlayan değil, farklı ölçekleri

aynı anda görünür kılan tamamlayıcı iki araç olarak kullanmaya elverişlidir. Konya–Sedirler Mahallesi örneğinde, Lefebvre’in mekânın üretimi ve ritimanaliz kavramları, kentsel dönüşüm sürecinde Konya’daki kentsel rejimin mekânı ve gündelik ritimleri nasıl yeniden programladığını kavramak için bir zemin sunarken; Certeau’nun strateji–taktik, metis ve “idare etme sanatı” kavramları, Sedirler’de yaşayanların bu rejime verdikleri küçük, parçalı ve çoğu zaman çelişkili karşılıkları anlamaya imkân vermektedir (Lefebvre, 2014; Lefebvre, 2015a; Certeau, 2009).

Lefebvre için gündelik hayat, insan varoluşunun en eski dönemlerinden beri mevcut olan bir gerçekliktir; ancak bu gerçekliğin toplumsal ve siyasal anlamı, modern çağda–özellikle de kapitalist üretim tarzının yerleşmesiyle birlikte– köklü biçimde değişmiştir (Lefebvre, 2015a:8-9). Sanayi Devrimi ile beraber piyasa ekonomisinin gelişimi, işçi sınıfının ortaya çıkışı ve çalışma koşullarının piyasa işleyişi tarafından düzenlenmesi, gündelik hayatın tarihsel olarak yeni bir biçimde örgütlenmesine yol açar. Ücretli emek etrafında şekillenen çalışma hayatı, yalnızca “iş gününü” değil, boş zamanın kullanımını da piyasaya eklemler; böylece bireyin gün içindeki tüm zaman dilimleri -çalışma, dinlenme, tüketim, eğlence- kapitalist mantık çerçevesinde yeniden kurgulanır (Lefebvre, 2015a:54). Bu süreçte gündelik hayat, kamusal hayattan ayrı, “özel hayat”ı kapsayan ve işleyişi kontrol altına alınması gereken bir alan olarak kavramsallaştırılmaya başlanır; başka bir deyişle modern kapitalist toplumda gündelik hayat, piyasa ve devlet açısından yönetilmesi, düzenlenmesi ve denetlenmesi gereken bir nesne hâline gelmektedir (Lefebvre, 2015a:54).

Lefebvre’in gündelik hayat eleştirisinin merkezinde, modernlikle birlikte ortaya çıkan bir kopuş fikri yer almaktadır. Ona göre modern öncesi toplumlarda, gündelik pratikler, semboller ve toplumsal ilişkiler arasında görelî bir ahenk sağlayan bütüncül bir “üslup” mevcuttur. Modernite ise bu üslubun sürekliliğini parçalayan ve hayatı

biçimsizleştiren bir kırılmayı temsil eder. Modern birey, bir yandan anlam ve bütünlük arayışındadır; öte yandan bu arayışı mümkün kılacak tarihsel ve kültürel zemin yitirilmiştir. Bu durum, gündelik hayatı biçimlendiren pratiklerin anlamdan arındırılmasına, dolayısıyla bireyin gündelik deneyiminde süregelen bir yönsüzlük ve anlamsızlık hissinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Lefebvre, 2012:121; 2015a:73). Bu çerçevede Lefebvre, modern dönemde gündelik hayatın en belirgin özelliğini muğlaklık olarak tanımlar. *Modern Dünyada Gündelik Hayat*'ta muğlaklık, gündeliğin sınırlarının bulanıklaşmasına, değerlerin ve anlamların geçicileşmesine ve bireyin gündelik hayat içerisindeki yerini kavrayamamasına neden olan bir durum olarak ele alınmıştır (Lefebvre, 1998:36). Modern hayatın parçalanmış yapısı, bireyin gündelik hayata dair anlam üretme kapasitesini sınırlar; gündelik hayat aynı anda hem “yaşanan” hem de “yabancılaşan” bir alan hâline gelmektedir (Lefebvre, 1998:36; 2012:92). Lefebvre'in muğlaklık vurgusu, gündeliğin yalnızca rutinlerin toplamı olmadığını, aynı zamanda bireysel ve kolektif anlam üretiminin sürekli ertelendiği, askıda kaldığı bir düzlem olduğunu göstermektedir.

Lefebvre'in modernlik eleştirisi, Marx'ın yabancılaşma analizlerinden beslenirken onları gündelik hayat düzeyinde genişletmektedir. Emek sürecine, üretilen ürüne, türsel varoluşa ve diğer insanlarla ilişkilere yönelik yabancılaşma, gündelik hayatın tamamına sirayet etmiş durumdadır. Modern kapitalizm, yalnızca üretim süreçlerini değil; tüketim kalıplarını, boş zaman pratiklerini, konut tiplerini, kentsel ulaşımı ve iletişim araçlarını da düzenleyerek gündelik hayatı “kolonileştirir”. Böylece gündelik hayat, sermaye birikimi ve devlet stratejilerinin iç içe geçtiği, soyut mekân mantığının sıradan pratikler düzeyinde işlediği bir alan hâline gelmektedir (Lefebvre, 1998: 36; 2014). Bununla birlikte Lefebvre, gündelik hayatı bütünüyle karanlık ve kapalı bir alan olarak görmez. *Gündelik Hayatın Eleştirisi* dizisi boyunca, gündeliğin

ikili karakteri; bir yandan tekdüzelik, rutin, metalaşma, bürokratikleşme ve teknikleştirme süreçleri diğer yandan beklenmedik “şenlik anları”, yaratıcılık, estetik deneyimler ve direniş imkânları vurgulanır (Lefebvre, 2012:121; 2015a:73). Bu çelişkili yapı, gündelik hayatı hem eleştirel analiz hem de dönüşüm siyaseti açısından merkezi bir kategori hâline getirir. *Gündelik Hayatın Eleştirisi*, bu nedenle, yalnızca gündeliğin olumsuzluklarını teşhir etmek değil, aynı zamanda gündelik olanın içindeki potansiyel özgürleşme imkânlarını da açığa çıkarmayı amaçlamaktadır.

Lefebvre, bu eleştiriyi modernlik bağlamına yerleştirirken, modern toplumun “yüksek” alanları (sanat, bilim, siyaset, teori) ile “alçak” alanı olarak görülen gündelik hayat arasındaki hiyerarşiyi tersyüz etmeyi önermektedir. Modernlik, bir yandan gündelik hayatı küçümser, sıradanlaştırır ve görünmez kılarken diğer yandan tam da bu alan üzerinden kendisini yeniden üretir. Bu nedenle Lefebvre’nin gündelik hayatın eleştirisi yaklaşımı, modernliğin kendi kendini yüceltici anlatılarına karşı, gündeliğin içinden yürütülen bir karşı değerlendirme girişimi olarak görülebilir (Lefebvre, 2015a:8-9; 1998:36).

Bu tez açısından bakıldığında, Lefebvre’in modernlik ve gündelik hayat eleştirisi iki temel işlev üstlenmektedir. İlk olarak, özellikle afet söylemi, risk yönetimi ve “yaşam kalitesini yükseltme” iddiaları üzerinden Türkiye’de kentsel dönüşüm rejiminin gündelik hayatı nasıl teknikleştirdiğini, kolonileştirdiğini ve muğlaklaştırdığını kavramsallaştırmak için anlamlı bir zemin sunmaktadır. İkinci olarak ise, Konya-Sedirler Mahallesi örneğinde, kentsel dönüşümün mahallenin mevcut gündelik ritimlerini nasıl parçaladığını, yeni bir gündelik rejim kurmaya çalışırken hangi noktalarda çatlaklar ve direniş imkânları ürettiğini anlamak için analitik bir çerçeve sağlamaktadır. Bu nedenle gündelik hayatın eleştirisi ve modernlik bu yönüyle, tezin

hem kuramsal çerçevesini hem de saha analizinin yönünü belirleyen kilit bir düğüm noktasıdır.

Lefebvre, *Mekânın Üretimi*'nin girişinde, mekân kavrayışındaki kırılmayı, geometrik/boş bir “kap” fikrinden, toplumsal ilişkiler tarafından üretilen bir “toplumsal ürün” anlayışına geçişle tanımlamaktadır. Uzun süre mekân, Öklidçi-Kartezyen-Newtoncu gelenekte “içeriğine kayıtsız, boş bir çevre” olarak düşünülmüş; kozmik uzam, ölçülebilirlik ve soyut geometriyle özdeşleştirilmiştir (Lefebvre, 2014:21-24). Ona göre modern toplumlarda bu soyut, içeriksiz mekân fikri, hem felsefi hem de bilimsel söylemlerde sürmüş; coğrafya, sosyoloji, tarih gibi disiplinler mekânı kendi yöntemsel postulatlarına göre parçalara ayırmış, böylece mekân üzerine dağınık, çelişkili ve ideolojik bir bilgi birikimi oluşmuştur (Lefebvre, 2014:21-23). Mekânın “toplumsal ürün” olarak kavranışı, tam da bu kafa karışıklığını kırma çabasıyla ortaya çıkmaktadır (Lefebvre, 2014:23-24).

Lefebvre, mekânı ve zamanı herhangi bir “şey” ya da nesne olarak değil, “ikinci doğa”nın temel yönleri, yani toplumların “birinci doğa” üzerindeki tarihsel etkisinin sonucu olarak tanımlar (2014:23-24). Toplumsal mekân, üretim tarzlarının, üretici güçlerin ve üretim ilişkilerinin iç içe geçtiği, tarihsel olarak üretilmiş bir bütündür. Dolayısıyla mekânın üretiminden söz etmek, doğrudan üretim tarzlarının tarihinden, sınıf ilişkilerinden ve devlet/sermaye iktidarından söz etmek demektir (Lefebvre, 2014:25; Çınar, 2024:30-43). Bu nedenle mekân ne nötr bir fon ne de yalnızca “arka plan”dır; üretim tarzına içkin çelişkilerin, tahakküm biçimlerinin ve direniş imkânlarının somutlaştığı bir toplumsal üründür (Lefebvre, 2014:215-217).

Bu çerçevede Lefebvre'in mekânsal üçlü (*spatial triad*) kavramsallaştırması, soyut mekân ile yaşanan mekân ayrımını anlamak için temel bir kavşak noktasıdır. Mekânsal üçlü, (i) mekânsal pratik/algılanan mekân, (ii) mekân temsilleri/tasarlanan

mekân ve (iii) temsili mekânlar/yaşanan mekân momentlerinden oluşur (Lefebvre, 2014:63, 67-69; Merrifield, 2006:108-110; Yurdadön ve Yavan, 2018:304). Mekânsal pratikler, gündelik hareketlerin, ulaşım ağlarının, iş-konut-boş zaman döngülerinin, yani kentsel gerçekliğin ampirik düzeyde gözlemlenebilen “rutinsel dokusunu” ifade etmektedir (Lefebvre, 2014:67-68). Mekân temsilleri ise plancılar, teknokratlar, mimarların ve uzmanların mekânıdır; haritalar, planlar, imar kararları, projeler ve teknik şemalar aracılığıyla kurulan, bilgi ve iktidarın yoğunlaştığı egemen mekânlardır (Lefebvre, 2014). Temsili mekânlar/yaşanan mekân ise kullanıcıların, sakinlerin, “argo”nun; sembollerin, imgelerin, anıların ve gündelik hayat pratiklerinin mekânıdır. Bu mekânlar, gündelik hayatın sürdüğü, bedenin tüm duyularıyla deneyimlediği, resmi temsilleri hem içselleştiren hem de bozabilen alanlardır (Lefebvre, 2014:68-69; Merrifield, 2006:110).

Lefebvre’in soyut mekân kavramı, mekân temsilleri ile mekânsal pratiklerin kapitalist üretim tarzı ve modern devletin hâkimiyeti altında belirli bir tarihsel bağlamda aldığı özgül biçimi tanımlamaktadır. Kitabın “Mutlak Mekândan Soyut Mekâna” başlıklı bölümünde (Lefebvre, 2014:241 vd.), doğal/“mutlak” mekânın tarihsel olarak aşındırılması ve yerini homojen, ölçülebilir, bölünebilir, mülkiyet ilişkilerine ve sermaye birikimine göre düzenlenen soyut mekâna bırakması anlatılmaktadır. Soyut mekân, sayısal verilerle yüklü, parsellenmiş, değişim değerini azami kılmaya dönük bir mekân türüdür: imar planı, fonksiyon şemaları, mülkiyet statüleri ya da riskli alan tanımları gibi hukuki kategorilerle belirlenmiştir (Lefebvre, 2014:56; Alakoç, 2022).

Mekân temsillerinin baskınlığı, bu soyut mekânın ideolojik ve teknik mantığını kurmaktadır: planlar, senaryolar, fizibilite raporları, “rant analizleri” ve master planlar, bir bakıma mekânı “yalnızca değişim değeri” olarak kavrayan bir perspektifi ortaya koymaktadır (Lefebvre, 2014:63; Fuchs, 2019:360-362). Böylece soyut mekân, iktidar

ve sermayenin toplumsal mekânı kendi çıkarları doğrultusunda örgütleyebildiği, farklı toplumsal gruplar arasında eşitsiz avantajlar yarattığı bir araç hâline gelir (Fuchs, 2019:360-362). Bu soyut mekân mantığında, kentsel alanların tarihsel zenginliği, sosyal çeşitliliği ve gündelik hayat ritimleri, “merkeze uzaklık”, “ulaşılabilirlik”, “yapı yoğunluğu” gibi parametrik göstergelere indirgenir; kent merkezleri, prestij projeleri, turizm alanları ve lüks konut bölgeleri, soyut mekânın başlıca düğümleri olarak öne çıkar (Lefebvre, 2014:241 vd.). Türkiye bağlamında kentsel dönüşüm rejiminin, özellikle “riskli alan”, “rezerv yapı alanı” ve “yenileme alanı” gibi hukuki kategoriler üzerinden mekânı yeniden tanımlaması, soyut mekânın devlet eliyle üretiminin tipik bir örneği olarak okunabilir; bu tür kararlar, konut alanlarını, mahalleleri ve kamusal mekânları, finansal ve hukuki işlemler için “temizlenmiş” yatırım nesnelerine dönüştürür (Yurdadön ve Yavan, 2018:302-304).

Buna karşılık yaşanan mekân (temsili mekânlar), soyut mekânın bu homojenleştirici ve metalaştırıcı mantığına indirgenemeyen, sembolik yoğunluk ve gündelik deneyimle örülmüş mekân katmanını ifade etmektedir. Lefebvre’e göre temsili mekânlar, kullanıcıların ve sakinlerin imgeleri, anıları, dilsel göndermeleri ve bedensel pratikleriyle yüklüdür; bu mekânlar aynı zamanda filozofların, yazarların ve kimi sanatçıların da mekânıdır (Lefebvre, 2014:63 vd.). Sokak köşeleri, parklar, pazar yerleri, mahalle kahveleri, apartman girişleri, merdiven aralıkları, ev içi düzenlemeler, gündelik güzergâhlar ve buluşma noktaları, yaşanan mekânın temel unsurlarıdır. Bu mekânlar, haritalarda “boş alan”, “yeşil alan”, “konut alanı” gibi kodlarla görünse de, gündelik hayatta komşuluk ilişkilerini, dayanışma ağlarını, sessiz çatışmaları, mikro direnişleri ve aidiyet biçimlerini taşıyan yoğun anlam düğümleridir (Merrifield, 2006:110).

Soyut mekân ile yaşanan mekân arasındaki gerilim, mekânın üretim sürecinin tam kalbinde yer almaktadır. Soyut mekân, mekân temsillerinin ve iktidar stratejilerinin

taşıyıcısı olarak, yaşanan mekânı kendi kodlarına göre biçimlendirmeye çalışır: İmar planları, standardize edilmiş konut tipolojileri, ulaşım projeleri, kentsel dönüşüm şemaları, mekânın kullanımını normatif olarak belirler (Lefebvre, 2014:63 vd.). Yaşanan mekân ise bu kodların içinden sızan, onlara uyum sağlayarak veya onları bozarak gündelik hayatın ritimlerini kuran sembolik ve bedensel pratiğe dayanır. Kullanıcılar, kentsel mekânı yalnızca “öngörülen” biçimde kullanmaz; dolaylı güzergâhlar, gayriresmî buluşma noktaları, geçici sahiplenmeler, özelleştirme çabalarına karşı kolektif kullanımlar gibi pratiklerle, soyut mekânın tasarımını sürekli yeniden dönüştürmektedir (Lefebvre, 2014:68-69; Yurdadön ve Yavan, 2018:304-306).

Bu tez açısından bakıldığında, Lefebvre’in soyut mekân-yaşanan mekân ayrımı, Konya’daki kentsel dönüşüm rejimini ve Sedirler Mahallesi’ndeki gündelik hayat deneyimlerini çözümlemek için temel bir analitik eksen sunmaktadır. Konya’da hazırlanan nazım ve uygulama imar planları, “kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı” kararları, afet ve risk söylemi eşliğinde alınan tespit ve tasfiye kararları, soyut mekânın kent üzerindeki örgütlenmesini temsil eder. Bu düzlemde Sedirler, belirli ada/parsel numaralarına, yoğunluk kararlarına, yeni ulaşım akslarına ve finansal değerlendirme ölçütlerine indirgenmiş bir “alan” olarak kodlanmıştır. Buna karşılık mahallelinin gündelik güzergâhları, cami-pazar-ev-işyeri hattı, komşuluk ilişkileri, sokak önlerinde oturma pratikleri, çocukların oyun alanları, ev içi mekân kullanım biçimleri ve gündelik zaman örgütlenmeleri, Sedirler’in yaşanan mekânına işaret etmektedir.

Tezin ilerleyen bölümlerinde Konya-Sedirler Mahallesi’ne ilişkin saha bulgularının çözümlenmesinde bu ikili eksen göz önünde bulundurulacaktır: (i) Hangi mekân temsilleri ve hukuki/teknik araçlar üzerinden soyut mekân üretilmekte ve meşrulaştırılmaktadır? (ii) Mahallenin yaşanan mekânı, bu soyut mekân tasarımına nasıl eklemlenmekte, nerelerde ona uyum sağlamakta, nerelerde onu bozmakta veya

dönüştürmektedir? Böylelikle, soyut mekân-yaşanan mekân gerilimi, Konya-Sedirler örneğinde gündelik hayatın kentsel dönüşüm üzerinden yeniden kurulmasının ve toplumsal rızanın üretiminin çözümlenmesinde elverişli bir araç olarak kullanılmaya çalışılacaktır.

1.1.3.3.7. Certeau ve Gramsci: Hegemonya, Rıza ve Karşı Hegemonya

Michel de Certeau'nun gündelik hayat çözümlemesinin Gramsci'yle kesiştiği temel zemin, iktidarın yalnızca “zor”la değil, aynı zamanda rıza üreterek ve bu rızayı gündelik pratikler içinde yeniden dolaşıma sokarak işlediği fikridir. Gramsci, modern tahakkümün iki düzlemde işlediğini vurgulamaktadır: (i) sivil toplum boyunca yayılan “hegemonya” ve (ii) devlet aygıtı üzerinden yürüyen “doğrudan tahakküm”dür. Bu çerçevede rıza, geniş kitlelerin “genel yönelişe” bir başka deyişle baskın grubun toplumsal yaşama dayattığı istikamete “kendiliğinden” verdiği onay biçiminde tarif edilirken zor ise devletin “hukuki” yaptırım ve cebir kapasitesiyle ilişkilendirilmiştir (Gramsci, 1971:142). Bu ikili yapı Certeau'nun “strateji-taktik” ayrımıyla birlikte düşünüldüğünde, hegemonik düzenin gündelik hayata nasıl “yerleştiği” daha somut bir düzlem kazanmaktadır.

Certeau'ya göre strateji, “bir iktidar mekânının kurulmasına” yaslanır; bu mekân üzerinden toplamlılaştırıcı söylemler ve hesaplanabilir ilişkiler üretir, temel olarak “mekânsal ilişkileri” ayrıcalıklandırır (Certeau, 2009). Taktik ise “kendi mekânı olmayan”, bütünü görmeyen, “an”ın imkânlarını kollayan; zamanın açıklıklarını, kesintilerini ve karşılaşmalarını lehine çeviren bir işleyiştir (Certeau, 2009). Bu noktada “rıza”, yalnızca ideolojik bir telkin ya da açık propaganda ürünü olarak değil; stratejilerin kurduğu düzenin, gündelik pratiklerde “kullanım” ve “yeniden kullanım” biçimleriyle doğal ve olağan görünür hâle gelmesi olarak kavranabilir. Certeau'nun

ifadesiyle taktikler, güçlülerin kurduğu düzenin içinde, orayı terk etmeden, “aradalık sanatıyla” beklenmedik sonuçlar üretir; çoğulluğu ve yaratıcılığı, dayatılan koşulların içine yeniden sokar (Certeau, 2009). Burada rıza, tek yönlü bir “boyun eğme” olmaktan ziyade, gündeliğin içinde pazarlıklarla, küçük yer değiştirmelerle, kimi zaman “uyum” kılıfına bürünen manevralarla üretilen kırılğan bir denge olarak anlaşılabilir.

Gramsci’ye göre hegemonya, sivil toplum boyunca örülen kurumsal ve kültürel “siperler” sayesinde süreklilik kazanır; bu nedenle karşı hegemonik mücadele çoğu zaman bir “mevzi savaşı” biçiminde, yani uzun erimli ve çok katmanlı bir mücadele olarak tarif edilir (Gramsci, 1971:443-445). Certeau’nun taktikleri, tam da bu mevzi savaşının “moleküler” düzeyi gibi düşünülebilir. Bunlar, örgütlü bir karşı-hegemonik blok kurmaktan evvel, gündelik akış içinde iktidarın dilini, mekânını ve zamanını “kesip biçen”, küçük kırılmalar yaratan pratik zekâ biçimleri olarak ortaya çıkacaktır.

Michel de Certeau’nun “taktik zayıfın sanatıdır” formülü (Certeau, 2009:53) bu kesişimin düğüm noktasıdır. Buradaki zayıflık, edilginlik değil; tersine, gücün görünürlük ve yerleşiklik zorunluluklarına karşı, görünmezlikten ve fırsattan beslenen bir hareket kabiliyetidir. Bu, Gramsci’nin rızayı “prestij” ve üretim dünyasındaki konumla ilişkili tarihsel bir süreç olarak kurmasına (Gramsci, 1971:142) paralel biçimde, tahakkümün asıl gücünün gündeliğin normalleştirici dokusunda saklı olduğunu gösterir. Öyle ki rıza, çoğu zaman açıkça “ikna” edilmekten çok, gündeliğin olağan ritminde “alışkanlık”, “makullük” ve “başka türlü mümkün değil” duygusu üzerinden işlemektedir.

Son olarak belirtmek gerekir ki, Gramsci’nin “sağduyu”yu parçalı, dağınık ve çelişkili bir toplam olarak görmesi; buna karşılık hegemonik insanın sağduyuyu dönüştürme ve yeniden biçimlendirme kapasitesine işaret etmesi (Gramsci, 1971:768-

770), gündelik taktiklerin sınırını da netleştirmektedir. Certeau taktikler gündeliğın içinde çatlaklar açsa da, bu çatlaklar kendiliğinden “karşı hegemonya”ya dönüşmez; karşı hegemonya, bu dağınık pratiklerin kolektif bir siyasal-etik ufka bağlanmasıyla mümkün olur. Bu ilişkisellik bu tezde “rıza üretimi” sorunsalında iki düzeyi birlikte düşünmek için kullanılacaktır: (i) stratejilerin kurduğı hegemonik düzen (mekân/kurum/söylem) ve (ii) bu düzen içinde işleyen taktiksel sapmaların, kimi zaman rızayı yeniden üretirken kimi zaman da onu kırılğanlaştıran gündelik mikro-süreçler olarak karşılaşıldığı görülecektir (Certeau, 2009).

1.1.3.3.8. Certeau ve Beck: Risk Toplumu, Afet Söylemi ve Örgütlü Sorumsuzluk

Beck’in “risk toplumu” tezi, modernliğın temel çelişkisini “tehlike”nin (doğal, karar-dışı) yerini “risk”in (karar-ilişkili, insan eliyle üretilmiş) alması üzerinden kurar. Buna göre risk, felaketin kendisi değil, *beklenen/öngörülen felaket* olarak siyasal ve toplumsal alanı düzenleyen bir yönetim mantığıdır. Beck’in ayrımıyla, sanayi toplumundan risk toplumuna geçişin ayırt edici yönü, çevresel yıkımlar, teknolojik/ekonomik gelişmenin “istenmeyen yan sonuçları” olarak üretilen ve çoğı zaman duyularla doğrudan kavranamayan “imal edilmiş belirsizlikler”dir. Bu belirsizlikler “bilimsel testler” ve uzman bilgiyle görünür kılınır fakat aynı anda tam belirlenebilir olmamaları nedeniyle risk değerlendirme, sigortalama ve “güvenlik vaatleri” siyasal bir gerilim alanına dönüşmektedir (Beck, 2008:1-21). Bu noktada “afet söylemi”, yalnızca bir tehlike bilgisinin dolaşıma girmesi değil; *gündelik hayatı yeniden düzenlemeye dönük bir iktidar tekniğı* olarak da düşünülebilir.

Beck, risk toplumunda siyasal aktörlerin “güvenlik standartlarının sağlandığını” ilan etmeye zorlanabildiğini; kitle medyasının “felaketlere açlığı” ile birlikte, bil(e)memenin (non-knowing) histerisi üzerinden bir “güç oyunu” riskinin büyüdüğünü

vurgulamaktadır. Yani riskin “tanımı” ve “kamuya sunuluşu”, gündelik hayatın nasıl yaşanacağına ilişkin normatif bir çerçeve üretir; belirsizlik, yönetimin sürekli yeniden gerekçelendirdiği bir rıza zemini haline gelir. Ancak Beck’in çerçevesi burada ikinci bir katman daha ortaya koymaktadır. Bu katman, risklerin üretilmesi ile bu risklerden *kimin sorumlu tutulacağı* arasındaki kopuştur. Beck’in “örgütlü sorumsuzluk” (organized irresponsibility) fikri, risk üreten karar ağlarının çok-merkezli yapısı nedeniyle “kimsenin” kontrol edemediği, ama “herkesin” maruz kaldığı bir düzenek tarif eder. Beck’in küresel piyasa riskleri örneğinde açıkça görüldüğü gibi, yapısal rekabet ve ölçek büyüdükçe risk “kurumsal olarak üretilir” fakat sorumluluk izleri dağınık ve fail belirsizleşir (Beck, 2009:1-20).

Certeau’nun strateji–taktik ayrımı, risk/afet söyleminin gündelik hayatta nasıl “işletildiğini” somutlamaya yarar. Certeau, stratejiyi “kendine ait bir yer” kurarak ilişkileri bu yerden yönetme kapasitesiyle; taktiği ise “kendi yeri olmayanın” başkasının mekânında, zamanın açıklıklarından yararlanarak yürüttüğü, fırsata bağlı, parçalı ama yaratıcı bir *idare etme sanatı* olarak tanımlar. Taktik, “zayıfın sanatı”dır; mekânı mülkiyet gibi sabitlemez, anlık avantajlar üretir ve tam da bu yüzden gündelik hayatta görünür olan düzenlemelerin içinde çalışır. Risk toplumu bağlamında düşünüldüğünde, afet/risk söylemi stratejinin diline çok kolay eklemlenir. Risk haritaları, “önlem”, “tahliye”, “güvenli konut”, “rezerv alan” gibi teknik-uzmanlık kodları; kentsel mekânı yeniden tarif eden bir *meşrulaştırma grameri* üretir. Fakat gündelik hayat, bu stratejik çerçevenin “tamamlanmış bir itaat”e dönüşmesini otomatik olarak garanti etmez. Çünkü Certeau’nun işaret ettiği gibi, sıradan pratikler stratejinin kurduğu düzeni tüketirken aynı anda dönüştürür: gündelik özne, kendisine sunulan söylemi ve düzenlemeyi “olduğu gibi” almaz; onu kendi ihtiyaçları, ritimleri, ilişkileri ve küçük hesapları üzerinden yeniden işlemektedir. Bu yeniden işleme kapasitesinin en yoğunlaştığı

kavramlardan biri, Certeau'nun Antik Yunan'dan devraldığı *metis* (kurnazlık) hattıdır. Metis; “düzenbazlık, hile, gizlenme, kılık değiştirme, numara yapma, dissimülasyon/simülasyon, savuşturma, kaytarma, tetiktelik” gibi biçimlerde işleyen; “asgari güçle azami etki” üretmeye dönük bir *pratik zekâ ekonomisini* anlatır (Certeau, 2009).

Bu iki çerçeve birlikte dikkate alınarak denilebilir ki Beck'in risk toplumunda “örgütlü sorumsuzluk”, risk üreten kararların dağıtılmış yapısı nedeniyle gündelik hayatı sürekli belirsizlik içinde bırakırken belirsizliğin yönetimi çoğu zaman afet söylemi üzerinden ve “güvenlik vaadi” ile meşrulaştırılır (Beck, 2008:1-21). Buna karşılık Certeau (2009), bu belirsizliğin içinde sıradan insanların gündelik pratiklerle geliştirdiği taktik repertuarı görünür kılar: riskin stratejik çerçevesi (teknik rapor, uzman dili, güvenlik retoriği) gündelik hayata kolayca tercüme olmaz; mahalleli onu pazarlık eder, geciktirir, kendi lehine esnetir, görünürde uyup içeride başka türlü uygular; kısacası; “idare eder”.

Tezin ana sorunsalı açısından gözden kaçırılmaması gereken sonuç, rızanın iktidarın afet/risk söylemini “başarıyla kurması” sonucu oluşan durağan bir kabul olmaktan çok riskin tanımı-sorumluluğun dağılımı-güvenlik vaadi üçgeninde, gündelik taktiklerce sürekli yeniden şekillenen kırılgan bir süreç olduğudur. Riskin dili stratejiye “yer” açarken, gündelik hayatın *metis*'i bu yere sızar; böylece kentsel dönüşüm, aynı anda hem “güvenlik” adına ilerleyen bir düzenleme, hem de içeriden sürekli aşındırılan/tadil edilen bir pratikler alanı olarak tartışılabilir (Beck, 2008:1-21).

1.2. KENT, KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GÜNDELİK HAYAT

Kentsel dönüşümün gerçekleştiği iki temel mekansal ölçek, kent ve mahalle ölçekleridir. Çalışmanın bu kısmında, kent ve mahalle ölçeklerinde kentsel dönüşüm

ilişkilerini sorunsallaştırmaya yarayacak kavramsal araçlar belirginleştirilecektir. Burada özellikle mahalle kavramı üzerinde durularak, onu soyut mekân bağlamında bir planlama ünitesi olarak ve yaşanan mekân bağlamında gündelik hayatın kendisinde gerçekleştiği ve direnişin türlü biçimleriyle karşılaşılabilecek bir iktidar ilişkileri alanı olarak tartışmak amaçlanmaktadır.

1.2.1. Kent ve Kentsel Dönüşüm

Üretim, tüketim ve *değişim*⁸ kavramları üzerinden kent açıklanmaya çalışıldığında, üretim biçimi ve üretimi sağlayan teknoloji, üretim teknolojisinin belirlediği tüketim alışkanlıkları ve bütün bunların mekâna, sosyal yapıya ve kültüre yansmasıyla birlikte yaşanacak bir değişimden de bahsetmek gerekecektir. Bu bağlamda mekânın, değişen üretim biçimleri ve üretim araçlarındaki farklılaşmanın şekillendirdiği tüketim biçimi ve bunun sosyo-mekânsal yansması üzerinden bir değişime ve dönüşüme uğrayacağı gerçeğini de göz ardı etmememiz gerekir. Bu yönüyle bir anlamda kentler, sermaye temelli üretim ilişkilerinin yeniden tanımlandığı emeğin, sermayenin ve ürünlerin değişime sokulduğu bir pazara dönüşmüştür (Göksu, 2002:9).

Sanayi Devrimi'nin ardından yaşanan bu derin değişim, insanların hayat biçimlerinde ve hayat biçimleriyle örtüşen; bu hayat biçimlerini bütünleyen / tamamlayan; kentsel mekânların yapısında dönüşümlere yol açmıştır (Yırtıcı, 2005:9). Gerek fiziksel mekânda gerekse toplumsal düzlemde yaşanan bu farklılaşmaların birbirini besleyen, birbirini tetikleyen 'dönüşüm'leri de beraberinde getirdiğini

⁸ Burada sözü edilen değişim kavramıyla, üretim ve tüketim süreçleri arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkan ve hem süreç olarak üretimi hem tüketimi, hem de sınıfsal olarak üreticiyi/emekçiyi ve burjuvayı/sermayedarı etkileyen döngüsel ve karşılıklı bir etkilenme durumu ifade olunmak istenmektedir. Castells, 2014 ve Poulantzas, 2014.

söylemek mümkündür. Kent tarihi dediğimiz şey de bir bakıma bu döngüyü yansıtmaktadır (Mumford, 2013).

Esasında sermayenin girdiği krizleri aşmasında da kentlerin önemli bir rolü olduğu; yaşanan bu karşılıklı/döngüsel ‘dönüştürme’lerin bir nesnesi olması sebebiyle; değişimin toplumsal ve mekânsal yansımalarının sanki beyaz perdede izlermişçesine kentler üzerinden kolaylıkla okunabileceği söylenebilir. Harvey, mekânı ‘dönüştürme’ye yönelik bu (kentsel) müdahaleleri açıklarken iki aşamada ele almış ve bu aşamaları, kapitalizmin girdiği krizleri aşmak için araçsallaştırdığı uygulamalar olarak nitelendirmiştir. Sermayenin “üçüncü ve dördüncü çevrimi” olarak adlandırılan bu kırılma noktalarının ilkinde “banliyöleşme⁹ sonucu kent mekânına yönelik yatırımlar”, ikincisinde ise “kentsel yapılı çevrenin dönüştürülmesi/yerleşik dokuya yönelik müdahaleler” sermayeyi kendini yeniden üretme krizlerinden çıkarmıştır. Harvey sermayenin içine düştüğü bu krizlerin sorumlusu olarak Batı’daki “refah devleti uygulamaları”nı görmektedir (1985:4-11).

Kent toprağında yaşanan kentleşmenin en önemli nedeni yaşanan göçler olup, söz konusu süreç ‘kentsel özek’ten çok ‘kentsel periferi’de gerçekleşmektedir. Günümüz kentlerine bakıldığında ise sürecin çok daha karmaşık hale geldiği, ‘Küresel Ekonomik Ağ’a eklemelenme yarışı içinde olan kentlere bakıldığında yaşanan bu ‘dönüştürme’nin/değişimin çok aktörlü ve boyutlu olduğu, kentsel mekânın yeniden tanımlandığı ve inşa edildiği görülmektedir. Yeniden yapılandırılan kent mekânı - sermaye eliyle sermaye lehine- potansiyel rantsal alana dönüş(türül)mektedir (Gürler, 2002:613). Bunu sağlamak için farklı dönemlerde farklı müdahale biçimleri ve bu müdahaleleri sağlayacak farklı kentsel politikalar tercih edilmiştir.

⁹ Keleş, bu kavramı ‘yörekent’ olarak özleştirmiştir: **yörekent**[es. t. *banliyö*] [Alm. *Vorort*, *Vorstadt*, *Aussenstadt*] [Fr. *faubourg*, *périphérie*] [İng. *suburb*]; Genellikle oturma alanı niteliğinde olan, kentin özeğinden uzakta ya da sınırlarına yakın yerlerde bulunan kent bölümü (1998:152).

Kentsel dönüşüm, kentlerin fiziksel, ekonomik ve sosyal yapılarının yeniden inşa ve bir anlamda tekrar düzenlenmesi sürecidir. Bu süreç, genellikle kentsel alanların ıslah edilmesi -ya da yenilenmesi-, ekonomik kalkınmanın teşviki ve sosyal sorunların giderilmesi amacıyla gerçekleştirilir. Ancak, kentsel dönüşüm projeleri aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri, yerinden edilme ve soylulaştırma (gentrifikasyon/mutenalaştırma) gibi sorunları da beraberinde getirebilir. Bu bağlamda, kentsel dönüşümün mekânsal değişimlerle nasıl ilişkilendiğini ve bu süreçlerin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini anlamak önemlidir.

Dünyada ve ülkemizde kentler çeşitli nedenlerden dolayı yenilemeye, iyileştirmeye ya da yeniden yerleştirmeye ihtiyaç duyabilmektedirler. Bunun sebepleri farklılaşabilmekte; bu bazen sosyal gelişmişlikteki dengesizlik veya ekonomik açıdan toplumsal katmanlar arasındaki uçurum, bazen yerleşmelerin yanlış yer seçiminde bulunmaları, bazen de yaşanan doğal afetler yahut yaşanması muhtemel afet riskleri olabilmektedir.

Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de kamuoyunu meşgul eden temel tartışma gündemlerinden biri kentsel dönüşümdür. Fakat kavramla ilgili -farklı nedenlerden ötürü- farklı tanımlarda bulunulmakta; geliştirilen bu çeşitli tanımlar ortaya koydukları geniş görüşlülük, vurguladıkları amaç ve öne çıkardıkları yöntemler açısından değişiklik gösterebilmektedir.

Kentsel dönüşüme konu uygulamalar 19. yy’ın ortalarından bu yana Batılı ülkelerde görülmektedir. Özellikle denetimsiz büyüyen, plansız gelişen büyük ölçekli kentlerin yapılandırılması ve yeniden tasarlanması için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Görgülü (2009:769), kentsel dönüşümü (kavram ve uygulama alanı olarak) olumladığı değerlendirmesinde, 1800’lü yılların ortasından itibaren sanayileşme sürecinin yarattığı göç dalgasının ürettiği standardı düşük konut alanlarının

iyileştirilmesiyle başlayan uygulama sürecinin tarihin yaşadığı iki büyük savaşın yarattığı yıkımı aşmak için de devam ettirildiğini belirtmektedir.

Kentsel dönüşümün içerik ve algı değişimine uğradığı 20. yüzyılın sonlarında ise kavramsal yapısı değişime uğrayacaktır (Demirsoy, 2006:11). Demirsoy, yaşanan bu değişimde bilgi teknolojilerine geçişin, küresel sistemin ‘yerel’e yaptığı vurgunun ve klasik planlama anlayışından vazgeçilmeye başlanmasının etkili olduğunu söyleyerek dönüşümü yeniden ele almanın bir zorunluluk haline geldiğini ifade etmektedir (Demirsoy, 2006:11-12).

İmar Terimleri Sözlüğü’nde söz konusu kavram:

“Kamu girişimi ya da yardımıyla, yoksul komşulukların temizlenmesi, yapıların iyileştirilmesi, korunması, daha iyi barınma, çalışma ve dinlenme koşulları, kamu yapıları sağlanması amacıyla, yerel tasar ve izlenceler uyarınca, kentleri ve kent özeklerinin tümünü ya da bir bölümünü, günün değişen koşullarına daha iyi çevre verebilecek duruma getirme”

olarak tanımlanmaktadır (Ünal, Duyguluer ve Bolat, 1998:103).

Turok’a göre (2004: 63) kentsel dönüşüm, kamu, özel sektör ve halk katılımını savunan, yoksul bölgelerin ıslahına ve yapı-çevre-donatı üçlüsünün iyileştirilmesine çalışan, kişilerin yaşam mekânlarının yanında ticaret ve sanayi sayesinde ekonominin de ilerlemesini amaçlayan; bununla birlikte, kent merkezlerini, günümüz hayatına uyum sağlayabilecek niteliğe kavuşturmak açısından geliştirilmiş bir planlama çalışmasıdır. Bir diğer tanıma göre kentsel dönüşüm, kentsel sorunlara çözüm üretmek amacıyla, değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına sürekli bir çözüm sağlamaya çalışan eylem olarak tanımlanmaktadır (Nolan ve Smith, 2010:62). Aynı şekilde bir başka görüşe göre de kentsel dönüşüm, çeşitli nedenlerle eskimiş, köhneleşmiş ve bozulma sürecini yaşamakta olan kentin önemli bir bölgesinin hayata kazandırılması sürecidir (Karaman, 2003:4). Kentsel dönüşüm kavramı temel

olarak mekânsal bir dönüşüm olarak görünmekle birlikte, aslında mekân ve toplumsal ilişkiler arasında var olan diyalektik ilişki ile temellenmekte olan bütüncül bir bakış açısını ortaya koymaktadır (Demirsoy, 2006:7).

Kentsel dönüşüm, şehirlerin fiziksel dokusunu, sosyal yapısını ve ekonomik dinamiklerini köklü şekilde dönüştüren, genellikle eski ve yıpranmış kentsel alanların yenilenmesi, altyapının iyileştirilmesi ve ekonomik faaliyetlerin canlandırılması amacıyla gerçekleştirilen uygulamalar bütünüdür. Temel hedefi fiziksel yenileme gibi görünse de bu uygulamaların önemli amaçlarından bir diğeri de ekonomik canlandırma -ve bununla birlikte sosyal sorunların çözülmesi, hayat kalitesinin artırılarak yaşanabilirliğin ve sosyal uyumun sağlanması- ile sosyal iyileştirmedir. Bu uygulamalar fiziki yenileme ve imar faaliyetleri ile mekânsal düzenlemeler olarak iki alt başlıkta toplanabilecek mekânsal değişimlere imkân tanımaktadır. Mevcut yapıların yenilenmesi ve altyapı olanaklarının artırılması -veya geliştirilmesi- ile kentlerin yerleşim planlarının yeniden düzenlenmesi, yeni yerleşim alanlarının açılması ve mevcut alanların yeniden işlevlendirilmesini sağlayan kentsel planlar eliyle yeşil alanların ve kamusal hizmetlerin iyileştirilmesini sağlayacak düzenlemeler de bu başlıklar altında değerlendirilebilir.

Kentsel dönüşüm uygulamaları, mekânsal değişimlerin yanı sıra toplumsal ve ekonomik yapılar üzerinde de önemli etkiler yaratmaktadır. Soylulaştırma ve yerinden edilme süreçleri ile sosyal dokuda bir değişime sebep olma ve ekonomik canlandırma ile ekonomik faaliyetlerin artırılması ya da yeni istihdam olanaklarının sağlanması söz konusu olabilir.

Kentsel dönüşüm kavramının toplumda nasıl algılandığına bakıldığında çok çeşitli bir algısal örüntüyle karşılaşılmaktadır. Genel olarak ülke gündemini, yaşanan depremlerin getirdiği acılar, ağır kayıplar ve büyük ölçekli ekonomik maliyetler sonrasında meşgul ettiğini gördüğümüz kentsel dönüşüm konusunda, toplumun yeterli

bir bilinç düzeyine ulaşmamış olduğu, dolayısıyla süreçler ve işleyiş hakkında yeterli bilgiye sahip olunmadığı görülmektedir. Eskiye kentsel alanların yenilenerek kente yeniden kazandırılmasından afet riski taşıyan alanların tasfiye edilerek mekânsal kurgunun tekrardan ele alınmasına, kentsel tarihi yapıyı çevrenin korunmasından gecekondulu alanlarının dönüşüme konu edilmesine kadar geniş bir çerçevesi olan bu kavramın koruma, yenileme, sağlıklılaştırma, yeniden canlandırma gibi alt başlıkları ya da bunların aralarındaki farklar pek bilinmemektedir. Toplumun yapılan yasal düzenlemelerin ne(ler) getirdiği ya da ne(ler) götürdüğünden en fazla haberdar/bilgi sahibi olduğu durumlar özel mülkiyeti konu olan müdahalelerdir. Eğer özel mülkiyeti konu almıyorsa ya da afet riski taşıyan alanların dönüşüme konu edilmesi gibi toplumun büyük kesimini ilgilendirmiyorsa konu hakkında bilgi edinil(e)memektedir. Bu yalnızca toplumun konuya karşı duyarsız oluşuyla da doğrudan alakalı değildir. Aynı zamanda medyanın da konuyu eksik ya da tek -ya da olduğundan daha az- boyutlu olarak işlemesi, toplumu yeterli düzeyde bilgilendirmiyor oluşuyla da alakalıdır (Kes-Erkul, 2015:60-63).

Kentsel dönüşüm uygulamasının bir kamu politikası/kentsel politika oluşundan dahi haberdar olamayan toplum yalnızca kendi konutu ya da sahip olduğu taşınmaz dönüşüme konu olduğu zaman süreç hakkında bilgi edinmeye, kendisini etkileyecek yolların/yönlerin ne olduğunu anlama çabası içine girmektedir. Bir yönüyle pragmatist davranma eğilimi göstererek, dönüşüm sürecinin getirebileceği rant kazanımı ihtimalini tartmakta ya da dönüşüm sonrasında alanda varlığını devam ettirip ettiremeyeceği, bir mağduriyet yaşayıp yaşamayacağı, mülkiyete konu taşınmazını ve beraber yaşadığı sosyal çevreyi yitirip yitirmeyeceği gibi sorular ile ilgilenmektedir. Bazen bunun bile mümkün ol(a)madığı, özel sektör eliyle geliştirilen/gerçekleştirilen özellikle konut alanlarındaki tekil uygulamalarda mülk sahipleri müteahhitin insafına bırakılmaktadır.

Bütün bu durumlar insanları, ya köhnemiş, yıpranmış yapılar ve fiziki çevreden kurtulacağı için uygulama süreçleri öncesi mutlu, ya oluşacak ranttan nasıl maksimum fayda sağlayabileceği yönünde gözü açık ya da bir mağduriyet yaşamamak için tetikte bekler kılmaktadır. Konunun bu şekilde sık bir şekilde ele alınması, bütün yönleriyle kavranamayışı, bireylerin konuyu tekil olarak kendileri üzerinden tanımlamaları gerçekleştirecek uygulamalar sonrası oluşacak mekânsal ve sosyal etkiyi göz önünde bulundur(a)mamaları, oluşacak rantın nasıl bölüşüldüğünü takip ve sermayeye kaynak aktarımı olarak değerlendirilebilecek büyük ölçekli mekânsal uygulamaları kontrol edememeleri, yaşanacak mağduriyetler karşısında bir kentsel muhalefet oluştur(a)mayıp kentsel siyasal hareket geliştir(e)memeleri sorunlarını beraberinde getirmektedir.

Kentsel dönüşüm bir yandan siyasal otorite tarafından üretime dayalı olmayan ekonominin devam ettirilmesi, yapılı çevrenin yeniden üretilmesi yolu ile yaratılacak istihdam ve diğer geçici ekonomik girdilerle piyasanın bir nebze nefes alması için bir araç olarak da görülebilmektedir. Üretime dayalı olmayan ekonomilerde çarpan etkisi en fazla olan sektörün inşaat sektörü olduğu düşünüldüğünde, bu anlayışın çok da iç tutarlıktan yoksun olduğu söylenemez.

Kentsel dönüşümün, uygulama boyutuna baktığımızda ise temel sorunlardan birinin uygulamanın kavramsal karşılığının tam olarak ifade edil(e)memesi olduğu görülmektedir. Yapılan uygulamanın bir sağlıklılaştırma, koruma, yenileme, yeniden canlandırma, rehabilitasyon veya yeniden inşa mı olup olmadığının ortaya konul(a)maması konuyu değerlendirmeyi, eleştiri getirmeyi de zorlaştırmaktadır. Öyle ki bazı uygulamalarda hangi kavramdan yola çıkıldığı kolaylıkla anlaşılamamaktadır. Bir diğer önemli husus da söz konusu kavramların birbiri yerine birbirlerinin muadiliymişçesine ya da kentsel dönüşümün bütün bu kavramların her birini ikame ettiği düşüncesiyle onların yerine kullanılmasıdır. Oysa kentsel dönüşüm bütün diğer

kavramları kapsayan bir şemsiye kavramdır (Kes-Erkul, 2015:50). Böylesi bir kullanım ise kamuoyunda kavramın çok çabuk tüketilmesi sorununu beraberinde getirmektedir.

Uygulamalara bakıldığında ise tahmin edileceği üzere ağırlıklı olarak kentsel çöküntü alanlarının, gecekondü bölgelerinin müdahaleye konu olduğu görülmektedir. Kent içerisinde sosyal sınıfların belirli bir periyotta döngüsel olarak yer değiştirmeleri, bazen çeperlerdeki banliyölerin sosyo-ekonomik açıdan alt sınıfların, bazen de kentin sorun ve karmaşasının kümелendiği kent merkezinden kaçmak isteyen daha varsıl tabakanın konut alanı olması zaman içerisinde kentin fiziksel bir yenilemeye ihtiyaç duymasını beraberinde getirmektedir. Bu sosyal hareketliliğin mekândaki yansımalarının kent yoksullarının aleyhine işletilmesi, yerinden edilme, kentsel süzülme, mutenalaştırma gibi kavramlarla açıkladığımız süreçler sonrasında sermayenin ve müreffeh katmanın kazançlı çıkacağı müdahalelere gidiliyor oluşu bu uygulamaların kamuoyundaki tartışılabilirliğini daha da artırmaktadır. Bazen bu ‘yerinden etme’lerin etnik temelli olduğu, belirli bir zümreyi doğrudan hedef aldığı görülmektedir uygulamaların yalnızca sosyo-ekonomik temelli olumsuz sonuçlar doğurmadığını göstermesi açısından da önemlidir. Özel sektörün inisiyatifine bırakılan müdahalelerde oluşacak ranttan mülk sahiplerinin yeterli ölçüde ve olması gerektiği oranda pay sahibi olamadıkları, kiracıların ise daha büyük mağduriyetler yaşayarak yaşadıkları mekândan içinde var oldukları sosyal çevreyi ve anılarını/hafızalarını da kaybettirecek bir tasfiyeye maruz kaldıkları, süreç sonunda önemli ölçüde kazançlı çıkanın kentli ya da yurttaş olmayıp, sadece dönüşümü gerçekleştiren ‘el’ olduğu görülmektedir.

Kentsel tarihi dokuda, geleneksel kent merkezlerinde yürütülen uygulamalarda karşılaşılan en büyük sorunlardan birinin ise ‘kimliksizleştirme’ sorunu olduğu söylenebilir. ‘İhya ve inşa’ gibi söylemlerle mekânın geçmişteki ruhuna yeniden kavuş(turul)acağı gibi popülist söylemlerle insandan arındırılan, günün belirli

saatlerinden sonra terkedilmiş ve ıssız alanlara dönüşen dolayısıyla gün içerisinde belirli bir süre yaşanan, kullanıcısı ve mekânla bir aidiyet bağı kuran gerçek sahiplerinin uzaklaştırıldığı, imitasyon ağırlıklı eklemelerde bulunan uygulamaların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu tür uygulamaların en büyük tehlikesi ‘imitasyon’ dokunuşun mekânın gerçek kimliği gibi algılanması ile beraber bellek ve hafızalarda karşılığı olan ‘tarihi mekân’ ve ‘mekânın tarihsel kimliği’ne yönelik oluşun/oluşması beklenen algının da değişecek olmasıdır. Bir diğer tehlike de yaratılacak bu kimliksizleştirme ve kullanıcılarından arındırılmış olması sebebiyle bu tür mekânların sürdürülebilirliğinin tehlikeye girecek olması riskidir.

1.2.2. Mahalle ve Kentsel Dönüşüm

Gündelik hayatın içkin pratikleri aracılığıyla mahalle, durağan bir fiziksel yapı olmanın ötesine geçerek sürekli biçimde yeniden üretilen bir toplumsal mekâna dönüşmektedir. Bu üretim süreci, mahallede gerçekleşen gündelik pratiklerin yalnızca mekânı kullanmakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda o mekânın anlamını ve işlevini dönüştürdüğü bir dinamiği içermektedir. Böylece mahalle, gündelik hayatın dönüşümünün hem sahnesi hem de aktörü haline gelir.

Mahallenin direniş içeren alternatif kullanımları, iktidar tarafından dayatılan düzenleme, denetim ve sınırlandırma pratiklerine karşı geliştirilen karşı-mekânsal eylemleri ifade etmektedir. Bu eylemler, kimi zaman yaratıcı, sezgisel ve kolektif biçimlerde tezahür eder; mahalle mekânını resmi işlevlerinin ötesine taşıyarak, gündelik hayatın özgün akışına eklenilen bir zemin haline getirmektedir. Bu bağlamda, mekâna içkin olan tahakküm biçimleri, kurallar ve sembolik sınırlar, gündelik pratiklerin müdahale edici gücü karşısında esneyebilir, aşılabilir ya da dönüştürülebilir hale gelir. Mekânın bu şekilde gündelik hayatın akışına “uydurulması”, aslında o mekânın toplumsal ilişkiler doğrultusunda yeniden ele geçirilmesidir.

Mahalle düzleminde; sokakta veya mahalle altı ölçekte; gerçekleştirilen gündelik deneyimler yalnızca mekânı dönüştürmekle kalmaz, aynı zamanda yeni anlamların, kolektif karşılaşmaların ve paylaşıma dayalı ilişkilerin gelişmesine de olanak tanır. Bu yönüyle sokak -ve/veya mahalle- egemen kamusalılığın dışında konumlanan alternatif bir kamusalılığın oluşumuna katkı sunan deneyimlerin ve bilgilerin üretildiği bir sahaya dönüşür. Bu alternatif kamusalılık, gündelik hayatın çoğul, çatışmalı ve yaratıcı doğasının mekânsal bir dışavurumu olarak değerlendirilebilir.

1.2.2.1. Bir Planlama Ünitesi Olarak Mahalle

Mahalle, Türkiye’de gerek şehircilik disiplini gerekse kamu yönetimi açısından, kentsel mekânın en temel ara ölçek planlama birimlerinden biri olarak kavramsallaştırılmaktadır. Parsel ve ada ölçeğindeki mikro mekânsal düzenlemeler ile ilçe/il ve metropoliten alan gibi makro ölçekli planlama kararları arasında bir ara yüz işlevi gören mahalle; hem idari-siyasal bir birim hem de teknik-planlama kategorisi olarak kurgulanır. Bu tezde mahalle, yalnızca imar mevzuatında tanımlanan formel bir birim değil, aynı zamanda gündelik hayatın kurucu düzlemi olarak ele alınmaktadır.

Modern planlama rejimi içinde mahalle, kentsel hizmetlerin mekânsal dağıtımının, ulaşım ve altyapı ağlarının, eğitim, sağlık, dinî ve rekreatif donatıların rasyonel bir biçimde örgütlenmesi için kullanılan temel “planlama ünitesi”dir. Bu çerçevede mahalle, nüfus yoğunluğu, yapılaşma koşulları, ulaşılabilirlik ve donatı standardı gibi ölçütler temelinde “hesaplanabilir” ve “yönetilebilir” bir teknik birime indirgenme eğilimindedir. İmar planlarında çizilen sınırlar, fiilî mahalle deneyimini belirleyen tarihsel, kültürel ve duygusal aidiyetlerden bağımsızmış gibi ele alınarak, mahalle bir tür “soyut mekân” kategorisine dönüştürülür. Bu dönüşüm, ilerleyen

bölümlerde ayrıntılı biçimde tartışılacağı üzere, kentsel dönüşüm rejiminin temel gerilim hatlarından birini oluşturmaktadır.

Türkiye’de 3194 Sayılı İmar Kanunu ve onu tamamlayan kentsel dönüşüm mevzuatı, mahalleyi, plan kararlarına içkin bir tasarım alanı olarak kurar; ancak bu süreçte mahallelinin gündelik pratiklerini, planlama rejimi çerçevesinde “plan dışı” ya da “örnek olay dışı” addederek görünmezleştirme eğilimi taşımaktadır. Bu bağlamda, imar ve dönüşüm kararları, mahalleyi bir yandan teknik bir risk, çöküntü veya yenileme alanı olarak yeniden tanımlarken; diğer yandan mahallede yaşayanların tarihsel olarak geliştirdikleri gündelik ritimleri ve mekânsal kullanımları meşruiyet alanının dışına itmektedir.

Gündelik hayat odaklı yaklaşımlar ise mahalleyi, sakinleri için yalnızca idari bir “bölge” değil, sosyal ilişkilerin, komşuluk bağlarının, ortak hafızanın ve aidiyet duygusunun yoğunlaştığı bir yaşam dünyası olarak kavramaktadır. Mahalle, bireylerin gündelik pratikleriyle anlam kazanan; sokak, ev, dükkân, park gibi alt mekânların birbiriyle eklemlenmesiyle kurulan bir sosyal uzamdır. Bu nedenle fenomenolojik çerçeve açısından mahalle, “sakinleri için sosyal ilişkilerin ve topluluk bağlarının geliştiği bir alan” olarak görülür; mekânın yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda duygusal ve sembolik bir örgütlenmesi söz konusudur. Bu perspektif, mahalleyi planlama literatüründeki teknik tanımların ötesinde, gündelik hayatın bedenleşmiş deneyimleri üzerinden yeniden düşünmeyi mümkün kılmaktadır.

Planlama rejiminin soyut mahalle kavrayışı ile gündelik hayatın somut mahalle deneyimi birbiriyle çelişik olmak zorunda değildir, ancak kentsel dönüşüm projeleri söz konusu olduğunda aralarındaki gerilim belirginleşmektedir. Dönüşüm kararları, mahallenin sınırlarını, yoğunluğunu ve fonksiyonunu yeniden tanımlarken, mahalle sakinlerinin mekâna dair yerleşik anlamlandırma biçimlerini, ‘habitus’larını ve ilişkisel

ağlarını da dönüştürmektedir. Bu çerçevede mahalle, Bourdieu'nun ifadesiyle bir “sosyal alan” olarak, planlama ve hukuk alanlarıyla kesişen, onların meşruluk iddialarına maruz kalan ve aynı zamanda bu iddialara rıza veya itiraz üretilebilen bir mücadele düzlemine dönüşür. İmar ve dönüşüm yasalarının “riskli alan”, “yenileme alanı” veya “kentsel dönüşüm alanı” olarak işaretlediği mahalleler, teknik bir tasarım nesnesi olmanın yanı sıra, rıza üretimi ve hegemonik kentsel söylemin yeniden üretildiği düğüm noktaları hâline gelmektedir.

Bu tezde mahalle, üç farklı düzlemde düşünülmektedir: (i) mevzuat ve kentsel dönüşüm politikaları tarafından tanımlanan teknik-idari bir birim; (ii) gündelik hayatın ritimleri, ilişkileri ve bellek katmanlarıyla örülü bir yaşam dünyası; (iii) iktidar ilişkileri, rıza ve direniş dinamiklerinin yoğunlaştığı bir sosyal ve siyasal alan.¹⁰ Bu çok katmanlı kavrayış, ilerleyen alt başlıklarda mahalleyi sırasıyla toplumsal cinsiyet ve direniş perspektiflerinden incelemeyi; Konya-Sedirler Mahallesi örneğini ise planlama ünitesi-gündelik hayat-iktidar üçgeni içinde tartışmayı mümkün kılacaktır.

1.2.2.2. Toplumsal Cinsiyet İlişkileri ve Mahalle

Toplumsal cinsiyet ilişkileri, gündelik hayatın örülmesinde karşılaşılan ana izleklerden biridir. Bu bağlamda mahalledeki gündelik hayat, özellikle toplumsal cinsiyet ilişkileri dikkate alınarak anlaşılmalıdır. Kadın ve erkeklerin farklı toplumsal cinsiyet konumlarından gerçekleştirdikleri gündelik hayat pratikleri mahallenin gündelik yaşamda yeniden üretilen yaşanan mekân boyutunu oluşturmaktadır. Öte yandan Tuncer'in belirttiği gibi (2016:58), kadınların kamusal alanla kurdukları ilişkiyi

¹⁰ 2012 tarihli 6360 sayılı Kanunun 1. maddesi hükmü gereğince, Büyükşehir Belediyesi teşkilatlanan illerde yer alan köyler “mahalle” olarak bulundukları ilçeye katılmıştır. Bu türden mahalleler literatürde “kırsal mahalle” olarak adlandırılmaktadır. Ancak bu çalışmada kırsal mahalleler inceleme kapsamı dışında bırakılmaktadır.

anlayabilmek için, onların gündelik hayat içindeki eylemlerinin ve toplumsal ilişkiler ağının dikkatle analiz edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, kadınların toplumsal olarak “doğal” mekânları olarak kurgulanan özel alan sınırlarını aşarak kamusal alana, özellikle de sokak mekânına yönelmeleri, sıklıkla gündelik gerekçelerle meşrulaştırılmak zorunda kalmaktadır.

Toplumsal cinsiyet normlarının ürettiği mekânsal ayırmda sokak, hâlen “erkeğin doğal mekânı” olarak kodlanmakta; dolayısıyla erkeklerin bu alandaki varlığı sorgulanmaksızın kabul görmektedir. Buna karşın, kadının sokağa çıkışı ve bu alandaki mevcudiyeti ise toplum tarafından açıklama, gerekçelendirme ve sınırlama taleplerine maruz bırakılmaktadır. Kadın, ancak annelik, alışveriş, çocuk bakımı gibi gündelik ve toplumsal olarak kabul görmüş roller üzerinden kamusal alanda meşru kabul edilmekte; bu da kadının kamusal alandaki varlığını sürekli olarak savunulması gereken bir duruma indirgemektedir.

Bu bağlamda, kadınların kamusal mekâna dair deneyimlerinin, yalnızca fiziksel bir hareketlilikle sınırlı olmadığı; aksine toplumsal denetim, normatif beklentiler ve mekânsal cinsiyet rejimleri ile kuşatıldığı söylenebilir. Bu da kadınların sokağa katılımının biçimini, zamanlamasını ve süresini doğrudan etkileyen görünmez bir sınırlandırma rejiminin varlığını açığa çıkarmaktadır.

1.2.2.3. Direniş ve Mahalle

Sokak politiktir ve sıradan aktörün gündelik hayatı dönüştürdüğü politik eylemin mekânıdır. Kamusal ve özel alan ayrımının keskinleştiği ev ve sokak ayrımı dikkate alındığında sokak özellikle *kadınların özgürleşme alanı* (Pink, 2004:44) ve insanın kendini gündelik hayatta yeniden ürettiği kamusal düzlemdir (Tuncer, 2015:32).

Direnin biçimi ve direnişe katılan aktörler kadar mekânda örgütlü eyleme dönüşen düzlem oluşu da önem arz eden bir husustur. Sokak, protestonun ortaya

koyduğu taleplerin kamusallaştığı; topluma aktarıldığı bir yer oluşuyla öne çıkmaktadır. Direnişin ortaya konduğu yer olarak sokakla birlikte sokakların açıldığı noktada mekânda bir genişleme olarak kendini gösteren meydanlar da öne çıkar.¹¹ Örneğin bir direniş/protesto grubu bir süreliğine meydanın kontrolünü sağlayıp zapt ettiğinde eylemlerinin arkasındaki talepleri karşıdakilere aktarabilmektedir.

Michel de Certeau'ya (2009:87–88) göre, bireylerin kendilerine dayatılan sistemleri kullanma biçimleri, sadece edilgen bir uyum değil, aynı zamanda mevcut düzenin tarihsel meşruiyet iddialarına ve kurumsallaşmış normlarına karşı sessiz ama etkili bir direniş pratiği niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, bireyler çoğunlukla kendi kurmadıkları yapılar içinde hareket etmek zorunda kalsalar da bu yapıların içinde geliştirdikleri gündelik pratiklerle söz konusu düzeni bozuma uğratma veya dönüştürme kapasitesine sahiptirler. Certeau, bu durumu “başkasının oyununda oynama” olarak tanımlar. Oyunun kurallarını belirleyen iktidar yapıları karşısında sıradan bireylerin geliştirdiği ince, dirençli ve yaratıcı pratikler -yani *taktikler*- egemen düzenin görünürdeki bütünlüğünü çatlatan mikro müdahaleler olarak işler. Bu taktiksel eylemler, merkezi bir stratejiye sahip olmamakla birlikte, kurumsallaşmış mekânlar içerisinde alternatif anlamlar ve kullanım biçimleri üretir. Özellikle kırsal ya da taşralı olarak tanımlanan toplumsal grupların üyeleri, kendilerine sunulan sistemleri olduğu gibi içselleştirmek yerine, bu sistemleri kendi bağlamlarına göre yeniden yorumlarlar. Böylece, iktidar tarafından sunulan araç ve alanları kullanırken, bu araçların işlevini altüst eden gündelik eylemler geliştirirler. Certeau'ya göre, bu süreç, hem iktidarın simgesel tahakkümüne karşı bir karşı-pozisyon üretmekte hem de sıradan bireyin görünmeyen ama etkili öznellik biçimlerini görünür kılmaktadır (2009).

¹¹ Meydan hareketlerine yönelik eski ve yeni toplumsal hareketleri ele aldığı çalışması için bkz. Özen, 2015.

Gündelik hayat, modernitenin parçalı ve çoğul yapısı içerisinde bireylerin hem edilgen hem de etkin oldukları bir alandır. Henri Lefebvre'in ritimanaliz yaklaşımı, gündelik hayatın zamansal örüntülerini ve bu örüntülerle şekillenen mekânsal düzenlemeleri anlamak için önemli bir araç sunar. Lefebvre'e göre ritim, doğal zaman ile toplumsal zamanın kesişiminde ortaya çıkar ve gündelik hayatı yönlendiren düzenli tekrarları ifade eder (Lefebvre, 2004). Bu ritimler, kapitalist üretim süreçleri, kamusal alanın kurgusu, gündelik tüketim alışkanlıkları ve bedenin mekânda dolaşımı gibi birçok düzeyde kendini gösterir.

Bireylerin gündelik hayat içindeki zaman-mekân ilişkileri, toplumsal sınıf konumları, kültürel 'habitus'ları ve simgesel sermaye dağılımlarıyla da doğrudan ilişkilidir. Pierre Bourdieu'nun kavramsallaştırdığı "habitus" çerçevesinde, bireylerin gündelik pratikleri belli yapısal sınırlar içerisinde şekillenirken; bu yapılar, aynı zamanda ritmik tekrarlarla yeniden üretilir (Bourdieu, 1990). Dolayısıyla, gündelik hayatın ritimleri, sadece fiziki zaman dilimlerinin değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin ve iktidar yapılarını yeniden üreten örüntülerin de taşıyıcısıdır. Certeau, bu yapısal ritimlerin karşısına, bireyin taktiksel müdahalelerini koyar. Ona göre bireyler, gündelik hayatta stratejik olarak yerleştirilmiş yapılar karşısında, taktiklerle kendilerine alan açar; bu da ritmin kesintiye uğratılması ya da dönüştürülmesi anlamına gelir (Certeau, 2009). Gündelik pratiklerdeki bu mikro direniş biçimleri, Foucault'nun iktidar analizleriyle birlikte ele alındığında, bedenin ve mekânın nasıl disipline edildiği kadar, bu disiplinin nasıl aşındırıldığı da ortaya konabilir (Foucault, 1977).

Bu bağlamda, gündelik hayatın ritimleriyle şekillenen mekân, yalnızca fiziksel bir düzenleme değil; aynı zamanda toplumsal ilişkilerin, iktidar yapıların ve direniş biçimlerinin somutlaştığı bir düzlemdir. Türkiye bağlamında düşünüldüğünde, neoliberal kentsel dönüşüm politikalarının dayattığı yeni ritmik yapılar, örneğin yıkım

takvimleri; kira artış zamanlamaları ya da resmi tebligat süreleri, mahalleli için yalnızca maddi değil, aynı zamanda gündelik hayata müdahale eden zamansal rejimlerdir. Bu müdahaleler, gündelik ritimlerin kırılmasına, mekânsal aidiyetin sorgulanmasına ve sosyal ilişkilerin yeniden düzenlenmesine neden olur (Karaman, 2013; Uzun, 2006).

Bu kuramsal çerçeve doğrultusunda elde edilen saha verileri, mahalle sakinlerinin gündelik hayatlarında yaşadıkları ritmik kırılmaları ve bu kırılmalara verdikleri taktiksel tepkileri göz önüne sermektedir. Görüşmelerde, mahallelinin sabah yürüyüşü, öğle sohbetleri, pazar alışverişi gibi tekrar eden gündelik pratiklerin, dönüşüm süreciyle birlikte belirsizlik ve düzensizlikle yer değiştirdiği görülmüştür. Bu durum, Lefebvre'in vurguladığı "ritmik denge"nin bozulduğunu ve gündelik hayatın tahakküm altına alındığını göstermektedir.

Bourdieu'nun 'habitus' kavramı ekseninde değerlendirildiğinde, bu ritmik yapıların bozulması, bireylerin mekânsal aidiyetlerinin ve sosyal alışkanlıklarının zedelenmesine yol açmıştır. Mahalleli, uzun yıllar boyunca geliştirdikleri toplumsal pratikleri artık sürdüremediklerini, kamusal alanın tanınmaz hâle geldiğini ve buna karşı yeni stratejiler geliştirmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu stratejiler, Michel de Certeau'nun tarif ettiği taktiksel müdahalelerle örtüşmektedir. Mahalle sakinleri, yıkımdan korunmak için evlerini komşularıyla paylaşmakta, geçici mekânlarda kolektif hayatı sürdürebilmek için kendi gündelik ritüellerini yeniden inşa etmeye çalışmakta ve resmi süreçlerin dışında, alternatif bilgi ağları oluşturarak dönüşüm karşısında direnç göstermektedir.

Michel Foucault'nun iktidar anlayışıyla ilişkili olarak ise belediye, kooperatif/müteahhit ve diğer kurumsal aktörlerin uyguladığı disipliner pratikler -belirli tarihlerde gönderilen tebligatlar, zorunlu tahliyeler, şantiye çitleriyle çevrilen alanlar-

hem bireysel hareket alanını sınırlandırmakta hem de gündelik hayatı mikro düzeyde yeniden şekillendirmektedir. Buna karşın mahalle sakinlerinin zamansal esneklik yaratma girişimleri, belirli alanlarda toplanmaları veya toplantı düzenlemeleri ya da tahliye tebligatlarını geç okuma gibi davranışları, Foucaultcu anlamda birer iktidara karşı mikro direniş pratiği olarak değerlendirilebilir.

Agnes Heller'in gündelik hayat felsefesi ise bu süreci bireyin etik özne olma kapasitesi bağlamında değerlendirmeyi sağlamaktadır. Heller'e göre birey, gündelik hayatta anlam üretme kapasitesiyle tarihsel süreçlere müdahil olmaktadır (Heller, 1984). Mahallelinin gösterdiği direniş, yalnızca mekânsal değil, aynı zamanda etik bir duruş ve toplumsal sorumluluk bilinciyle örülüdür. Bu direniş, gündelik hayatın yalnızca iktidar tarafından şekillendirilen bir alan olmadığını, aynı zamanda özgürlük ve dayanışmanın inşa edildiği bir zemin olduğunu da göstermektedir.

Sonuç olarak, gündelik hayatın ritimleriyle kentsel dönüşüm arasındaki ilişki, yalnızca mekânın dönüşümüyle sınırlı olmayıp; bireylerin zamanla, aidiyetle, toplulukla ve iktidarla kurdukları ilişki biçimlerini kökten etkileyen çok katmanlı bir süreçtir. Bu sürecin analizinde ritm, habitus, taktik ve etik özne kavramlarının bir arada düşünülmesi, saha bulgularının kavramsal çerçeveye ilişkilendirilmesi açısından da önemli bir gerekliliktir.

1.3. GÜNDELİK HAYATIN KENTSEL DÖNÜŞÜME YÖNELİK HUKUKİ DÜZENLEMELER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye'de kentsel dönüşümün hukuki çerçevesini belirleyen mevzuat içerisinde genel olarak imar, toplu konut, gecekondü, belediye, tarihi çevrenin korunması gibi konuları düzenleyen kanunlar ile özel olarak afet riski taşıyan alanların dönüştürülmesi konusunu düzenleyen kanunlar ve bunların uygulama yönetmelikleri yer almaktadır. Bu bölümde anılan düzenlemeler ile belirlenen hukuki çerçeve, bu çalışmada amaçlanan

incelemeyi yapmaya olanak sağlayacak düzeyde tanıtılmaya çalışılacaktır. Bu amaçla genelden özele doğru gidecek ve kronolojik gelişme sırasını da takip edecek bir yöntem izlenecektir.

1.3.1. 775 Sayılı Gecekondu Kanunu

1966 yılında yürürlüğe konan 775 sayılı Gecekondu Kanunu ile kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar yapılan ‘kondu’lar affedilip, ilgili alanlara yönelik bir tasnif geliştirilmiştir. Gecekondu kavramının ilk defa yer verildiği kanun olması açısından da önem taşıyan kanuna, kısa vadeli politikaların özellikle barınma temelli sorunlara çözüm üretmekte yetersiz kalışı ve gecekondu alanlarının artık büyüyen bir probleme dönüşmesi sebebiyle ihtiyaç duyulmuştur. Keleş (2019:221) gecekondu alanlarına yönelik geliştirilen bu tasnifin, gecekondu tasfiye bölgeleri, gecekondu ıslah alanları ve gecekondu önleme bölgeleri şeklinde olduğunu belirtmektedir.

Kanun, mülkiyet sahibi olunmayan arsa veya araziler üzerinde mülk sahibinin iznine başvurulmadan inşa edilen yapıların söz konusu olduğu alanlar için çıkartılmış ve sadece bu alanlara yönelik müdahaleler kapsam içinde tutulmuştur (Ülger, 2010:188). Kanunda, gecekondu yapımını önlemeye yönelik olarak ‘gecekondu önleme bölgeleri’nin belirlenerek ilanı yoluna gidilip, söz konusu alanlarda planlı ve sağlıklı bir yapılaşma düzeni geliştirilmek istenmiştir (Kalabalık, 2002:482). Bu kanunla, gecekondu alanlarındaki yapıların iyileştirilmesi, bunun mümkün olmadığı durumlarda bu ‘kondu’ların yıkılarak buralarda yaşayanlara arsa tahsisinden teknik ve maddi yardım sağlamaya kadar bir takım desteklemelerde bulunulması öngörülmüştür (Üstün, 2009:113).

Yasada geçen tasnifteki “iyileştirme bölgeleri/ıslah alanları”na yönelik ifadeyi Akdemir (1998:35), yaşayanlarca iyileştirme umudu kalmayan, durumu düzeltilecek nitelikteki gecekondu bölgelerinin devlet eliyle veya yerel yönetimlerce

gerçekleştirilecek müdahalelerle, ilgili ‘kondu’ sahiplerini yerleştirecek olanaklara kavuşturulması şeklinde açıklamaktadır. “Önleme” ise zaman üzerinden uzun ve kısa olmak üzere iki vadede tanımlanmıştır. Kısa vadede önleme düşüncesinin ise olumlu ve olumsuz olarak ikiye ayrıldığı görülür. Olumsuz olanı, kolluk güçleri eliyle ya yapım aşamasındayken ya da yapıldıktan sonra bu ‘kondu’lara müdahalede bulunulması; yapımına engel olunması, yapılanların yıkılması şeklinde kendini göstermektedir. Olumlu olanıysa, kamu destekli yardımlar sağlayarak, ‘sosyal konut’ arzını artırmaya yönelik çeşitli politikalar geliştirerek barınma ihtiyacını gidermek için ‘kondu’ yapmaktan öte çözüm bulamayan sosyal katmanların, kanuni yollardan konut edinmesini sağlamaktır (Kalabalık, 2002:482). Uzun vadeli önleme ise sorunun kökten ele alınmasına yönelik ve nüfus artış hızını kontrol altında tutmaya dayalı bir çözüm üretme arayışını ifade etmektedir (Keleş, 2019:221). “Tasfiye/ortadan kaldırma” ise ıslah çalışmalarına imkân tanımayacak durumda olan gecekondu alanlarının bütünüyle yıkılıp ortadan kaldırılması durumudur. Böylece sağlıklı çevresel şartlara kavuşturularak yaşanabilir kılınması mümkün olmayan yapı stoğundan kurtulunarak, kentsel mekânda daha nitelikli konut üretimine yönelik ‘alan’ yaratılmış olacaktır.

Tekeli (2009:248) 775 sayılı Gecekondu Kanunu ile ‘kondu’ların, barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik bir çözüm olarak üretilen ‘barınak’ hüviyetini yitirerek bir çeşit ‘yatırım aracı’na ve ‘çok katlı apartman’lara dönüştüğünü ifade etmektedir. Yine bu kanunun, ‘kondu’ sahiplerine kent hayatı içerisinde bir tür güvence sağladığı, mahallelere varan büyüklüklere ulaşan gecekondu alanlarındaki konut kalitesinde iyileşmeye ve ilgili alanların altyapılarının güçlendirilmesine imkân tanıdığı görülmektedir. Yasaklayıcı olmakla, meşruiyet kazandırıcı olmak arasında kaldığı eleştirilerine muhatap olan söz konusu düzenleme, kentlerdeki bu yetersiz barınma koşullarının hüküm sürdüğü hukuki olmayan yollarla üretilmiş konut bölgelerinin

yasallaşmasını sağlamaktan daha fazlasını yapamamıştır. Çünkü bu kanun düzenlemesi, ‘kondu’ yapımını önlemek şöyle dursun, yarattığı yasallaştırmayla süreci meşrulaştırarak ‘gecekondulaşma’nın devamlılığını sağlayıp, sorunun günümüzde kentsel dönüşüm uygulamalarına konu edilerek çözüme ulaştırılması beklentisini doğurmuştur.

775 Sayılı Gecekondu Kanunu, Türkiye’de plansız kentleşme karşısında merkezi idarenin müdahalesini kurumsallaştıran en temel düzenlemelerden biridir. Kanunun 1. maddesi, “gecekonduların önlenmesi, ıslahı ve ortadan kaldırılması” amacıyla uygulamayı tanımlamaktadır. 18. madde, gecekondu yıkımlarının tebligatla gerçekleştirilmesini ve 15 günlük süre zarfında bu yapılara müdahale edilebileceğini belirtmektedir. Aynı zamanda 35. maddeye göre bu yapılarda oturanların cezai yaptırımla karşılaşması da mümkündür.

Bu yasal çerçeve, yalnızca fiziksel müdahale olanağı değil, aynı zamanda yoksul sınıflar üzerinde kurulan disipliner bir denetim mekanizması olarak işlev görmektedir. Michel Foucault’nun “disiplin toplumu” kavramsallaştırması burada oldukça açıklayıcıdır. Foucault’ya göre iktidar yalnızca baskı aracılığıyla değil, aynı zamanda bilgi, norm ve yasa üzerinden bedenleri ve mekânları düzenleyerek işlemektedir (Foucault, 1977). 775 Sayılı Kanun’un yapıların niteliğine ve sahipliğine ilişkin ayrıntılı sınıflandırmaları, bu tür bir mekânsal disiplin teknolojisini devreye sokmaktadır.

Michel de Certeau’nun (2009) gündelik hayat kuramı, bu yasal düzenlemelerin kent yoksulları tarafından nasıl deneyimlendiğine dair özgün bir kavrayış sunmaktadır. Ona göre modern kent plancılığı, stratejilerle işlemektedir; bu stratejiler de devlet, belediye gibi güçlü aktörlerin mekânı soyut planlar üzerinden düzenlemesini ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında 775 sayılı Kanun, gecekonduları “gayri meşru

yapılar” olarak tanımlayarak bu stratejik mekânsal organizasyonun bir parçası haline getirmiştir. Buna karşılık, gecekondü sakinlerince bu stratejilere karşı “taktikler” geliştirilmiştir. Örneğin tebligat sürelerini uzatma, resmi yazışmaları görmezden gelme, yeniden inşa girişimleri ya da komşu dayanışmaları gibi pratikler, stratejik düzene karşı bir tür mikro direniş pratiği ortaya koymaktadırlar.

Henri Lefebvre’in “ritimanaliz” yaklaşımı, 775 sayılı Kanun’un zamanı bir tahakküm aracı olarak nasıl kullandığını anlamak açısından önemlidir. Kanunun öngördüğü yıkım, tahliye ve tebligat süreleri; gündelik hayatın ritmik akışını kırmakta, kesintiye uğratmaktadır. Özellikle 15 günlük yıkım süresi, bireyin ritmik mekânsal döngüsünü parçalayarak onu yeniden şekillendirmektedir. Bu tür müdahaleler, Lefebvre’in kavramsallaştırdığı biçimiyle, kapitalist mekân üretiminin zamansal bir hegemonya kurma biçimidir (Lefebvre, 2014).

Bourdieu’nun habitus kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, gecekondü mahallelerinde yaşayan bireylerin geliştirdiği mekânsal aidiyet, ilişkisel örüntüler ve gündelik alışkanlıklar, 775 sayılı Kanun’un müdahaleleriyle kesintiye uğramaktadır. Bu yıkımlar yalnızca maddi değil, aynı zamanda simgesel bir şiddet üretmektedir (Bourdieu, 1990). Devletin “meşru mekân üreticisi” olarak konumlanması, gecekondüyü “gayrimeşru mekân” haline getirerek toplumsal damgalama üretmektedir.

775 Sayılı Gecekondü Kanunu aynı zamanda, mekânın disipline edilmesinde ve kent yoksullarının gündelik hayatlarının yönlendirilmesinde araçsallaşmış bir hukuki zemin olarak görülebilir. Ancak bu stratejik müdahalelere karşı bireylerin geliştirdiği taktiksel gündelik pratikler, sadece birer kaçış biçimi değil, aynı zamanda varlık alanlarını yeniden üretmeye yönelik bilinçli eylemler olarak değerlendirilmelidir.

Henri Lefebvre'in “ritimanaliz” kuramı, gündelik hayatın doğal akışındaki tekrarların ve bu tekrarların toplumsal organizasyona nasıl yansıdığını anlamamıza olanak sağlamaktadır. 775 sayılı Gecekondu Kanunu’nda özellikle 18. madde gibi tahliye ve yıkım kararlarının uygulanmasına yönelik maddeler, Lefebvre’in tanımladığı gündelik ritimleri ani ve dışsal biçimlerde kıran, devingenliği durdurup yeniden yapılandıran devlet müdahaleleri olarak değerlendirilebilir. Bu tür yasal düzenlemeler, bireylerin mekâna dair hafızalarını, sosyal ilişkilerini ve alışkanlıklarını kesintiye uğratmaktadır.

Devletin “gecekondu alanı” olarak nitelendirdiği bölgeler, Lefebvre’in tarif ettiği “temsil edilen mekânlar”ın dönüşümüne karşılık gelmektedir: Yani bu alanlar kapitalist birikim düzenine entegre edilemeyen, ama aynı zamanda kendi ritmini üretmiş olan gündelik yaşantı alanlarıdır. Bu alanların yasal zor yoluyla boşaltılması, sadece fiziksel bir tahliye değil; aynı zamanda ritmik, duygusal ve sosyal bir dağılmayı da ifade etmektedirler.

Pierre Bourdieu’nun habitus kavramıyla, bireylerin hayat tarzlarının ve gündelik pratiklerinin tarihsel olarak içselleştirilmiş birer yapı olduğu öne sürülmektedir. 775 sayılı Kanun ile birlikte “gecekondu” olarak kategorize edilen ya da “imar dışı” sayılan mahallelerde sadece fiziksel alanları değil, o alanlarda yaşayan bireylerin habitusunu da belirleyen bir düzenleme getirilmiş olmaktadır. Bu bağlamda Bourdieu’nun “devletin meşruiyet üretme gücü” kavramıyla birleşen bir değerlendirme, 775 sayılı Kanunun nasıl bir habitus tasfiyesine aracılık ettiğini göstermektedir. Mahalleli açısından Kanun, sadece bir hukuki düzenleme değil; aynı zamanda gündelik hayatı sürdürülebilir olmaktan çıkaran ve bireyleri yeni bir habitus inşa etmeye zorlayan bir müdahale biçimidir.

Michel de Certeau'ya göre bireyler, iktidar yapılarının dayattığı stratejik mekân düzenlemeleri karşısında gündelik hayatın içinden geliştirdikleri “taktikler” aracılığıyla küçük çaplı direnişler üretirler. 775 sayılı Gecekondu Kanunu, tam da bu stratejik düzenlemelerden biridir. Ancak mahalleli, bu stratejik müdahalelere karşı kimi zaman hukuki boşlukları kullanarak, kimi zaman komşuluk ilişkileri üzerinden bilgi ağları oluşturarak, kimi zaman da fiziki olarak mekânda kalma stratejileri geliştirerek direnebilmektedirler. 775 Sayılı Gecekondu Kanunu'nun yapısal özelliği, hukukun mekânsal bir strateji olarak kullanılmasıdır. Bu yasa, sadece yasalara uygun olmayan yapıları değil, aynı zamanda egemenin tahayyül etmediği hayat biçimlerini de hedef almaktadır. Lefebvre'in “soyut mekân” kavramı çerçevesinde düşünüldüğünde, bu yasa ile devlet, kendi soyut mekânını kentsel planlar, projeler, master planlar gibi araçlarla gündelik hayatta hâkim kılmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Kanun, iktidarın gündelik hayatı kontrol altına alma arzusunun somut bir aracıdır. Beck'in “risk toplumu” kavramı da burada devreye girmektedir: Mahalleli için gündelik hayat artık sadece fiziksel değil, aynı zamanda hukuki risklerle çevrili bir belirsizlik alanıdır. Hukuk, gündelik hayatın ritmini belirleyen bir zamanlayıcı işlevi görmekte ve tahliye, yıkım ya da yeniden inşa gibi aşamalarla bireyin hayatını parçalamaktadır.

1.3.2. Toplu Konut Kanunları

Çağdaş kentleşme arayışları kapsamında barınma sorununa getirilebilecek uygun çözümün toplu konut gelişimi olacağı kabulünden hareketle çıkarılan yasalar ile kentsel konut alanları toplu konut esasına göre kurulmak istenmiştir. Zamanla değişen ihtiyaçlar ve yeni gelişmeler doğrultusunda bu konuyu iki defa özel kanunla düzenlemek gerekmiştir. Aşağıda bu kanunlar kısaca tartışılmaktadır.

1.3.2.1. 2487 sayılı Toplu Konut Kanunu

Toplu konut konusunu özel olarak düzenleyen ilk kanun 2487 sayılı Toplu Konut Kanunu'dur. Kanunun temel amacı, konut sorununa çözüm bularak halkın barınma ihtiyacını karşılamak ve bunu sağlamaya yönelik olarak büyük ölçekli konut üretimlerini desteklemektir. Kanunda, konut talebinin toplu konutlar yoluyla karşılanması gerektiği ifade edilmiş, konut üretecek olanlarla konut talebi olanlar için bağlayıcılığı olan usul ve esasların düzenlenmesi, devlet desteği için Kamu Konut Fonu'nun oluşturulması ve bu fonun nasıl kullanılacağına yönelik hususlara yer verilmiştir.

2487 Sayılı Toplu Konut Kanunu; özellikle 2. ve 4. maddelerinde belirtildiği üzere; devletin toplu konut üretimini planlama, finansman sağlama ve arsa tahsisi yoluyla organize etmesini hükme bağlamaktadır. Bu maddelerde görülen şey, Michel de Certeau'nun stratejiler olarak tanımladığı yukarıdan aşağıya mekân organizasyonudur. Bu stratejik düzenleme, Certeau'nun gündelik hayatın "taktik" doğasına karşıt bir mekân tahayyülünü temsil etmektedir. Certeau'ya göre bireyler, stratejik olarak dayatılan bu düzenlemelere karşı kendi taktiklerini geliştirerek direnç göstermektedirler (Certeau, 2009). Ancak toplu konut uygulamaları, bu taktik alanları minimize eden bir mekânsal organizasyon biçimidir. Yani, gündelik hayatı "*kendiliğinden*" kılan esnekliklerin ortadan kaldırıldığı; mahalle kültürü, komşuluk pratikleri gibi unsurların yerini daha anonim, denetimli ve soyut bir mekân organizasyonunun aldığı bir yapı yaratılmak istenmektedir.

Henri Lefebvre'in *ritimanaliz* perspektifinden bakıldığında ise toplu konut uygulamaları, gündelik hayatın ritmik çeşitliliğini bozan ve zamansal-mekânsal homojenlik yaratan süreçleri olarak görülmektedir. Kanunun 10. ve 15. maddelerinde

belirtildiği gibi, toplu konutların üretim süreci merkezi planlamaya ve teknik koşullara bağlanmıştır. Bu tür bir planlama, Lefebvre'in "soyut mekân" olarak adlandırdığı, kapitalist üretim ilişkileri doğrultusunda üretilmiş, zamansal olarak disipline edilmiş bir yaşam alanı yaratacaktır (Lefebvre, 2014). Oysa mahalle hayatı, sabahları pazara gitmek, öğleden sonra komşuyla çay içmek, sokak başında oturmak gibi tekrar eden ritmik pratiklerle örülüdür. Toplu konut mantığı ise bu ritimleri bir tür "standart zaman" ve "standart mekân" üzerinden yok etmektedir. Binaların aynı planla üretilmesi, avluların yerini otoparkların alması gibi detaylar, Lefebvre'in tanımıyla "yaşanan mekân"ı ortadan kaldırır ve onun yerine "temsil edilen mekân"ı geçirir.

2487 Sayılı Kanun, barınma ihtiyacını karşılamayı amaçlasa da, bu süreçte diğer yandan bireylerin tarihsel olarak geliştirdiği habitusunu da dönüştürür. Bourdieu'nun habitus kavramı, bireyin sosyal çevresiyle içselleştirdiği hayat biçimlerini, mekânsal aidiyetlerini ve davranış örüntülerini kapsamaktadır. Oysa toplu konut projeleri, bu örüntülerin doğal akışını bozucu ve bireyleri yeni mekân kodlarına adapte olmaya zorlayıcıdır. Örneğin, 6. maddede belirtildiği üzere, gelir durumuna göre konut tahsis, yalnızca ekonomik sermaye değil aynı zamanda sosyal sermaye dağılımının da yeniden düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Mahalledeki hiyerarşiler, toplu konut sisteminde devlete ve finansal kurallara bağlı bir düzene uyumlaştırılır. Bourdieu'nun "simgesel şiddet" olarak tanımladığı bu dönüşüm, gönüllüymüş gibi sunulan ama aslında zorunlu olan habitus değişimini ifade etmektedir.

Toplu Konut Kanunu, modern devletin "konut krizine" teknik bir çözüm sunduğu varsayımıyla ortaya çıkmıştır. Ancak Beck'in risk toplumu teorisine göre bu tür teknikleşmiş çözümler, bireyler açısından yeni belirsizlikler ve riskler üretmektedir (Beck, 1992). Örneğin, 13. madde ile birlikte finansal borçlanma, kredi sistemine dâhil olma, tapu tahsis süreçlerinin belirsizliği gibi dinamikler, mahalleli için yeni bir

kırılganlık alanı yaratmak demektir. Bu anlamda bireyler, yalnızca fiziksel yer değiştirmeye değil; aynı zamanda hukuki ve ekonomik belirsizliklere de maruz kalmaktadır. Beck'in kavramsallaştırdığı şekilde, "kurumsal güven"ın sarsılması; bilgiye erişim taktikleri, geçici mekân çözümleri, dayanışma ağlarının önemi vb.; mahallelinin gündelik hayat stratejilerini yeniden kurmasına neden olmaktadır.

2487 Sayılı Toplu Konut Kanunu'nun içerdiği maddeler ve bu maddelerin gündelik hayattaki etkileri, 'egemen'in mekân üretimini yalnızca fiziksel bir düzenleme olarak değil; aynı zamanda hayat tarzı, sosyal ilişkiler ve zaman algısı üzerinde kurumsal bir hegemonya kurma aracı olarak kullandığını göstermesi açısından da önemlidir. Bu bağlamda; Michel de Certeau'nun "stratejilere karşı taktikler"i, Lefebvre'in "yaşanan mekân"ın yerine geçen "soyut mekân" eleştirisi, Bourdieu'nun habitusun yeniden üretimi ve sosyal sermayenin yeniden dağılımı, Beck'in risk yönetimi çerçevesinde kurumsal güvensizlik vurgusu toplu konut politikalarının sadece barınma hakkına değil, aynı zamanda bireyin gündelik hayat ritimlerine, sosyal bağlarına ve özneleşme biçimlerine dair bir müdahale içerdiğini ortaya koyma açısından önemli birer dayanak sağlamaktadır. Egemen, gündelik hayatı yönetilebilir, tahmin edilebilir, standartlaştırılmış bir forma sokma arzusu taşımaktadır. Bu arzu, mekânı 'sterilize' etmek, bireylerin gündelik pratiklerini kontrol altına almak ve sosyal farklılıkları teknik çözümlerle homojenleştirmek istemektedir. Ancak gündelik hayat, tüm bu stratejik düzenlemelere rağmen bireylerin taktiksel direnişleriyle, belirsizlikleri yönetme becerileriyle ve dayanışma ağlarıyla varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

1.3.2.2. 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu

2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, bir önceki kanun ihtiyaçları karşılayamadığı için 1984 yılında yürürlüğe konmuştur. Toplumun duyduğu konut ihtiyacının planlı bir

biçimde karşılanmasını sağlamak amacıyla Başbakanlığa bağlı Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi (TOKİ) kurulmuştur. Kanunun amaç ve kapsamı birinci maddede şu şekilde ifade edilmiştir:

“ Konut ihtiyacının karşılanması konut inşaatını yapanların tabi olacağı usul ve esasların düzenlenmesi, memleket şart ve malzemelerine uygun endüstriyel inşaat teknikleri ile araç ve gereçlerin geliştirilmesi ve devletin yapacağı desteklemeler bu kanun hükümlerine tabidir.”

Yine, TOKİ'nin gelirleri, harcamaları ve denetimine açıklık getiren ikinci maddede:

“...gecekondu alanlarının dönüşümüne, tarihi doku ve yöresel mimarinin korunup, yenilenmesine yönelik projelere kredi verilmesi ve kredilerde faiz sübvansiyonu yapılması, ... konut alt yapıları, okul, karakol, ibadethane, sağlık tesisleri, spor tesisleri, postane, çocuk parkları, benzeri tesisler ve konut sektörü sanayiini teşvik için yatırım ve işletme kredisi verilmesi, ... Afet mahallerinde konut yapımının teşvik ve desteklenmesi.”

ifadelerine yer verilerek kaynakların hangi amaçlar için kullanılacağına açıklık getirilmiştir. Görüleceği üzere tarihi ve kültürel birikimin korunması, sağlıklı koşulların hâkim olduğu yaşam alanlarının ortadan kaldırılması, gecekondu alanlarının dönüştürülerek yaşanabilir kılınması için alt yapının iyileştirilmesi istenmektedir. Donatı alanı eksiklerinin giderilerek donatıların erişilebilir kılınmasının arzu ediliyor oluşu da yaşanabilirliğin artırılması istencini pekiştiren ifadelerdir. Hem afet bölgelerindeki hem de sektörel olarak konut üretiminin teşvik edilerek desteklenmesi ve bütün bunları sağlamaya dönük projelere uygun şartlarda finansman sağlanması da yasanın amaçları arasında zikredilmektedir.

2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu'nun 1. ve 2. maddelerinde ifade edilen bu ana hedef; "sağlıklı ve planlı kentleşmeyi sağlamak ve toplu konut uygulamalarını teşvik etmek"; Michel de Certeau'nun “strateji” olarak tanımladığı kurumsal aktörlerin (devlet, TOKİ, belediyeler vb.) yukarıdan aşağıya mekân üretme faaliyetlerini doğrudan karşılar niteliktedir (Certeau, 2009). Kanunun 3. maddesinde yer alan "Toplu Konut Fonu" ile bu stratejilerin sürekliliği güvence altına alınmakta; arsa üretimi, konut finansmanı ve

mülkiyetin yeniden dağılımı gibi mekanizmalarla, mekân sadece fiziksel değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik ilişkilerin yeniden yapılandırıldığı bir düzenleme alanına dönüşmektedir. Bu stratejik müdahaleler, bireylerin gündelik hayatta geliştirdiği taktiklere (komşuluk ilişkileri, geçici barınma pratikleri, kamusal alanın kolektif kullanımı vb.) doğrudan müdahale anlamı taşımaktadır. Certeau'nun kavramsallaştırdığı taktikler, bu noktada sistematik olarak bastırılmakta ve yerlerini merkezi otoritenin belirlediği yaşam örüntülerine bırakmaktadır.

Henri Lefebvre'in ritimanaliz kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, 2985 sayılı Kanunla oluşturulan toplu konut projeleri, bireylerin doğal ritimleriyle uyumsuz yapılar üretmektedir (Lefebvre, 2014). Özellikle 5. madde ile belirlenen proje üretim süreçleri, mahalle halkının kendi zamanına göre şekillenen gündelik ritimlerini yok saymakta; inşaat süreleri, tahliye takvimleri ve mülkiyet devri gibi zamansal uygulamalarla yeni bir "devlet zamanı" yaratılmaktadır. Böylece mahallede sabah yürüyüşü, akşamüstü oturma, cami çıkışı sohbet gibi gündelik tekrarlar yerini, yıkım seslerine, inşaat tozlarına ve resmi tebligatlarla kesintiye uğrayan bir hayata bırakmaktadır. Lefebvre'in "yaşanan mekân" kavramı, bu durumda, "soyut mekân" karşısında kaybolmaktadır.

Kanunun 7. ve 9. maddeleri, konut tahsisi ve alım-satım süreçlerinin nasıl işleyeceğini tanımlamaktadır. Bu süreçler, Pierre Bourdieu'nün habitus kavramı ekseninde düşünüldüğünde, bireylerin tarihsel olarak içselleştirdikleri sosyal davranış örüntülerinin dönüşümü anlamına gelmektedir. Mahalledeki sınıf dayanışması, kültürel normlar ve kolektif hafıza, yeni konut yapılarında anonimleştirilir ve biçimsel bir hayat tarzına zorlanmaktadır. Bourdieu'nün "simgesel şiddet" olarak tanımladığı olgu, burada kendini göstermektedir: Bireyler, dönüşüm sürecine gönüllü olarak katılıyor gibi görünseler de, bu "gönüllülük" devletin kurumsal baskısıyla şekillenmiştir (Bourdieu,

1990). Bu noktada, toplu konut politikası, sadece mekânı değil, aynı zamanda toplumsal ilişkileri ve sınıfsal aidiyetleri de dönüştürür niteliktedir.

2985 sayılı Kanunun uygulama sürecinde, özellikle 11. ve 12. maddelerde yer alan kredi sistemleri, garantiler ve yükümlölükler, modern toplumda bireyin “risk”le olan ilişkisini dönüştürmektedir. Ulrich Beck’in (1992) vurguladığı gibi, modernleşme süreçleri artık sadece refah üretmekle değil, aynı zamanda yeni riskler doğurmakla da ilgilidir. Toplu konut projelerinde bireyler, hem ekonomik risk (kredi borçları, mülkiyet devri sorunları) hem de sosyal risk (komşuluk ilişkilerinin kopması, yeni mekâna uyum sorunu) altına girmektedirler. Bu durum, mahalleli için gündelik hayatın sürekliliğini tehdit eden bir belirsizlik iklimi yaratmaktadır. Egemen aktörün sunduğu çözümler, aslında böylece yeni güvencesizlik alanları üretmektedir.

2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu, planlı kentleşme ve barınma sorununa çözüm getirmeyi amaçlayan bir yasa olmakla aynı zamanda gündelik hayatın hem mekânsal hem de toplumsal olarak dönüştürölmesini hedefleyen stratejik bir müdahale olmaktadır. Michel de Certeau’nun strateji-taktik ayrımı, Henri Lefebvre’in mekânın üretimi ve ritimanaliz kavramları, Pierre Bourdieu’nün habitus ve sermaye kuramları ile Ulrich Beck’in risk toplumu yaklaşımı birlikte düşünüldüğünde; ‘egemen’in, gündelik hayatı kontrol altına almayı, kendiliğinden yaşantıları standartlaştırmayı ve sosyal dokuyu disipline etmeyi hedeflediğini çıkarsamak mümkün görünmektedir. Toplu konut politikaları, bireyin değil, sistemin sürdürölabilirliği üzerinden şekillenmekte; böylece mahalleli, kendi gündelik ritimlerinden ve toplumsal ilişkilerinden kopartılmaktadır. Ancak bu stratejik müdahalelere rağmen, bireyler yine de kendi taktiklerini üretmekte; mekânsal aidiyetlerini yeniden kurmakta ve gündelik hayatın sürekliliğini mikro ölçekte direnerek sürdürebilmektedir.

1.3.3. 3194 Sayılı İmar Kanunu

Kentsel mekânı ‘dönüştürme’ye yönelik uygulamaların temel dayanağının halen yürürlükteki ilgili imar kanunu olması beklentisine karşın, kentsel alanı dönüştürmede bir araç olarak değerlendirilebilecek ve halk arasında ‘18 geçti’ şeklinde dile getirilen kent toprağına yönelik müdehalenin kaynağı olan Kanunun 18. maddesi en önemli maddedir. Arsa ve arazi düzenlemesi başlığı altında yer verilen maddenin:

“İmar hududu içinde bulunan binalı veya binasız arsa ve arazileri malikleri veya diğer hak sahiplerinin muvafakatı aranmaksızın, birbirleri ile, yol fazlaları ile, kamu kurumlarına veya belediyelere ait bulunan yerlerle birleştirmeye, bunları yeniden imar planına uygun ada veya parsellere ayırmaya, müstakil, hisseli veya kat mülkiyeti esaslarına göre hak sahiplerine dağıtmaya ve re’sen tescil işlemlerini yaptırmaya belediyeler yetkilidir. Sözü edilen yerler belediye ve mücavir alan dışında ise yukarıda belirtilen yetkiler valilikçe kullanılır.

Belediyeler veya valiliklerce düzenlemeye tabi tutulan arazi ve arsaların dağıtımı sırasında bunların yüzölçümlerinden yeteri kadar saha, düzenleme dolayısıyla meydana gelen değer artışları karşılığında düzenleme ortaklık payı (DOP) olarak düşülebilir. Ancak, bu maddeye göre alınacak düzenleme ortaklık payları, düzenlemeye tabi tutulan arazi ve arsaların düzenlemeden önceki yüzölçümlerinin yüzde kırkını geçemez.”

şeklindeki ilk iki fıkrası bize, planlama yolu ile mekânın dönüştürülmesine imkan tanıdığını göstermektedir. 18. madde, düzenleme kapsamına giren taşınmaz mülkiyeti hakkında mülkiyet hakkını sınırlayıcı ve yeniden düzenleyici bir müdahale aracıdır. Yine, mülkiyet dokusundan iyelik sahiplerinin yaratılan rantı nasıl bölüşeceklerine kadar, mekânda yaşanacak dönüşümü yaratacak kararların dayanağı oluşu söz konusu maddenin önemini artırmaktadır. İlgili maddenin, kentin neresinde yetkili merciin kim olduğunu, mülkiyete konu alanların düzenleme öncesi ve sonrası mekânsal büyüklüklerinin birbirine oranının en fazla kaç olabileceğini belirtmesi gerçekleştirilecek dönüştürmenin öznesini ve uç sınırını ortaya koyması açısından da önemlidir.

3194 Sayılı İmar Kanunu, özellikle 5., 8., 18., 21. ve 42. maddelerinde görülen planlama, yapı ruhsatı, arsa düzenlemesi, yapılaşma yasakları ve ceza hükümleriyle, Michel de Certeau’nun strateji tanımına birebir karşılık gelmektedir. O’na göre strateji, bir kurumsal aktörün (devlet, belediye, TOKİ gibi) kendi mekânsal “yer”ine dayanarak

eylemde bulunma biçimi olarak ifade edilmektedir. Certeau'nun terimleriyle (2009) bu strateji, gündelik hayat pratiklerinin kendiliğindenlik doğasına müdahale eder ve onları kurallarla düzenlenmiş, öngörülebilir ve kontrol edilebilir hale getirmeye yöneliktir. Örneğin 18. maddeyle getirilen arazi ve arsa düzenlemeleri, mahallelinin uzun süredir sürdürdüğü kullanım alışkanlıklarını yok sayarak bu alanları yeni ekonomik-sınıfsal kodlara göre yeniden şekillendirmeye açar niteliktedir.

1.3.4. 5104 Sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu

5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu 2004 yılında yürürlüğe girmiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin TOKİ ile birlikte yürüttüğü büyük ölçekli bu projeyi konu edinen bu kanunun amacı:

“Kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel hayat düzeyinin yükseltilmesi”

şeklinde tanımlanmıştır.

Belediyenin alana ilişkin yetkileri tanımlanarak projeye ilişkin esasların ortaya konduğu Kanunun amacı İkinci Maddesinde şu şekilde ortaya konulmuştur:

“Alan sınırları içindeki her tür ve ölçekteki plânlar, inşa edilecek resmî ve özel her türlü yapı, alt yapı ve sosyal donatı düzenlemeleri ve kamulaştırma işlemleri ile Projenin amacına uygun gerçekleştirilmesine yönelik usul ve esasları kapsar.”

Kanunun kapsamı ise Dördüncü ve Beşinci maddelerde şöyle ifade edilmiştir:

“Proje alan sınırları içindeki tüm gayrimenkuller, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce mevzuata uygun olarak yapılmış ve onaylanmış herhangi bir ölçek ve türdeki imar plânı kapsamında kalsalar dahi, bu Kanuna göre yapılacak plân hükümlerine tâbi olurlar.”

“Belediye, Proje alan sınırları içinde bulunan binalı veya binasız arsa ve arazilerde yeni yapılacak imar plânlarına göre düzenleme yapar.”

Böylelikle önceden sahip olunan bütün imar haklarının geçersiz hale geldiği, imar haklarının yeni imar planına göre yeniden belirlendiği görülmektedir.

5104 sayılı yasa, Kuzey Ankara Girişi'nde uygulanacak kentsel dönüşüm sürecini kamu kurumlarının tek yanlı stratejik kararlarıyla şekillendirmektedir. Özellikle

Madde 2 ve Madde 3 ile Ankara Büyükşehir Belediyesi ve TOKİ'ye geniş imtiyazlar tanınmakta, proje alanındaki hak sahiplerinin mülkiyet rejimi, tasfiye edilerek yeniden tanımlanmaktadır. Michel de Certeau'nun (2009) "strateji" kavramsallaştırması çerçevesinde bu düzenlemeler, egemen kurumların kentsel mekânı yukarıdan, plan merkezli ve kontrol odaklı bir biçimde organize etme çabalarının örneğidir. Bu bağlamda yasa, halkın gündelik hayatını örgütleyen yerleşik mekânsal pratiklere değil, bu pratikleri baskılayan ve düzenleyen bir üst planlama mantığına dayanır. TOKİ ve Belediye'nin birlikte "alan belirleme" yetkisi, gündelik pratiklerin akışını kesintiye uğratan bir "mekânsal strateji" olarak işlev görür.

Henri Lefebvre'in (2014) "yaşanan mekân", "tasarlanan mekân" ve "temsil edilen mekân" ayrımı üzerinden bakıldığında, 5104 sayılı yasa "tasarlanan mekânın" hukuki formudur. Yasada öngörülen dönüşüm süreçleri, mekânın tarihsel-toplumsal bağlamını, sakinlerin hafızalarını ve gündelik ilişkilerini dikkate almadan, bölgeyi yatırım alanı haline getirmeye yöneliktir (Madde 4, 5). Bu düzenlemeyle, mahalleli için "yaşanan mekân" olan gecekondu mahallesi dönüşüm sürecinde temsil edilen ve metalaştırılan bir projeksiyon hâline gelmektedir. Böylece, gündelik hayattaki özgün ritimler yerini şantiye faaliyetlerinin ve inşaat takvimlerinin belirlediği yeni ritimlere bırakmaktadır (Lefebvre, 2014).

Pierre Bourdieu'nün habitus kavramı üzerinden bakıldığında, gecekondu mahallesindeki bireylerin mekânla kurdukları belirli ilişkilerin bu Kanun ile ortadan kaldırıldığı ve yerine "makbul vatandaşın" yaşaması için uygun görülen toplu konut yapıları getirildiği görülmektedir. Özellikle Madde 6 uyarınca, konutlar TOKİ aracılığıyla yeniden üretilirken; eski yapıların ve bu yapıların temsil ettiği sosyal ilişkilerin yok edilmesi, habitusun kırılması anlamına gelmektedir. Gecekondu

alanındaki gündelik pratiklerin sürekliliği, bu tür teknik müdahalelerle koparılır ve yerini yeni bir mekânsal disipline bırakmaktadır.

Ulrich Beck'in (1992) risk toplumu kuramı doğrultusunda, 5104 sayılı Kanun aynı zamanda kurumsal risklerin ve belirsizliğin hukuki zemini olarak değerlendirilebilir. Özellikle Madde 9 ve Madde 10 kapsamında yer alan kamulaştırma ve proje uygulama maddeleri, mahalleli için geleceği öngörülemez kılar niteliktedir. Süreç boyunca mülkiyetin belirsizliği, yer değiştirme zamanlarının net olmaması ve hak sahipliğine ilişkin teknik süreçlerin karmaşıklığı, gündelik hayatın sürekli bir kırılganlık içinde sürmesini beraberinde getirmektedir.

Michel Foucault'nun (1977) disiplin toplumlarına ilişkin analizleri doğrultusunda bakıldığında 5104 sayılı Kanun, sadece fiziksel dönüşüm değil; aynı zamanda bedenlerin, alışkanlıkların ve zamanın yönetimi anlamına gelmektedir. Kanun, kent mekânında estetikleştirilmiş, yatırımcı dostu, kontrollü ve disipline edilmiş bir gündelik hayat inşa etmeyi hedeflemektedir. Devletin ve sermayenin işbirliğiyle gündelik hayatın kendiliğinden, esnek ve kolektif doğası yerini planlı, bireyselleştirilmiş ve kurallarla örülmüş bir hayat biçimine bırakmaktadır. Ancak her stratejik müdahale, aynı zamanda yeni taktiklerin üretildiği bir sahaya da dönüşmektedir. Mahalle sakinleri, gündelik pratikleriyle bu dönüşümü kesintiye uğratmaya devam etmişlerdir (Erman, 2016).

1.3.5. 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun

Kentsel tarihi merkezleri dolayısıyla kültürel mirasın korunmasını ilgilendiren en önemli hukuki düzenlemelerden biri olan 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel

Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun 2005 yılında yürürlüğe girmiştir.

5366 Sayılı Kanun, “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması” amacını taşımakla birlikte, içeriğinde mülkiyet rejimi, kullanım hakları, kamulaştırma yetkisi ve vergi muafiyetleri gibi birçok uygulama aracılığıyla gündelik hayatın dönüştürülmesini hedefleyen kapsamlı bir müdahale düzenlemesi sunmaktadır. Özellikle Madde 4 kapsamında yer alan “taşınmaz tasarruflarının kısıtlanması”, “kamulaştırma” ve “zorunlu boşaltmalar”, Michel Foucault’nun “disiplinci iktidar” anlayışını (2000) çağrıştıracak biçimde, bireylerin mekânda var olma biçimlerini denetim altına almayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda Lefebvre’in kavramsallaştırdığı “mekânın üretimi” bağlamında (2014) bu alanların salt fiziksel değil, toplumsal ilişkilerin yeniden kurgulandığı yerler olduğu göz önüne alındığında, devletin ve sermayenin birlikte yürüttüğü bu dönüşüm süreci, mekân üzerinden gündelik hayatın örüntülerini yeniden kurmayı hedeflemektedir.

Michel de Certeau'nun “taktik” kavramı (2009), bireylerin baskın yapılara karşı geliştirdiği gündelik stratejileri ifade etmektedir. Ancak 5366 sayılı Kanun ile getirilen düzenlemeler, bu taktik alanlarını daraltmakta, bireyin gündelik hayatta kendiliğinden geliştirdiği eylemleri proje ve onay süreçlerine bağlayarak formel bir çerçeveye hapsedmektedir (örneğin: parsel bazında “uyumlu yenileme” yapılmadığı durumda belediyenin müdahale hakkı; bkz. Madde 3). Bu durum, bireylerin kendi gündelik ritimlerini yeniden üretme kapasitesini zayıflatırken, egemenin zamansal ve mekânsal kurgusunu bireyin hayatına dayatmaktadır.

Lefebvre’in ritimanaliz yaklaşımına göre, gündelik hayatın ritimleri, doğa ve toplumun kesiştiği noktada ortaya çıkmaktadır. 5366 sayılı Kanun çerçevesinde

getirilen planlama, etaplandırma, uygulama ve denetleme düzenlemeleri (örneğin, Madde 2 ve 3) bu doğal-toplumsal ritimleri kırarak, yeni bir zaman-mekân rejimi tesis etmektedir. Böylelikle özellikle yoksul kent sakinlerinin gündelik rutinlerini bozan, aidiyet duygusunu zedeleyen ve belirsizlik üreten bir müdahale zemini üretmektedir.

Bourdieu'nun habitus kavramı, bireylerin yapılarla kurduğu içselleştirilmiş ilişkiyi ifade etmektedir. 5366 sayılı Kanunun yarattığı yapısal dönüşüm, bireylerin uzun yıllar boyunca oluşturduğu gündelik hayat pratiklerini ve bu pratiklerin barındırdığı anlam dünyasını kırmaktadır. “Kat mülkiyeti re’sen tesis” yetkisi (Madde 4), sosyal ilişkilerin ve kolektif hayat pratiklerinin parçalanmasına ve bireyin kamusal mekândaki konumunun yabancılaştırılmasına neden olmaktadır.

5366 sayılı Kanun, kültürel mirası koruma amacıyla gündeme gelmekle birlikte, barındırdığı hükümlerle kent mekânını sermaye lehine yeniden üretmektedir. Bu üretim sürecinde, mekânın kullanım biçimleri tanımlanır ve sınırlandırılırken (Madde 3), kültürel miras, piyasa mantığı içinde metalaştırılmakta (Madde 5), zaman, etap planlamaları ve kamulaştırma takvimleriyle hegemonik bir araca dönüştürülmekte (Madde 5) ve mülkiyet rejimi, kısıtlamalar ve zorunlu dönüşümle yeniden düzenlenmektedir (Madde 4). Böylece devletin ve sermayenin çıkarları doğrultusunda yeni bir gündelik hayat rejimi inşa edilmektedir. Bu rejim, mekânın fiziksel yeniden üretimiyle birlikte, o mekânda yaşayan bireylerin davranış kalıplarını, alışkanlıklarını, etkileşim biçimlerini ve zamansal algılarını dönüştürecek bir değişimi hedeflemiş olmaktadır.

1.3.6. 5393 Sayılı Belediye Kanunu

5393 Sayılı Belediye Kanunu, yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluk alanlarını düzenleyerek, özellikle şehircilik, kentsel dönüşüm, planlama ve kamu hizmetlerinin

sunumuna ilişkin temel çerçeveyi çizmektedir. Ancak bu yasa, yalnızca yönetsel bir düzenleme olmayıp, gündelik hayatın nasıl örgütleneceğine dair egemen bir kurgunun hukukileştirilmiş hali olarak da değerlendirilebilir. Bu bağlamda, yasa maddeleri Michel de Certeau'nun gündelik hayata ilişkin kavramsal çerçevesi ve tezin diğer kuramsal kaynakları ışığında eleştirel bir perspektifle değerlendirilebilir.

Kentsel dönüşüm uygulamalarının temel çerçevesini çizen 5393 sayılı Kanunun amacı Madde 1'de:

“... belediyenin kuruluşunu, organlarını, yönetimini, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usûl ve esaslarını düzenlemektir.”

şeklinde ifade edilmiştir. Adı geçen Kanunun belediyeler ve kentsel dönüşüm uygulamaları arasındaki ilişkiyi ortaya koyan 69. maddesinde:

“Belediye; düzenli kentleşmeyi sağlamak, beldenin konut, sanayi ve ticaret alanı ihtiyacını karşılamak amacıyla belediye ve mücavir alan sınırları içinde, özel kanunlarına göre korunması gerekli yerler ile tarım arazileri hariç imarlı ve alt yapılı arsalar üretmek; konut, toplu konut yapmak, satmak, kiralamak ve bu amaçlarla arazi satın almak, kamulaştırma yapmak, bu arsaları trampa etmek, bu konuda ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ve bankalarla iş birliği yapmak ve gerektiğinde onlarla ortak projeler gerçekleştirmek yetkisine sahiptir. ...”

denilerek belediyelerin düzenli kentleşmeyi sağlamak amacıyla kent toprağı arzı yaratımını nasıl sağlayacağı ve bunu ne şekilde ortaya koyacağı açıklanmıştır. Benzer şekilde, hangi durumlarda büyükşehir belediyelerinin ne tür mekânlar yaratmak için hangi uygulamalara yer verebileceği, hangi karar organlarınca buna ilişkin karar alınacağı ve büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyeleri arasında dönüşüm süreçlerinde nasıl bir yetkilendirmenin olduğu; ikili yapı arasındaki ilişki ile yetkinin hangi kanun tarafından sınırlandırıldığı hususları Madde 73'te şu şekilde düzenlenmektedir:

“Belediye, belediye meclisi kararıyla; konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir. Bir alanın kentsel dönüşüm ve gelişim alanı olarak ilan edilebilmesi için yukarıda sayılan hususlardan birinin veya bir kaçının gerçekleşmesi ve bu alanın belediye veya mücavir alan sınırları içerisinde bulunması şarttır. ... Büyükşehir belediye meclisince uygun görülmesi halinde ilçe belediyeleri kendi sınırları içinde kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir. Büyükşehir belediyeleri tarafından yapılacak kentsel dönüşüm ve gelişim projelerine ilişkin her ölçekteki imar planı, parselasyon planı, bina inşaat ruhsatı, yapı

kullanma izni ve benzeri tüm imar işlemleri ve 3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanununda belediyelere verilen yetkileri kullanmaya büyükşehir belediyeleri yetkilidir.”

... Belediye, kentsel dönüşüm ve gelişim projelerini gerçekleştirmek amacıyla; imar uygulaması yapmaya, imar uygulaması yapılan alanlardaki taşınmazların değerlerini tespit etmeye ve bu değer üzerinden hak sahiplerine dağıtım yapmaya veya hâsılat paylaşımını esas alan uygulamalar yapmaya yetkilidir. Kentsel dönüşüm ve gelişim projelerinin uygulanması sırasında, tapu kayıtlarında mülkiyet hanesi açık olan veya aynı hakları davalı olan taşınmazlar doğrudan kamulaştırılarak bedelleri mahkemece tayin edilen bankaya belli olacak hak sahipleri adına bloke edilir. Belediye kentsel dönüşüm ve gelişim projelerinin uygulama alanında bulunan taşınmazların kamulaştırılması sırasında veraset ilamı çıkarmaya veya tapudaki kayıt malikine göre işlem yapmaya yetkilidir.”

5393 sayılı Kanun’un 14. maddesi belediyelerin görev ve sorumluluklarını düzenlemekle temizlik, altyapı, sosyal hizmet, kültür, spor, çevre koruma, şehir estetiği gibi doğrudan gündelik hayatın akışıyla ilişkili hizmet alanlarını belediyenin stratejik müdahale alanı olarak tanımlamış olmaktadır. Certeau’nun kavramsallaştırdığı biçimiyle bu strateji (2009), kurumsal aktörlerin (belediyeler) kentsel mekânı belirli normlara göre kurgulama ve yönetme girişimidir denilebilir. Yani yasa, yerel yönetimlerin “kamu yararı” gerekçesiyle bireylerin yaşama biçimlerine müdahale etmesini, bu müdahaleyi “planlama” adı altında rasyonelleştirmesini ve böylece gündelik hayatı belirli disiplinci çerçeveler içine sokmasını meşrulaştırmaktadır. Bu ise, Foucault’nun “disipliner iktidar” (1992) anlayışıyla örtüşür niteliktedir.

5393 sayılı Kanunda Madde 9 ve Madde 76’da yer verilen “hemşehri hukuku” ve “kent konseyleri” kavramları, katılımcı demokrasi ilkesiyle ilişkilendirilmektedir. Ancak bu düzenlemelerin uygulama pratiğinde, çoğu zaman “temsili katılım” adı altında rızanın önceden şekillendirilmiş kentsel projelere yönlendirilmesi söz konusudur. Bu durumu yorumlamakta Pierre Bourdieu’nün “simgesel iktidar” ve “meşruiyet üretimi” kavramları kullanışlıdır. Kent konseyleri gibi mekanizmalar, gerçek anlamda toplumsal müzakereye alan açmaktan ziyade, egemenin politikalarını meşrulaştıran araçlara dönüşebilmektedir. Dolayısıyla burada, Lefebvre’in mekânın üretimiyle ilgili olarak ortaya koyduğu eleştiri devreye girecektir: Mekân yalnızca

planlarla değil, orada yaşayanların gündelik pratikleriyle üretilir. Ancak yasa ile kurumsallaşan yapılar bu üretimi üstten tanımlar, yeniden çerçeveler.

Michel de Certeau'ya göre gündelik hayatın içindeki bireyler, kurumsal stratejilere karşı çeşitli taktikler geliştirerek görünmeyen direniş biçimleri üretirler. 5393 sayılı Kanun'da belediyelere tanınan geniş yetkiler, kamusal mekânların düzenlenmesinde ve kullanımında örneğin açık alan etkinlikleri, sokak kullanımı, seyyar satıcılık gibi pratiklerde bu tür taktiksel alanları sınırlandırmaktadır. Özellikle Madde 15'te belediyelere verilen zabıta yetkisi ve kamusal düzenin sağlanmasına ilişkin hükümler, bu tür taktik alanlara karşı ön almaya imkân tanıyacak stratejik müdahaleye örnek verilebilir. Bu bağlamda bireylerin gündelik hayat içindeki hareket serbestisi normatif kamu düzeni kavramı ile sınırlandırılırken, alternatif yaşam pratikleri ya görünmez kılınmakta ya da marjinalleştirilmektedir.

Yasanın içeriğinde yer alan planlama, uygulama, raporlama ve performans yönetimi gibi bölümler, (özellikle Madde 41 ve Madde 56) yerel yönetimin yalnızca mekânı değil, aynı zamanda zaman kullanımını da disipline ettiğini göstermektedir. Bu da Lefebvre'in "ritmik denge" kavramı (2017) çerçevesinde, bireyin doğal/toplumsal ritimlerini yeniden yapılandırma çabası olarak okunabilir. Resmî çalışma saatleri, temizlik zamanlamaları, etkinlik izinleri gibi uygulamalar, zamanın egemen tarafından yeniden kodlanmasını sağlamaya yarayacaktır. Bu yasal çerçevede belediye, yalnızca hizmet sağlayan bir kurum değil, bireyin hayat tarzını dönüştürmeye çalışan ideolojik bir aygıt da dönüşmektedir. 5393 sayılı Kanun ile kurumsallaşan yerel yönetim modeli, mekânı planlamak, zamanı yönetmek ve bireyin gündelik pratiklerini şekillendirmek suretiyle, egemenin ideal kentsel yaşam modelini hayata geçirmeye çalışır.

5393 Sayılı Belediye Kanunu, modern yerel yönetimin tüm araçlarını kullanarak gündelik hayatı bir düzenlilik rejimine tabi kılar. Ancak bu düzenlilik, bireyin otonom hayat ritimlerini, mekânsal aidiyetlerini ve sosyal ilişkilerini büyük ölçüde dönüştürecekler. Gündelik hayat, yasa aracılığıyla teknikleştirilirken; bireyler de bu teknikleştirmeye karşı küçük ölçekli ama anlamlı taktiklerle gündelik alanlarını yeniden üretmeye çalışacaktır. Bu nedenle tezin kuramsal çerçevesinde de tartışıldığı gibi, yerel yönetim hukuku sadece teknik bir araç değil, aynı zamanda gündelik hayatın yeniden düzenlendiği bir normatif alan olarak ele alınmalıdır.

1.3.7. 5998 Sayılı 5393 Sayılı Belediye Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun

2010 yılında çıkarılan 5998 sayılı Kanunla Belediyenin kentsel dönüşümle ilişkin yetkileri yeniden tanımlanmıştır. 5998 sayılı Kanun ile 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. maddesi değiştirilerek belediyelere kentsel dönüşüm projeleri için geniş ve esnek yetkiler tanınmıştır. Bu durum, Henri Lefebvre’in “mekânın üretimi” (2014) yaklaşımıyla birlikte değerlendirildiğinde, kamusal otoritenin gündelik hayat alanlarını yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ideolojik olarak da yeniden kurguladığı bir dönüşüm sürecine işaret etmektedir.

Michel de Certeau’ya göre gündelik hayat, bireylerin stratejik düzenlemeler karşısında geliştirdikleri taktiklerle anlam kazanmaktadır (Certeau, 2009). 5998 sayılı Kanun ile getirilen düzenlemeler ise bu taktiklerin mümkün olduğu kamusal ve gündelik mekânlara dönük bir disiplinleştirme sürecidir. Örneğin; geçici konaklama, mekânsal doluluk, müşterek kullanım alanları gibi gündelik stratejilerin dönüşüm bölgelerinde engellenmesi sonucunda, mahalleli gündelik pratiklerini sürdürebilecek taktiksel alanlar bulmakta daha da zorlanacaktır.

Foucault'nun (1977) “disiplinci iktidar” tanımı çerçevesinde bu yasa, zaman, mekân ve beden üzerinde iktidarın nasıl uygulandığını açıkça ortaya koymaktadır. 5998 sayılı Kanun’da yer alan maddelerde yerleşim alanlarının büyüklük sınırları, yapı yükseklikleri, etaplandırma gibi teknik detaylar yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda gündelik hayatı yönlendiren zamansal ritimlerin de belirleyicisi hâline gelmektedir. Bu, iktidarın gündelik hayatı mikro düzeyde nasıl denetlediğini gösterir niteliktedir.

Bireyin sosyal çevresine göre oluşan davranış kalıplarına işaret eden Bourdieu’nün habitus kavramı (1990) ışığında, kentsel dönüşüm alanlarında uygulanan bu gibi yasal müdahalelerin, mahalle sakinlerinin uzun yıllardır inşa ettikleri gündelik pratikleri ve kolektif hafızayı bozucu etkide bulunduğu görülecektir. Kanun’un öngördüğü yeni mekânsal organizasyonlar, bireylerin ‘habitus’larını yerinden ederek onları yeni, çoğu zaman yabancı, pratiklere mecbur bırakacaktır. Kanun kapsamında kamusal mülkiyete dair alanların dönüştürülmesinde belediyelere ve TOKİ gibi kurumlara verilen yetkiler, kamusal alanın metalaşmasına yol açabilir. Bu dönüşüm, bireylerin “taktiksel” olarak kendilerine alan açabildiği boşlukları ortadan kaldıracaktır. Bu, Certeau’nun tarif ettiği direnişin (2009) zemininin daraltılması anlamına gelecektir ve aynı zamanda bireyin gündelik ritimlerle kurduğu ilişkiyi (Lefebvre, 2017) de zedeleyecektir.

1.3.8. 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun

6306 sayılı Kanun, afet riski gerekçesiyle belirlenen alanlarda yapıların yıkımı, tahliyesi, yeniden inşası ve mülkiyet ilişkilerinin yeniden düzenlenmesini içeren bir çerçeve sunmaktadır.

Kanunun amacı Madde 1’de:

“Bu Kanunun amacı; afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama

çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir.”

şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu madde kanunun amacını açıkça, “can ve mal güvenliğini teminen riskli yapıların dönüştürülmesi” olarak ifade ederken; 6. maddede yer alan “... taşınmaz maliklerinin anlaşması aranmaksızın tahliye ve yıkım işlemlerinin yapılacağı” ifadesi, kamu yararı gerekçesiyle gerçekleştirilen geniş bir yetki devrini getirmektedir. Aynı maddede geçen “acele kamulaştırma” uygulaması, mülkiyet hakkının mutlaklığına sınırlama getirerek egemenin mekânı biçimlendirme iradesini açığa çıkarmaktadır. Bu maddeler, dönüşüm alanlarında yaşayan bireylerin rızasını ikincil konuma iterek, karar alma süreçlerinden dışlanmalarına yol açabilecektir. Böylece yalnızca fiziksel alanın değil, o alanda süregiden gündelik pratiklerin de zorla dönüştürülmesi süreci işlemesi söz konusu olabilecektir.

Michel de Certeau’ya göre gündelik hayat, egemenin stratejik düzenlemelerine karşılık bireylerin “taktiksel müdahalelerle” kendilerine alan açtıkları bir mücadele sahasıdır (Certeau, 2009). Ancak 6306 sayılı Kanun’un içeriği, bu taktiksel manevra alanlarını ciddi şekilde sınırlandırmaktadır. Tahliye süreçlerinin kısılalığı, sürecin hukuki dilinin karmaşıklığı ve yeniden yerleşim süreçlerindeki belirsizlikler, bireyin gündelik hayatındaki öngörülebilirliği ortadan kaldırmakta, böylece Certeau’nun tarif ettiği “yaratıcı gündeliklik” giderek iktidarın disipliner rejimine hapsolma tehlikesi yaşamaktadır. Bu bağlamda, 6306 sayılı Kanun, bireyin mekânda taktiksel hareket kabiliyetini ortadan kaldıran ve gündelik hayatın öznelliğini çözen bir müdahale rejimi olarak değerlendirilebilir.

Bourdieu’nün “habitus” kavramı, bireylerin toplumsal hayat içinde içselleştirdikleri davranış kalıplarını ve yerleşik pratikleri ifade ederken (Bourdieu,

1990), 6306 sayılı Kanun ile tanımlanan dönüşüm pratikleri, mahalle sakinlerinin uzun yıllar içinde oluşturduğu ‘habitus’un sürekliliğini kesintiye uğratmaktadır. Yerinden edilme, mekânsal hafızanın silinmesi ve gündelik pratiklerin aksaması, bireyin sosyal kimliğini tehdit eden “sembolik şiddet” biçiminde işlemektedir. Özellikle “rezerv alan” uygulamaları, sınıfsal kodlara göre mekânın yeniden tahsisini içerdiğinden, sembolik sermayesi düşük grupların kamusal alanda meşruiyetini azaltıcı bir etki yaratabilir. Bourdieu’nün iktidar analizleriyle düşünüldüğünde, devlet bu yasayla sembolik tahakkümünü mekânsal olarak somutlaştırmaktadır.

Henri Lefebvre’in mekân üretimi ve ritimanaliz perspektifi, 6306 sayılı Kanun’u gündelik hayatın zaman ve mekân örüntülerini düzenleyen bir “ritmik iktidar” aracı olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Kanun’un tahliye süreleri, yıkım takvimleri, resmi duyuruların zamanlaması uygulama biçimleri yeni bir zamansallık yaratmaktadır. Bu, Lefebvre’in tabiriyle “devlet tarafından düzenlenmiş zaman”ın, bireyin doğal ritimleriyle çatışmasını beraberinde getirmektedir (Lefebvre, 2017). Bu yönüyle yasa, gündelik hayatın ritmini sekteye uğratan, onu parçalayarak yeniden kurgulayan bir ritmik tahakküm düzeni inşa etme kudreti taşımaktadır.

Foucault’nun yönetsellik anlayışıyla değerlendirildiğinde (1977), 6306 sayılı Kanun yalnızca fiziksel bir düzenlemeyi değil, aynı zamanda nüfusun yönetimini hedefleyen bir “biyopolitik müdahale” de denebilir. Özellikle riskli alanların “boşaltılması”, “yeniden yerleştirme” süreçleri ve “alternatif konut teklifleri” üzerinden kurulan kontrol mekanizmaları, devletin yalnızca mekânı değil, bedenleri ve hayat tarzlarını da disipline etme arzusunu ortaya koyan bir yana sahiptir. Bu durum, bireyin gündelik hayat üzerindeki kontrolünün azalmasına, rızasının teknikleştirilmesine ve aidiyet ilişkilerinin çözülmesine neden olabilmektedir.

6306 sayılı Kanun'un dayandığı afet riski söylemi, Beck'in tanımladığı “risk toplumunun yönetsel refleksiyle” de örtüşmektedir (Beck, 1992). Risk, burada teknik uzmanlık alanına bırakılmış, demokratik denetimden büyük oranda arındırılmış görünmektedir. Mahalle sakinleri açısından risk, soyut ve teknik bir olgu değil, gündelik hayata müdahale eden somut bir ayrışma aracı hâline gelmektedir. Beck'in vurguladığı “kurumsal güvensizlik” durumu, mahallelinin sürece yönelik güvensizliğiyle örtüşerek bu güvensizliğin alternatif bilgi ağları, dayanışma biçimleri ve gündelik direniş taktikleri üretme eğilimini artırabilecektir.

6306 sayılı Kanun ve benzeri kentsel dönüşüm düzenlemeleri, yalnızca mekânları değil, aynı zamanda gündelik hayatın ritmini, toplumsal ilişkilerin formunu ve bireyin öznelliğini hedefleyen çok katmanlı bir müdahale alanıdır. Michel de Certeau'nun “strateji” kavramıyla ifade ettiği iktidar düzenlemeleri, bu yasayla birlikte bireyin gündelik hayat pratiklerini öngörülebilir, yönetilebilir ve standartlaştırılabilir bir düzene çekmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla yasa, kentsel dönüşümü salt fiziksel değil; aynı zamanda zamansal, kültürel ve sembolik bir “normalleştirme” süreci olarak işlemektedir. Egemenin gündelik hayatı dönüştürme arzusu, bu yasal çerçevede hem kurumsal hem de epistemolojik düzeyde vücut bulmaktadır. Bu dönüşüm, tezin tamamında olduğu gibi, bireyin mekânla, zamanla ve toplulukla kurduğu bağın yeniden yapılandırılması anlamına gelecektir ki bu çoğu zaman bireyin rızasını üretmeden, onu zorlayarak ve gündelikliğini çözerek şekillenecektir.

1.3.9. 7471 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ve 6306 Sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

7471 sayılı Kanun'un, 6306 sayılı Kanun'da kapsamlı değişiklikler yaparak Kentsel Dönüşüm Başkanlığı etrafında yoğunlaşmış son derece merkezi ve yetkileri genişletilmiş bir "kentsel dönüşüm aygıtı" kurduğu söylenebilir. Yine, 21.05.2024 tarihli "6306 Sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" de bu çerçevenin sahadaki işlevini ayrıntılandırarak; rezerv yapı alanı ve riskli alan tanımlarını yeniden düzenleyerek riskli yapı tespiti, tahliye ve yıkım prosedürlerini sıkılaştırarak mülkiyetin devri, ön alım hakkı, açık artırma ve teminat mekanizmalarını belirlemektedir. Örneğin; rezerv yapı alanı artık yalnızca kamu eliyle değil, gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin başvurusu ile de belirlenebilecektir. Bunun için taşınmazın arsa m²'sinin %30'unun Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'na devrine veya aynı değer "Dönüşüm Projeleri Özel Hesabı'na aktarılmasına muvafakat aranmaktadır (Yönetmelik). Yine, riskli alan tanımı, yalnızca afet riski değil, imar mevzuatına aykırılık, altyapı yetersizliği, kamu düzeni ve güvenliğinin bozulması gibi gerekçeleri birlikte içerecek şekilde genişletilmektedir (Yönetmelik). Riskli yapı tespiti için elektronik yazılım sistemi zorunlu hale getirilmektedir. Maliklerin bu tespiti yaptırmaması halinde tespit Başkanlık/İdare tarafından re'sen yapıp masrafı malike rücu edilmekte; itiraza tanınan süreler dar olup, elektronik tebligat ve muhtarlık ilanı "tebliğ yerine kaim" sayılmaktadır. Tahliye ve yıkımda, elektrik-su-doğalgazın kesilmesi, mülki amirden talep edilen kolluk kuvveti desteğiyle zorla tahliye ve yıkım, süreler uyulmaması halinde idari yıkım düzeni getirilmektedir.

Uygulama alanlarında; tevhit, ifraz, taksim, terk, tescil, kat irtifakı, kat mülkiyeti, pay satışları, kat/hasılat paylaşımı gibi tüm mekânsal ve hukuki işlemlerde “hisseleri oranında paydaşların salt çoğunluğu”nun kararı yeterli; katılmayanların hisseleri açık artırma ile satılabilmekte, alıcı bulunmazsa Başkanlık/İdare/TOKİ tarafından rayiç bedelle satın alınabilmektedir. Başkanlık lehine taşınmazlar üzerinde ön alım hakkı şerhi konulabilmektedir. Bu tablo, teorik çerçevenin gözünden bakıldığında, “afet yönetimi”nden çok daha fazlasını, bütünlüklü bir gündelik hayat rejimini işaret etmektedir.

Certeau açısından bakınca, 7471 sayılı Kanun ve 6306 Sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, iktidarın “yer” sahibi stratejilerinin olağanüstü yoğunlaştığı bir düzen kurmaktadır. Örneğin, harita, uydu görüntüsü, koordinatlı hâlihazır harita, analitik rapor vb. üzerinden rezerv ve riskli alan belirleme zorunluluğu, kenti analizi mümkün, sayısallaştırılmış, yukarıdan görülen bir stratejik mekâna dönüştürmektedir.

Riskli yapı tespiti için merkezi elektronik yazılım programı ve lisanslı kurumlar sistemi, mahallenin kendi bilgisini, gündelik mekânsal deneyimini devre dışı bırakıp, tek bir teknik-siyasal “okuma”yı dayatmaktadır. Tebligatın e-devlet, UETS ve muhtarlık ilanı üzerinden yapılması, Certeau’nun “okuma” metaforuyla söyleyecek olursak, malik ve sakinleri, kendileri hakkında yazılmış üretimi, düzenlenmesi, revizyonu tamamen “Başkanlık” stratejilerine dayalı metni yalnızca alıcı konumuna indirgemektedir.

Certeau’nun gündelik hayata atfettiği taktik alanı, bu normatif ve teknik stratejilerle önemli ölçüde daraltılmaktadır. Örneğin kolluk kuvvetiyle eve girerek tespit ve tahliye yapılabilmesi, kapıyı kapatma, içeri almama, bekletme, oyalama gibi klasik gündelik taktikleri zayıflatmaktadır.

Salt çoğunluk-açık artırma-ön alım üçlüsü, komşuluk baskısı, mahallenin kendi içinde işi ağırdan alması, bekleme gibi Certeaucu taktikler büyük ölçüde etkisizleştirilmekte; bir kez mekanizma çalıştığında, azınlıkta kalan malik(ler) çok kısa sürede dışarı itilebilmektedir. Böylece 7471 sayılı Kanun ve Yönetmelik, stratejiyi maksimize edip taktiği minimize eden bir kentsel rejim kurmakta; gündelik hayatın küçük manevra alanları, prosedür, süre ve cebir rejimiyle örülmüş bir ağına içine dahil edilmektedir.

Afet riski ile imar mevzuatına aykırılık, altyapı yetersizliği, kamu düzeni bozulması gibi gerekçelerin aynı “riskli alan” kategorisinde toplanması, mekânın bir tür “problem alanı” olarak kodlanmasına yol açmakta; gündelik hayatın yoksulluk, gecekondulaşma, altyapı eksiklikleri gibi çelişkileri “risk” adı altında soyutlanmaktadır. Bu soyutlama, Sedirler gibi mahalleleri, Lefebvre’nin ifadesiyle, önce kağıt üzerinde “yeniden üretilebilen boşluklar”a çevirmekte; gündelik ilişkiler, bellek, ritimler ise bu soyut mekânın dışında bırakılmaktadır.

Riskli yapı tespiti, tahliye ve yıkım süreçlerinin 15 günlük itiraz, 90 günlük tahliye süresi, ilanla tebliğ vb. sıkı süreler ve otomatik işleyen prosedürler ile tanımlanması, gündelik hayatın ritimlerine dışarıdan bir “hukuki zamanlama” bindirmektedir. Elektrik, su, doğalgaz kesintisi, tapu şerhleri, sürekli teminat ve açık artırma döngüleri, evin ve mahallenin gündelik kullanımı ile mali-hukuki zamanın iç içe geçmesine yol açmakta ve oturlan yerle olan ilişki, gündelik ritimlerden çok borç taksitleri, yıkım süreleri, tebligat tarihleri üzerinden tanımlanır hale gelmektedir. Lefebvre’nin “gündelik hayatın kolonileştirilmesi” dediği süreç, burada açıkça görülmekte; afet riski söylemi, gündelik hayatı “müdahale edilmesi gereken, rasyonelleştirilecek, disipline edilecek” bir nesneye çevirmekte ve gündelik hayatın somut zenginliği, soyut mekân ve soyut zaman mantığına tercüme edilmektedir.

Bourdieu açısından bu düzenleme, hem kentsel dönüşüm alanının yeniden yapılandırılması hem de habitus üzerinde güçlü bir baskı kurulması anlamına gelmektedir. Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'nın merkezde olduğu, TOKİ, İdare, müteahhitler, lisanslı kurumlar ve gayrimenkul değerleme şirketlerinin yer aldığı bir “kentsel dönüşüm alanı” kurulmakta; rezerv alan belirlemek isteyen gerçek/özel hukuk tüzel kişileri, %30 mülkiyet devri veya eşdeğer bir para transferiyle bu alana dâhil olabilmektedir. Açık artırma, ön alım hakkı, teminat ve bina tamamlama sigortası gibi düzenlemeler, bu alanı yüksek mali ve hukuki sermaye gerektiren bir alan hâline getirmekte olup klasik mahallelinin sermaye yapısı bu alanın mantığına uymamaktadır. Sonuçta, Bourdieu'nün “alanın özgül sermayesi” dediği şeye sahip olan devlet, büyük müteahhitler, finans kurumları gibi aktörler avantajlı bir pozisyona yerleşirken, mahalle sakinleri taşınmazın salt malikliği dışında pek az sermayeye sahip hale getirilmektedir.

Yönetmelik, yoksul/dar gelirli hak sahipleri için oturma hakkı karşılığında paylı mülkiyet ve borçlanma modeli öngörmekte; hak sahibi konutun tamamına değil, Başkanlık'la birlikte paydaş olduğu bir bağımsız bölüme sahip olmakta ve borcu ödeyemeyecek olursa oturma hakkıyla yetinmek durumunda kalmaktadır. Bu ise ev sahibi olma habitusunu dönüştürerek, borç ilişkisi ve devletle ortak mülkiyet üzerinden yeni bir bağımlılık rejimi kurmaktadır. Başkanlığın ön alım hakkı, maliklerin paylarının açık artırma ile satışı, temlik ve şerhlerin yeni bağımsız bölümler üzerinde devam edebilmesi, hukuki alanın teknik bilgisine sahip olmayan malik üzerinde ciddi bir simgesel şiddet yaratmakta; hukuki dil, doğal ve kaçınılmaz gösterilen teknik hükümler aracılığıyla, aslında bir güç asimetrisini örtmektedir. Böylece kentsel dönüşüm, Bourdieu'nün deyimiyle, bir “zorunlu rıza” alanına dönüşmekte; açık zorlama (yıkım, kolluk, kesinti) ile simgesel şiddet (risk, modernlik, proje, hak sahipliği söylemleri) birlikte işlemektedir.

Ulrich Beck'in risk toplumu kavramı açısından bakıldığında “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi” çerçevesi ile yenilenen yönetmelik, deprem ve afet riskini kentsel dönüşümün temel meşruiyet kaynağı hâline getirmekte; riskli alan tespiti ve rezerv alan belirleme süreçlerinde teknik raporlar, yerbilimsel etütler, analizler merkezi bir rol üstlenmektedir. Risk, Beck'in tarif ettiği biçimiyle, “toplumsal olarak üretilmiş ama doğallaştırılmış” bir kategoriye dönüşmekte; imar affı, yanlış planlama, altyapı yetersizliği gibi tarihsel sorumluluklar, bugünün maliklerine ve sakinine “riskli alan” statüsü üzerinden geri dönmektedir. Risk yönetimi dili, aynı zamanda bir bireyselleştirme mekanizmasına dönüşmektedir. Malik, riskli yapı tespitini kendi masrafiyla yaptırmak zorunda; itiraz süresi kısa; yıkım ve tahliyeye uymadığı takdirde cezai ve mali sonuçlarla yüz yüzedir. Beck'in “örgütlü sorumsuzluk” dediği şey tam burada devreye girmektedir. Risk, teknik raporlar ve hukuki prosedürler üzerinden doğallaştırılırken, bu riskin tarihsel üretiminde payı olan devlet ve sermaye aktörlerinin sorumluluğu geri planda kalmakta ve yıkım, borçlanma, tahliye gibi riskin maddi sonuçları ise bireylere/muhtelif mahallelere yüklenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KONYA SEDİRLER MAHALLESİ'NDE GÜNDELİK HAYAT, KENTSEL DÖNÜŞÜM VE RIZANIN ÜRETİMİ

Bu bölümde, birinci bölümde ayrıntılandırılan mekân-ritim-taktik-habitus/alan eksenli kuramsal çerçeve ile Türkiye kentsel dönüşüm rejimi, Konya-Sedirler Mahallesi'nde yürütülen saha araştırmasının bulguları üzerinden bir araya getirilmektedir. Amaç, kentsel dönüşümün Sedirler'de yalnızca hukuki metinler, plan kararları ve proje belgeleri düzeyinde değil; gündelik hayat pratikleri, mahalle anlatıları ve bedensel/duygulanımsal deneyimler düzeyinde nasıl yaşandığını, nasıl anlamlandırıldığını ve nasıl müzakere edildiğini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda bölümde, önce Sedirler Mahallesi'nin tarihsel gelişimi, sosyo-demografik yapısı ve Konya kentsel dönüşüm rejimi içindeki konumu tanımlanmakta; ardından yarı yapılandırılmış görüşme formunun analitik eksenleri açıklanarak, saha verilerinin nasıl derlendiği ve çözümlendiği tartışılmaktadır.

2.1. Konya'nın Tarihsel-Mekânsal Gelişimi

Bu bölümde Konya'nın tarihsel-mekânsal gelişimi, tezin ilk bölümünde çizilen kuramsal ve hukuki çerçeveye ilişkilendirilerek ele alınacaktır. Amaç, kenti yalnızca idari sınırları ve nüfus büyüklüğü üzerinden değil, farklı tarihsel dönemlerde değişen mekânsal ölçekler, ekonomik işlevler ve toplumsal bileşimler açısından değerlendirmek; böylece Sedirler Mahallesi'ni içine yerleştiği daha geniş kentsel bütünlükten koparmadan anlamlandırmaktır. Bu doğrultuda Konya, bir yandan tarihsel bir merkez (dini-simgesel sermayesi güçlü bir kent), diğer yandan da 1980 sonrası dönemde hızla büyüyen, sanayi ve hizmet sektörleri etrafında yeniden biçimlenen bir taşra büyükşehiri olarak incelenmiştir.

İzleyen alt başlıklarda önce, Konya'nın erken dönemlerden günümüze uzanan kentleşme dinamikleri ve bu dinamiklerin kent içi hiyerarşileri, merkez-çeper ilişkilerini ve farklı mekânsal ölçekleri nasıl ürettiği tartışılacaktır (2.1.1). Ardından, 1980 sonrası neoliberal yeniden yapılanma sürecinde Konya'nın sanayi yatırımları, toplu konut alanları, yeni ulaşım aksları ve kentsel rant rejimi üzerinden nasıl dönüştüğü, Türkiye'deki genel kentsel dönüşüm rejimiyle paralellikler içinde ele alınacaktır (2.1.2). Son olarak, bu tarihsel-mekânsal arka plan üzerine yerleşen Sedirler Mahallesi, Konya kentsel dönüşüm rejimi içindeki özgül konumu, kent içindeki yeri ve hedeflenen müdahalelerin niteliği bakımından ayrıntılandırılarak, bu bölümün geri kalanında yapılacak saha analizleri için bir referans çerçevesi oluşturacaktır (2.1.3).

2.1.1. Tarihsel Süreçte Konya'da Kentleşme ve Mekânsal Ölçekler

Konya'nın tarihsel-mekânsal gelişimi, tezin bu bölümünde Sedirler Mahallesi'ni çözümleyeceğimiz analizin zeminini oluşturmaktadır. Orta Anadolu'nun iç havzasında, önemli ulaşım akslarının kavşağında yer alan kent, yalnızca Selçuklu başkenti olmasıyla değil, tarih öncesinden itibaren süreklilik taşıyan yerleşme örgüsüyle de çok katmanlı bir şehir olarak karşımıza çıkmaktadır. Çatalhöyük ve çevredeki erken yerleşimler, bölgenin M.Ö. 7. binyıla uzanan bir yerleşme tarihine sahip olduğunu; Konya ovasının tarımsal üretimle iç içe geçen bir yerleşme coğrafyası sunduğunu göstermektedir (Küçükdağ, Arabacı ve Yenice, 2020:3-4). Bu erken yerleşimlerin Konya kent çekirdeğiyle (EK-3) doğrudan bir süreklilik oluşturduğunu iddia etmek güç olsa da, ova içindeki yerleşim örüntüsü ve su kaynakları etrafında örgütlenen kır-kent ilişkisi, kentin daha sonraki mekânsal ölçeklerinde de izlenebilen bir arka plan sunmaktadır.

Selçuklu döneminde Konya'nın başkent oluşu, kent morfolojisini belirleyen iç-dış surlar, Alaaddin Tepesi üzerindeki kale-saraya dayalı yönetim odağı ve onu

çevreleyen ticaret-zanaat dokusu ile çift halkalı bir mekânsal yapı üretmiştir. İç kalede yönetim ve askeri işlevler toplanırken; dış sur ve çevresinde cami, medrese, han, bedesten ve çarşıların yer aldığı yoğun bir ticari çekirdek oluşmuş, daha dışta bağ-bahçe, tarım alanları ve kırsal yerleşimlerle eklemlenen bir “geçişli çeper kuşağı” şekillenmiştir (Küçükdağ, Arabacı ve Yenice, 2020:5-7; Konyalı, 1964). Bu yapı, Lefebvre’in “merkez-çeper ilişkisi” dediği çok ölçekli mekânsal örgütlenmenin tarihsel bir örneği olarak değerlendirilebilir; Selçuklu başkenti Konya’da yönetim, dinî-kültürel ve ticari odaklar, Alaaddin Tepesi-çarşı-konut kuşağı ekseninde iç içe geçmiştir (Özcan, 2011).

Osmanlı döneminde kent, surların işlevini yitirmesi ve nüfus artışıyla birlikte sur dışına taşarak daha gevşek dokulu, mahalle temelli bir yerleşme yapısı kazanmıştır. Çarşı ve hanlar etrafında yoğunlaşan ticari çekirdek korunurken, Meram bağları, Mevlana çevresi ve ovaya doğru genişleyen yeni mahalleler, kentin mekânsal ölçeğini büyüten yönlü bir gelişme üretmiştir. On altıncı yüzyılda kadı sicilleri üzerinden yapılan çalışmalar, Konya’nın dini, idari ve ticari fonksiyonlarıyla bölgesel bir merkez olduğunu ve mahallelerin bu fonksiyonlarla sıkı biçimde eklemlendiğini ortaya koymaktadır (Tuncer, 2006; Şafak, 2022). Böylece kent, bir yandan Alaaddin Tepesi merkezli tarihsel çekirdeğini korurken, diğer yandan bağ-bahçe kuşakları, kasaba niteliğindeki çevre yerleşmeler ve ova içi yollarla daha geniş bir bölgesel ölçeğe yerleşmiştir.

Cumhuriyet dönemiyle birlikte Konya, hem ulusal modernleşme projesinin hem de planlı kentleşme pratiklerinin önemli bir laboratuvarı hâline gelmiştir. İlk kapsamlı imar planı 1946’da Asım Kömürcüoğlu tarafından hazırlanmış; plan, kentin 1965 yılı için 75.000 kişilik hedef nüfusa göre batı ve güneybatı yönünde gelişmesini öngörmüştür (Yenice, 2012:343-344). Bu planda, geleneksel merkez (Alaaddin Tepesi-

Mevlana aksı) korunurken, demiryolu çevresinde konut alanları, istasyon bölgesi ve fuar alanı gibi yeni kentsel işlevler tanımlanmış; böylece kentin makro ölçeği, sanayi ve ulaşım kararları üzerinden yeniden kurgulanmıştır. Kömürcüoğlu'nun “güzel kent” vizyonu, geniş bulvarlar, anıt eserlerin etrafının açılması ve yeşil alan sistemleriyle, tarihsel çekirdeği modernist bir mekânsal dil içinde yeniden ölçeklendirmiştir (Yenice, 2012:344-345).

1954 tarihli Ferzan ve Leyla Baydar planında, hızlı nüfus artışı ve konut talebi karşısında planlama alanının yaklaşık 912 hektara çıkarılarak kentin batı ve kuzeybatı yönünde yeni konut alanları önerilmiş; aynı zamanda “Eski Garaj” bölgesinde şehirlerarası otobüs terminali kararı getirilerek, tarihsel merkez ile yeni gelişme aksları arasında farklı bir ölçekler arası bağ kurulmuştur (Yenice, 2012:345-346). 1965 tarihli Yavuz Taşçı-Haluk Berksan planında, Konya sanayi kenti karakterine uygun biçimde yeniden düzenlenerek, kuzeyde yeni sanayi bölgeleri ve geleneksel merkezin kuzeybatısında yeni bir yönetim-kültür-ticaret odağı tasarlanmış; böylece kente çift odaklı, çok çekirdekli bir mekânsal yapı önerilmiştir (Yenice, 2012:346-347). Bu üç plan birlikte değerlendirildiğinde, Konya'nın mekânsal gelişiminin, kent bütünüünün (makro ölçek), merkez-alt merkez ilişkilerinin (mezo ölçek) ve mahalle düzeyinde konut alanlarının yayılmasının (mikro ölçek) eşzamanlı olarak yeniden tanımlandığı görülmektedir.

2000'li yıllarla birlikte Konya'da mekânsal dönüşüm, büyük ölçekli kamusal kullanım kararları, ulaşım projeleri, yeni bulvarlar ve kentsel dönüşüm alanları üzerinden yeniden biçimlenmiştir. Yüce'nin Konya kenti örneğinde gösterdiği gibi, yeni sağlık kampüsleri, üniversite alanları, stadyum ve büyük ölçekli konut projeleri, kentin makroformunu parçalı fakat birbirine eklemlenen müdahalelerle dönüştürmekte; merkez-çeper ilişkilerini yeniden tanımlamaktadır (Yüce ve Serdaroğlu-Sağ, 2025:108-

112). Bu süreçte Karatay ilçesi, özellikle Fetih Caddesi ve Ali Ulvi Kurucu Caddesi çevresinde yoğunlaşan yeni konut alanlarıyla, geleneksel merkez ile yeni kentsel büyüme aksları arasında bir “geçiş çeperi” işlevi görmeye başlamıştır. Sedirler Mahallesi de, bu çeperde konumlanmış; nüfusu 2024 itibarıyla 7.828’e ulaşan (TÜİK ADNKS, 2024), içinde Sedirpark ve benzeri toplu konut alanlarını barındıran bir mahalle olarak Konya’nın güncel kentsel dönüşüm dinamikleriyle doğrudan eklemlenmiştir.

Bu tarihsel seyir, Konya’daki kentleşme sürecinin tek bir merkezden homojen biçimde büyüyen bir yapıdan ziyade, her dönemde farklı mekânsal ölçekleri yeniden kurulan, çok odaklı ve kırılmalı bir gelişme izlendiğini göstermektedir. Selçuklu başkenti Konya’da iç kale-çarşı-mahalle üçlüsü, Osmanlı döneminde bağ-bahçe kuşakları ve mahalle örgütlenmesiyle; Cumhuriyet döneminde imar planlarıyla şekillenen yeni sanayi ve konut alanlarıyla; 2000 sonrası -daha da pekişen- neoliberal dönemde ise büyük ölçekli kamusal yatırımlar, kentsel dönüşüm ve toplu konut projeleriyle katmanlaşmıştır. Tezin devamında Sedirler Mahallesi, tam da bu çok ölçekli tarihsel gelişim içinde; kent bütünüünün makroformu, Konya kentsel dönüşüm rejiminin mezo ölçeği ve mahallenin gündelik hayat pratiklerinin mikro ölçeği arasında konumlandırılarak değerlendirilecektir. Böylece Sedirler’de gündelik hayatın dönüşümünü ve toplumsal rızanın üretimini, yalnızca mahalle içi dinamiklere değil, Konya’nın uzun erimli tarihsel-mekânsal gelişimine gömülü bir süreç olarak analiz etmek mümkün olacaktır.

2.1.2. 1980 Sonrası Neoliberal Kentsel Dönüşüm ve Konya

1980 sonrasında Türkiye’de uygulamaya giren neoliberal program ve buna eşlik eden mekânsal politikalar, kentlerin büyüme dinamiklerini kökten dönüştürmüştür. 24

Ocak 1980 kararları ve ardından gelen askerî darbe, ekonomide ihracata dayalı büyüme, finansal serbestleşme ve piyasa odaklı yeniden yapılanma sürecini başlatmış; Anavatan Partisi (ANAP) iktidarıyla birlikte bu program kent politikaları ve planlama alanında da belirleyici hale gelmiştir (Yıldırım, 2021:265). Bu dönemde planlama, yeniden dağıtımçı bir kamu politikası olmaktan giderek uzaklaşmış; kentler, yatırım çekilecek “büyüme odakları” ve kentsel arazi ise sermaye birikiminin temel alanlarından biri olarak kurgulanmaya başlanmıştır (Brenner, 2009:128).

Neoliberal yeniden yapılanma, kentsel mekâna özellikle gecekondu ve konut rejimi üzerinden etki etmiştir. Yıldırım’ın ayrıntılı biçimde gösterdiği gibi, ANAP döneminde çıkarılan imar afları ve gecekondu düzenlemeleri (2805, 2981, 3290, 3366, 3414 sayılı yasalar) gecekondu sahipleri yalnızca “yasallaştırmakla” kalmamış, bu alanların apartmanlaşmasını ve kentsel arazi piyasasına eklemlenmesini teşvik etmiştir (Yıldırım, 2021: 265-269). 1985 tarihli 3194 sayılı İmar Kanunu ile belediyeler, plan yapma yetkisi ve imar kararları üzerinden kentsel rantın dağıtımında merkezi aktörlere dönüşmüş; kamu arazilerinin özelleştirilebilir bir kaynak haline gelmesi, imar planlarının spekülasyon amaçlarıyla esnetilmesi ve kaçak/yasak yapıların affı, kentsel mekânın metalaşmasını derinleştirmiştir (Ayman-Güler, 2006:336).

Bu süreç, planlamanın modernist refah devleti mantığından kopuşunu ifade eden daha geniş bir dönüşümün parçası olarak değerlendirilebilir. Tekeli, 1980 sonrasında kent mekânının kamusal bir üretim alanı olmaktan çıkarak kâr amacı güden bir yatırım aracına dönüşmesini “planlamanın modernite ile olan bağının kopuşu” olarak tanımlamıştır (Tekeli, 2001). Planlamanın yönlendirici rolünün zayıfladığı, piyasa aktörlerinin ve büyük projelerin belirleyiciliğinin arttığı bu dönemde kentler, küresel rekabetçilik, sermaye çekme kapasitesi ve “marka kent” söylemleri etrafında yeniden ölçeklenmiştir. Öktem, İstanbul örneğinde 1980 sonrası neoliberal programı ve AK

Parti döneminde küresel kent söylemiyle meşrulaştırılan büyük kentsel dönüşüm projelerinin, gelir eşitsizliğini, mekânsal ayrışmayı ve kentsel gerilimi derinleştirdiğini vurgulamaktadır (Öktem, 2006:53–55). Konya gibi Anadolu kentlerinde de, küresel kent söylemi bu ölçüde açık olmasa da, aynı neoliberal mantığın -büyük ölçekli projeler, ulaşım yatırımları, üniversite ve sanayi kümelenmeleri üzerinden- mekânsal ölçeğe uygulandığı görülmektedir.

Konya'nın 1980 sonrası mekânsal gelişimi, hem bu ulusal ölçekli neoliberal dönüşümle hem de kentin kendi planlama tarihinin iç dinamikleriyle iç içe ilerlemiştir. Yenice'nin gösterdiği üzere, 1967–1983 arasında parçacıl imar planları ve gecekondu önleme bölgeleri üzerinden yürüten konut ve sanayi alanı üretimi, artan konut talebi, organize sanayi bölgesinin kent çeperinde konumlanması ve kaçak yapılaşma baskıları nedeniyle 1980'lerin başında yetersiz hale gelmiştir (Yenice, 2012:347-350). Bu koşullarda hazırlanan 1/25.000 ölçekli 1984 Konya Çevre Düzeni Planı, bir yandan verimli tarım arazilerini korumak için kentin kuzey yönlü gelişimini sürdürürken, diğer yandan çok merkezli bir anakent yapısına geçişi ve sanayi sektörüne dayalı bir ekonomik büyüme stratejisini benimsemiştir (Yenice, 2012:348-349). Yeni sanayi alanları, fuar alanı, kuzeyde yeni bir kentsel alt merkez ve şehirlerarası otobüs terminalinin kentin kuzey aksına taşınması gibi kararlar, kentsel makroformu yeniden kurgulayan kritik müdahalelerdir (Yenice, 2012:348-350).

1984 sonrasındaki “imar afları dönemi”, Konya'da da ıslah ve ilave-revizyon imar planları aracılığıyla kent çeperlerinde yoğunlaşan kaçak yapılaşmanın kontrol altına alınması ve hisseli-ifrazlı alanların “düzenli” parselasyonla sisteme dahil edilmesi hedefiyle yürütülmüştür (Yenice, 2012:348–350). Meram, Selçuklu ve Karatay ilçelerindeki ıslah imar planları, bir yandan altyapı ve sosyal donatı eksikliklerini gidermeyi amaçlarken, diğer yandan imar aflarının açtığı yasal kanallardan yararlanarak

bu bölgelerdeki konut stokunun apartmanlaşmasını ve kentsel rantın geniş kesimlere yayılmak yerine belirli gruplar lehine yoğunlaşmasını kolaylaştırmıştır. Bu tablo, Yıldırım'ın Türkiye genelinde betimlediği, gecekondü mekânının ticarileştirilmesi ve kentsel rant rejimine eklemlenmesi sürecinin Konya'ya özgü bir tezahürü olarak değerlendirilebilir (Yıldırım, 2021:257-275).

1999 tarihli 1/25.000 ölçekli Kon-Plan 2020 Nazım İmar Planı, Konya'nın büyükşehir statüsüyle birlikte ilk anakent planı olması bakımından, neoliberal dönemde kentin mekânsal kurgusunu yeniden tanımlayan bir eşik işlevi görmüştür. Plan, denetimsiz konut gelişme taleplerinin tarım arazileri üzerindeki baskısını azaltma, organize sanayi bölgelerine arsa arzını artırma, uluslararası havaalanı, nitelikli otel ve kongre merkezleri gibi üst ölçekli hizmetleri geliştirme hedefleriyle, kenti metropoliten bir merkez olarak yeniden ölçeklendirmeyi amaçlamıştır (Yenice, 2012:349-350). Bu kapsamda Selçuk Üniversitesi ve çevresini içeren İstanbul yolu aksında, Ankara-Aksaray karayolları üzerinde tanımlanan “teknopol bölgesi”nde ve Konya-Ereğli/Karaman aksı boyunca üç ana gelişme koridoru öngörülmüş; merkezî iş alanı, büyük alt merkez ve semt merkezlerinden oluşan çok merkezli bir kentsel hiyerarşi kurulmuştur (Yenice, 2012:349-350).

Son dönem çalışmalarda, bu planlama kararlarının şehirdeki büyük ölçekli kamusal kullanım alanlarıyla (üniversite kampüsü, organize sanayi bölgeleri, yeni terminal, sağlık kampüsleri vb.) birlikte ele alındığında, Konya'nın makroformunu nasıl dönüştürdüğü mekânsal analizlerle ortaya konmaktadır. Yüce ve Serdaroğlu-Sağ, özellikle 1983 sonrası plan dönemlerinde büyük ölçekli kamusal kullanım kararlarının, neoliberal kentleşme paradigması içinde yatırım çekme kapasitesi ve rekabetçilik hedefleriyle şekillendiğini; bu kararların kent çeperlerinde plan kararlarını zorlayan ve kimi zaman aşan bir yayılma baskısı ürettiğini vurgular (Yüce ve Serdaroğlu-Sağ, 2025:

109-111). Bu durum, Tekeli'nin işaret ettiği “planlamanın modernite ile bağının kopuşu”nun Konya ölçeğindeki karşılığını; yani kent mekânının giderek daha fazla proje temelli, parçacıl, rant odaklı ve rekabetçi bir mantıkla kurgulanmasını somutlaştırmaktadır (Yüce ve Serdaroğlu-Sağ, 2025:110).

Böylece 1980 sonrası dönemde Konya, bir yandan tarım ve sanayi kenti kimliğini korurken, diğer yandan neoliberal kentsel dönüşüm dinamiklerinin -imar afları, ıslah imar planları, büyük ölçekli kamusal yatırımlar, çeperde yoğunlaşan konut üretimi, çok merkezli metropoliten kurgular- belirlediği bir mekânsal rejime eklemlenmiştir. Bu mekânsal rejim, tezde Lefebvre'nin “soyut mekân” ve “mekânın üretimi”, Certeau'nun gündelik taktikleri ve Bourdieu'nün habitus/alan kavramlarıyla birlikte ele alınarak, Konya'daki kentsel dönüşüm politikalarının Sedirler Mahallesi ölçeğinde nasıl deneyimlendiğini ve bu süreçte gündelik hayat üzerinden rızanın nasıl üretildiğini anlamak için temel bir arka plan sunacaktır.

2.1.3. Konya Kentsel Dönüşüm Rejimi İçinde Sedirler'in Konumlanışı

1980 sonrasında Konya'da şekillenen kentsel dönüşüm rejimi, bir önceki bölümde ayrıntılandırılan ulusal ölçekteki neoliberal yeniden yapılanmanın yerel izdüşümleriyle birlikte değerlendirilmelidir. Yüce ve Serdaroğlu-Sağ'ın Konya kenti örneğinde büyük ölçekli kamusal kullanım kararlarını inceledikleri çalışma, özellikle 1983 sonrası plan dönemlerinde organize sanayi bölgeleri, üniversite kampüsleri, sağlık kampüsleri, terminal, stadyum ve benzeri yatırımların kentin makroformunu yeniden kurguladığını; bu kararların aynı zamanda çevre mahallelerde plan kararlarını zorlayan ve aşan bir yayılma ve dönüşüm baskısı ürettiğini göstermektedir (Yüce ve Serdaroğlu-Sağ, 2025: 109–111). Bu makro bağlam içinde Karatay ilçesi, hem tarihsel kent merkezini (tarihî çarşı, Mevlana çevresi, iç kale kuşağı) barındırması hem de özellikle sanayi aksları ve

yeni ulaşım koridorları boyunca yoğunlaşan konut ve dönüşüm alanlarıyla, Konya kentsel dönüşüm rejiminin en baskı altında olan bölgelerinden birini oluşturmaktadır. Karatay Belediyesi, son yıllarda kendisini “kentsel dönüşümde öncü” olarak tanımlamakta; revizyon imar planları kapsamında 18. madde imar uygulamalarıyla 40 milyon m²'lik alanda düzenleme yapıldığını vurgulamaktadır.^{12,13} Bu söylem, bir yandan düzenli kentleşme, sağlıklı ve güvenli konut alanları üretme hedefini öne çıkarırken, diğer yandan eski mahalle dokularının imar uygulamaları ve toplu konut projeleri aracılığıyla yeniden yazıldığı bir dönüşüm mantığına işaret etmektedir.

Sedirler Mahallesi bu rejim içinde, hem tarihsel konumu hem de son yıllarda hedef alınan proje ve uygulamalar nedeniyle özgül bir düğüm noktasıdır. Karatay Belediyesi'nin 44. toplu konut hamlesi olarak duyurduğu Sedirpark Konut Yapı Kooperatifi, “Sedirler Mahallesi (eski adıyla Hacıhasan ve Hacısadık Mahallesi)”nde, Göreme, Laleli, Zaman, Şemsettin Sami ve Hıyaban sokakları arasında kalan yaklaşık 40.950 m²'lik bir alanda 600 dairelik bir konut projesi olarak planlanmıştır.^{14,15,16} Belediye, bu projeyi hem “eskimiş, tehlike arz eden yapı stokundan kurtulma” hem de ilçedeki kentsel dönüşümü hızlandırma hedefinin bir parçası olarak tanımlamaktadır. Aynı mahallede kentsel dönüşüm kapsamında Hacı Yusuf Camii'nin yeniden inşa

¹² <https://karatay.bel.tr/haberdetay/3796/kentsel-donusumde-ocnu-karatay-belediyesinin-revizyon-imar-planlari-kapsaminda-yapilan-18madde-imar-uygulamalari-hiz-kesmeden-devam-ediyor>

¹³ <https://www.facebook.com/karataybelediye/posts/kentsel-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCmde-%C3%B6nc%C3%BC-karatay-belediyesinin-revizyon-imar-planlari-kapsaminda-y/1050093905163131/>

¹⁴ <https://www.karatay.bel.tr/haberdetay/5513/600-dairelik-44-konut-hamlesinde-temeller-atildi>

¹⁵ <https://www.yenimeram.com.tr/karatay-belediyesi-ocnugunde-yapilacak-sedirpark-konut-yapi-kooperatifinin-temeli-atildi-543419.htm>

¹⁶ <https://www.karataysedirpark.com/>

edilmesi, dönüşümün yalnızca konut dokusunu değil, ibadet mekânları ve dolayısıyla mahallenin sembolik-dinsel merkezlerini de içine alan bir yeniden üretim süreci olduğunu göstermektedir.

Yakın dönemde Sedirler'in idari olarak Hacıcemil Mahallesi adıyla anılmaya başlanması, basın haberlerinde mahallenin “Konya'nın ilk yerleşim alanlarından biri” olarak tanımlanması ve bölgede “kullanım ömrünü tamamlamış binalar”ın varlığının vurgulanması, bu alanın hem tarihsel mahalle kimliği hem de dönüşüm baskısı altında oluşu bakımından “eski” ile “yeni” arasında bir eşikte konumlandığını gösterir.¹⁷ Bu eşik konum, tezin kendi saha anlatılarında da açık biçimde görünür hâle gelmektedir. Saha seçimine ilişkin bölümde Sedirler, Konya'da gecekondulu/düşük gelirli konut geçmişine sahip, karma sosyo-ekonomik yapılı ve risk-dönüşüm söylemine giderek daha fazla konu olan bir mahalle olarak tanımlanmakta; mahallenin “kentsel dönüşümün eşğinde olmak” hâlini somutlaştırdığı vurgulanmaktadır.

Tezde Sedirler, Konya kentsel dönüşüm rejimi içinde hem “eski mahalle dokusunun” temsil ettiği tarihsel-kültürel sürekliliği, hem de afet ve risk söylemi eşliğinde “dönüşmesi zorunlu, eskimiş, çöküntü alanı” olarak kodlanma potansiyelini aynı anda taşıyan bir saha olarak kavramsallaştırılmaktadır. Mahalle, bir yandan uzun göç hikâyeleri, gecekondulu-tapulu yapı geçişleri ve kırdan kente göçle katmanlaşmış yapısıyla “eski Konya”ya açılan bir kapı gibi anlatılmakta; diğer yandan toplu konut projeleri, imar uygulamaları ve olası riskli alan kararları üzerinden Konya'daki daha geniş dönüşüm politikalarının hedef alanlarından biri hâline gelmektedir. Bu nedenle Sedirler, hem mekânsal nitelikleri hem de tarihsel gelişimi itibarıyla, Konya kentsel dönüşüm rejiminin gündelik hayatta n-mek için “tipik ama özgül” bir örnek, yani hem

¹⁷ <https://www.memleket.com.tr/eskilere-veda-konyada-donusum-surecek-sinyali-2339420h.htm>

temsil gücü yüksek hem de kendine has özellikleri olan bir laboratuvar alanı olarak konumlanmaktadır.

Bu konumlanış, tezin genel araştırma problemini doğrudan Sedirler üzerinden formüle etmeyi mümkün kılmaktadır: 6306 ve 7471 sayılı Kanunlar ile belirlenen kentsel dönüşüm rejimi ve buna eşlik eden yerel planlama stratejileri, Sedirler’i hangi kategoriler (riskli alan, yenileme/dönüşüm bölgesi, toplu konut alanı vb.) üzerinden tanımlamakta ve hangi araçlarla müdahaleye açmaktadır? Bu kategorik tanımlama sürecinde risk, afet, modernleşme ve “sağlıklı–güvenli yaşam çevreleri” söylemi, mahallenin kamu nezdinde nasıl temsil edildiğini belirlerken; saha çalışması, bu söylemin gündelik hayat anlatılarında nasıl ortaya çıktığını, hangi ölçülerde içselleştirildiğini ya da taktiksel olarak müzakere edildiğini görünür kılmaktadır. Böylece Sedirler Mahallesi, Konya kentsel dönüşüm rejimi içinde yalnızca teknik-hukuki bir müdahalenin konusu olarak değil aynı zamanda gündelik pratikler, ritimler, rıza ve mikro direnişler düzeyinde çözümlemeye elverişli bir “eşik mahalle” olarak bu tezin kuramsal ve ampirik merkezine yerleşmektedir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi ve Saha Tasarımı

Bu bölümde, Konya-Sedirler Mahallesi’nde yürütülen alan çalışmasının nasıl kurgulandığı, hangi araçlarla veri üretildiği ve bu verilerin kuramsal çerçeveye nasıl ilişkilendirilerek çözümlendiği ayrıntılı biçimde ortaya konulacaktır. İlk iki bölümde çizilen kuramsal ve hukuki-kurumsal tartışma, ancak sahada üretilen anlatılar, gözlemler ve belgelerle karşılaştırıldığında anlam kazanacağından, burada yöntem ve saha tasarımı, tezin tamamını taşıyan analitik çerçevenin vazgeçilmez bir parçası olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle yöntemsel tercihler, yalnızca teknik bir dizi karar olarak değil, aynı zamanda mekân-ritim-taktik-habitus/alan ekseninde kurulmuş kuramsal

çerçevenin ampirik düzeyde nasıl somutlaştırıldığına dair reflektif bir tartışma olarak sunulacaktır.

İzleyen alt başlıkta (2.2.1. Araştırma Yaklaşımı ve Stratejisi) çalışmanın neden nitel bir vaka çalışması olarak tasarlandığı, neden Sedirler Mahallesi'nin “tipik ama özgül” bir örnek olarak seçildiği ve kuramsal çerçeveye yöntem arasındaki ilişki açıklanacaktır. Ardından (2.2.2. Veri Toplama Teknikleri) yarı yapılandırılmış görüşmeler, katılımcı gözlemler ve doküman analizi birlikte kullanılarak nasıl bir veri üçgenlemesi kurulduğu; görüşme formunun blok yapısı ile sahadaki görüşme akışı arasındaki ilişki detaylandırılacaktır. 2.2.3. Örneklem, Katılımcı Profilleri ve Etik Çerçeve başlığında, amaçlı ve kartopu örnekleme stratejileriyle oluşturulan katılımcı gruplar (kadınlar, gençler, yaşlılar, kiracılar, mülk sahipleri vb.), bu grupların sosyo-demografik özellikleri ve saha sürecini şekillendiren etik ilkeler tartışılacaktır. Son olarak 2.2.4. Veri Analizi: Tematik Analiz ve Kuramsal Kodlama başlığı altında, görüşme ve gözlem kayıtlarının çözümlenmesinde izlenen adımlar, önce betimleyici kodlardan tematik kümelere, ardından da Lefebvre, Certeau, Bourdieu, Foucault, Scott, Gramsci ve Beck eksenli kuramsal kodlamaya geçiş süreci adım adım açıklanacak; böylece bir sonraki bölümde sunulacak saha bulgularının hangi analitik süreçten süzüldüğü açık hale getirilecektir.

2.2.1. Araştırma Yaklaşımı ve Stratejisi

Bu çalışmada benimsenen genel yaklaşım, nitel, alan temelli ve tekil bir vaka (örnek olay) deseni etrafında şekillenmektedir. Nitel araştırma, Yıldırım ve Şimşek'in ifadesiyle, görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi tekniklerin kullanıldığı; olgu ve olayların “doğal ortamlarında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına” imkân veren, şemsiye bir yöntemler kümesini ifade eder (Yıldırım ve Şimşek, 2016:40-

41). Bu tezde Konya-Sedirler Mahallesi, kentsel dönüşüm rejiminin gündelik hayat üzerindeki etkilerinin ve rızanın üretim mekanizmalarının derinlemesine incelenmesine imkân veren, tarihsel ve toplumsal olarak yoğunlaşmış bir “saha” olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla araştırma yaklaşımı, nicel genelleme iddiasından ziyade, gündelik pratiklerin, anlam dünyalarının ve mekânsal deneyimlerin bağlamsal ve yorumlayıcı bir analizine dayanmaktadır.

Bu tercih, aynı zamanda çalışmanın vaka çalışması (case study) olarak tasarlanmasıyla da uyumludur. Yin, vaka çalışmasını “güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam bağlamı içinde inceleyen” ve özellikle “nasıl” ve “neden” sorularının yanıtlanmasında güçlü bir araç olarak tanımlar (Yin, 2014:4; 16-19). Konya-Sedirler Mahallesi örneğinde de, afet riski söylemiyle meşrulaştırılan kentsel dönüşüm politikalarının, mahalle ölçeğinde gündelik hayatı nasıl yeniden örgütlediği ve bu süreçte rızanın nasıl üretildiği/müzakere edildiği, ancak olgunun kendi bağlamı içinde, tarihsel katmanları ve güç ilişkileriyle birlikte incelendiğinde kavranabilir. Bu nedenle çalışma, Sedirler’i tekil bir vaka olarak, fakat Türkiye’deki kentsel dönüşüm rejiminin tipik bir örneği olarak konumlandırıran, “bağlamsallaştırılmış tekil vaka” yaklaşımını benimsemektedir.

Araştırmanın stratejisi, nitel veri toplama ve analiz sürecini, Lefebvre–Certeau–Bourdieu ekseninde kurulan kuramsal çerçeveye sürekli diyalog hâlinde yürütmeyi hedefleyen, esnek ama sistematik bir tasarıma dayanmaktadır. Lefebvre’in gündelik hayatın eleştirisi, mekânın üretimi ve ritimanaliz kavramları; Certeau’nun strateji–taktik ayrımı ve metis kavramı; Bourdieu’nün habitus, alan ve sermaye türleri kavramsallaştırması, araştırma sorularının formülasyonunda olduğu kadar, saha verilerinin çözümlenmesinde de yönlendirici bir role sahiptir. Bu nedenle araştırma süreci, klasik anlamda tümdengelimci bir “kuramı test etme” mantığından çok, sahadan

gelen anlatılarla kuramsal kavramlar arasında gidip gelen, karşılıklı besleyici bir iteratif okuma olarak kurgulanmıştır.

Bu metodolojik stratejinin önemli bileşenlerinden biri, veri ve yöntem üçgenlemesidir (triangulation). Denzin, üçgenlemeyi “aynı olguyu incelemek için birden fazla yöntemin kullanılmasına dayanan bir eylem planı” olarak tanımlar ve çoklu veri kaynaklarının ve tekniklerin, araştırmacıyı tek bir yöntemin öznellik tuzaklarından uzaklaştırdığını vurgular (Denzin, 1978:32-33). Yin de geçerlik ve yapı geçerliliğinin, bir vakada farklı türde kanıtların birbiriyle “yakınsayan soruşturmalar” (converging lines of inquiry) oluşturmasıyla güçlendiğini ve bunun için veri üçgenlemesinin temel bir strateji olduğunu belirtir (Yin, 2014:120-121). Bu tezde de derinlemesine görüşmeler, katılımcı/yarı katılımcı gözlemler ve hukuki-idari doküman analizi, aynı olguyu -Sedirler’de kentsel dönüşüm süreci ve gündelik hayatın dönüşümü- farklı açılardan görünür kılmak üzere birlikte kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek’in vurguladığı gibi, nitel araştırmalarda birden fazla veri toplama yönteminin kullanılması, elde edilen bulguların geçerlik ve güvenilirliğini artıran temel bir ilkedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008:88–89).

Bu çerçevede araştırma stratejisi, üç düzlemde işlemektedir: İlk olarak, saha öncesi dönemde, Türkiye’deki kentsel dönüşüm rejimine ilişkin hukuki metinler, planlama raporları ve Konya’ya özgü resmi belgeler taranarak, Sedirler’in içinde konumlandığı “hukuki-yönetmelik alan” haritalanmıştır. İkinci olarak, Sedirler Mahallesi’nde yürütülen derinlemesine görüşmeler ve gözlemlerle, gündelik hayatın ritimleri, taktikleri ve habitus’a içkin algı şemaları ortaya konmuştur. Üçüncü olarak da, bu iki düzlem, tezin birinci bölümünde ayrıntılandırılan mekân-ritim-taktik-habitus/alan eksenleri üzerinden yeniden bir araya getirilmiş; böylece saha anlatıları, yalnızca betimleyici bir “mahalle hikâyesi” olarak değil, kentsel dönüşüm rejiminin gündelik

hayatı nasıl dönüştürdüğüne dair analitik bir inceleme olarak kurgulanmıştır. Bu strateji, hem tekil vakanın özgüllüğünü korumayı, hem de Konya-Sedirler örneği üzerinden Türkiye’deki kentsel dönüşüm rejimine ilişkin daha genel çıkarımlar yapmayı mümkün kılmaktadır.

2.2.2. Veri Toplama Teknikleri: Derinlemesine Görüşmeler, Gözlemler ve Doküman Analizi:

Bu çalışmada veri toplama süreci, birbirini tamamlayan üç temel kaynağa dayanmaktadır: (i) yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler, (ii) mahallede gerçekleştirilen gözlemler ve mekânsal saha notları, (iii) hukuki metinler, plan dokümanları ve yerel basını da içeren doküman analizi. Böylece hem bireylerin gündelik hayat anlatılarını, hem Sedirler’de gözlemlenebilen mekânsal ritimleri hem de kentsel dönüşüm rejimini kuran resmî söylem ve metinleri bir arada değerlendirebilen bir üçgenleme (triangulation) çerçevesi kurulmuştur. Denzin ve Lincoln’ün vurguladığı gibi nitel araştırmalarda birden fazla veri kaynağı ve yöntemin birlikte kullanılması, bulguların “yakınsayan soruşturmalar” üzerinden sınanmasına ve yorumlayıcı tutarlılığın güçlenmesine hizmet etmektedir (Denzin ve Lincoln, 2007:34).

Yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler, araştırmanın temel veri kaynağıdır. Sedirler Mahallesi’nde yaşayan kadınlar, erkekler, gençler, yaşlılar, kiracılar, mülk sahipleri, esnaf ve yerel yönetim temsilcileriyle yapılan görüşmelerde, kentsel dönüşüme dair bilgi ve algılar, risk ve güvenlik söylemleri, rızanın üretimi, itiraz ve pazarlık pratikleri, gündelik ritimlerdeki kırılmalar ve geleceğe dair beklentiler odağa alınmıştır.

Görüşmeler, araştırmacının önceden hazırladığı anlatı akışına göre esnetilen yarı-yapılandırılmış görüşme formu temelinde yürütülmüştür. Formun II–VI.

bloklarında mahallenin anlamlandırılması, kentsel dönüşüm sürecine dair bilgi-algı, gündelik hayatta dönüşümün etkileri, rıza ve direniş biçimleri ile mahalle kültürü, kimlik ve estetik başlıkları altında yöneltilen sorular, görüşmelerin ortak biçimini sağlamış; her bir görüşmede bu biçimin detayları katılımcının deneyimlerine göre geliştirilmiştir. Bu yönüyle görüşmeler, Rubin ve Rubin'in tanımladığı biçimiyle, katılımcının kendi dünyasını anlatısal olarak kurmasına imkân veren, esnek ve “veriyi duymayı” önceleyen nitel görüşme tarzına dayanmaktadır (Rubin ve Rubin, 2012:3-5).

Görüşmelerin derinliği, bir yandan soruların açık uçlu ve katılımcıyı ayrıntı vermeye teşvik eden biçimde kurgulanmasıyla, diğer yandan da takip (probe) sorularıyla sağlanmıştır. “Bu kararı nasıl verdiniz?”, “Sizin için ‘kabul etmek’ ile ‘razı olmak’ arasında fark var mı?” gibi sorular, yalnızca tutumları değil, bu tutumların ardındaki duygulanımsal ve etik çerçeveleri de görünür kılmak amacıyla kullanılmıştır. Böylece, gündelik hayatın kentsel dönüşüm üzerinden okunmasına ilişkin kuramsal çerçeve, katılımcıların kendi kelimeleri ve anlatı örgüleriyle sınanmış; görüşmeler, hem bilgi derleme aracı hem de anlam dünyalarının aktarıldığı yöntemsel bir süreç olarak ele alınmıştır (Denzin ve Lincoln, 2007:34-36).

Gözlem ve mekânsal saha notları, derinlemesine görüşmelerle elde edilen anlatıları, Sedirler Mahallesi'nin somut mekânsal dokusu ve gündelik ritimleri içinde yerleştirmek amacıyla kullanılmıştır. Mahallede farklı gün ve saatlerde gerçekleştirilen yapılandırılmamış gözlemlerle, sokakların kullanım biçimleri, kamusal alanlarda (sokak, park, pazar, cami, kahvehane vb.) geçirilen zamanın ritmi, şantiye alanlarının, yıkım–inşaat süreçlerinin ve resmi ilan panolarının gündelik hayata nasıl sızdığına ilişkin ayrıntılı notlar tutulmuştur. Bu süreçte, Kusenbach'ın “go-along” (birlikte yürüme) yöntemi olarak adlandırdığı, araştırmacının katılımcıyla birlikte mahallede dolaşarak hem mekânı hem de anlatıyı eşzamanlı olarak izlemesine imkân veren

etnografik teknikten esinlenilmiştir. Kusenbach, go-along yönteminin gündelik deneyimin geçişli ve refleksif doğasını anlamaya elverişli olduğunu ve geleneksel masa başı görüşmelere göre mekân–anlatı ilişkisini daha güçlü biçimde görünür kıldığını belirtmektedir (Kusenbach, 2003:463–465).

Bu çerçevede bazı görüşmeler, katılımcıların önerdiği güzergâhlarda kısa yürüyüşler eşliğinde gerçekleştirilmiş; katılımcılardan “burası eskiden nasıldı?”, “şu bina yıkılmadan önce burada ne olurdu?” gibi sorulara yanıt verirken mekânı işaret etmeleri, geçmiş ve şimdi arasındaki farkları kendi kelimeleriyle tarif etmeleri istenmiştir. Böylece gözlem ve görüşme, birbirinden bağımsız iki teknik olmaktan ziyade, iç içe geçmiş ve birbirini besleyen bir etnografik pratik hâline gelmiştir. Carpiano’nun, mahalle ve sağlık bağlamında geliştirdiği go-along görüşmelerini “mahallenin bedenlenmiş ve ilişkisel deneyimini kavramaya elverişli bir yöntem” olarak tanımlaması, bu çalışmada Sedirler özelinde mekânsal-duygulanımsal deneyimlerin izlenmesinde benzer bir imkân sunmuştur (Carpiano, 2009:264-266).

Üçüncü veri kaynağı olan doküman analizi, hem Türkiye’deki kentsel dönüşüm rejimini hem de Konya–Sedirler özelindeki hukuki ve idari süreci anlamada temel bir rol oynamıştır. 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve ilgili uygulama yönetmeliği, 7471 sayılı Kanun’daki değişiklikler, 3194 sayılı İmar Kanunu, Konya’ya özgü üst ölçekli planlar ve nazım-uygulama imar planları, belediye meclis kararları, TOKİ ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın proje tanıtım raporları ile yerel basında yer alan haberler sistematik biçimde taranmıştır. Bowen, doküman analizini nitel araştırmada “veri toplama yerine veri seçimine dayanan, sistematik ve yorumlayıcı bir inceleme yöntemi” olarak tanımlayarak, bu tekniğin özellikle politikalar, resmî metinler ve kurumsal söylemler söz konusu

olduğunda araştırmacıya önemli avantajlar sunduğunu vurgulamaktadır (Bowen, 2009:27-30).

Bu çalışmada doküman analizi, yalnızca hukuki çerçeveyi betimlemek için değil, aynı zamanda resmî söylemin hangi kavramlar etrafında şekillendiğini (afet riski, kamu yararı, sağlıklı–güvenli yaşam çevresi, modernleşme vb.), hangi grupları hedeflediğini ve hangi toplumsal kabulleri varsaydığını ortaya çıkarmak için kullanılmıştır. Bowen’ın belirttiği gibi, doküman analizi süreci, metinlerin bağlamına, üretim amaçlarına ve dilsel stratejilerine dikkat eden, metinler arası karşılaştırmalara dayalı bir içerik çözümlemesini gerektirir (Bowen, 2009:31-35). Bu doğrultuda hukuki metinler, plan raporları ve yerel basın haberleri, birinci bölümde tartışılan hegemonya, rıza, yönetimsellik ve risk toplumu kavramlarıyla birlikte değerlendirilmiş; ikinci bölümde Türkiye’deki kentsel dönüşüm rejimini çözümleyen tartışmalarla ilişkilendirilmiştir.

Sonuç olarak derinlemesine görüşmeler, gözlemler ve doküman analizi, tek tek değil, birbirini besleyen ve sınayan üç veri kaynağı olarak düşünülmüştür. Görüşmeler, Sedirler sakinlerinin gündelik hayat deneyimlerini ve rızaya dair anlatılarını; gözlemler, bu anlatıların mekânsal–bedensel karşılıklarını; doküman analizi ise hukuki–kurumsal çerçeveyi ve egemen söylemi görünür kılmıştır. Bu üçlü yapı sayesinde, kentsel dönüşümün Sedirler’deki etkileri, yalnızca normatif hukuki metinler veya yalnızca öznel anlatılar üzerinden değil, çok katmanlı ve karşılaştırmalı bir biçimde analiz edilmiştir.

2.2.3. Örneklem, Katılımcı Profilleri ve Etik Çerçeve

Bu araştırmanın evreni, Konya kentsel dönüşüm rejimi içinde Sedirler Mahallesi’nde yaşayan, çalışmış/çalışan ya da dönüşüm karar ve uygulamalarından doğrudan/ dolaylı biçimde etkilenen tüm aktörleri kapsayacak biçimde tanımlanmıştır.

Bu geniş evren içinden, kuramsal çerçevenin gerektirdiği çeşitliliği yakalayabilmek için amaçlı örnekleme ve maksimum çeşitlilik örnekleme birlikte kullanılmış; böylece farklı sınıfsal konumları, cinsiyetleri, kuşakları ve mekânsal konumlanışları temsil eden katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Rubin ve Rubin'in vurguladığı gibi, nitel araştırmada güvenilir ve zengin veri üretebilmek için “bilgili” ve “farklı bakış açılarını taşıyan” aktörlerle görüşmek esastır; bu nedenle örneklem, hem doğrudan dönüşümden etkilenen mahalle sakinlerini hem de sürece kurumsal düzeyde müdahil olan aktörleri içerecek biçimde tasarlanmıştır (Rubin ve Rubin, 2012:2-3).

Bu çerçevede saha çalışmasında, Sedirler Mahallesi'nde dönüşüm öncesi ve sonrası yaşamış/yaşamakta olan kadınlar, erkekler, gençler ve yaşlılar; kiracılar ve mülk sahipleri; farklı gelir ve eğitim düzeylerinden hane temsilcileriyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun ilk bölümünde katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, meslek/gelir kaynağı, hane büyüklüğü ve mahallede yaşama süresi gibi sosyo-demografik özellikleri sistematik biçimde kaydedilmiş; böylece sahadaki deneyimlerin, habitus ve sınıfsal konumla ilişkisi daha sonra analize dâhil edilebilir hâle getirilmiştir. Bu sosyo-demografik profil, aynı zamanda Lefebvre'in gündelik hayat vurgusunu ve Bourdieu'nün habitus/alan çerçevesini birlikte düşünmeye imkan tanıyan bir gündelik yaşam haritası sunmaktadır.

Mekânsal ve kurumsal çeşitlilik boyutunu yakalayabilmek için görüşmeler yalnızca hane halklarıyla sınırlı tutulmamış; mahallenin eski ve yeni esnafı, yerel dernek temsilcileri, muhtarlık ve belediye birimlerinde çalışan ilgili personel ile de görüşmeler yapılmıştır. Böylelikle, Sedirler'deki dönüşüm süreci hem “mahalle içi” gündelik hayat perspektifinden hem de “yukarıdan” planlama, risk yönetimi ve proje söylemleri perspektifinden karşılaştırmalı olarak okunabilmiştir. Rubin ve Rubin'in “sahneyi çepeçevre kuşatan tiyatro” metaforunda belirttiği gibi, araştırma alanı farklı “seyir

noktalarına” sahip aktörlerle birlikte tasavvur edilmiş; örneklem de bu farklı bakış açılarını olabildiğince içerecek biçimde genişletilmiştir (Rubin ve Rubin, 2012:7-9).

Katılımcı profillerinin belirlenmesinde yalnızca sosyo-demografik çeşitlilik değil, aynı zamanda dönüşüm sürecine yönelik tutum ve konumlanış farklılıkları da dikkate alınmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan “dönüşüm sürecine karşı çıkma ya da kabul etme”, “kabul etmek ile razı olmak arasındaki fark”, “gündelik hayatta idare etme biçimleri” gibi sorular, Certeau’nun taktik ve metis kavramlarıyla ilişkili gündelik direniş ve uyum örüntülerini görünür kılmayı hedeflemiştir. Bu nedenle örnekleme, yalnızca “rıza gösterenler”den değil; tereddüt yaşayan, pazarlık eden, süreci geciktirmeye çalışan ya da açıkça itiraz etmiş, ama bunu farklı gerekçelerle sürdürememiş aktörlerden de katılımcılar dahil edilmiştir. Böylece, rızanın üretimi kadar rızanın kırılabilirliği ve itirazın oluşma biçimleri de araştırma tasarımının merkezine yerleştirilmiştir.

Etik çerçeve bakımından araştırma, başta Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi olmak üzere Türkiye’deki bilimsel araştırma etiği düzenlemelerinin yanı sıra uluslararası meslek örgütlerinin etik ilke setleri de gözetilerek yürütülmüştür. Katılımcılarla görüşmeler öncesinde araştırmanın amacı, kapsamı, veri kullanım biçimleri ve gönüllülük esasına dayalı katılım ilkesi sözlü ve yazılı olarak açıklanmış; her katılımcıdan bilgilendirilmiş onam alınmıştır. British Sociological Association’ın Etik Uygulama Bildirisi’nde vurgulandığı gibi, araştırmacıların katılımcıların fiziksel, sosyal ve psikolojik iyi olma hâlini gözetmeleri, katılımın özgürce verilmiş bilgilendirilmiş rızaya dayanması ve katılımcıların istedikleri anda araştırmadan çekilebilme haklarının açıkça ifade edilmesi esastır (BSA, 2002:1–2).

Mahremiyet, anonimlik ve gizlilik ilkeleri, özellikle dönüşüm sürecinin yerel ölçekli gerilimler ve kırılğan mülkiyet ilişkileri ürettiği dikkate alınarak, titizlikle uygulanmıştır. Gerek yazılı metinde, gerekse saha notlarında katılımcıların gerçek isimleri kullanılmamış; görüşmelerde geçen kişi ve kurum adları, kimliklerin ayırt edilemeyeceği biçimde anonimleştirilmiştir. BSA'nın anonimlik ve veri koruma ilkelerinde belirtildiği üzere, katılımcıların sözlerinin ileride kendilerini ya da yakın çevrelerini dezavantajlı konuma düşürmemesi için, ses kayıtları ve yazılı dökümler şifrelenmiş ortamlarda saklanmış, yalnızca araştırmacının erişimine açık tutulmuştur (BSA, 2002:2-4).

Saha görüşmelerinin önemli bir kısmı, dönüşüm söylentileri, yıkım süreçleri ve borçluluk rejimlerinin gündelik hayatı kırılğanlaştırdığı bir bağlamda yürütüldüğü için, araştırmacı ile katılımcılar arasındaki güç asimetrileri özellikle dikkate alınmıştır. Bu nedenle görüşme mekânları, katılımcıların kendilerini görece güvende hissettikleri alanlar içinden seçilmiş; görüşme süresi, içeriği ve kayıt biçimi üzerinde katılımcıların söz hakkı tanınmış; istemeyen katılımcılarla ses kaydı alınmadan yalnızca el yazısı notlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşım, BSA'nın vurguladığı “özellikle kırılğan gruplarla çalışırken olası zararları en aza indirme” ilkesine paralel bir hassasiyetle kurgulanmıştır (BSA, 2002:3).

Sonuç olarak, örneklem ve katılımcı profilleri, Konya-Sedirler Mahallesi'ndeki kentsel dönüşüm sürecini hem hukuki-kurumsal aktörler hem de gündelik hayatını bu dönüşüm içinde kurmaya çalışan madun kesimler açısından çok katmanlı biçimde görünür kılacak şekilde tasarlanmıştır. Etik çerçeve ise, bu çok katmanlılığın üretiminde herhangi bir zarar yaratmayan, rızaya dayalı ve katılımcıların mahremiyetini koruyan bir araştırma pratiğini güvence altına almayı amaçlamaktadır. Böylelikle bu ikinci bölümün ilerleyen alt başlıklarında tartışılan “mahalle habitusu”, “gündelik ritimler”,

“rızanın üretimi” ve “taktiksel direniş” örüntüleri, hem yöntemsel tutarlılık hem de etik sorumluluk ilkeleri gözetilerek inşa edilmiş bir veri zemini üzerinde analiz edilecektir.

2.2.4. Veri Analizi: Tematik Analiz ve Kuramsal Kodlama

Bu araştırmada sahadan elde edilen derinlemesine görüşme kayıtları, gözlem notları ve dokümanlar, nitel veri analizine ilişkin tematik analiz ve kuramsal kodlamayı birleştiren bir yaklaşımla çözümlenmiştir. Tematik analiz, verideki örüntüleri (temaları) tanımlamaya, analiz etmeye ve raporlamaya dönük esnek bir yöntem olarak, Konya’daki kentsel dönüşüm rejimi ve Sedirler Mahallesi’nde gündelik hayatın dönüşümü arasındaki ilişkileri görünür kılmak için tercih edilmiştir (Braun ve Clarke, 2006:77-79). Bu süreçte kodlama yalnızca teknik bir sınıflama işlemi olarak değil, gündelik hayatın mekânsal ritimlerinin, taktiksel pratiklerinin ve habitus temelindeki konumlanmaların kavramsal düzeyde yeniden kurulmasını sağlayan bir yorum faaliyeti olarak ele alınmıştır.

Veri analizi, klasik tematik analiz literatüründe önerilen biçimde, önce araştırmacının veriye aşinalığını artırmayı hedefleyen bir okuma–yeniden okuma evresiyle başlamıştır (Braun ve Clarke, 2006:80-82). Görüşme kayıtları söze sadık kalınarak yazıya dökülmüş, saha günlükleri ve dokümanlar aynı bütünlük içinde değerlendirilmiştir. Bu aşamada özellikle Sedirler’deki kentsel dönüşüm süreciyle ilgili anlatıların, risk söylemi, gelecek ve çocuklar, borçluluk, güvensizlik, aidiyet ve kayıp gibi kod öncesi “analitik im”ler bıraktığı not edilmiş; bu ilk izlenimler, daha sonra geliştirilecek kod ve temaların çekirdeğini oluşturmuştur.

Ardından, Braun ve Clarke’ın “ilk kodlama” olarak adlandırdığı aşamaya paralel biçimde, veri satır satır okunarak anlamlı birimler belirlenmiş ve her birime kısa, yoğun ve özlü kodlar atanmıştır (Braun ve Clarke, 2006:88-93). Kodlama süreci hem

tümevarımsal (induktif) hem de kuramsal (deduktif) bir mantıkla ilerlemiştir. Tümevarımsal kodlar, katılımcıların kendi ifadelerinden ve saha notlarından doğrudan türetilmiş; gündelik hayatın ritimleri, ev-sokak-mahalle ilişkileri, dönüşüm sürecine ilişkin duygulanımlar ve rızanın kurulma/bozulma anları bu kodlarla yakalanmaya çalışılmıştır. Kuramsal kodlar ise çalışmanın birinci bölümünde ayrıntılı biçimde tartışılan kuramsal çerçeveye -Lefebvre'nin gündelik hayat ve ritimanaliz kavramları, Certeau'nun taktikleri ve metis'i, Bourdieu'nün habitus ve alan kavramsallaştırması, Beck'in risk toplumu tartışmaları- dayanarak, önceden belirlenmiş bir "kod kitabı" mantığıyla yapılandırılmıştır. Bu anlamda analiz, Fereday ve Muir-Cochrane'in "hibrit tematik analiz" adını verdiği yaklaşıma benzer biçimde, veri temelli kodlarla kuram temelli kodları birleştiren, hem tümevarımsal hem de tümdengelimli adımları içeren bir süreç olarak tasarlanmıştır (Fereday ve Muir-Cochrane, 2006:80-83). Örneğin, Lefebvre'nin soyut mekân/yaşanan mekân ayrımı, "proje alanı", "riskli alan", "rezidans/site yaşamı" gibi kurumsal ve teknik söylemleri soyut mekânın göstergeleri olarak kodlamayı; buna karşılık "mahalle", "komşuluk", "sokak köşesi", "camii avlusu" gibi ifadeleri yaşanan mekânın gündelik ritimlerine ilişkin kodlarla ilişkilendirmeyi mümkün kılmıştır. Benzer biçimde Certeau'nun taktik kavrayışı, "idare etme", "bekletme", "sürüncemede bırakma", "kendi kafasına göre kullanma" gibi ifadelerin "taktiksel kullanım", "metis" ve "eşiktelik" kodları altında toplanmasına rehberlik etmiştir.

Kodlama süreci tek döngüde tamamlanmamış, Saldana'nın vurguladığı gibi çok döngülü (first cycle/second cycle) bir analiz mantığı izlenmiştir (Saldana, 2016:2-4, 6-7). İlk döngüde daha çok betimleyici, konu-temelli ve katılımcı ifadelerini doğrudan içeren (in vivo) kodlar üretilirken; ikinci döngüde bu kodlar yeniden gözden geçirilerek kümelenendirilmiş, daha soyut kategoriler ve temalar altında toplanmıştır. Örneğin,

“çocukların geleceği”, “deprem korkusu”, “evin değer kazanması”, “borç ödemek”, “mahalle kültürünün bozulması”, “güvenlik” gibi farklı kodlar, ikinci döngüde “risk ve gelecek söylemi”, “mülkiyet ve borçluluk rejimi”, “güvenlik/risk ikiliği”, “mahalle habitus’unun krizleri” gibi daha üst düzey temalara dönüştürülmüştür. Bu aşamada kodlar yalnızca benzerlikler üzerinden değil, farklılıklar ve çelişkiler üzerinden de yeniden düzenlenmiş; Saldaña’nın vurguladığı biçimde, örüntülerin yalnızca tekrar eden düzenlilikler değil, aynı zamanda verideki “farklılaşmış ortaklıklar” olduğu dikkate alınmıştır (Saldana, 2016:4-5).

Tematik analiz sürecinde her aşamada ayrıntılı analitik notlar (memos) tutulmuş, kodlar arasındaki ilişkiler, olası alt–üst tema bağlantıları ve bu temaların tezin kuramsal çerçevesiyle (mekân-ritim-taktik-habitus/alan üçgeni) nasıl eklemlendiği sürekli olarak not edilmiştir. Bu, verinin yalnızca “ne dediğini” değil, aynı zamanda gündelik hayatta işleyen iktidar ilişkileri, rıza üretim mekanizmaları ve direniş taktiklerini nasıl görünür kıldığını tartışmaya imkân tanımıştır. Özellikle Konya’daki kentsel dönüşüm uygulamaları ve Sedirler Mahallesi örneğinde, risk söylemi ile modernleşme/rant söyleminin kesiştiği noktalar, temalar arası bağlantılar üzerinden çözümlenmiştir.

Analiz sürecinin güvenilirliği ve geçerliği için Nowell ve arkadaşlarının tematik analizde “güvenirlik” ölçütleri olarak önerdiği adımlar dikkate alınmıştır (Nowell vd., 2017:1-13). Veriye doygunluk sağlanana kadar kodlama sürdürülmüş; her yeni görüşme ve saha notunun, mevcut tematik yapıyı doğrulayıp doğrulamadığı ya da yeni bir tema önerip önermediği kontrol edilmiştir. Kod–tema eşleştirmeleri defalarca gözden geçirilmiş, bazı kodlar birleştirilmiş, bazıları ayrıştırılmış, bazıları ise kuramsal olarak zayıf bulunduğu için elenmiştir. Ek olarak, farklı veri kaynakları (görüşmeler, gözlemler, dokümanlar) arasında üçgenleme yapılarak, aynı temanın farklı bağlamlarda nasıl ortaya çıktığı sorgulanmıştır. Bu süreçte, örneğin, hukuki düzenlemelerdeki “afet

riski” ve “sağlıksız yapı stoğu” vurgularının, Sedirler’deki görüşmelerde “çocukların güvenliği” ya da “eski evin çürüklüğü” söylemleriyle nasıl yankı bulduğu; buna karşılık borçluluk, aidiyet kaybı ve yersizleşme deneyimlerinin hukuki metinlerde doğrudan karşılık bulmadığı görülmüş ve bu gerilim, tematik analizde özel bir odak hâline getirilmiştir.

Kuramsal kodlama aşamasında, elde edilen temalar tezin birinci bölümünde ortaya konan kuramsal eksenlerle sistematik biçimde çaprazlanmıştır. Lefebvreci ritimanaliz, temaların biyolojik (yaş, kuşak, sağlık), toplumsal (aile, komşuluk, sınıf konumu) ve mekânsal (ev-sokak-mahalle-site) ritimlere göre yeniden düzenlenmesini sağlamış; Certeau’cu taktik okuması, “görünüşte rıza gösterme” ile “gündelik düzeyde idare etme, erteleme, pazarlık yapma” arasındaki ince farkları analizin merkezine çekmiştir. Bourdieu’nün habitus ve alan kavramları, Sedirler’deki farklı grupların (kadınlar, gençler, yaşlılar, kiracılar, mülk sahipleri) aynı kentsel dönüşüm alanında nasıl farklı konumlandığını ve aynı hukuki–kentsel stratejilere karşı ne tür farklı pratikler geliştirdiğini anlamaya yönelik bir “kuramsal kodlar demeti” üretmiştir. Böylece tematik analiz yalnızca betimleyici bir aşamada kalmamış, veriden hareketle teoriyle beslenen, teoriye geri dönen ve Konya–Sedirler örneği üzerinden Türkiye’deki kentsel dönüşüm rejiminin gündelik hayat üzerindeki etkilerini tartışan kuramsal bir çözümleme hattına dönüştürülmüştür.

2.3. Sedirler Mahallesi’nin Tarihsel Habitus’u ve Mekânsal Dokusu

Bu bölümde, artık Konya ölçeğinden Sedirler Mahallesi’nin iç dünyasına yaklaşarak, kentsel dönüşüm sürecinin üzerine inşa edildiği tarihsel habitusu ve mekânsal dokuyu görünür kılmak amaçlanmaktadır. Bir başka deyişle, ilerleyen sayfalarda ayrıntılı biçimde tartışılacak “ritimlerin kesintiye uğraması”, “rızanın

üretilmesi” ve “gündelik taktikler” yalnızca bugüne ait anlık tepkiler olarak değil; uzun yıllar içinde şekillenmiş bir mahalle düzeninin, sosyal bağların ve mekânsal örüntülerin içinden süzülecektir. Böylece Sedirler, Konya kentsel dönüşüm rejiminin rastgele seçilmiş teknik bir uygulama alanı değil, tarihsel olarak oluşmuş belli bir ‘habitus’un ve gündelik yaşam tarzının taşıyıcısı olan bir mahalle evreni olarak kavramsallaştırılacaktır.

İzleyen alt başlıklarda, önce 2.3.1. Mahallenin Oluşumu, Sosyo-Demografik Yapısı ve Kent İçindeki Konumu başlığı altında Sedirler’in ne zaman, hangi göç ve yerleşme dinamikleriyle ortaya çıktığı; kimlerin bu mahallede yaşadığı; hane yapıları, mesleki profiller ve sınıfsal konumlanışlar ile mahallenin Konya içindeki mekânsal hiyerarşide nereye oturduğu tartışılacaktır. Ardından 2.3.2. Mahalle Belleği, Komşuluk İlişkileri ve Gündelik Ritimler (Dönüşüm Öncesi) başlığında, Sedirler’in sakinlerinin hafızasında nasıl bir “mahalle” olarak yaşadığı; komşuluk, dayanışma, kullanım pratikleri ve zaman–mekân örgütlenmesi bakımından dönüşüm öncesi gündelik hayatın ritimleri çözümlenecektir. Bu iki alt bölüm birlikte, sonraki kısımlarda ele alınacak dönüşüm süreci ve rızanın üretimine ilişkin tartışmalar için bir başlangıç sunacak; böylece değişen şeyin ne olduğu kadar, değişmeden önce ne olduğunun da analitik olarak takip edilebilmesine imkân verecektir.

2.3.1. Mahallenin Oluşumu, Sosyo-Demografik Yapısı ve Kent İçindeki Konumu

Sedirler Mahallesi, Konya’nın üç merkez ilçesinden biri olan Karatay’ın, kentin tarihsel merkezi ile doğu aksındaki yeni konut ve sanayi alanları arasında konumlanan iç çeper mahallelerinden biridir. Karatay Belediyesi’nin son toplu konut projelerinden “Karatay Sedir Park Konut Yapı Kooperatifi” için belirlediği proje sınırları, Sedirler’in ve komşu Hacıhasan–Hacısadık mahallelerinin kent içindeki yerini oldukça net biçimde

göstermektedir: Proje, Göreme, Laleli, Zaman, Şemsettin Sami ve Hıyaban Sokakları ile Ali Ulvi Kurucu Caddesi, Sedirler Caddesi, Fetih Caddesi ve Keçeciler Caddesi arasında kalan alanda tasarlanmıştır. Bu tarif, ilgili toplu konut alanını Mevlâna aksına ve Tarihî Kent Merkezi'ne görece yakın; aynı zamanda doğu yönünde gelişen yeni konut ve ulaşım hatlarıyla iç içe geçmiş bir “ara bölge” olarak konumlandırır.

Mahallenin tarihsel oluşumu, Konya’da 1950 sonrası hızlanan iç göç, gecekondulaşma ve çeperleşme dinamikleriyle yakından ilişkilidir. Türkiye’de köyden kente göçün 1960’lı yıllardan itibaren kent merkezlerinde ani nüfus artışına, buna paralel olarak da “çarpık kentleşme” ve gecekondulaşma alanlarının yaygınlaşmasına yol açtığı; bu sürecin Konya gibi orta ölçekli Anadolu kentlerinde de belirgin biçimde yaşandığı vurgulanmaktadır (Alptekin vd., 2013). Konya’da kentsel dönüşüm eşiğindeki Yeni Mahalle örneğini inceleyen Alptekin ve arkadaşlarının bu çalışması, Karatay ilçesinde kente sonradan eklenen bu mahallelerin çoğunun, göçmen ve düşük gelirli grupların yerleşimiyle oluştuğunu; zaman içinde kentin büyümesiyle birlikte merkezî konuma yaklaşımlarına rağmen “çöküntü alanı” ve “riskli bölge” olarak damgalandıklarını göstermektedir (2013). Sedirler ve komşu Hacıhasan-Hacısadık mahallerinin dokusu da, bu genel örüntünün Konya’daki özgül bir varyantı olarak okunabilir. Başlangıçta kent çeperinde, tek ya da iki katlı, avlulu/bahçeli, kısmen gecekondulaşma sürecine maruz kalmış yapı stoğuna sahip; zamanla hem fiziksel eskime hem de sosyo-ekonomik kırılganlıkların yoğunlaştığı birer mahalle örnekleri olarak düşünülebilir (2013).

Karatay ilçesinin güncel nüfusu TÜİK verilerine göre 2024 yılında 385.432 kişiye ulaşmış ve Konya’nın en kalabalık ikinci ilçesi hâline gelmiştir. Bu hızla büyüyen ilçe içinde Sedirler, nüfusu 7.700–7.800 bandında olan orta ölçekli bir mahalle olarak öne çıkmakta; Karatay Belediyesi’nin muhtarlık kayıtlarında Sedirler’in nüfusu

7.723 kişi, bağımsız nüfus sitelerinde ise 7.828 kişi olarak verilmektedir (www.nufusune.com). Karatay bütününde gözlenen genç nüfus ağırlığı ve hızlı demografik artış, benzer mahalle araştırmalarında da görüldüğü üzere, bu tür iç çeper mahallelerin genç, hareketli ve kırılgan bir demografik yapıya sahip olduğunu düşündürmektedir (Alptekin vd., 2013).

Karatay'daki Yeni Mahalle üzerine yapılan ayrıntılı alan araştırması, Konya'nın bu kesiminde yer alan mahallelerin sosyo-demografik profilinin; düşük gelir, kırılgan istihdam biçimleri, düşük eğitim düzeyi, yüksek genç nüfus oranı ve etnik/dini çeşitlilik gibi özelliklerle karakterize olduğunu göstermektedir. Örneğin Yeni Mahalle'de çalışmaya katılanların çoğunun 15-38 yaş aralığında toplandığı ve mahallenin göçebe (Roman) topluluklar ile iç göç dalgaları sonucunda oluşmuş heterojen bir toplumsal yapıya sahip olduğu belirtilmektedir (2013). Sedirler'de yürütülen saha çalışmasının ilk bulguları, benzer bir sosyo-ekonomik bileşimin burada da geçerli olduğunu; mahallede emekli, asgari ücretli işçi, küçük esnaf ve düzensiz/güvencesiz işlerde çalışanlar ile ev içi bakım emeği üstlenen kadınların ve eğitim/istihdama geçiş sürecinde sıkışan gençlerin kayda değer bir ağırlığa sahip olduğunu göstermektedir. Bu anlamda Sedirler, Konya'nın alt-orta sınıftan kesimlerin, kırsal kökenli ve emek yoğun bir kentli habitus etrafında eklemlendiği bir mahalle olarak tanımlanabilir.

Kent içindeki konumu açısından Sedirler, Konya'nın tarihî merkezini temsil eden Mevlâna-Alaaddin aksı ile doğu yönünde genişleyen yeni konut ve sanayi alanları arasında bir eşik bölge teşkil etmektedir. Şükran Mahallesi örneğinde gösterildiği gibi, sur içi ve yakın çevresindeki eski mahalle dokuları, dar sokakları, küçük parsel yapıları ve geleneksel konut tipolojileriyle Konya'nın tarihsel kent formunun taşıyıcılarıdır; bu alanlarda uygulanan kentsel dönüşüm projeleri, kentin özgün morfolojik karakterini dramatik biçimde değiştirmektedir (Şahin ve Arslan-Selçuk, 2024:2436-2466). Sedirler,

tam da bu tarihsel merkezin hemen doğusunda, ana ulaşım arterleriyle çevrili bir konumda yer alarak, hem eski Konya dokusunun sürekliliğini hem de yeni toplu konut ve ulaşım projelerinin baskısını aynı anda deneyimleyen bir mekânsal düğüm noktası hâline gelmiştir.

Bu üç düzey -mahallenin tarihsel oluşumu, sosyo-demografik bileşimi ve kent içindeki konumu- bir arada ele alındığında, Sedirler Mahallesi'nin Konya kentsel dönüşüm rejimi içinde yalnızca teknik bir “proje alanı” değil, aynı zamanda belirli bir mahalle habitusunun, gündelik ritimlerin ve mekânsal aidiyetlerin yoğunlaştığı özgül bir sosyo-mekânsal form olduğu söylenebilir. Bu form, izleyen alt başlıklarda Lefebvre'in gündelik hayat ve ritim, Certeau'nun taktik ve metis, Bourdieu'nün habitus ve alan kavramları ışığında daha ayrıntılı biçimde çözümlenecektir.

2.3.2. Mahalle Belleği, Komşuluk İlişkileri ve Gündelik Ritimler (Dönüşüm Öncesi)

Türkiye bağlamında mahalle, yalnızca idari birim değil; gündelik hayatın örgütlendiği, kimliğin ve aidiyetin kurulduğu, “manevî kuvvet merkezi” olarak işlev gören bir toplumsal uzamdır. Gündüz ve Yıldız'ın Türk yazılı kültüründe komşuluk üzerine yaptığı çalışma, komşuluğu yer, yüz yüze ilişkiler, mahremiyet, samimi konuşma, dedikodu, ortak ilgi alanları ve kültürel bağlarla inşa edilen, güven ve yardımlaşma temeline oturan dinamik bir sosyal sistem olarak tanımlar; Nirun'un ifadesiyle her komşuluk grubu, “sosyal dinamik bünye içinde ayrı bir manevî merkez”dir (Gündüz ve Yıldız, 2008:125-133). Bu çerçevede mahalle belleği, yalnızca geçmişe ilişkin anıların toplamı değil; komşuluk ilişkileri, dayanışma pratikleri, gündelik ritüeller ve ortak mekânsal referanslar (sokak köşesi, bakkal, cami avlusu, kahvehane vb.) üzerinden her gün yeniden üretilen bir kolektif hafıza katmanı olarak düşünülebilir.

Kentleşme süreciyle birlikte komşuluk ve mahalle kültürünün zayıfladığına ilişkin yaygın kabule karşın, Türkiye’de farklı kentlerde yapılan çalışmalar, bu ilişkilerin bütünüyle ortadan kalkmadığını; biçim değiştirerek de olsa yeniden üretildiğini gösterir. Afyonkarahisar örneğinde kentleşme sürecinde akrabalık ve komşuluk kültürünü inceleyen Gölcük, kentleşmenin toplumsal ilişkilerde çözülme ve yabancılaşma yaratsa da komşuluğun güven ve yardımlaşma ekseninde yeniden kurulan esnek bir ağ olarak varlığını sürdürdüğünü vurgulamaktadır (Gölcük, 2007:21-24). Benzer biçimde, komşuluk kültürünün tarihsel ve kültürel önemini tartışan Gündüz ve Yıldız, “ev alma komşu al” atasözünün, komşuluğun mekânsal yakınlığın ötesinde bir güven ve dayanışma rejimine işaret ettiğini; bu nedenle komşuluğun modern dönüşümlere rağmen gündelik hayatı örgütleyen temel referans olmaya devam ettiğini belirtmiştir (Gündüz ve Yıldız, 2008:133-137).

Konya bağlamında yapılan güncel bir çalışma, mahallenin ve komşuluk ilişkilerinin bu “ısrarlı devamlılığını” özellikle görünür kılmaktadır. Hurigül Eken’in Konya’da komşuluk ilişkilerinin modernleşme ve kentsel dönüşüm sürecinde nasıl dönüştüğünü incelediği araştırma, kentsel dönüşüme ve göçlere rağmen komşuluğun “yok olmak” yerine biçim değiştirerek yeniden üretildiğini, Konya’nın muhafazakâr yapısının ve güçlü geleneksel bağlarının komşuluk ilişkilerini taşıyan bir zemin sunduğunu göstermektedir (Eken, 2023:19-21). Eken, Konya’da komşuluk ilişkilerinin çözülsün bile tamamen dağılmadığını; aksine yeni mekânsal biçimler (apartman, site vb.) içinde farklı yoğunluk ve biçimlerde yeniden kurulduğunu, ortak yaşam alanlarının ortak kültürel olgular ve kolektif bilinç için hâlâ önemli olduğunu vurgulamaktadır (Eken, 2023:19-21). Bu bulgular, Sedirler Mahallesi’nin dönüşüm öncesi belleğini ve gündelik ilişkiler ağını anlamak için de önemli bir arka plan sunmaktadır.

Konya kent kimliği üzerine yapılan çalışmalar, kentin tarihsel olarak dindar-muhafazakâr bir kimliği sürdürürken modernleşme ve küreselleşme süreçleriyle karmaşık bir ilişki kurduğunu ortaya koymaktadır. Koyuncu, Konya’nın hem Cumhuriyet dönemi modernleşmesi hem de 1980 sonrası küreselleşme ve tüketim temelli kentsel dönüşüm dalgaları içinde, geleneksel pratiklerin (komşuluk, dini ve kültürel ritüeller, gündelik alışkanlıklar) dönüştüğünü ama bütünüyle ortadan kalkmadığını, kentte “plastik kimlikler” ile yerel aidiyet biçimlerinin i içe geçtiğini belirtmektedir (Koyuncu, 2013:165-167; 169-173). Özellikle toplu konutlar, siteler ve AVM’lerle temsil edilen yeni kentsel mekânların, komşuluğu merdiven aralığı ve asansör gibi zorunlu karşılaşma alanlarına sıkıştırdığını; buna karşın mahalle ölçeğinde sürdürülen gündelik ilişkilerin, Konya’da kent kimliğinin önemli bir taşıyıcısı olmaya devam ettiğini vurgulamıştır (Koyuncu, 2013).

Bu genel ereve içinde Sedirler Mahallesi’nin dönüşüm öncesi dönemine bakıldığında, mahalle belleğinin ve komşuluk ilişkilerinin benzer bir “srekliplik içinde dönüşüm” mantığı taşıdığı görülmektedir. Saha görüşmelerinde özellikle yaşlı ve orta yaşlı mahalle sakinleri, Sedirler’i “herkesin birbirini tanıdığı”, kapıların çoğu zaman açık olduğu, çocukların sokakta birlikte büyüdüğü, kadınların sokak önlerinde, avlularda ya da balkon-pencere hattında kurdukları gündelik sohbetlerle mahallenin ritmini belirlediği bir yer olarak tarif etmektedir. Bu anlatılarda bakkal, cami, mahalle fırını, kahvehane ve okul, yalnızca hizmet alınan yerler değil; aynı zamanda karşılaşma, haberleşme ve denetim mekânlarıdır. Gölcük’n Afyonkarahisar rneğinde gösterdiği gibi, bu tür mahallelerde konut ile kamusal mekân arasındaki eşik alanlar (sokak n, avlu, kapı eşiği vb.) hem komşuluğu hem de gündelik denetimin en yoğun yaşandığı geçiş zonlarıdır (Gölcük, 2007:21-24). Sedirler’de de hane içi ve sokak, keskin bir

ayrım yerine, gündelik hayatın akışı içinde sürekli birbirini kesen, geçişli mekânlar olarak deneyimlenmiştir.

Mahalle belleği, bu gündelik ritimlerin ve mekânsal pratiklerin zaman içinde tortulaşmasıyla biçimlenmektedir. Sedirler’de görüşülen pek çok katılımcı, mahallelerini hatırlarken belirli olayları (bayram sabahları, taziye ziyaretleri, düğünler, askere uğurlamalar, Ramazan iftarları) ve bu olayların yaşandığı mekânları (sokak içi sofralar, kapı önleri, cami avlusu) birlikte anmaktadır. Bu tür ritüeller, UNESCO’nun “somut olmayan kültürel miras” tanımında vurgulanan biçimde, kuşaktan kuşağa aktarılan ve topluluklara aidiyet duygusu kazandıran gündelik pratiklerdir; Türkiye’de “geleneksel sohbet toplantıları” gibi pratiklerin ulusal envantere alınması¹⁸, mahalle ölçeğinde sürdürülen bu tür gündelik buluşmaların kültürel önemine işaret etmektedir. Sedirler’deki mahalle belleği de benzer şekilde, yalnızca fiziksel mekânın değil, bu mekânda yinelenen ritüellerin ve ortak hatıraların iç içe geçtiği bir hafıza alanı olarak kendini göstermektedir.

Komşuluk ilişkilerinin gündelik düzlemde nasıl yaşandığına bakıldığında, Türkiye’deki diğer mahalle çalışmalarına paralel biçimde, yardımlaşma ve karşılıklı gözetme pratiklerinin öne çıktığı görülmektedir. İstanbul’da eski ve yeni yerleşimlerde komşuluk ilişkilerini karşılaştıran Çakır, geleneksel mahalle dokusunda farklı gelir gruplarının bir aradalığı, dayanışma ve “mahallelik kültürü”nün belirgin olduğunu; modern apartman yaşamında ise bu bağların zayıfladığını, fakat tamamen yok olmadığını gösterir (Çakır, 2008:53-58). Sedirler’de dönüşüm öncesi döneme ilişkin anlatılarda da, “komşudan tuz istemek”, hastalık ve ölüm hâllerinde “evlere yemek

¹⁸ Geleneksel sohbet toplantıları, 2010 yılında UNESCO tarafından somut olmayan kültürel miras listesine alınmıştır; daha fazlası için bkz. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras-Listeleri> .

taşımak”, çocukların bakımında komşu kadınların birbirine destek olması gibi pratikler sıkça vurgulanmakta; bu pratikler, hem ekonomik kırılganlığın hem de kamusal hizmetlerin yetersizliğinin telafi edildiği bir gündelik dayanışma zemini olarak tarif edilmektedir. Eken’in Konya’daki komşuluk ilişkileri üzerine yaptığı çalışmada belirttiği gibi, Konya’da komşuluk, modernleşme ve dönüşüm baskılarına rağmen “ortak yaşam alanı = ortak kültürel olgu” denklemi üzerinden hâlâ güçlü biçimde hissedilmektedir (Eken, 2023:19-21).

Bu gündelik ritimler, Lefebvre’in kavramsallaştırdığı anlamda biyolojik (yaş, kuşak, sağlık), toplumsal (aile, komşuluk, dini ritüeller) ve mekânsal (ev-sokak-mahalle) ritimlerin Sedirler ölçeğinde iç içe geçmesiyle oluşmaktadır. Mahalle sakinlerinin anlattığı sabah–öğle–akşam döngüsü; erkeklerin işe gidiş geliş saatleri, kadınların ev içi ve sokak önü faaliyetleri, çocukların okul ve sokak oyunları, yaşlıların cami, kahvehane ve ev önü sohbetleri gibi tekrar eden pratikler, mahallenin “öngörülebilir ama esnek” ritmini kurmaktadır. Ritimanaliz literatüründe mahalle parklarının ve kamusal mekânların gündelik ritimlerle kesişen “ritmik düğüm noktaları” olduğuna dikkat çekilmektedir (Çevik vd., 2019:18-33). Sedirler’de de mahalle camisinin, küçük parkların ve sokak içi boşluklarının, özellikle kadınlar ve çocuklar için gündelik ritimlerin yoğunlaştığı, dolayısıyla mahalle belleğinin somutlaştığı mekânlar olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, Sedirler Mahallesi’nin dönüşüm öncesi dönemi, güçlü bir mahalle belleği, görece yoğun komşuluk ilişkileri ve ev-sokak-mahalle hattında kurulan gündelik ritimlerle karakterize edilmektedir. Bu tarihsel habitus ve mekânsal doku, ikinci bölümün ilerleyen alt başlıklarında ele alınacak “kentsel dönüşüm sürecinin başlangıcı”, “soyut mekânın kurulması”, “gündelik ritimlerin kesintiye uğraması” ve “rızanın üretimi/gündelik taktikler” tartışmaları için başlangıç düzlemini

oluşturmaktadır. Böylece Sedirler örneğinde analiz edilecek dönüşüm, “yoktan var edilen” bir kentsel proje alanına değil, uzun yıllar boyunca gündelik pratikler, komşuluk ilişkileri ve ortak hafıza üzerinden kurulmuş bir mahalle dünyasına müdahale olarak kavranabilecektir.

2.4. Konya Kentsel Dönüşüm Rejimi İçinde Sedirler Mahallesi

Önceki bölümlerde tartışıldığı üzere Konya, 1980 sonrası neoliberal kentsel politikalar ve büyük ölçekli kamusal yatırım kararlarıyla birlikte, tarım kenti kimliğinden sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinin ağırlık kazandığı çok merkezli bir kentsel yapıya doğru evrilmektedir. Yüce ve Serdaroğlu-Sağ’ın Konya kenti üzerine yaptığı mekânsal analiz, sağlık, ulaşım, eğitim ve kamu hizmetleri alanlarındaki büyük ölçekli kamusal kullanım kararlarının, kentsel yayılmanın yönünü ve biçimini belirleyen başat etmenlerden biri hâline geldiğini; bu yatırımların kent çeperlerinde yeni çekim alanları oluşturarak yapılaşma baskısını artırdığını göstermektedir (Yüce ve Serdaroğlu-Sağ, 2025:106-110). Aynı çalışma, Konya örneğinde büyük ölçekli kamusal kullanım kararlarının yalnızca hizmet sunumunu değil, kentin makroformunu ve mekânsal gelişim akıslarını da dönüştürdüğünü vurgulamakta; 1980 sonrası neoliberal kentleşme paradigması içinde kamusal yatırımların, piyasa aktörleriyle iç içe geçen stratejik mekânsal politikalar olarak işlediğine işaret etmektedir (Yüce ve Serdaroğlu-Sağ, 2025: 121-125).

Bu makro düzeydeki dönüşüm içinde Karatay ilçesi, hem kentin tarihsel merkezini hem de doğu ve güneydoğu yönlerinde gelişen yeni yerleşim alanlarını içeren stratejik bir alt-bölge olarak öne çıkmaktadır. Karatay Belediyesi, revizyon imar planları kapsamında yürüttüğü 18. madde imar uygulamalarını, “kentsel dönüşümde öncü” bir strateji olarak sunmakta; 40 milyon m²’lik alanda tamamlanan imar uygulamalarıyla,

“eskimiş ve tehlike arz eden” yapı stokunu dönüştürmeyi ve konut ihtiyacını karşılamayı hedeflediğini belirtmektedir. Bu çerçevede Karatay’da kentsel dönüşüm, yalnızca afet riski veya fiziksel eskime gerekçesine dayanmamakta; aynı zamanda ilçenin “modern, güvenli ve nitelikli yaşam alanları” üreten bir merkez olarak yeniden ölçeklenmesi projesinin mekânsal aracı hâline gelmektedir. Metropol Dergisi’nde (Sayı:57) yer alan belediye söyleminde, 18. madde uygulamalarının “ödüllü kentsel dönüşüm projeleri” ile birlikte anılması, dönüşümün teknik bir planlama aracından ziyade, kent markalaşmasının ve yatırım çekme stratejilerinin parçası olarak kurgulandığını göstermektedir.

Sedirler Mahallesi tam da bu kentsel dönüşüm rejiminin odak noktalarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Karatay Belediyesi öncülüğünde kurulan 44. toplu konut hamlesi olan “Karatay Sedir Park Konut Yapı Kooperatifi”, 40.959 m²’lik alanda 25 blok ve 600 daireden oluşmakta ve resmi söylemde “bölgedeki kentsel dönüşüm çalışmalarına hız kazandıran önemli konut hamlelerinden biri” olarak tanımlanmaktadır (karatayaskiyla.com). Belediyenin ve yerel basının aktardığına göre proje, Sedirler Mahallesi (eski adıyla Hacıhasan ve Hacısadık mahalleleri) sınırları içinde; Göreme, Laleli, Zaman, Şemsettin Sami ve Hıyaban sokakları arasında kalan yaklaşık 40.950 m²’lik bir alanı kapsamakta; bu alan, mevcutta büyük ölçüde ömrünü tamamlamış, düşük katlı, avlulu-bahçeli konutların bulunduğu bir dokuya karşılık gelmektedir (yenimeram.com.tr). Böylece Sedirler’in, bir yandan Konya’nın eski yerleşim alanlarından birinin devamı olarak “eskilerin” yoğunlaştığı bir tarihsel mahalle, diğer yandan ise yeni toplu konut projelerinin ve soyut mekânın somutlaştığı bir dönüşüm odağı olduğu söylenebilir.

Yerel basında yer alan haberlerde Sedirler (yeni idari adıyla Hacıcemil Mahallesi), “şehrin ilk yerleşim yerlerinden olan mahallelerde kritik bölgelere yönelik

müdahalelerin adreslerinden biri” olarak anılmakta; bölgede “kullanım ömrünü tamamlamış binalar”ın bulunduğu, bu alanların kamu–özel işbirliğiyle dönüştürüldüğü vurgulanmaktadır (www.memleket.com.tr). Aynı zamanda, ilçe müftülüğünün Hacı Yusuf Camii’ne ilişkin duyurusunda, söz konusu caminin “Sedirler Mahallesi’nde kentsel dönüşüm kapsamında yeniden inşa edildiği” ifade edilmekte; böylece dönüşümün yalnızca konut stokunu değil, dini–kültürel mekânları da içerecek biçimde bütüncül bir mekânsal yeniden kurma projesi olarak işlediği resmî düzeyde teyit edilmektedir. Bu noktada, Sedirler’deki dönüşüm, yalnızca yapıların yenilenmesi değil, mahallenin tarihsel belleğinin taşıyıcı mekânlarının da yeniden ölçeklendiği bir süreç olarak görünür hâle gelmektedir.

Bu resmî söylem ve projeler, birinci bölümde tartışılan Lefebvreci “soyut mekân” kavrayışıyla birlikte ele alındığında, Sedirler’in Konya kentsel dönüşüm rejimi içindeki özgül konumu daha net biçimde ortaya çıkmaktadır. Yüce ve Serdaroğlu-Sağ’ın Konya üzerine yaptığı analiz, büyük ölçekli kamusal kullanım ve yatırım kararlarının, planlama bütünlüğünün zayıfladığı neoliberal dönemde kent çeperlerinde yeni gelişme aksları ve yatırım alanları yarattığını ortaya koyarken (Yüce ve Serdaroğlu-Sağ, 2025:121-125), Sedirler’deki toplu konut ve imar uygulamaları, bu genel dinamiğin mahalle ölçeğindeki izdüşümü olarak değerlendirilebilir. Sedir Park Kooperatifi ve çevresindeki imar düzenlemeleri, mahallenin gündelik hayat pratiklerinden, tarihsel ritimlerinden ve yerel habitus’undan önce, parsel bütünleştirmeleri, blok tipolojileri, çekme mesafeleri ve ulaşım bağlantıları üzerinden tanımlanan bir soyut mekân rejimi üretmektedir.

Öte yandan, Sedirler’in Konya kentsel dönüşüm rejimi içindeki konumlanışı yalnızca sermaye yatırımları ve planlama kararları üzerinden değil, aynı zamanda afet riski, güvenlik ve modern yaşam söylemleri üzerinden de inşa edilmektedir. Karatay

Belediyesi'nin Sedir Park'ı tanıtırken kullandığı “modern ve güvenli yaşam alanları”, “riskli yapı stokundan kurtulma” ve “ilçenin çehresine değer katma” vurguları, ikinci bölümde tartışılan 6306 sayılı Kanun ve ilgili ikincil mevzuatta öne çıkan risk, güvenlik ve kamu yararı söylemiyle uyumludur. Böylece Sedirler, Konya'nın risk temelli dönüşüm söyleminin somutlaştığı, Beck'in “risk toplumu” ve “örgütlü sorumsuzluk” tartışmalarının yerel bir örneği olarak da görülebilir: bir yandan afet ve güvenlik söylemi üzerinden rıza üretilmekte, diğer yandan gündelik hayatın kırılganlıkları (borçluluk, aidiyet kaybı, mahalle belleğinde kesinti) bu söylemin gölgesinde kalmaktadır.

Sonuç olarak Sedirler Mahallesi, Konya kentsel dönüşüm rejimi içinde üç düzeyin kesişim noktasında konumlanmaktadır: (i) Büyük ölçekli kamusal yatırım kararlarının kent makroformunu yeniden şekillendirdiği, planlamanın neoliberal mantıkla iç içe geçtiği kent ölçeği; (ii) revizyon imar planları ve 18. madde uygulamalarıyla “kentsel dönüşümde öncü” rol üstlenen Karatay ölçeği; (iii) toplu konut projeleri, cami ve kamusal mekân yeniden inşaları aracılığıyla tarihsel mahalle dokusunun soyut mekâna tercüme edildiği Sedirler ölçeği. Bu üç düzeyin kesiştiği noktada Sedirler, hem Konya'daki genel dönüşüm rejimini görünür kılan temsil gücü yüksek bir örnek, hem de bir sonraki alt başlıklarda ayrıntılı olarak ele alınacak olan gündelik hayatın ritimleri, rızanın üretimi ve gündelik taktikler açısından özgül bir saha olarak tezde merkezi bir yer tutmaktadır.

2.5. Sedirler'de Gündelik Ritimlerin Dönüşümü

Bu bölümde, Sedirler Mahallesi'nde kentsel dönüşüm sürecinin gündelik hayatın ritimleri üzerindeki etkisi, Lefebvre'in ritimanaliz çerçevesiyle birlikte çözümlenecektir. Daha önce ortaya koyduğumuz tarihsel habitus ve mahalle belleği (2.3) ile Konya

kentsel dönüşüm rejimi içindeki konumlanış (2.4), burada “zaman-mekân örgütlenmesi” düzeyinde yeniden ele alınacak; dönüşüm süreci, yalnızca yapı stoğunun yenilenmesi ya da hukuki statü değişikliği değil, aynı zamanda gündelik hayatın akışında meydana gelen kesintiler, yeniden düzenlemeler ve aritmiler olarak değerlendirilecektir. Lefebvre’in vurguladığı gibi, gündelik yaşamın ritimlerini anlamak, biyolojik, toplumsal ve mekânsal ritimlerin nasıl iç içe geçtiğini ve modern müdahalelerin bu çoklu ritimleri nasıl “bozduğunu”, yeniden senkronize etmeye çalıştığını görmeyi gerektirmektedir (Lefebvre, 2004:15-20).

Bu çerçevede 2.5.1. Yıkım, İnşaat ve Bekleme Hâli: Ritimlerin Kesintiye Uğraması alt başlığında, Sedirler’deki yıkım–hafriyat–inşaat süreçlerinin, şantiye gürültüsü, kapanan yollar, taşınma dalgaları ve “sonuçsuz bekleyiş” deneyimi üzerinden gündelik ritimleri nasıl kestiği; mahalle sakinlerinin zaman algısını nasıl yeniden kurduğu incelenecektir. 2.5.2. Ev-Sokak-Mahalle Hattından Ev-Blok-Site Kurgusuna Geçiş kısmında, dönüşüm öncesi ev–sokak–mahalle ekseninde kurulan gündelik ilişkiler ve ritimlerin, toplu konut/site düzeninde ev–blok–otopark–kapalı ortak alan hattına kayması; buna bağlı olarak komşuluk, denetim, güvenlik ve görünürlük biçimlerinin nasıl dönüştüğü tartışılacaktır. Son olarak 2.5.3. Ritmanaliz Işığında Yeni Gündelik Ritimler ve Aritmiler başlığında, saha anlatıları üzerinden Sedirler’de ortaya çıkan yeni ritmik örüntüler (iş, okul, alışveriş, ibadet, boş zaman kullanımı, ulaşım vb.) ile bu örüntüler arasındaki uyumsuzlukların (aritmiler) haritası çıkarılacak; böylece kentsel dönüşümün gündelik hayatı nasıl yeniden düzenlediği, nerelerde süreklilik, nerelerde kırılma ve gerilim ürettiği, ritmanaliz kavramlarıyla birlikte tartışılacaktır. Bu üç alt bölüm, birlikte okunduğunda Sedirler’deki dönüşümün, yalnızca mekânsal bir yeniden yapılanma değil, aynı zamanda zamansal ve ritmik bir yeniden kurma girişimi olduğunu gösterecektir.

2.5.1. Yıkım, İnşaat ve Bekleme Hali

Sedirler Mahallesi’nde kentsel dönüşüm sürecinin en görünür evrelerinden biri, mahallenin bir “şantiye mekânı”na dönüşmesi ve bunun gündelik ritimler üzerinde yarattığı derin kesinti ve kırılmalardır. Lefebvre’in ritimanaliz kavramı çerçevesinde düşünüldüğünde, dönüşüm öncesi Sedirler’deki gündelik hayat, büyük ölçüde tekrar eden bedensel, toplumsal ve mekânsal ritimlerin (ev-sokak-mahalle hattında kurulan gündelik dolaşımlar, pazar alışverişi, cami etrafında yoğunlaşan ibadet ve sosyalleşme, çocukların oyun mekânları vb.) iç içe geçtiği bir “*euritmi*” hali olarak kavranabilir. Buna karşılık, yıkım ve uzun süreli inşaat evresi, bu uyumlu bileşimi bozan bir “*aritmi*” üretmekte; gündelik hayatın zaman-mekân örgütlenmesini hem fiziksel hem de duygulanımsal düzeyde sürekli bir kesinti, gürültü, belirsizlik ve bekleme döngüsü içine yerleştirmektedir. Lefebvre’in gündelik hayat ve ritim kavrayışını izleyen ritimanaliz literatürü, tam da bu tür durumlarda, bedensel ritimlerle (uyku, yeme, dinlenme), mekânsal ritimlerin (ev-iş-sokak dolaşımları) ve soyut kentsel ritimlerin (planlama takvimleri, inşaat süreleri, hukuki süreçler) birbirine çarpmasıyla ortaya çıkan “bozulmuş” zaman deneyimlerine işaret etmektedir (Edensor, 2010).

Türkiye’de büyük ölçekli kentsel dönüşüm projeleri üzerine yapılan çalışmalar, “yıkım-inşaat-bekleme” üçlüsünü tam da böyle bir aritmi üretimi olarak ele almaktadır. Ay ve Penpecioglu’nun “dönüşümü bekleme” kavramsallaştırması, dönüşüm alanlarındaki uzun süreli belirsizliğin, tek başına pasif bir bekleyiş olmadığını; aksine planlama rejiminin ve mülkiyet ilişkilerinin içine gömülü, iktidar-asimetrilerini yeniden üreten ve aynı zamanda sakinleri belirli ölçülerde siyasallaştıran bir zaman siyaseti olduğunu ortaya koymaktadır. Uzayan projelerde, küçük mülk sahiplerinin ve mahalle sakinlerinin “ne için, ne kadar süreyle ve kimin kararına bağlı olarak bekledikleri” sorusu, gündelik hayatın tam ortasında, kiralar, taşınma kararları, borçluluk ve geçim

stratejileriyle iç içe geçen bir politik deneyime dönüşmektedir (2023:1-19). Seditler örneğinde de benzer bir biçimde, yıkım kararının açıklanmasından konutların fiilen teslimine kadar geçen süre boyunca, mahalle sakinlerinin anlatılarında “her şeyin askıda kalması”, “evi tamir etmenin artık anlamsızlaşması” ve “ne zaman biteceğini bilmediğimiz bir bekleme” hali, gündelik zamansallığın temel motifi hâline gelmektedir.

Akyüz’ün Ankara’daki gecekondu dönüşüm projelerini incelediği çalışmasında, uzun müzakere süreçleri ve karmaşık hukuki statüler nedeniyle mahallenin on yıla yayılan bir “şantiye mekânı”na dönüşmesi, bu aritminin çarpıcı bir örneği olarak tarif edilmektedir. Alemdağ ve Başpınar mahallelerinde olduğu gibi, anlaşmazlıklar ve parçalı uygulamalar sonucunda bütün mahallenin “inşaat alanı”na dönüştüğü, yarım yıkılmış gecekonduların güvenlik sorunlarına yol açtığı, altyapının (özellikle sokak aydınlatmasının) düzgün işlemediği, madde bağımlılarının ve hurdacıların yarı yıkık yapıları işgal ettiği ve böylece geçmişte kendi kendini denetleyebilen gecekondu dokusunun dağıldığı aktarılmaktadır (Akyüz, 2018). Bu tür örnekler, Seditler’deki saha bulgularını kavramsallaştırmak açısından da yol göstericidir: burada da sakinler, mahallenin “yarı yıkık evler, boş arsalar, hafriyat kamyonları ve konteyner ofisler”den oluşan geçici ama yıllara yayılan bir peyzaja dönüştüğünü; gece gündüz süren inşaat gürültüsü, toz ve ağır iş makineleri nedeniyle ev içi ritimlerin (uyku, dinlenme, bakım emeği) bozulduğunu, çocukların sokakta güvenle oynama imkânlarının ortadan kalktığını ifade etmektedirler.

Nitel görüşmelerde özellikle kadınlar, inşaat sürecinin bakım emeği ve ev içi gündelik rutini nasıl altüst ettiğini vurgulamaktadır. Daha önce belirli saatlerde yapılan temizlik, yemek ve mahalle içi sosyal ziyaretler, sürekli toz, gürültü ve altyapı kesintileri nedeniyle yeniden ve yeniden örgütlenmek zorunda kalmakta; böylece

Lefebvre'in “bedensel ritimler” ile “kentsel ritimler” arasındaki görece uyum, sürekli ertelenen ve yeniden biçimlenen mikro zaman planlamalarıyla yer değiştirmektedir. Gençler açısından ise, mahalle içindeki kamusal buluşma mekânlarının (kiraathaneler, parklar, sokak köşeleri) bir kısmı ya yıkım tehdidi altındadır ya da fiilen ortadan kalkmıştır; bu durum, hem mekânsal aidiyet hem de gündelik dolaşım repertuarları açısından yeni bir “kopuş ritmi” üretmektedir. Benzer şekilde, yaşlılar da uzun süredir alıştıkları yürüyüş güzergâhlarının, cami yolunun veya mahalle içi pazar hattının artık şantiye bariyerleri ve moloz yığınlarıyla kesintiye uğradığını, dolayısıyla hem bedensel hareketlerinin hem de sosyal temaslarının sınırlandığını dile getirmektedir. Bu anlatılar, Edensor'un yürüyüş, bekleme ve kent mekânı arasındaki ilişkiyi tartışırken işaret ettiği üzere, gündelik hareket ritimlerinin mekânsal düzenlemelerle ne kadar yakından ilişkili olduğunu ve düzenleme biçimleri değiştiğinde, deneyimlenen zaman–mekân dokusunun da radikal biçimde dönüştüğünü teyit eder (Edensor, 2010).

Sedirler'deki yıkım ve inşaat süreci, yalnızca mahallenin maddi dokusunu değil, aynı zamanda “bekleme”nin ritmini de dönüştürmektedir. Ay ve Penpecioglu'nun vurguladığı gibi, kentsel dönüşüm alanlarında beklemek çoğu zaman ne tamamen pasif ne de bütünüyle kurucu bir deneyimdir; aksine, devletin ve piyasa aktörlerinin uyguladığı erteleme, geciktirme, yeniden söz verme stratejilerinin içinden geçen, gündelik müzakerelerle örülmüş, çelişkili bir süreçtir (2023:1-19). Sedirler'de görüşülen mülk sahipleri ve kiracılar, bir yandan “çocukların geleceği” ve “daha sağlam, depreme dayanıklı konut” söylemi üzerinden projeyi arzu edilir bulduklarını; diğer yandan yıllara yayılan bekleyişin, artan kira baskısının, geçici taşınma zorunluluğunun ve borçlanma rejiminin kendi hayat ritimlerini kırılganlaştırdığını anlatmaktadır. Bu kırılganlık, gündelik zamanın “projeyi bekleme” etrafında yeniden örgütlenmesine; geleceğe ilişkin planların (iş değiştirme, çocukların okulu, bakım sorumlulukları vb.) sürekli

ertelenmesine yol açmaktadır. Böylece, bekleme yalnızca zamansal bir aralık değil, gündelik hayatı çevreleyen bir varoluş kipine dönüşmektedir.

Bu bağlamda Sedirler, hem fiziksel hem de zamansal anlamda “bitmeyen bir geçiş hali”nin mekânı olarak ortaya çıkar. Akyüz’ün Mamak örneğinde gösterdiği gibi, uzun yıllar süren şantiye hali, sakinlerin bir kısmını sözleşme imzalamaya zorlayan bir baskı mekanizması haline gelebilmekte; güvenlik sorunları, sosyal ilişkilerin çözülmesi ve belirsizliğin yarattığı yorgunluk, “ne olursa olsun bu süreci bitirme” arzusunu güçlendirmektedir (2018). Sedirler’de de benzer şekilde, kimi katılımcılar, projenin koşullarını “tamamen adil bulmasalar” dahi, uzun süren bekleme, yıkım ve inşaat ritimlerinin yarattığı yıpranma nedeniyle “artık bir an önce sonuca varma” isteğini dile getirmektedir. Lefebvreci ritimanaliz açısından bakıldığında, bu durum, gündelik hayatın ritimlerinin yalnızca yukarıdan dayatılan stratejik zamanlamalarla kesintiye uğramadığını; aynı zamanda bu kesintilerin, rızanın yeniden üretilmesini ve belirli ölçülerde direnişin sınırlandırılmasını mümkün kılan bir “zaman rejimi” kurduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Sedirler’de yıkım, inşaat ve bekleme hâli, mekânın soyutlaştırılmasıyla (risk alanı ilanı, projelendirme, imar düzenlemeleri) eş zamanlı ilerleyen ve gündelik hayatın ritimlerini derinden dönüştüren bir aritmi üretmektedir. Bu aritmi, bir yandan gündelik hayatın sürekliliğini kırarak belirsizlik, güvensizlik ve yorgunluk duygularını derinleştirirken; diğer yandan da beklemenin kolektif deneyimi üzerinden yeni taktikler, müzakere biçimleri ve sınırlı da olsa karşı çıkış imkânları yaratmaktadır. Tezin ilerleyen alt bölümlerinde, bu aritminin kadınlar, gençler, yaşlılar, kiracılar ve mülk sahipleri açısından nasıl farklılaştığı; mekân–ritim–taktik–habitus/alan ekseninde nasıl anlam kazandığı ayrıntılı saha anlatıları üzerinden tartışılacaktır.

2.5.2. Ev-Sokak-Mahalle'den Ev-Blok-Site'ye Geçiş

Sedirler'de kentsel dönüşüm sürecinin en görünür sonuçlarından biri, gündelik hayatın örgütlendiğı mekânsal zincirin “ev-sokak-mahalle” hattından “ev-blok-site” kurgusuna doğru kaymasıdır. Dönüşüm öncesinde tek ya da iki katlı, bahçeli ya da avlulu konutlar, kapı önü, bahçe, sokak ve mahallenin kamusal mekânları arasında geçirgen sınırlar üreterek, gündelik hayatın yoğunlaştığı yarı-özel ve yarı-kamusal eşik alanları yaratmaktaydı. Sulukule örneğinde de gösterildiğı gibi, bu tür mahalle dokularında ev ile sokak arasındaki sınırın muğlaklaşması, ortak mekân kullanımını mümkün kılan yarı-kamusal ve yarı-özel bölgelerin oluşmasına ve komşuluk ilişkilerinin bu ara mekânlar üzerinden kurulmasına imkân vermektedir (Küçükyazıcı ve Alkışer, 2018). Sedirler'de de dönüşüm öncesi kapı önü sandalyeleri, sokak arası oyun alanları, bahçe duvarlarının üzerinden uzanan gündelik sohbetler ve kadınların sokağı taşan ev içi işleri, bu geçirgen mekânsal örgütlenmenin somut ifadesidir.

Konutta özel ve kamusal alan arasındaki eşiklerin gündelik pratikler üzerinden nasıl kurulduğunu inceleyen çalışmalar, konut çevresinde yarı-kamusal ve yarı-özel alanların özellikle mahalle ölçeğinde topluluk hissinin ve gündelik dayanışma ilişkilerinin taşıyıcısı olduğunu vurgulamaktadır (Küçükyazıcı ve Alkışer, 2018). Bu literatür, “ev-sokak-mahalle” zincirinin sadece fiziksel bir güzergâh değil, aynı zamanda gündelik hayatın ritimlerinin, karşılaşmaların ve karşılıklı gözetimin (surveillance değil, komşu gözetimi) iç içe geçtiğı bir toplumsal örgütlenme biçimi olduğunu göstermektedir. Sedirler'de dönüşüm öncesi anlatılarda, “evin önü” ile “sokağın içi” arasındaki geçişlilik, özellikle kadınlar ve çocuklar açısından gündelik hayatın ana taşıyıcısı olarak tarif edilmekte; sokak hem oyun, hem gözetim, hem de enformel sosyal kontrol mekânı olarak konumlanmaktadır.

Dönüşüm sonrasında bu zincir, çok katlı bloklar ve kapalı site kurgusu üzerinden yeniden tanımlanmaktadır. Artık gündelik hareket hattı çoğu hane için “ev–asansör–koridor–blok girişi-site içi yürüyüş yolu/otopark-site kapısı” şeklinde katmanlı ve kontrollü bir güzergâha dönüşmektedir. “Gated community” (Kapalı-kapılı site) literatürünün işaret ettiği üzere, site tipi konut üretimi, mekânı duvarlar, güvenlik bariyerleri ve kontrollü giriş-çıkış noktaları üzerinden yeniden kurgularken, günlük hayat pratiklerini de estetize edilmiş, düzenlenmiş ve gözetim altında bir yaşam biçimine doğru yönlendirir (Çelik ve Şahin-Çağlı, 2023:50-76). Bu yeni kurguda yarı-kamusal alanlar, site yönetimi tarafından tanımlanmış ortak alanlara –otopark, peyzajlı iç avlu, oyun parkı, kapalı oturma mekânları– indirgenmekte; sokakla kurulan kendiliğinden ilişki yerini site içi koridor ve asansördeki kısa karşılaşmalara bırakmaktadır. Ankara Dikmen Vadisi’ndeki kapalı site örneği üzerinden yürütülen çalışmada, site ile çevre mahalle arasındaki temasın sınırlandırılmasının, mekânsal ayrışma ile toplumsal ayrışmayı paralel biçimde derinleştirdiği; içeri–dışarı arasında “gerilim” üreterek mahalle aidiyetini zayıflattığı gösterilmektedir (Çelik ve Şahin-Çağlı, 2023:50-76).

Konya bağlamında, Koyuncu’nun vurguladığı üzere, kenti “baştan aşağı saran betonarme yapılar”, hem kentin kimliğini yansıtan mimariden iz taşımayan anonim bir doku üretmekte, hem de komşuluk ilişkilerini merdiven aralığı ve asansör gibi zorunlu karşılaşma mekânlarına hapsedmektedir (Koyuncu, 2005:115). Hurigül Eken’in Konya’daki komşuluk ilişkileri üzerine yürüttüğü çalışma ise, modernleşme, apartmanlaşma ve kentsel dönüşüme rağmen komşuluğun birincil ilişki alanı olarak yeniden kurulmaya çalışıldığını; ancak apartman ve site tipi konutlarda bu ilişkilerin giderek daha kırılgan hâle geldiğini göstermektedir. Eken, apartman dairesindeki hane devrinin yüksekliği ve bu durumun binanın yeni kamusal mekânı hâline gelen kapı ve

asansördeki karşılaşmaları bile istikrarsızlaştırdığını belirtmiş; bir komşuya “alışmadan” diğerine alışma zorunluluğu, mahallenin süreklilik duygusunu zayıflatmakta olduğunu ortaya koymuştur (Eken, 2023:17-36). Bu tespit, Sedirler’de anlatılan “artık kimseyi tanıyamadan taşınıp gidiyorlar” ifadesiyle doğrudan örtüşmektedir.

Sedirler’de kentsel dönüşüm sonrası ortaya çıkan blok-site kurgusu, literatürde “gated community” (Kapalı-kapılı site) ve TOKİ tipi toplu konut alanları için yapılan tartışmalarla da paralellik göstermektedir. Çalışmalar, bu tür alanların çoğu zaman standartlaşmış, tekrarlanan plan tipleri ve homojen peyzaj kararları üzerinden, gündelik hayatı belirli bir tüketim ve güvenlik söylemi etrafında estetize ettiğini; “yeni bir hayat tarzı” vaat ederken, site içinde ve dışında mekânsal ve toplumsal ayrışmayı derinleştirdiğini vurgulamaktadır (Çelik ve Şahin-Çağlı, 2023:50-76; Meşe, 2019). Benzer biçimde TOKİ toplu konut yerleşimlerinde gözlenen “gerilla bahçeleri” örnekleri, sakinlerin standart peyzaj ve mekân kurgusu karşısında kendi gündelik hayat ritimlerini yeniden üretmek için, resmî programda öngörülmeven küçük üretim ve sosyalleşme alanları oluşturdıklarını göstermektedir (Soyöz, 2025:1-18). Bu durum, Sedirler’de bazı hanelerin blokların önüne saksılar dizmesi, site yönetiminin yasaklarına rağmen kapı önüne sandalye atarak yaz akşamları sohbet etmeye devam etmesi gibi pratiklerle benzeşmektedir.

Saha görüşmelerinde eski mahalle dokusundan gelen sakinler, özellikle kadınlar, “kapı önü” ve “sokak başı”nın gündelik hayatlarındaki merkezi konumunun kaybına işaret etmektedir. Dönüşüm öncesi, yemek kokusunun, çocuk sesinin ve sokak sohbetlerinin birbirine karıştığı, ev içi ve sokak arasındaki eşiklerin geçirgen olduğu bir ritimden söz edilirken; dönüşüm sonrası anlatılarda, site kuralları ve blok içi gözetim nedeniyle bu pratiklerin “uygunsuz” ya da “yakışksız” görüldüğü ifade edilmektedir.

Bir kadın katılımcının, “Eskiden kapının önüne sandalye atıp üç beş komşu otururduk; şimdi site yönetimi ‘görüntü kirliliği’ diyor” şeklindeki ifadesi, soyut mekânın estetik ve düzen kaygısıyla, gündelik hayatın kendiliğinden pratiklerini nasıl törpülediğini somutlaştırmaktadır. Bu tür deneyimler, Lefebvre’in soyut mekân-yaşanan mekân ayrımının Sedirler’deki dönüşüm üzerinden nasıl değerlendirilebileceğine dair güçlü ipuçları sunmaktadır. Proje, soyut mekânın tekil mantığına uygun olarak blok-site kurgusunu dayatırken, sakinler yaşanan mekânı gündelik taktikleriyle -yasaklara rağmen kapı önü sohbetleri, bloklar arası kısa kestirme yollar, çocukların site sınırını ihlal eden oyun güzergâhları- yeniden üretmeye çalışmaktadır.

Ev-blok-site zincirinin kurulması, gündelik hayatın ritimlerini de dönüştürmektedir. Dönüşüm öncesinde sabah erken saatlerden gece geç saatlere kadar sokakta devam eden görünür hareketlilik, blok girişlerinin ve site içi yürüyüş yollarının sınırlı zaman dilimlerinde kullanıldığı, özellikle akşam saatlerinde site dışı kamusal alanla temasın azaldığı bir düzene doğru evrilmektedir. Çelik ve Şahin-Çağlı’nın Ankara örneğinde gösterdiği gibi, site içi ve dışı arasındaki temasın azlığı, mekânsal ayrışmayı toplumsal ayrışma ile birlikte derinleştirerek, hem içerde hem dışarıda yaşayanların günlük yaşam alışkanlıklarını ve güvenlik algılarını yeniden şekillendirmektedir (Çelik ve Şahin-Çağlı, 2023:50-76). Sedirler’de de site içi oyun parklarının çocukların temel oyun mekânına dönüşmesi, sokaktaki oyunların yerini otoparkta, kontrollü iç avluda ya da blokların hemen önündeki küçük sert zeminlerde oynanan oyunlara bırakması, bu dönüşümün en çarpıcı göstergelerinden biridir.

Bu geçiş, Bourdieu’nün habitus ve alan kavramları üzerinden ele alındığında, Sedirler’de “mahalle habitusu” ile “site alanı” arasında bir uyumsuzluk ürettiği ölçüde “habitus krizi”ne yol açmaktadır. Geleneksel mahalle ilişkileri içinde şekillenmiş beden teknikleri (kapı önünde oturmanın doğallığı, sokakta yüksek sesle konuşma, çocukların

“mahalle maçı” gibi oyunlarla bütün sokak üzerinde hak iddia etmesi) yeni site kurallarına, yönetim talimatlarına ve gözetim biçimlerine çarptığında, sakinler çoğu zaman arada kalmışlık, yerinden edilmişlik ve tedirginlik duygularını birlikte deneyimlemektedir. Bu aradalık hâli, Certeau’nun “idare etme sanatı” olarak tarif ettiği taktiksel pratiklerle -site içinde görünmez kaçamaklar, kuralları aşındıran küçük ihlaller, bloklar arası gayriresmî kestirme yollar, sitenin çeperlerinde yeniden kurulan mahalle benzeri mikro buluşma noktaları- dengelenmeye çalışılır. Böylece Sedirler’de ev-blok-site kurgusuna geçiş, sadece fiziksel bir tipoloji değişimi değil; gündelik hayatın ritimlerinin, komşuluk ilişkilerinin ve rızanın üretildiği/çatladığı alanların yeniden dağıtıldığı derin bir sosyo-mekânsal dönüşüm olarak görünür hâle gelmektedir.

2.5.3. Yeni Gündelik Ritimler ve Aritmiler

Sedirler Mahallesi’nde kentsel dönüşüm sürecinin ilerlemesiyle birlikte, gündelik hayat yalnızca mekânsal olarak değil, aynı zamanda zamansal olarak da yeniden örgütlenmektedir. Lefebvre’in ritim kavrayışında, zaman-mekân-enerji bileşiminin kesiştiği her yerde ritim olduğu vurgulanır: “her nerede belirli bir yer, belirli bir zaman ve enerji harcaması kesişiyorsa orada ritim vardır” (Lefebvre, 2004:15 akt. Horton, 2005). Bu bakış açısından Sedirler’deki dönüşüm, var olan çoklu gündelik ritimlerin (poliritmi) üzerine yeni ritimlerin bindirilmesi, bazı ritimlerin “uyumlu hale getirilmesi” (euritmi), bazılarının ise çatışma ve uyumsuzluk yaratacak biçimde bozulması (aritmî) süreci olarak değerlendirilebilir. Nitekim Lefebvre, bedensel, toplumsal ve mekânsal ritimlerin uyum içinde işlediği durumları “euritmi”, bu ritimlerin birbirleriyle çatıştığı, kesintiye uğradığı durumları ise “aritmî” olarak tanımlar; gündelik hayatın baştan itibaren “poliritmik” bir dokuya sahip olduğunu vurgular (Lefebvre, 2004:16, 67-68 akt. Michon, 2019).

Dönüşüm öncesinde Sedirler'in gündelik ritimleri, Lefebvre'in sözünü ettiği döngüsel ve doğrusal ritimlerin görece dengeli bir bileşiminden oluşmaktaydı. Sabah ezanıyla başlayan gün, kadınların ev içi ve mahalle içi bakım emeği, erkeklerin çoğunlukla merkezdeki işlere gidiş-gelişleri, çocukların okula yaya erişimi, pazar günleri kurulan semt pazarı, yaz aylarında kapı önü sohbetleri ve sokaklarda uzayan akşamlar gibi tekrar eden pratikler üzerinden örülüyordu. Bu ritimler, “doğal” kabul edilen biyolojik ritimler (uyku, beslenme, bedensel bakım) ile mahalle ölçeğindeki toplumsal ritimlerin (komşuluk, ziyaret, cami cemaati, esnaf ilişkileri) üst üste binmesiyle oluşan bir poliritim tablosu sunuyordu. Lefebvre'in ifadesiyle, gündelik hayat “doğal ritimlerle, üretim-tüketim-dolaşım ve konutun sosyo-ekonomik ritimleri arasındaki çatışmanın aynı anda sahnelendiği bir tiyatro”dur (Lefebvre, 2004:73 akt. Horton, 2005). Sedirler'de dönüşüm öncesi bu tiyatro, büyük ölçüde mahalle mekânı etrafında örülmüş, görece “alışılmış” bir ritmik denge üretmekteydi.

Kentsel dönüşümle birlikte bu denge, hem “yıkım-inşaat-bekleme” zamanları hem de hukuki-bürokratik işlemlerin dayattığı yeni doğrusal ritimler aracılığıyla parçalanmaktadır. İnşaat makinelerinin düzensiz gürültüsü, gün içinde tekrar eden elektrik ve su kesintileri, sokakların molozla dolması, yıkılan evlerin yerine uzun süre “boş parseller”in kalması ve bir türlü gelmeyen “teslim tarihi”, mahalle ölçeğindeki döngüsel ritimleri kesintiye uğratarak belirgin bir aritmi yaratmaktadır. Lefebvre'in “lineer, nicelleştirilmiş modern zamanın, döngüsel kozmik ritimler üzerine dayatılması” olarak tarif ettiği süreç, Sedirler'de dönüşüm sahasının etrafında oluşan bu yeni zamansallıklar üzerinden somutlaşmaktadır (Lefebvre ve Regulier, 1985/2004, akt. Gümüş ve Yılmaz, 2020:231-233).

Bu aritminin en çarpıcı tezahürlerinden biri, Türkiye'deki pek çok kentsel dönüşüm alanında tartışılan “bekleme siyaseti” ile benzeşen bir “askıda kalma” hâlidir.

Ay ve Penpecioglu, tamamlanamayan kentsel dönüşüm süreçlerinde “dönüşümsüzlük” ve “beklemek” kavramlarını, mekânsal belirsizlik ile zamansal sürüncemeye işaret eden özgün bir yönetim tekniği olarak tartışır; sakinlerin gündelik hayatının bitmeyen vaatler, ertelenen teslimler ve idari tıkanmalar etrafında yeniden kurulduğunu gösterirler (Ay ve Penpecioglu, 2020:8-9). Benzer biçimde, Sedirler’de de görüşmelerde sıkça dile getirilen “ne eski eve tam dönebiliyoruz ne yeni eve kavuşabiliyoruz” ifadesi, gündeliğin ritmik örgüsünün askıda kalmasına, yani zamansal ve mekânsal bir “eşikte yaşama”ya işaret etmektedir.

Bu bekleme hâli, literatürde Limontepe örneğinde ayrıntılı biçimde tartışıldığı gibi, kentsel dönüşüm öncesi ve dönüşüm süreci boyunca gecekondulu sakinlerinin yaşamına sinen uzun erimli bir ritim olarak da yorumlanabilir. Bektaş-Ata’nın Limontepe çalışmasında vurguladığı üzere, “beklemek, gecekondulunun her hamlesine sirayet eder”; altyapı hizmetlerine erişmekten imar aflarından yararlanmaya, tapu almaktan kentsel dönüşümü beklemeye kadar uzanan bir dizi belirsiz süreç, mahallelinin gündelik zamanını kuşatmıştır (Bektaş-Ata, 2021:209). Sedirler’de de benzer bir “bekleme ritmi” işlemektedir; bazı haneler yıkım kararı çıkmış, fakat henüz tahliye edilmemiş konutlarda “ne zaman yıkılacağı belli olmayan” bir eşiğe sıkışırken bazıları yeni bloklarda oturmakta, ama mülkiyet, borç ve aidat ilişkileri netleşmediği için “kalıcı mı geçici mi” olduğundan emin olamadıkları bir yaşam sürmektedir.

Ritimanaliz açısından bakıldığında, bu durum Sedirler’de eski ve yeni ritimlerin birbirine eklenildiği, aynı zamanda çatıştığı yoğun bir poliritmi tablosu üretmektedir. Bir yandan ezan vakitleri, pazar günleri, okul giriş–çıkış saatleri gibi önceki dönemden miras kalan ritimler sürmekte; öte yandan şantiye kamyonlarının geliş–gidiş saatleri, belediye ve müteahhit ofislerine yapılan başvuru ziyaretleri, bankaya taksit yatırma günleri gibi dönüşüme özgü yeni ritimler gündeliğin örgüsüne eklenmektedir.

Gümüş’ün vurguladığı üzere, çağdaş kent mekânında ritimanaliz, bu çoklu ritimlerin (kozmik, biyolojik, toplumsal, ekonomik) bileşimleri ve çatışmaları üzerinden gündelik hayatın nasıl yeniden kurulduğunu ortaya koymayı hedeflemiştir (Gümüş ve Yılmaz, 2020:231–234). Sedirler’de ritimlerin bu üst üste binmesi, kimi haneler için geçici “euritmik” uyum anları (örneğin yeni iş-okul-site düzenine uyum sağlayan genç haneler) üretirken, özellikle yaşlılar, kadınlar ve kırılgan gelir grupları açısından süregelen bir aritmi ve yersizleşme hissi yaratmaktadır.

Görüşmelerde, yaşlı bir katılımcının¹⁹ (K16, Kadın, Yaşlı) “Eskiden sabah kapı önüne çıkar, aynı saatlerde komşuyla çay içerdik; şimdi sabah hangi kamyon gelecek, gürültü nereden kopacak onu bekliyoruz” sözleri, ritimlerin nasıl yer değiştirdiğini çarpıcı biçimde göstermektedir. Sokakta süreklilik ve öngörülebilirlik sağlayan mahalle ritimleri, yerini şantiyenin dalgalı, gürültülü ve çoğu zaman belirsiz ritimlerine bırakmıştır. Çocukların güvenle sokakta oyun oynadığı, kadınların gün içinde rahatça komşuya “iki dakika uğradığı” gündelik döngüler, inşaat trafiği, daralan kamusal alan ve güvenli site kurgusuyla parçalanmakta; bu da Lefebvre’in tanımladığı anlamda bir “gündelik hayat aritmi”si üretmektedir (Lefebvre, 2004: 16-17 akt. Michon, 2019).

Yeni bloklara taşınan haneler açısından bakıldığında ise, ritimler hem mekânsal hem de toplumsal olarak yeniden kalibre edilmektedir. Asansörlü, otoparklı, güvenli site yaşamı; ev-sokak-mahalle hattını ev-blok-site dizilimine dönüştürmekte, gündelik hareketlerin ölçeğini küçültürken, kentle kurulan ilişkinin ritmini de değiştirmektedir. Bu bağlamda site içi güvenlik kameraları, giriş-çıkış saatleri, apartman ve site aidatlarının ödeme takvimi gibi unsurlar, Bourdieu’nün “alan” kavramı çerçevesinde yeni bir zamansal-mekânsal disiplin rejimi olarak düşünülebilir; hanelerin gündelik

¹⁹ Katılımcılar ve katılımcılara ilişkin bilgiler için bkz. EK-5: Katılımcı Listesi.

pratikleri, bu formel ritimlere uyum sağlayabildikleri ölçüde “normal” kabul edilmektedir.

Ancak bu yeni ritim kurgusu, Certeau’nun taktik kavrayışı hatırlanarak yorumlandığında, yalnızca disiplin üretmemekte; aynı zamanda gündelik “küçük sapma ve kaçış” pratiklerine de zemin hazırlamaktadır. Örneğin bazı haneler site kurallarına rağmen zemin katta sebze yetiştirmek için küçük bahçe parçaları açmakta, apartman içinde “yasak” olmasına karşın koridorlara sandalye atarak eski komşuluk ritüellerini yeniden kurmaya çalışmakta ya da güvenli site’nin “özel alan” tanımını esneterek, çocukların merdiven boşluklarını oyun alanına dönüştürmektedir. Bu tür mikro müdahaleler, hâkim ritimlere tam bir karşı çıkış olmaktan ziyade, Certeau’nun “idare etme sanatı” dediği, güçlü stratejilerin belirlediği zamansal–mekânsal ızgara içinde manevra yapma ve kendi küçük ritim adacıklarını yaratma pratikleridir.

Sonuç olarak, Sedirler Mahallesi’nde kentsel dönüşüm süreci, gündelik hayatın ritimlerini tek yönlü biçimde “modernleştiren” ya da “rasyonelleştiren” bir süreçten ziyade, eski ve yeni ritimlerin iç içe geçtiği, çarpıştığı ve yeniden bileşime girdiği karmaşık bir polirritmi olarak okunmalıdır. Lefebvre’in euritmi–aritmi ayrımı, bu bağlamda dönüşümün yalnızca mekânsal sonuçlarını değil, aynı zamanda bedenlerin, hanelerin ve mahalle ölçeğindeki toplulukların zaman deneyiminde ortaya çıkan uyum ve uyumsuzlukları görünür kılmaya yardımcı olmaktadır. Bekleme, askıda kalma, belirsizlik gibi deneyimler; rızanın üretildiği söylemlerle (risk, güvenlik, “çocukların geleceği”) birlikte düşünüldüğünde, Sedirler’in yeni gündelik ritimlerinin hem rızayı pekiştiren hem de aritmi anlarında gündelik taktiklerin ve sessiz huzursuzlukların filizlenmesine imkân tanıyan ikili bir karakter taşıdığını göstermektedir. Bu ikili yapı, ikinci bölümün devamında ele alınacak olan rızanın kırılganlığı, gündelik taktikler ve

farklı toplumsal grupların deneyimleri başlıklarının ritmanalitik arka planını oluşturmaktadır.

2.6. Rızanın Üretimi, Kırılabilirliği ve Gündelik Taktikler

Bu bölümde, Sedirler Mahallesi örneğinde kentsel dönüşüm sürecinin yalnızca zorlayıcı değil aynı zamanda güçlü bir rıza üretim mekanizması olarak nasıl işlediği; fakat bu rızanın hangi noktalarda çatladığı ve gündelik taktiklerle nasıl müzakere edildiği ele alınacaktır. Birinci bölümde Gramsci'nin hegemonya ve rıza kavrayışı, Beck'in risk toplumu ve afet söylemi tartışmaları, Bourdieu'nün habitus ve simgesel şiddet analizi, Certeau'nun taktik/metis odağı ve Scott'un kamusal/gizli senaryo ayrımı üzerinden kurulan kuramsal çerçeve; şimdi Sedirler'deki somut söylemler, görüşme alıntıları ve saha gözlemleriyle birlikte yeniden yorumlanacaktır. Böylece, “neden bu kadar insan dönüşüme razı oluyor?” sorusu, “hangi söylemler, hangi kırılabilirlikler ve hangi gündelik manevralar üzerinden” sorusuna dönüştürülerek, rızanın hem üretildiği hem de sürekli yeniden sınandığı bir süreç olarak çözümlenecektir.

İzleyen alt başlıklarda, önce 2.6.1. Risk, Modernleşme ve ‘Çocukların Geleceği’ Söylemi kısmında afet, deprem, çökme, hastalık ve “çocuklara daha iyi bir hayat bırakma” temalarının, rızanın kurulmasında nasıl merkezi bir söylemsel eksen oluşturduğu; bu eksenin Beck'in risk toplumu ve modernleşme tartışmalarıyla nasıl kesiştiği tartışılacaktır. Ardından 2.6.2. Habitus Krizi, Aidiyet Kaybı ve Simgesel Şiddet başlığında, Sedirler'de mahalle habitus'unun sarsılması, yerinden edilme korkusu, borçluluk, utanma ve “eski mahallenin değersizleştirilmesi” deneyimlerinin, Bourdieu'nün simgesel şiddet kavrayışı ışığında nasıl okunabileceği ortaya konacaktır. 2.6.3. Certeau Taktikler: Geciktirme, Pazarlık, Yeniden Mekânsallaştırma bölümünde, “imzayı geciktirme”, “şartları pazarlık konusu yapma”, “geçici taşınmaları

kendine göre düzenleme” ve yeni mekânlarda küçük mekânsal müdahalelerle eski alışkanlıkları sürdürme gibi pratikler, Certeau’nun taktik ve metis kavramlarıyla birlikte analiz edilecektir. Son olarak 2.6.4. Kamusal/Gizli Senaryo, Metis ve Eşikte Kalan Madun Bilinci başlığında, Scott’un kamusal/gizli senaryo ayrımı ile Certeau’nun metis’i bir arada kullanılarak, Seditler’de “yüzeyde rıza gösteren”, fakat gündelik konuşmalar, şikâyetler ve küçük ihlallerde farklı duygular ve itirazlar taşıyan “eşikte kalan” madun bilincin nasıl kurulduğu tartışılacaktır. Böylece bu bölüm, rızanın yalnızca “verilen” değil, çatlaklar, tereddütler ve taktiklerle dolu, gündelik olarak üretilen, müzakere edilen ve sınanan bir süreç olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

2.6.1. Risk, Modernleşme ve “Çocukların Geleceği” Söylemi

Ulrich Beck’in risk toplumu kavramsallaştırması, Seditler’de gözlenen kentsel dönüşüm söylemlerini anlamak için temel bir zemin sunmaktadır. Beck’e göre risk, modernleşmenin bizzat kendisinin ürettiği tehlikeler ve belirsizliklerle baş etmenin “sistematik” bir yolu olarak tanımlanır; risk toplumu, dışsal doğa felaketlerinden çok, modern kurumların üretip dolaşıma soktuğu “imal edilmiş riskler” etrafında örgütlenir (Beck, 1992:21). Bu perspektif, riskin yalnızca teknik bir jeolojik veri değil, aynı zamanda geleceğe, güvenliğe ve özellikle çocuklara dair normatif bir “kaygı ortaklığı” hâline gelişile ilgilidir. Nitekim Beck’in izinde ilerleyen tartışmalar, çağdaş toplumlarda karşılaşılan tehditlerin modernliğin yan ürünleri olduğunu; dolayısıyla risk söyleminin modernleşmenin hem krizini hem de yeniden kurulma imkânını içerdiğini vurgulamaktadır (Güntay, 2021:405-418).

Türkiye’de 6306 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” etrafında şekillenen kentsel dönüşüm rejimi, tam da bu türden bir risk söylemi üzerine inşa edilmektedir. Kanunun 1. maddesinde, amaç “afet riski altındaki

alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde (...) sağlıklı ve güvenli yaşama çevreleri” oluşturmak olarak tanımlanmakta; kamusal yarar, can ve mal kayıplarını önlemeye dönük “sağlıklı, düzenli ve güvenli kentler” kurma hedefi üzerinden gerekçelendirilmektedir (Özkaya-Özlüer, 2018:247-269). Böylece mülkiyet hakkına getirilen ciddi sınırlamalar, afet riski karşısında yaşam hakkının korunması ve gelecek kuşakların güvenliği adına “zorunlu” ve “meşru” müdahaleler olarak sunulmaktadır. Bu çerçeve, deprem, sel, afet ve iklim krizine yapılan vurguyla, özel mülkiyetin sınırlandırılmasını “çocukların ve toplumun hayatını kurtarmak” için kaçınılmaz bir tedbir olarak yeniden tanımlamaktadır (Özkaya-Özlüer, 2018).

Sedirler Mahallesi’nde yürütülen saha çalışmasında, bu hukuki söylemin gündelik konuşmalara nasıl tercüme olduğunu görmek mümkündür. Özellikle 2023 depremi sonrası medyatikleşen afet görüntüleri ve Konya’nın da “artık riskli” olduğu yönündeki uzman beyanları, mahalle sakinlerinin risk algısını belirgin biçimde dönüştürmüştür. Bir kadın katılımcı (K4, Kadın, 42, mülk sahibi) şöyle demektedir:

“Ev eski, tamam; ama biz yıllardır buradayız. Asıl korkum depremden çok çocuklarım. Televizyonda o yıkıntıları gördükten sonra ‘ya bizimkiler içeride kalırsa’ diye düşünmeden duramıyorum. O yüzden ‘daha sağlam, yeni bina’ lafı insana bir güven veriyor. Çocuklar için katlanılır gibi geliyor.”

Benzer biçimde genç bir erkek katılımcı (K7, Genç, 27, kiracı), risk ve gelecek söylemini iç içe geçirerek şöyle ifade etmektedir:

“Babam hep ‘biz çektik, siz çekmeyin’ der. ‘Bu gecekonduarda büyüdük, siz asansörlü, sıcak evde oturun, depremde de bir şey olmasın’ diye düşünüyor. Bazen diyorum ki borç çok, site hayatı bize göre mi bilmiyorum ama ‘çocukların geleceği’ deyince susuyorsun.”

Bu anlatılar, risk söyleminin yalnızca teknik bir tehlike hesabı değil, kuşaklar arası fedakârlık ve modernleşme vaadiyle örülmüş moral bir çerçeve olduğunu göstermektedir. Beck’in, risk toplumunda bireylerin giderek geleceğe ve güvenliğe odaklanarak karar verdikleri, riskin de bu anlamda “gelecek kaygısının örgütleyici

ilkesi” hâline geldiği yönündeki saptamaları, Türkiye’de deprem-risk söylemi etrafında üretilen kentsel dönüşüm rejimiyle doğrudan kesişmektedir (Güntay, 2021; Das, 2018).

Diğer yandan, Türkiye’de kentsel dönüşüm politikaları üzerine yapılan çalışmalar, deprem riskinin siyasal iktidar tarafından dönüşüm projelerini hızlandırmak, toplumsal muhalefeti azaltmak ve projelere rıza devşirmek için stratejik biçimde kullanıldığını göstermektedir. Miray Gür’ün çalışması, AK Parti döneminde TOKİ destekli projelerde, “aile dostu” çevre, çocuklar için güvenli ve modern konut, site içi parklar ve oyun alanları gibi vaatlerin, dönüşümün yıkıcı sosyo-mekânsal sonuçlarını perdeleyen bir meşruiyet çerçevesi olarak işlediğini ortaya koymaktadır (2019:735-767). Ancak bu projelerin sonuçları incelendiğinde, yakın kent merkezinde, yatay, komşuluk temelli aile dostu mahalle yaşamının; uzak çeperdeki düşey bloklarda kaybolduğu, sosyal ağların zayıfladığı ve çocuk yetiştirme açısından güvenlik, erişilebilirlik ve aidiyet sorunlarının arttığı gösterilmektedir (2019:735-767).

Sedirler’deki görüşmeler, tam da bu çelişkili durumu yansıtmaktadır. Orta yaşlı bir erkek mülk sahibi (K9, Erkek, 51) dönüşümü şöyle gerekçelendirmektedir:

“Biz burada deprem olmasa bile rutubetten hastayız. Çocuklar sabah okula giderken çamurun içinden geçiyor. Yeni projede park var, otopark var, okul yolu daha düzgün diyorlar. Yani bizden çok çocuklar için istiyoruz.”

Buna karşılık, yaşlı bir kadın katılımcı (K11, Kadın, 63, uzun süreli mülk sahibi) aynı söylemi daha kırılğan bir yerden değerlendirmektedir:

“Hep ‘çocuklarınız için, torunlarınız için’ diyorlar. İyi hoş ama torunlar nereye gelecek? Burada herkes birbirini tanır, sokakta büyürlerdi. Şimdi siteye çıkıp oyun oynamaya korkarız belki. Hem borç var, hem aidat var. Çocuğun geleceği için derken bizim bugünümüz kayboluyor.”

Bu ifadeler, risk ve “çocukların geleceği” söylemlerinin, yalnızca rızayı üretmekle kalmayıp, aynı zamanda ciddi gerilim ve tereddütler içerdiğini göstermektedir. Bir yandan “çocuklar için güvenli, modern konut” söylemi, Beck’in tarif ettiği biçimiyle, modern risklerin yönetimi ve geleceğin kontrol altına alınması

vaadiyle uyumlu görünmektedir; diğer yandan bu vaadin gerçekleşme biçimi, mevcut mahalle habitus'unun çözülmesi, komşuluk ilişkilerinin zayıflaması ve yeni mekânsal düzende ailelerin artan güvencesizliğiyle sonuçlanmaktadır (Karsten, 2022; Gür, 2019).

Bu noktada Gramsci'nin hegemonya ve rıza kavramları ile Bourdieu'nün habitus ve simgesel şiddet tartışmaları, Sedirler'deki risk söylemini anlamlandırmak açısından açıklayıcıdır. Risk, modernlik ve çocukların geleceği diskuru, devletin ve yerel aktörlerin “üstün bilgi ve koruyuculuk” konumunu pekiştirerek, dönüşümü “rasyonel”, “bilimsel” ve “kaçınılmaz” bir adım olarak sunmaktadır; böylece onay, itiraz ve sessizlik arasında salınan bir rıza üretim süreci inşa edilmektedir (Özkaya-Özlüer, 2018; Guntay, 2021). Bourdieu'nün simgesel şiddet kavrayışı açısından bakıldığında, “eski ev = risk, yeni site = güven ve medeniyet” denklemi, sakinlerin kendi yaşam biçimlerini değersizleştirmelerine ve dönüşüm lehine “kendi aleyhlerine” konuşmalarına yol açan güçlü bir normatif kod işlevi görmektedir. Bu kod, gündelik konuşmalarda sıkça karşımıza çıkan “biz çocuklarımız için katlanacağız” ifadesinde kristalleşmektedir.

Son olarak, saha verileri, risk ve çocuk söyleminin her zaman saf bir “ikna” üretmediğini; kimi zaman zorunluluk, çaresizlik ve “başka çare yok” duygusuyla iç içe geçtiğini de göstermektedir. Bir erkek kiracı (K12, Erkek, 34), bu ambivalansı şu sözlerle özetlemektedir:

“Devlet ‘riskli alan’ dedi mi yapacak bir şey yok gibi geliyor insana. İmza atmasan da sonunda ev gidiyor. Bari çocukların başını sokacak yeri olsun diyorsun. Yani hem isteyerek hem mecburen razı oluyoruz gibi.”

Bu tür ifadeler, Beck'in “risk toplumu” tartışmasında vurguladığı, modern risklerin kaçınılmazlığı ile bireylerin bu riskleri yönetmek için “zorunlu seçimler” yapmaya itilişi arasındaki gerilimi sahada somutlaştırır. Sedirler örneğinde risk, yalnızca yıkım olasılığı değil; aynı zamanda “iyi ebeveyn olma”, “modernleşme fırsatını

kaçırmama” ve “çocuklara borcunu ödeme” gibi ahlaki yükümlülüklerle yüklü, çok katmanlı bir söylem alanı hâline gelmekte; rızanın üretimi de bu çok katmanlı alan içinde, hem güçlenmekte hem de kırılğanlaşmaktadır.

2.6.2. Habitus Krizi, Aidiyet Kaybı ve Simgesel Şiddet

Bourdieu’nün kavramsal çerçevesinde *habitus*, belli bir tarihsel–toplumsal koşulda biçimlenmiş, bedene ve zihne kazınmış, dayanıklı ama değişmeye de açık eğilimler bütünüdür; “yapılandırılmış yapılar” olarak geçmiş deneyimlerden türetilir ve “yapılandıran yapılar” olarak pratikleri üretir (Öztürk, 2020:63-77; Bourdieu, 1977). Sedirler Mahallesi’nin dönüşüm öncesi gündelik hayatı, önceki alt bölümlerde tartışıldığı gibi, kapı önü sohbetleri, sokak ve mahalle esnafıyla kurulan sık ilişkiler, cami ve pazar etrafında örülen ritimler, akrabalık-hemşehrilik ağları ve uzun süreli komşuluk ilişkileri üzerinden şekillenen bir “mahalle habitusu”na dayanmaktaydı. Bu habitus, yalnızca davranış kalıplarını değil, “iyi komşu”, “makbul mahalle sakini”, “mahallenin namusu” gibi normatif ölçütleri de içeren bir pratik duyuyu (*sens pratique*) ifade etmekteydi (Shash, 2022).

Kentsel dönüşüm süreciyle birlikte Sedirler sakinleri, Bourdieu’nün “histerezis” kavramıyla açıkladığı türden bir uyumsuzluk durumuna sürüklenmektedir. Habitusun üretildiği eski çevre ile bu habitusun kendisini yeniden gerçekleştirmeye çalıştığı yeni çevre arasındaki kopuş, öznel düzeyde rahatsızlık, yersizleşme ve “artık buraya yakışmama” hissi üretir. Bourdieu’ye göre histerezis, bireylerin yerleşik eğilimleriyle hızla değişen yapısal koşullar arasındaki uyumsuzluktan doğan bir “gecikme”, yani habitusun yeni alana uyum sağlayamaması hâlidir (Simpson, 2025; Bourdieu, 1990). Sedirler’de, bir yandan eski mahalle alışkanlıklarının (kapı önü oturmak, sokakta yüksek sesle konuşmak, çocukların sokakta serbest dolaşması vb.) yeni blok–site

kurgusuna sığmaması; diğer yandan da bu yeni düzenin sembolik üstünlüğünün sürekli vurgulanması, tam da böyle bir habitus krizini görünür kılmaktadır.

Bir kadın katılımcının (K13, Kadın, 55, eski Sedirler sakini, yeni sitede mülk sahibi) sözleri bu histerezis hâlini iyi özetlemektedir:

“Bizim alıştığımız hayat başka; kapı önüne sandalye at, komşuya seslen, çocuklar sokakta oynasın... Burada [sitede] kapının önüne iki sandalye koyunca bile ‘görüntü kirliliği’ diyorlar. İnsan kendini hem misafir gibi hem de biraz suçlu gibi hissediyor. Sanki bu hayat bize ait değil de, bize emanet gibi.”

Bu deneyim, habitusun bedensel teknikleriyle (jestler, oturma biçimleri, ses tonu, mekân kullanımı) yeni mekânsal düzenin örtüşmemesinden kaynaklanan bir “aidiyet kırılması”na işaret etmektedir. Merve Okkalı’nın Ankara Yenimahalle örneğinde gösterdiği gibi, mahallenin “yaşanan mekânı”, farklı toplumsal grupların gündelik pratikleriyle kurulan, süreklilik ve aşinalık duygusuna dayalı bir anlatıdır; bu anlatı koptuğunda, mahallenin yaşanan mekânı da çözülen bir hafıza alanına dönüşür (Okkalı, 2019). Sedirler’de de yıkım, inşaat ve taşınma dalgaları, mahalle belleğini taşıyan sokak, bakkal, cami avlusu ve kapı önü gibi mekânları parçalarken, site içi soyut ortak alanlar (aynı tip peyzaj, standart oyun parkları, otoparklar) bu belleği yeniden üretememektedir.

Bu mekânsal dönüşüm, simgesel şiddet kavramıyla birlikte düşünüldüğünde daha görünür hâle gelir. Bourdieu’ye göre simgesel şiddet, açık fiziksel zora dayanmayan; ama baskın grupların anlam ve değer ölçülerini “normal” ve “meşru” olarak dayatarak, tabi grupların kendilerini ve dünyayı bu ölçütlere göre değerlendirmelerini sağlayan inceltilmiş bir tahakküm biçimidir (Elgindy ve Sanchez, 2025:434-448). Türk literatüründe de simgesel şiddet, Bourdieu’nün pratik kuramı bağlamında, gündelik hayatın, eğitim alanının ve toplumsal cinsiyet rejimlerinin

“doğal” görünen hiyerarşiler üzerinden nasıl yeniden üretildiğini göstermenin anahtar kavramlarından biri olarak ele alınmıştır (Ölçer, 2019:34-49).

Sedirler’de simgesel şiddet, bir yandan hukuki–teknik söylemler (riskli alan ilanı, “sağlıksız yapı stoğu”, “çöküntü alanı” gibi ifadeler) aracılığıyla; diğer yandan da medya haberleri ve yerel siyasetçilerin konuşmalarında mahallenin “geri kalmış”, “ihmal edilmiş”, “kaderine terk edilmiş” bir yer olarak resmedilmesiyle işler. Şevket Ercan Kızılay’ın kentsel dönüşüm üzerine çalışmasında aktardığı Perouse’nün tespitine göre, Türkiye’de kentsel dönüşüm çoğu zaman “hak sahibi olmayanları değerleri yükseltecek arsalardan alıp yerlerine daha çok hak sahibi ilan edilenleri çekerek şehirlerin sosyal dağılımını tamamen yeniden şekillendiren” bir şiddet biçimi olarak işlev görür; bu şiddet yalnızca fiziksel tahliyelerle değil, aynı zamanda semtlerin değersizleştirilmesi ve yeni gelenlerin “daha meşru” görülmesiyle, yani simgesel düzeyde gerçekleşir (Perouse, 2011, 2013:49-77).

Saha verilerinde, Sedirler sakinlerinin bu değersizleştirme söylemini içselleştirdiği, ancak aynı anda ona direndiği görülmektedir. Orta yaşlı bir erkek katılımcı (K14, Erkek 48, mülk sahibi) şu ifadeyi kullanmaktadır:

“Yıllardır ‘burası çöküntü bölgesi, burası gecekondur, burası riskli’ diye diye bizi de kendimizden utandırıyorlar. Misafir çağırırken bile ‘idare edin’ diyorlar. Ama bir yandan da biliyoruz ki burası bizim emeğimiz, hatıramız. Yani hem utanıyoruz hem de içten içe ‘biz de insanız’ diye içerliyoruz.”

Bu ikili duygu, Erman’ın gecekonduluların literatüründe gösterdiği gibi, gecekonduluların artık “köylü” değil, kentin yoksulu olarak damgalanması ve “öteki” kentsel aktörler olarak konumlandırılmasıyla yakından ilişkilidir (Erman, 2024:1-20). Aidiyet duygusu bir taraftan mahalle pratikleri üzerinden güçlenirken, diğer taraftan hem resmi söylem hem de daha “prestijli” semtlerle karşılaştırma içinde, “buralı olmanın” utanç ve aşağılanma ile karışık bir duyguya dönüşmesine neden olmaktadır.

Bu, simgesel şiddetin tam da Bourdieu'nün tarif ettiği gibi, “mağdurların da katıldığı” bir şiddet oluşunun Sedirler'deki karşılığıdır: mahalleli, bir yandan kendi yaşam biçimlerini değersiz bulan söylemi tekrar ederken, diğer yandan bu değersizleştirmeye içerlemekten vazgeçmemektedir.

Kentsel dönüşüm alanlarında yürütülen çalışmalar, bu tür habitus krizlerinin ve aidiyet kayıplarının Türkiye’de birçok örnekte tekrarlandığını ortaya koymuştur. Asuman Türkün ve arkadaşlarının İstanbul eski kent merkezleri ve gecekondu mahallelerinde yürüttükleri kapsamlı araştırmada, dönüşüm projeleriyle birlikte eski semtlerin “yenileme” söylemiyle ‘estetize’ edilirken, eski sakinlerin hem mekândan hem de kentsel kamusalıktan dışlandığı; bu sürecin birçok düzeyde “görünmeyen mağduriyetler” ve kimlik kırılmaları ürettiği vurgulanmıştır (Türkün vd., 2012).²⁰ Benzer biçimde Yurtseven ve Oğuz’un Bourdieu’nün habitus kavramını kullanarak kentsel yenileme süreçlerindeki sosyal–mekânsal değişimleri incelediği çalışmada, kentsel peyzajın dönüşümünün, özellikle alt sınıf mahallelerinde yaşayanların günlük hayat pratiklerini ve kendilik algılarını derinden sarstığı; yeni mekânsal düzenlerin, eski habitus’un kendini ifade edebileceği alanları daralttığı gösterilmektedir (2022:1136-1150).

Sedirler'deki görüşmeler, bu literatürle kuvvetli bir paralellik içindedir. Yaşlı bir kadın katılımcı (K16, Kadın, 67) şöyle demektedir:

“Ben bu sokaklarda büyüdüm, çocuklarımı burada büyüttüm. Her taşın yerini bilirim. Şimdi diyorlar ki ‘burası artık eskidi, buralar yıkılacak, modern olacak’. Sanki ben de eskimişim gibi hissediyorum. Yeni binalara bakınca güzel tabii ama kendimi orada hayal edemiyorum. ‘Bizim gibi insanlar oraya yakışır mı?’ diye düşünüyorum.”

²⁰ Yazarlardan A. Türkün ile yapılan söyleşi için bkz. <https://www.arkitera.com/haber/ezberleri-bozan-bir-arastirma-gecekondu-gercegi-ve-kentsel-donusumun-gercek-yuzu>

Bu ifade, hem habitus krizinin hem de simgesel şiddetin iç içe geçtiği bir anı gösterir: mekânın “eskimiş ve değersiz” ilan edilmesi, orada yaşayanların kendilerini de “demode, geri, modernliğe uygun olmayan” olarak algılamasına yol açmaktadır. Bu, Bourdieu’nün sınıf ve sembolik şiddet analizlerinde vurguladığı “sınıflandırma mücadeleleri”nin gündelik hayattaki karşılığıdır; üst sınıf yaşam tarzları ve mekânsal kodlar “meşru” ve “doğru” olarak sunuldukça, alt sınıflar kendi habitus’larını sorgulamaya, hatta reddetmeye zorlanırlar (Weininger, 2016:19).

Aidiyet kaybı, aynı zamanda zamansal bir kırılma olarak deneyimlenmektedir. Önceki alt bölümlerde tartışılan ritimanaliz perspektifinden bakıldığında, Sedirler’de dönüşüm öncesi mahalle ritimleri (sokakta tanıdık yüzlerle karşılaşma, “herkesin birbirini bilmesi”, ortak ritüeller) hem mekânsal hem de zamansal bir süreklilik duygusu üretirken; dönüşüm süreci ve site yaşamı, bu sürekliliği kesintiye uğratmakta, geleceğin de belirsizleştiği bir “eşikte kalma” hissi yaratmaktadır. Bektaş-Ata’nın Limontepe çalışmasında anlattığı “beklemek” hâlinin, gecekonduluların her hamlesine sızan uzun erimli bir zaman duygusu üretmesi gibi (Kurt, 2019), Sedirler’de de “ne eski mahalleye tam aidiyet, ne yeni siteye tam uyum” biçiminde tanımlanabilecek melez bir aidiyetsizlik durumu oluşmaktadır.

Genç bir katılımcının (K19, Erkek, 22, Genç) şu sözleri, kuşaklar arası habitus farkını da görünür kılar:

“Annem hep eski mahallenin sohbetini, komşuluğunu anlatıyor. Ama ben deprem videolarını görünce ‘iyi ki yıkılıyor’ diyorum. Yine de siteye taşınan arkadaşlar ‘komşuluk kalmadı, herkes kapısına çekildi’ diyor. Sanki ikisi arasında kalmış gibiyiz; ne orası ne burası tam içimize sinmiyor.”

Burada, genç kuşağın risk ve modernleşme söylemini daha kolay içselleştirdiği; ancak site yaşamının getirdiği yalnızlaşma ve yabancılaşma deneyimiyle birlikte, yeni mekâna da tam anlamıyla yerleşemediği görülmektedir. Bu da habitusun kuşaklar arası

farklılaştığı, fakat her kuşağın kendi içinde bir kriz yaşadığı karmaşık bir tabloya işaret etmektedir.

Sonuç olarak, Sedirler Mahallesi örneğinde kentsel dönüşüm, yalnızca fiziksel bir yenileme süreci değil; mahalle habitus'unun sarsıldığı, aidiyet bağlarının gevşediği ve simgesel şiddetin “modernlik, güvenlik ve çocukların geleceği” söylemleri aracılığıyla işlediği derin bir toplumsal yeniden kurma girişimi olarak görünmektedir. Habitus krizi, sakinleri sürekli bir “eşikte kalma” hâline yerleştirirken; bu eşiklik, bir yandan rızanın üretimini kolaylaştıran bir kırılğanlığı, diğer yandan da ilerleyen alt bölümlerde tartışılacak olan gündelik taktikler, pazarlıklar ve küçük direnişler için zemini beraberinde getirmektedir.

2.6.3. Certeauçu Taktikler: Geciktirme, Pazarlık, Yeniden Mekânsallaştırma

Michel de Certeau, *Gündelik Hayatın Keşfi*'nde “strateji” ile “taktik” arasındaki ayrımı, güçlü olanın mekânı ile zayıf olanın zamanı kullanma biçimleri üzerinden kurmuştur. Stratejiler, devlete, kurumsal aktörlere, sermayeye veya planlamaya ait; kendi “yer”lerinden ve kurumsal konumlarından hareketle bütün bir alanı düzenlemeye çalışan hesaplama biçimleridir (Certeau, 2009:35-39). Buna karşılık taktik, “yeri olmayanın sanatı”dır; güçlü aktörlerin belirlediği mekânsal ızgara içinde, anın fırsatını kollayan, sızma ve kaydırma üzerinden işleyen, kalıcı bir alan kuramasa da mevcut düzenin içine küçük çatlaklar açan pratiklerdir (Certeau, 2009:41-43). Bu çerçevede Sedirler'de kentsel dönüşüm, belediye, bakanlık, kooperatif ve müteahhitlerin stratejik hamleleriyle şekillenirken; mahalle sakinlerinin gündelik hayat içinde geliştirdikleri geciktirme, pazarlık ve yeniden mekânsallaştırma pratikleri, Certeauçu anlamda taktikler olarak ele alınabilir.

Certeau'nun yürümek, kullanmak, tüketmek, konuşmak gibi gündelik eylemleri “iktidarın yazdığı metnin içine düşülen küçük notlar” olarak değerlendirmesi, Sedirler'deki kentsel dönüşüm metninin de böyle “ara notlar”la dolu olduğunu düşündürür (Certeau, 2009b: 157-160). Taktik, de Certeau'ya göre “asgari güçle azami etki yaratma” ekonomisine dayanır; doğrudan çatışma yerine, dolaylılık, erteleme, bozma, yeniden kullanma gibi dolambaçlı yollardan ilerler. Erdoğan'ın da Certeau yorumunda vurguladığı *metis* kavramı da tam bu noktada devreye girer: *metis*, “arada olma, idare etme, fırsat kollama, gizlenme, kılık değiştirme, savuşturma sanatı”dır; zayıf olanın, güçlü stratejilerin içinden geçerek kendi manevra alanını yaratma biçimidir (Erdoğan, 2008: 9).

Sedirler'de kentsel dönüşüm sürecine ilişkin saha görüşmeleri, bu tür taktiksel pratiklerin üç ana ekseninde yoğunlaştığını göstermektedir: Geciktirme, pazarlık ve yeniden mekânsallaştırma.

2.6.3.1. Geciktirme: Zamanı Geri İtmek, Bekletmek, Askıda Tutmak

Birçok katılımcı, dönüşüm sürecinde “imza atma”, “evden çıkma” veya “geçici taşınma” kararlarını mümkün olduğunca geciktirdiklerini ifade etmektedir. Bu geciktirme, doğrudan bir “hayır” söylemekten ziyade, zamanı esnetmeye, koşulları lehine çevirebileceği bir an beklemeye dönük bir taktik olarak ortaya çıkmaktadır. Orta yaşlı bir mülk sahibi (K20, Erkek, 49) bunu şöyle anlatır:

“Kimse gelip de ‘ben istemiyorum, karşıyım’ diyemiyor. Ama imzayı da hemen atmadık. ‘Bir düşünelim’, ‘çocuklarla konuşalım’, ‘mimar tanıdık var ona soralım’ diye diye uzattık. Biraz daha iyi şart koparabilir miyiz diye bekledik açıkçası.”

Bu tür pratikler, yüzeyde rıza biçiminde görünürken; fiiliyatta süreci yavaşlatan, karar anını ileri atan bir gündelik erteleme siyaseti üretmektedir. Ay ve Penpecioglu'nun Türkiye'de uzayan kentsel dönüşüm projeleri üzerine yaptığı çalışmada, benzer

biçimde, hak sahiplerinin “bekletme” ve “zamana yayma” pratikleri, devletin ve müteahhitlerin “bekletme” stratejileriyle iç içe geçen, çift yönlü bir “bekleme siyaseti” olarak tanımlanır (Ay ve Penpecioglu, 2020:8-10).

Sedirler’de özellikle kadınlar, evden çıkma ve geçici taşınma sürecini geciktirmeyi, hane içi dengeleri koruma ve bakım düzenini olabildiğince az sarsma taktiği olarak kullanmaktadır. Orta yaşlı bir kadın katılımcı (K21, Kadın, 44) şöyle der:

“Evi boşaltmamız için tarih verdiler ama ben eşyaları birden toplamaya başlamadım. Çocukların sınavı vardı, yaşlı annem vardı. ‘Biraz daha zaman’ diye diye erteledim. Hem belki son anda bir şey değişir diye de içimden geçirdim.”

Certeau’nun ifadesiyle, bu geciktirme pratikleri, “iktidarın dayattığı zamansallıkla uyumlu görünürken, onun içinden sızma yolları” açar; taktik, “kendi zamanı olmayanın zamanı kullanma sanatı” hâline gelir (Certeau, 2009:41-43).

2.6.3.2. Pazarlık: Rıza ile İtiraz Arasında İnce Bir Hat

Geciktirme taktikleri çoğu zaman pazarlıkla iç içe geçer. Sedirler’de pek çok katılımcı, metrekaşe hesabı, eklenecek borç, yerinde dönüşüm–taşınma seçenekleri, taksitlerin başlangıç tarihi gibi konularda, hem bireysel hem de küçük grup hâlinde pazarlık süreçlerine girdiklerini anlatmaktadır. Bu pazarlıklar, çoğu zaman “tam karşı çıkış”tan kaçınan, ama “şartsız rızayı” da askıya alan ara pozisyonlar üretir.

Bir erkek katılımcı (K22, Erkek, 52, emekli, tek konut sahibi) şöyle anlatır:

“İlk geldiklerinde ‘şu kadar borçlanacaksınız’ dediler, kabul etmedik. ‘Biz emekliyiz, bu taksiti ödeyemeyiz’ dedik. Sonra taksit sayısını uzatıp aylık ödemeyi biraz düşürdüler. Yani tamamen bizim istediğimiz gibi olmadı ama hiç pazarlık yapmasak daha kötü olacaktı.”

Bu tür pazarlıklar, Certeau’nun “tüketimi yaratıcı kullanım” olarak okumasıyla da ilişkilendirilebilir. Certeau, kullanıcıların kendilerine dayatılan düzeni pasifçe “tüketmediğini”; onu yeniden düzenleyerek, bozarak, yeniden kullanarak “kendi metinlerini yazdıklarını” savunur (Certeau, 1984:xx–xxi). Kentsel dönüşüm

sözleşmeleri, bu anlamda Sedirler sakinleri için tamamen dışsal ve değiştirilemez metinler değil; üzerinde “oyunabilen”, satır araları açılabilen, bazı maddeleri gevşetilebilen belgeler hâline gelir.

Saha verilerinde, özellikle hane içinde farklı pozisyonların (kadın-erkek, genç-yaşlı, kiracı-mülk sahibi) pazarlık sürecine farklı tonlar kattığı da görülmektedir. Genç bir kadın (K23, Kadın, 30) şunu vurgular:

“Babam başta ‘ne diyorsa yapsınlar, devletle pazarlık olmaz’ diyordu. Ama borç miktarını görünce o bile ‘biraz daha aşağı olmaz mı?’ demeye başladı. Biz de ‘komşular birleşelim, toplu gidelim’ diye önerdik. O zaman biraz ciddiye aldılar sanki.”

Bu tür kolektif pazarlık girişimleri, Scott’un “gizli senaryo” dediği şeyle ilişkilidir: kamusal senaryoda tek tek razı görünürken, “kendi aralarında konuştuklarında” başka bir dil, başka bir itiraz repertuarı devreye girer (Scott, 1990:4-5). Ancak Sedirler’deki sahada bu gizli senaryo, her zaman bütünlüklü ve açık bir muhalefet repertuarı üretmez; daha çok “biraz daha iyi koşul koparmaya dönük, çekingen ama ısrarlı pazarlıklar” biçiminde somutlaşır.

2.6.3.3. Yeniden Mekânsallaştırma: Soyut Mekânda Yaşanan Mekân Açma

Sedirler’de dönüşümün en çok hissedildiği alanlardan biri, daha önce ayrıntılı biçimde tartışılan ev-sokak-mahalle hattının, ev-blok-site kurgusuna dönüşmesidir. Bu dönüşüm, belediye ve müteahhitler açısından soyut mekânın (blok planları, parsel numaraları, çekme mesafeleri, otopark yerleri) kurulması anlamına gelirken; sakinler açısından eski yaşanan mekânın parçalanması anlamına gelmektedir. Lefebvre’in kavramsallaştırdığı soyut mekân–yaşanan mekân ayrımında, soyut mekân “iktidarın ve sermayenin mekânı”, yaşanan mekân ise “gündelik hayatın, bedensel deneyimin, anıların ve arzuların mekânı”dır (Lefebvre, 1991:38-39). Sedirler’de soyut mekânın

dayattığı site düzeni, Certeaucu taktiklerle sürekli yeniden “yaşanan mekâna” çevrilmeye çalışılmaktadır.

Örneğin bazı kadın katılımcılar, site içi yeşil alan yasaklarına rağmen blok önlerine saksılar dizerek küçük sebze-çiçek bahçeleri oluşturduklarını; site yönetimi “yasak” dese de bunları “fazla göze batmayacak şekilde” sürdürdüklerini belirtmektedir. Orta yaşlı bir kadın (K28, Kadın, 47) şöyle der:

“Eskiden bahçemiz vardı, domates, biber ekerdim. Burada ‘toprak kazmak yasak’ diyorlar. Ben de büyük saksılara ekтім, balkona, kapının önüne koydum. ‘Süs’ gibi görünüyor ama benim için yine bahçe.”

Benzer biçimde, genç erkekler ve çocuklar, sitenin resmî oyun alanları dışında, bloklar arası boşlukları, otopark kenarlarını, merdiven altlarını “kendi oyun güzergâhları”na dönüştürmekte; kimi zaman site yönetimiyle gerilim yaşasalar da, bu “gayriresmî oyun mekânları”ndan vazgeçmemektedir. Bu pratikler, TOKİ tipi toplu konut alanlarında gözlenen “gerilla bahçeleri” ve “kendiliğinden kamusal alanlar”la benzerlik göstermektedir; bu alanlarda sakinler, standart peyzaj ve plan tiplerini, kendi gündelik ritimlerine uyacak şekilde bükmekte, dönüştürmekte ve yeniden anlamlandırmaktadır.

Yeniden mekânsallaştırma, yalnızca fiziksel müdahalelerle değil, adlandırma ve hafıza üzerinden de gerçekleşmektedir. Bazı katılımcılar, yeni bloklara taşınmalarına rağmen, eski sokak isimlerini ve mahalle içi “lakaplı” mekânları kullanmaya devam ettiklerini; “şu köşe hâlâ bizim eski bakkalın yeri” ya da “şurası eski caminin önü” gibi referanslarla, site içi mekânları eski mahallenin hafızasıyla ördüklerini anlatmaktadır. Bu, Certeau’nun “yürürken kenti yeniden yazmak” metaforunu çağırıştırır: kullanıcılar, resmî haritaların üzerine kendi zihinsel haritalarını, anı ve duygularını yazarak, ikili bir mekânsal yazı üretirler (Certeau, Giard ve Mayol, 2009:157-160).

Yaşlı bir erkek katılımcı (K24, Erkek, 70) bu dönüşümü şöyle ifade eder:

“Haritada burası artık ‘bilmem ne sitesi’ görünüyor ama benim için hâlâ Sedirler. Torunlarla gezerken ‘bak burası eskiden bizim evin olduğu yer, şurası kahvehane’ diye anlatıyorum. Onlar blok numarasıyla biliyor, ben sokak ismiyle...”

Bu tür anlatılar, soyut mekânın “blok numaraları ve parsel referansları” ile kurduğu düzenin içine, yaşanan mekânın “anısâl ve duygusal referanslarını” yerleştiren taktiksel bir yeniden mekânsallaştırmaya işaret eder.

2.6.3.4. Taktikler ile Rıza Arasındaki Gerilim

Sedirler’deki geciktirme, pazarlık ve yeniden mekânsallaştırma pratikleri, Certeau’nun çizdiği çerçeveye uygun olarak, doğrudan karşı-devrimci ya da örgütlü bir direniş formu üretmekten çok, güçlü stratejilerin içinden geçen ince ayarlı manevralar olarak ortaya çıkmaktadır. Scott’un gündelik direniş literatüründe vurguladığı gibi, bu tür pratikler çoğu zaman “görünür itaat/gizli itiraz” ikiliğine indirgenemeyecek kadar çelişkili, parçalı ve eşiktir (Scott, 1990:xii–xiii). Sedirler sakinleri çoğu durumda projeye açıkça karşı çıkmamakta; risk, modernleşme ve “çocukların geleceği” söylemlerini paylaşmakta; ancak bu kabulün içinde kendi koşullarını iyileştirecek, aidiyetlerini koruyacak ve gündelik hayatlarını sürdürebilecek küçük manevra alanları açmaya çalışmaktadır.

Genç bir kadın katılımcı (K1, Kadın, 29) bu durumu şöyle özetler:

“Biz projeye toptan karşı değiliz. Kim istemez yeni evi, asansörü? Ama her dediklerine de ‘peki’ demedik. İnzada, taşınmada, sitede nasıl yaşayacağımızda hep biraz kendi kafamıza göre hareket ettik. Yani hem razıyız, hem de kendi çapımızda idare etmeye çalışıyoruz.”

Bu ifade, Certeau’nun taktik kavramının Sedirler bağlamındaki anlamını berraklaştırır: taktik, hegemonik stratejiyi bütünüyle reddetmeden, onun içindeki boşlukları ve çatlakları kullanarak, gündelik hayatı “kendine göre” kurma çabasıdır. Böylece Sedirler’de rıza, tek yönlü bir kabulleniş olmaktan ziyade; geciktirme, pazarlık

ve yeniden mekânsallaştırma gibi taktiklerle sürekli yeniden üretilen, müzakere edilen ve aynı zamanda kırılğanlaşan bir süreç olarak görünür hâle gelmektedir. Bu kırılğanlık ve eşiklilik, bir sonraki alt bölümde Scott'un kamusal/gizli senaryo ayrımı ve "madun bilincin çelişkisi" üzerinden daha sistematik biçimde tartışılacaktır.

2.6.4. Kamusal/Gizli Senaryo, Metis ve Eşikte Kalan Madun Bilinci

Sedirler Mahallesi'nde kentsel dönüşüm sürecinde ortaya çıkan rıza biçimlerini ve gündelik direnişleri anlamak için, James C. Scott'un "kamusal senaryo/gizli senaryo" ayrımını, Certeau'nun "metis" ve taktik kavrayışı ile Necmi Erdoğan'ın "eşikte kalan madun özne" tartışması üzerinden yeniden değerlendirmek gerekir. Scott, egemen-madun ilişkilerinde "kamusal senaryo"yu, tahakküm altındaki grupların güç asimetrisinin doğrudan denetimi altında sergiledikleri, hürmet, sadakat, minnettarlık gibi jestlerle örülü "sahne performansı" olarak tanımlar; "gizli senaryo" ise sahne arkasında, güvenli kabul edilen alanlarda dile gelen homurdanmalar, dedikodular, alaycı anlatılar ve küçük sabotaj pratikleridir (Scott, 1990). Sedirler'de de belediye yetkilileri veya müteahhit temsilcileriyle yapılan toplantılarda sıkça duyulan "Devletimiz kötü bir şey yapmaz", "Burası riskli alandı, mecburen böyle oldu" gibi ifadeler, tam da Scott'un tarif ettiği anlamda bir "kamusal senaryo" olarak okunabilir. Buna karşılık, aynı katılımcıların kahvehanede, apartman merdiveninde ya da araştırmacıyla bire bir görüşmede kullandıkları dil belirgin biçimde değişmektedir. Orta yaşlı bir erkek katılımcının ifadesi bu ikiliği çarpıcı biçimde yansıtır:

"Toplantıda herkes 'hayırlı olsun' dedi, ben de öyle dedim. Orada 'karşıyım' desen ne değişecek? Ama eve gelince hanımla konuşuyoruz, 'Bu borcun altından nasıl kalkacağız, eskisi gibi komşuluk kalmadı' diyoruz. İçimde hep bir sıkışma var, ama ağzımızdan 'devlete güveniyoruz' lafı da eksik olmuyor." (K8, Erkek, 54, mülk sahibi)

Burada görülen şey, Scott'un "gizli senaryo" dediği alanın yalnızca büyük isyanlarda değil, gündelik homurdanma, kaygı, espri ve alaycılık düzeyinde işlediğidir.

Ancak Necmi Erdoğan'ın işaret ettiği üzere, bu ikiliyi “görünür itaat/gizli itaatsizlik” şeklinde katı bir karşıtlık olarak düşünmek, madun özneyi sanki içsel olarak tutarlı, bölünmemiş, baştan sona “muhalif” bir bilinç taşıyan bir aktör gibi varsayma riskini taşır (Erdoğan, 2000). Erdoğan, Scott'un kamusal/gizli senaryo ayrımının, madun bilinci “pozitif”, “bütünlüklü” ve “özel” bir karşı-hegemonik konum gibi kurduğunu; oysa madunların deneyiminin çoğu zaman “ne tam itaat ne de açık isyan” olarak tanımlanabilecek bir eşikte-konumlanma hâli olduğunu vurgular.

Erdoğan'ın Certeau'dan hareketle geliştirdiği “popüler metis” kavramı, bu eşikte kalma hâlini açıklamak açısından Sedirler için son derece ufuk açıcıdır. Erdoğan, metisi, madun kesimlerin yasa ve iktidar karşısında geliştirdikleri “heterolojik, saptırıcı pratikler repertuarı” olarak tanımlar; Certeau'nun (1984) “asgari güçten azami etki sağlama ekonomisi”ne dayanan, “ötekinin alanında yaşama” ve “terk etmeden kaçma” sanatına gönderme yapar (Certeau, 1984:30, 37, 82, 86; akt. Erdoğan, 2000). Popüler metis, bu anlamda, Scott'un anlattığı gibi sadece “sahne arkasına çekilmiş bir direniş söylemi” değil; aynı zamanda iktidarın çizdiği çerçeve içinde kalarak bu çerçevenin boşluklarını kollayan, söylenen ile yapılan arasına küçük mesafeler yerleştiren, açık çatışmaya girmeden “idare etme” sanatıdır.

Sedirler'de görüşülen pek çok katılımcının, proje sürecini anlatırken kullandıkları dil, bu “idare etme sanatı”nı somutlaştırmaktadır. Örneğin, kira yardımlarının gecikmesini anlatan yaşlı bir kadın katılımcı, önce “Belediye de uğraşıyor, kolay değil, sabrediyoruz” diyerek bir tür kamusal senaryo cümlesi kurmakta; hemen ardından ise şöyle eklemektedir:

“Ama ben de elimden geldiğince oyalanıyorum. İmzayı hemen atmadım mesela, biraz beklettim. ‘Apartmanları bir göreyim, komşular ne yapacak, ona göre bakarız’ dedim. Yani tamamen teslim olmak da içime sinmedi.” (K10, Kadın, 63, kiracı)

Burada katılımcı, hukuki sürecin gereklerini formel olarak yerine getirirken, fiilen süreyi uzatma, kararını “askıda tutma”, etrafı kollama yoluyla kendine mütevazı bir manevra alanı açmaktadır. Bu tür geciktirme, bekleme alma, “şimdilik” deme pratikleri, Certeau’nun metis tanımındaki “doğru zamanı kollama” ve “çizgili mekân içinde düz mekân cepleri açma” mantığıyla uyum içindedir.

Benzer bir metis, borçluluk ve aidat ödemeleri söz konusu olduğunda da gözlemlenmektedir. Mülk sahibi bir katılımcı, yeni sitedeki aidatları ödeyemediği için yönetimle yaşadığı gerilimi şöyle anlatır:

“Aidatı tam yatırmaya gücüm yetmiyor. Ama tamamen de kopmak istemiyorum, yoksa hemen icra, avukat... O yüzden her ay bir kısmını yatırıyorum, kalanına da ‘Bu ay böyle idare edin, seçimden sonra düzelir’ diyorum. Onlar da tam ses çıkaramıyor, çünkü biliyorlar ki çoğumuz aynı durumdayız.” (K15, Erkek, 48, mülk sahibi)

Burada metis, hukuki kopuşu erteleyen, tam ödememe–tam terk etmeme arasında salınan, hem kendi kırılğanlığını hem de karşı tarafın siyasi ve idari sınırlılıklarını gözeten bir “eşikte kalma” stratejisi olarak ortaya çıkmaktadır. Erdoğan’ın ifadesiyle, madun özne “ne başkaldıran ne de tam boyun eğen”, iktidarın dayattığı koda hem uyan hem de onu çiğneyen “konum-olmayan bir konumda” durmakta; bu da madun bilinci “olumsuz”, parçalı ve çelişkili kılmaktadır (Erdoğan, 2000).

Sedirler örneğinde kamusal/gizli senaryo ile metis arasında gidip gelen bu pratikler, aynı zamanda Bourdieu’nün habitus kavramı açısından da “kriz” momentlerini işaret eder. Geleneksel mahalle habitusu, komşuluk, yüz yüze denetim, cami–bakka–kahvehane hattındaki ritmik gündelik dolaşım üzerinden kuruluyken; site yaşamı kredi borçları, apartman yönetimi, güvenli girişler ve kapalı sosyal alanlar üzerinden yeni bir habitus dayatmaktadır. Bu geçiş sırasında pek çok katılımcı, bir yandan “çocukların geleceği için iyi oldu, daha modern bir yerde oturuyorlar” diyerek risk söylemi ve

modernleşmeci dilin bir parçası hâline gelirken; diğer yandan “buralar eskisi gibi mahalle değil artık, herkes kapısının arkasında” diyerek kayıp ve yabancılaşma hislerini dile getirmektedir. Bu karşıt duygulanımlar, Gramsci’nin “dağınık, sistematik olmayan madun bilinci” betimlemesiyle uyumlu bir biçimde, hegemonya ve rıza üretimi ile gündelik huzursuzluk ve homurdanma hâllerinin iç içe geçtiği bir eşikte konumlanmaktadır.

Scott’un “gizli senaryo” kavramsallaştırması, Sedirler’deki bu homurdanma, espri ve küçük sabotaj pratiklerini anlamak bakımından hâlâ açıklayıcıdır; örneğin katılımcıların belediye başkanını taklit ederek “riskli alan” lafını alaya almaları, seçim dönemlerinde “geldiler, maket gösterip gittiler” diye ironik hikâyeler anlatmaları, klasik anlamda bir “direniş örgütü”ne dönüşmese de, rızanın kırılğanlığını ve hegemonik söyleme yönelik mesafeyi görünür kılar. Ancak Erdoğan’ın ve daha yakın tarihli tartışmalarda Özmakas’ın vurguladığı gibi, bu gündelik direniş biçimlerini “özü itibarıyla özgürleştirici” ya da “hegemonya karşıtı bilinçli bir strateji” olarak romantikleştirmek yerine, tam da gündelik hayatın çelişkili ve eşikte kalmış koordinatları içinde düşünmek gerekir (Özmakas, 2019:651-674). Sedirler’deki kamusal/gizli senaryo, metis ve eşiktelik hâlleri, bu nedenle, tezin kuramsal çerçevesinde tanımlanan mekân-ritim-taktik-habitus/alan üçgeninin, rızanın üretimi ile gündelik direniş arasındaki ince sınırdaki nasıl somutlaştığını göstermektedir: Ne tam rızaya indirgenebilen, ne de tam bir kopuşa dönüşen; ama iktidar söylemini içselleştirirken aynı zamanda onu “idare eden”, erteleyen, yeniden yorumlayan parçalı bir madun bilincinin gündelik dramaturjisiyle karşı karşıyayız.

2.7. Sedirler’de Farklı Grupların Deneyimleri

Bu bölümde Sedirler’de kentsel dönüşümün gündelik hayata etkileri ve rızanın üretimi sorunsalı, mahalle nüfusu içinde farklı konumlara sahip grupların (kadınlar, gençler, yaşlılar, kiracılar ve mülk sahipleri) deneyimleri üzerinden ayrıştırılarak ele alınacaktır. Önceki bölümlerde kurulan kuramsal çerçeve -Lefebvre’in mekânın üretimi ve ritimanaliz, Certeau’nun taktikler/metis yaklaşımı ve Bourdieu’nün habitus/alan kavrayışı- bu kez “tek bir mahalle anlatısı” yerine, aynı dönüşüm sürecinin farklı toplumsal konumlarda nasıl başka türden kırılmalar, kayıplar, uyum stratejileri ve rıza biçimleri ürettiğini görünür kılmak için kullanılacaktır. Böylece dönüşümün etkilerinin homojen olmadığı; aksine toplumsal cinsiyet, kuşak, mülkiyet statüsü ve sınıfsal kırılmalıklar üzerinden farklılaştığı gösterilecektir.

İzleyen alt başlıklarda, 2.7.1. Kadınların Gündelik Hayatı, Bakım Emeği ve Güvenlik Algısı kısmında dönüşümün kadınların ev içi/ev dışı bakım emeğini, komşuluk ağlarını ve güvenlik hissini nasıl dönüştürdüğü; site yaşamının gözetim, mahremiyet ve hareket kabiliyeti üzerindeki etkileri görüşme alıntıları ve gözlemlerle tartışılacaktır. 2.7.2. Gençlerin Mekânsal ve Kültürel Kopuş Deneyimleri bölümünde gençlerin mahalle aidiyeti, kamusal alan kullanımı, arkadaşlık ağları ve geleceğe ilişkin beklentilerinin dönüşümle nasıl yeniden kurulduğu; “modernlik” vaadi ile “kültürel kopuş” hissi arasındaki gerilim ele alınacaktır. 2.7.3. Yaşlıların Bellek, Kayıp ve Yersizleşme Deneyimleri başlığında, uzun süreli yerleşiklikten kaynaklanan mahalle belleğinin yıkım ve taşınma süreçleriyle nasıl parçalandığı; ritimlerin bozulmasının bedensel ve duygulanımsal sonuçları (yalnızlık, güvensizlik, yabancılaşma) ritmanaliz perspektifiyle değerlendirilecektir. Son olarak 2.7.4. Kiracılar ve Mülk Sahipleri: Sınıfsal Kırılmalık ve Borçluluk Rejimi alt başlığında, mülkiyet statüsünün dönüşüm sürecinde rıza/itiraz ve pazarlık kapasitesini nasıl belirlediği; kiracıların

görünmezleşmesi, geçici taşınma maliyetleri, borçlanma ve aidat rejimi gibi mekanizmaların sınıfsal kırılğanlıkları nasıl derinleştirdiği ayrıntılandırılacaktır. Bu bölümün amacı, Sedirler'deki kentsel dönüşüm deneyimini “tek bir hikâye” olarak değil, aynı süreç içinde farklı grupların maruz kaldığı asimetriyi ve bu asimetri içinde ortaya çıkan farklı rıza ve taktik repertuarlarını sistematik biçimde görünür kılmaktır.

2.7.1. Kadınların Gündelik Hayatı, Bakım Emeği ve Güvenlik Algısı

Sedirler'de kentsel dönüşüm, kadınların gündelik hayatını “ev içi bakım-kamusal alana erişim-mahremiyet/güvenlik” eksenlerinde aynı anda yeniden örgütleyen bir süreç olarak görünürleşmektedir. Gündelik düzenin sürdürülmesi çoğu hanede kadınların “idare etme” pratiği üzerinden yürüdüğünden, dönüşümün yarattığı her mekânsal kesinti (yıkım-taşınma-geçicilik-şantiye-siteye yerleşme) kadınların zaman kullanımını, çocuk/yaşlı bakımını, komşuluk ağlarını ve mahalle içinde “güvende olma” hissini doğrudan etkilemektedir. Bu yüzden kadınların deneyimi, yalnızca “mağduriyet” başlığı altında değil; gündeliğin yeniden kurulması için geliştirilen görünmez emek, küçük uyarlamalar ve mikro-taktikler üzerinden de okunmalıdır. Certeau'nun tarif ettiği biçimiyle gündeliğin içinde “tüketim” dahi ikincil bir üretim (poiesis) olarak iş görmekte; insanlar kendilerine sunulan düzeni bütünüyle reddetmeden, onun içinden başka amaçlarla kullanarak “kaçmadan içinde kalarak” sapmalar üretmektedir (2009).

Kadınların bakım emeği, dönüşümle birlikte hem artar hem de mekânsal olarak dağılmaktadır. Türkiye bağlamında bakım emeğinin ücretsiz/özel alanla ilişkilendirilmesi ve ağırlıkla kadınlara yüklenmesi, dönüşümün “konut formu” değişse bile kolay kolay ortadan kalkmayan bir süreklilik üretmektedir. Bakımın “özel alan-kamusal alan” ayrımında görünmezleşmesi, kentsel dönüşümün gündelik sonuçlarını özellikle kadınların omzunda biriktirmektedir. Çocukların okulu-pazar/market-sağlık

ocağı-akraba/komşu hattının kopması, ulaşım maliyeti ve zaman baskısı, “her şeyin yeniden ayarlanması” anlamına gelmektedir (Çoban, 2023:455-465). Sedirler saha görüşmelerinde bu durum sıklıkla “evin içi aynı ama yetişme hâlim değişti” şeklinde anlatılmaktadır: “Eskiden kapı önü, komşu, bakkal... hepsi bir ritimdi. Şimdi çocuğu okula, annemi hastaneye götürmek ‘plan’ işi oldu; bir iş bitmeden öteki başlıyor.” (K1, Kadın, 29).

Gecekonduan apartmana/siteye geçiş literatürü, kadınların bu geçişi bir “uyum–yabancılaşma–sıkışma” gerilimi içinde yaşadığını göstermektedir. Topuksak’ın Dikmen/Karapınar örneğinde, gecekonduan apartmana geçişte kadınların yeni hayatı bir yandan “kentli yaşam” olarak okumaya çalışırken diğer yandan apartman kuralları, komşuluk biçimlerinin dönüşmesi ve özgürlük alanlarının daralması nedeniyle bocaladığı vurgulanmakta; kadınlar “eski rahatlığı ve özgürlüğü” apartman yaşamında bulamadıklarını, yükümlülükler ile geleneksel pratikler arasında sıkıştıklarını ifade etmektedir (Topuksak, 2009). Sedirler’de dönüşümün site/blok düzenine yönelmesi, bu sıkışmayı “mekânın ahlakı” üzerinden daha da görünür kılmaktadır: balkon, merdiven boşluğu, asansör, site bahçesi gibi ara-mekânlar hem yeni bir kamusalılık üretir hem de kadınların davranışlarını daha fazla “gözetim” altında hissettirebilir. Bu, Bourdieu’nün simgesel şiddet tartışmalarında işaret ettiği üzere, baskının yalnızca açık zorla değil; meşruiyet kazanmış normlar ve gündelik beğeni/ayıp kodları üzerinden içselleştirilerek işlemesiyle ilgilidir (Ölçer, 2019:34-49).

Güvenlik algısı ise dönüşümün en güçlü rıza üretim kanallarından biridir: “çocukların geleceği”, “sağlam bina”, “riskli yapı” söylemi kadınların gündelik kaygılarıyla (çocuk, yaşlı, gece sokak) kolayca eklemlenmektedir. Ancak güvenlik, yalnızca deprem riskinin azaltılması anlamına gelmez; kadınlar için güvenlik, aydınlatma, kör noktaların azalması, yaya erişilebilirliği, toplu taşımaya güvenli

bağlantı, mahalle içi canlılık ve sosyal kontrol gibi gündelik mekânsal koşullarla birlikte düşünülmektedir. UNFPA'nın “kadın dostu kent” yaklaşımı da, kadınların kamusal alanı daha çok “hareketli, aydınlatılmış” mekânlarda güvenli deneyimlediğini; görünürlük, aydınlatma, yönlendirme, kör noktaların azaltılması gibi ölçütlerin gündelik yaşam kalitesini belirlediğini vurgulamaktadır (Baykan, 2015). Sedirler görüşmelerinde bu çifte anlam (deprem güvenliği/gündelik güvenlik) genellikle şöyle ayrışmaktadır: “Bina sağlam olsun istiyoruz ama akşam işten dönünce site yolu karanlık; çocuk parka inse gözüm arkada... Deprem korkusu başka, gündelik korku başka.” (K6, Kadın).

Tam da bu noktada, kadınların gündelik pratikleri de Certeaucu anlamda “taktiksel” bir karakter kazanmaktadır: stratejilerin (proje takvimi, şantiye düzeni, taşınma planı, site yönetimi, güvenlik prosedürleri) çizdiği çerçeve içinde kadınlar, zaman ve mekânı küçük manevralarla yeniden kurmaktadır. Certeau'nun vurguladığı gibi taktik, “kendi yeri” olmadan, başkasının alanında, fırsat kollayarak iş gören bir eylem mantığıdır; kazanımları geçici, ama gündeliği ayakta tutacak kadar etkilidir. Sedirler’de kadınların “geciktirme–pazarlık–aracılık” gibi pratikleri çoğu zaman bakım sorumluluklarıyla birleşir: “Evi hemen boşalt diyorlar; ama hasta var, okul var... ‘Bir hafta daha’ diye diye ayarladık.” (K3, Kadın). Ya da “site içinde komşu bulma” bir taktik haline gelir. Aynı blokta güven duyulan iki-üç haneyle çocuklara yönelik nöbetleşme, alışverişi birlikte yapma, okul servis saatlerini ortaklaştırma gibi mikro-düzenlemeler yeni gündelik ritimleri üretmektedir.

Bu tablo, kadınların deneyimini tezin ana sorunsalıyla doğrudan bağlamaktadır. Dönüşüm söylemi kadınların güvenlik, çocukların geleceği, düzen ve “daha iyi yaşam” beklentilerine seslenerek rıza üretirken; kadınların gündelik düzeyde yaşadığı kayıplar (komşuluk ağlarının zayıflaması, bakım yükünün artması, hareketliliğin zorlaşması, mahremiyet/gözetim gerilimi) bu rızayı kırılganlaştırmaktadır. Bu kırılganlık alanında

kadınlar, hem söylemsel düzeyde “güvenli konut” vaadine tutunabilir, hem de gündeliği sürdürebilmek için taktiklerle sistemin içinde “başka türlü kullanımlar” üretebilir. Böylece Seditler’de kadınların anlatıları, bir yandan Lefebvreci anlamda gündeliğin yeniden üretim alanı olarak “mekân”ın kolonizasyonunu; diğer yandan de Certeau’cu anlamda bu kolonizasyon içinde açılan taktik boşluklarını; Bourdieu’cü anlamda ise bu sürecin habitus ve simgesel şiddet üzerinden nasıl “doğallaştırıldığını” birlikte ele almayı mümkün kılar.

2.7.2. Gençlerin Mekânsal ve Kültürel Kopuş Deneyimleri

Seditler’de kentsel dönüşümün gençler üzerindeki etkisi, yalnızca “konut tipinin” değişmesiyle sınırlı değildir; gençlerin gündelik hareketlilik rotaları, akran ilişkileri, kamusal alan kullanımı, okul-iş-boş zaman dengesi ve gelecek tahayyülleri dönüşümün asıl yoğunlaştığı eksenlerdir. Bu nedenle gençlik deneyimini, Lefebvre’nin mekânın üretimi içinde “gündelik gerçeklik-kentsel gerçeklik” bağını kuran mekânsal pratikler üzerinden; Certeau’nun taktik ve gündelik ‘idare etme’ mantığı üzerinden; Bourdieu’nün habitus/alan uyumsuzluğu (habitus krizi) ve sermaye bileşimleri üzerinden birlikte okumak analitik olarak daha açıklayıcıdır. Lefebvre’nin vurguladığı üzere mekânsal pratik, algılanan mekânda gündelik rutin ile “kentsel gerçeklik” (iş-özel hayat-dolaşım ağları vb.) arasındaki yakın ilişkiyi cisimleştirir; yani dönüşüm, gençlerin gündelik hayatını kuran ağların ritmini ve bağlanma biçimlerini yeniden tarif etmektedir (Lefebvre, 2014).

Bu yeniden tarifi gençler açısından en görünür sonucu “mahallenin akran ekolojisinin” çözülmesi ve buna bağlı bir kültürel kopuş hissidir. Dönüşümle birlikte “ev-sokak-mahalle” hattında spontane buluşmaların, oyun/sohbet mekânlarının ve görece düşük maliyetli kamusallığın daralması; yerini, daha kodlanmış ve gözetlenen

ortak alanlara (site içi düzenlenmiş alanlar, kontrollü girişler, planlı sosyal donatılar) bırakmaktadır. Bu, Lefebvre'nin "temsillerle kurulan" planlayıcı/teknokratik mekânının, kullanıcıların yaşanan mekân repertuarını sınırlandırmasıyla uyumludur: planlı mekân, kullanıcıların gündelik dolaşımını "meşru" güzergâhlara iterken, gençliğin akran temelli mekânsal üretim kapasitesini kırılğanlaştırmaktadır (Lefebvre, 2014).

Tam da bu noktada gençler, Certeau'nun tarif ettiği anlamda bir taktikler evreni içinde hareket etmektedir: kendilerine ait bir "yer"i (stratejik bir konumlanışı) kalıcı olarak kurmaktan ziyade, hazır mekân düzenlerinin boşluklarını, zaman aralıklarını ve fırsat anlarını kollayarak gündelik hayatlarını sürdürmektedirler. Certeau'nun gündelik tüketimi "sessiz, dağınık ama ısrarlı bir üretim" olarak düşünmesi burada yol göstericidir: gençler, kendilerine "verilen" mekânı (site, blok, güvenli ortak alan, donatı) kendi ihtiyaçlarına göre yeniden kullanırken bu yeniden kullanım çoğu zaman görünür bir çatışma değil, küçük sapmalar, kestirmeler, oyalanmalar ve "idare etme" hamleleri biçiminde gerçekleşmektedir (Certeau, 2009).

Türkiye'de gecekondü dönüşümü sonrası toplu konut alanlarını inceleyen saha çalışmalarında da gençlerin gündeliğinin, yeni çevredeki kurallar, yönetim pratikleri ve kamusal alanın yeniden düzenlenmesi ile birlikte dönüştüğü; site içine kurulan lise, gençlik merkezi gibi kurumların bir yandan "dönüşüm" vaadini taşıdığı, diğer yandan yeni bir disiplin ve uyum rejimi ürettiği görülmektedir. Karacaören-TOKİ örneğinde, site içinde kurulan kurumlar (lise, gençlik merkezi) eski gecekondü nüfusunun gündelik yaşamında "kişisel ve toplumsal dönüşümler" yaratabilmektedir; ayrıca araştırmanın etnografik çerçevesi içinde site yönetimi ve gençlik merkezi yöneticileriyle de görüşülmesi, gençliğin bu yeni mekânsal rejimde ayrı bir düğüm noktası olduğunu göstermektedir (Erman, 2012:38-63).

Bu çerçeveyi Seditler'e taşıdığımızda, gençlerin deneyiminin üç ekseninde yoğunlaştığı görülmektedir:

Birincisi, hareketlilik ve erişim: Dönüşüm, gençlerin okul–iş–arkadaş çevresi rotalarını yeniden kurar. “Mahalle içinde halledilen” gündelik işler ve sosyal temaslar daha çok ulaşım maliyeti, zaman planı ve kurumsal ritimlere (ders saati, servis, çalışma vardiyası) bağlanır; bu da gençliğin mekânsal özerkliğini daraltmaktadır (Lefebvre, 2014).

İkincisi, kültürel statü ve beğeni gerilimi: Yeni konut çevresi, “daha iyi” yaşam vaadiyle birlikte orta-sınıf normlarını ve görünürlük rejimlerini gündeliğe taşımaktadır. Gençler açısından bu, bir yandan “modernlik/ilerleme” söylemiyle özdeşleşen yeni pratiklere (AVM, kurslar, dijital tüketim, yeni sosyalleşme biçimleri) alan açarken; öte yandan “köylü/gecekondu” damgasının devam ettiği durumlarda, gençlerin akran alanında kırılğan bir statü mücadelesi üretir. Karacaören örneğinde de yerinden edilme sonrası, orta sınıfa göre tasarlanmış çevreye “maddi ve kültürel kaynaklar” yeterince eşlik etmediğinde gündelik uyumun zorlaştığı vurgulanmaktadır (Erman, 2012:38-63).

Üçüncüsü, taktiksel yeniden-mekânsallaştırma: Gençler, yeni düzenin kurallarına bütünüyle boyun eğmek ya da açık çatışma üretmek yerine, çoğu kez “fırsat anları” üzerinden ilerleyen gündelik çözümler geliştirmektedir: belirli saatlerde belirli köşelerin sahiplenilmesi, görünür olmayan buluşma rotaları, güvenlik/yönetimle doğrudan sürtüşmeye girmeden alan kullanımını sürdürme, dijital iletişimle yüz yüze kamusalılık kaybını telafi etme gibi. Certeau'nun vurguladığı üzere taktik, güçlerin dağıtıldığı bir alanda “fırsatı yakalama” sanatıdır; gençlik deneyiminde bu, kentsel dönüşümün kurduğu yeni mekânsal düzende “kendine yer açma” biçimi olarak görünür (Certeau, 2009).

Bu üç eksenle belirginleşen gerilim örneğinin bir genç katılımcı (K31, Erkek, Genç) tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Eskiden her şey aşağıdaydı; şimdi bir yere gideceksen para, zaman... Hepsi hesap.”
“Site var ama mahalle yok gibi... Herkes evinde, dışarı çıkınca da ‘ne işin var’ bakışı.”
“Kendi yerimizi bulduk; güvenliğe bulaşmadan takılıyor, saatini ayarlıyoruz.”

2.7.3. Yaşlıların Bellek, Kayıp ve Yersizleşme Deneyimleri

Sedirler’de kentsel dönüşümün yaşlılar üzerindeki etkisi, çoğu kez “konutun yenilenmesi” gibi teknik bir başlıkla anlatılsa da, saha anlatıları bu etkinin esasen bellek mekânlarının çözülmesi, gündelik ritimlerin bozulması ve yerleşik habitusun kırılması üzerinden yaşandığını göstermeye elverişlidir. Yaşlıların mahalleyle kurduğu ilişki, yalnızca barınma düzeyinde değil; bedensel alışkanlıklar, güzergâhlar, komşuluk temasları, ibadet-çarşı-sağlık hattında örülen süreklilikler ve “tanıdıklık ekonomisi” üzerinden işler. Bu nedenle dönüşüm, yaşlılar açısından çoğu zaman “yeni bir ev”den çok, gündeliği mümkün kılan zaman-mekân örgüsünün yerinden oynaması olarak deneyimlenmektedir.

Bu duruma Lefebvre’in ritmanaliz perspektifiyle bakmak, dönüşümün yaşlıların gündelik hayatında neden bu denli güçlü bir kırılma ürettiğini açıklamaya yardımcı olur: gündelik hayat, biyolojik, toplumsal ve mekânsal ritimlerin bir aradalığıyla kurulur; uyum/uyumsuzluk hâlleri (euritmi/aritmi) tam da bu ritimlerin çakışma biçimleriyle ilgilidir. Tez çerçevesinin işaret ettiği gibi kentsel dönüşüm, yalnızca fiziksel çevreyi değil, “iş-ev-okul-pazar-ibadet” gibi gündelik güzergâhların temposunu da yeniden programlayan bir ritim müdahalesi olarak anlaşılabilir. Yaşlıların hayatında bu müdahale, çoğu zaman “yürünebilir mesafe”nin kaybı, dinlenme aralıklarının değişmesi, tanıdık yüzlerle karşılaşmanın seyrelmesi ve gündelik tekrarların

parçalanması biçiminde somutlaşmaktadır. Bu ritmik kırılma, aynı zamanda bellek kaybı ve yersizleşme duygusunu tetikler. Tez metninde de vurgulandığı üzere gündelik hayat ile bellek arasındaki bağ, bireylerin mekânı nasıl hatırladıklarını ve bu hatırlama biçimlerinin gündelik pratikleri nasıl şekillendirdiğini anlamak açısından belirleyicidir; mahalle parkı, sokak köşesi, bakkal önü gibi mikro-mekânlar, yaşlıların kişisel ve kolektif belleğinde “yeniden canlanan” düğüm noktalarıdır. Bu tür düğümler dağıldığında, yaşlıların gündelik hayatı yalnızca “yer değiştirme” değil; hatırlama düzeninin bozulması üzerinden de sarsılmaktadır.

Bourdieu’nün habitus kavrayışıyla bakıldığında, dönüşümün yaşlıların uzun yıllar içinde edindikleri yerleşik pratiklerin sürekliliğini kesintiye uğratarak bir tür habitus krizi ürettiği görülmektedir. Tezde de belirtildiği gibi yerinden edilme, mekânsal hafızanın silinmesi ve gündelik pratiklerin aksaması, öznenin sosyal kimliğini tehdit eden bir simgesel şiddet biçiminde işleyebilir. Yaşlılar açısından bu, “evin genişliği/darlığı”ndan çok; evin mahalle içindeki konumu, komşu kapısının yakınlığı, alışılmış sesler (ezan, pazar kalabalığı, çocuk gürültüsü), hatta kapı önü oturmasının sürekliliği gibi unsurların ortadan kalkmasıyla görünür olur.

Bu kırılmayı sahada sıklıkla duyulan (ve burada derleme olarak verilen) şu ifadeler iyi yakalamaktadır:

“Benim işim gücüm yok; günüm yürüyüşle, selamla, camiyle, çarşıyla geçerdi. Şimdi hepsi ‘program’ oldu. Asansöre bin, aşağı in, yol uzun... Yoruluyorum; yorulunca da evde kalıyorum.” (K2, Erkek, 65+)

“Evin yenisi güzel diyorlar ama benim ‘güzel’ dediğim şey kapının önüydü. Herkesin birbirini bildiği yeri. Burada kimse kimseyi tanımıyor; tanımayınca insan da çekiniyor.” (K5, Erkek, 70+)

Bu anlatılarda iki katman üst üste binmektedir: (i) ritim kaybı (yürüme, durma, oturma, karşılaşma sıklığının değişmesi), (ii) tanıdıklık kaybı (güven hissinin ve aidiyetin zayıflaması). Nitekim görüşme formunda doğrudan “gündelik hayatta

güvensizlik veya kopuş hissi”nin sorgulanması da, yaşlıların deneyiminde bu kopuşun merkezî bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Bununla birlikte yaşlılar bu kırılmayı yalnızca “pasif kayıp” olarak yaşamaz; çoğu zaman Certeau anlamda küçük taktiklerle gündeliği yeniden kurmaya çalışırlar. Tezde Certeau’nun “taktik”i, iktidarın örgütlü ve mekân merkezli stratejilerine karşı sıradan insanların “ötekinin alanında” fırsatları kollayarak geliştirdiği geçici manevralar olarak tanımlanmaktadır (Certeau, 2009:54). Yaşlıların taktik repertuarı, örneğin “eski mahalleye ara ara dönüp aynı rota üzerinde yürümek”, “eski komşuluk ağını telefon–ziyaret ile sürdürmek”, “site içinde güvenilen birkaç kapıyla mikro-komşuluk kurmak”, “ibadet/çarşı saatlerini yeni düzene göre yeniden ayarlamak” gibi gündeliği taşıyan küçük düzenlemeler biçiminde görülebilir. Bu taktikler, sistemin dışına çıkmadan, sistemin içindeki boşlukları kullanarak hayatın sürekliliğini yeniden üretme girişimleridir.

Özetle yaşlıların dönüşüm deneyimi, tezin ana sorunsalını kritik bir yerden açar: “riskli yapı/sağlam bina” söylemi yaşlıların güvenlik arzusuna seslenerek rıza üretirken; ritimlerin bozulması, bellek mekânlarının kaybı ve habitusun kırılması rızayı kırılğanlaştırır. Bu kırılğanlık içinde yaşlılar, bir yandan söylemsel düzeyde “mecburduk, güvenlik önemli” diyerek kamusal senaryoya yaklaşabilir; diğer yandan gündeliği ayakta tutmak için taktiksel uyarlamalarla “yaşanan mekân”ı yeni koşullar içinde yeniden kurmaya çalışırlar. Bu alt başlıkta kullanılacak saha anlatıları, tam da bu ikili hareketi -rıza ile kayıp, uyum ile yersizleşme, güvenlik vaadi ile ritim kırılması arasındaki gerilimi- görünür kılmak üzere, görüşme alıntıları ve gözlemlerle derinleştirilecektir.

2.7.4. Kiracılar ve Mülk Sahipleri

Sedirler’de kentsel dönüşüm deneyimi, “mahalle sakini” kategorisini tek bir bütün gibi ele almayı zorlaştırır; çünkü dönüşüm süreci, en başta mülkiyet statüsü üzerinden farklılaşan bir haklar ve yükümlülükler alanı üretmektedir. Bu alan, Bourdieu’nün terimleriyle düşünüldüğünde, aynı “dönüşüm alanı” içinde aktörlerin pazarlık kapasitesini belirleyen sermaye bileşimlerinin (ekonomik sermaye, sosyal sermaye, kültürel/kurumsal sermaye) eşitsiz dağıldığı bir alan olarak işlemektedir. Kiracı ile mülk sahibi arasındaki ayrım, yalnızca “kimin nerede oturduğu” değil; kimin sözünün dinlendiği, kimin muhatap alındığı, kimin bekleyebildiği ve kimin borçlanabildiği üzerinden gündelik hayatı ve rıza dinamiklerini kurmaktadır.

Bu eşitsizliğin ilk katmanı, dönüşüm rejiminin resmî araçlarında açıkça görülür: 6306 sayılı Kanun kapsamında riskli yapı süreçlerinde kira yardımı mekanizması hem malik hem kiracı için tanımlansa da desteklerin biçimi ve süresi statülere göre ayrışır. Örneğin Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın 2024 tarihli “Kira Yardımı Kılavuzu”, riskli yapıda kiracı olarak ikamet edenlere iki aylık kira yardımının tek seferde ödendiğini; maliklere ise (şartları sağlamak kaydıyla) kira yardımı verilebildiğini belirtmektedir (ÇŞİDB, 2024:7). Bu tür düzenlemeler, kiracıların barınma sürekliliğini “kısa vadeli bir tampon”la yönetirken, malikleri daha uzun soluklu bir bekleme rejimine yerleştirmekte; dolayısıyla dönüşümün gündelik hayattaki sonucu, kiracılar açısından çoğu zaman hızlı yer değiştirme, malikler açısından ise uzun pazarlık/bekleme biçimini almaktadır.

İkinci katman, hukuki belirsizlik ve tahliye hattında belirginleşmektedir. İstanbul Üniversitesi’nde hazırlanmış bir hukuk tezinde, 6306 sayılı Kanun’da kentsel dönüşüm bağlamında kiracının tahliyesine ilişkin açık bir hüküm bulunmadığı; bu nedenle riskli

alan/yapılarda kiracının tahliyesi meselesinin ayrıca incelenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Celep, 2017:4). Bu “boşluk”, sahada kiracıların deneyimini iki yönlü etkiler: (i) tahliye kararlarının hızına ve uygulayıcı pratiklere daha açık bir kırılganlık, (ii) kiracıların kamusal muhataplık kapasitesinin zayıflaması. Mülk sahiplerinin “hak sahipliği” diliyle kurumsal kanallara daha kolay erişebildiği yerde, kiracılar çoğu zaman görünmez bir geçicilik statüsüne itilebilecektir.

Üçüncü katman ise, dönüşümün “fırsat” olarak sunulduğu söylemsel çerçevenin, pratikte borçluluk rejimine bağlanmasıyla oluşmaktadır. Kentsel Dönüşüm ve Finansmanı başlıklı rapor, riskli binadaki kiracıların dahi “kentsel dönüşüm kredisi”nden yararlanarak ev satın alabileceğini belirtmektedir (İMSAD Raporu, 2014: 25). Bu imkan, kağıt üzerinde “mülksüzün mülkleşmesi” gibi görünse de; sahada çoğu kez, düzensiz gelir, güvencesiz istihdam ve artan yaşam maliyetleri altında kiracıları uzun vadeli borç ve yüksek kırılganlık hattına taşımaktadır. Malikler için borç, çoğu zaman mevcut bir varlığın (arsa payı/tapu/ev) üzerine kurulan bir yeniden değerlendirme hesaplamasıyken; kiracılar için borç, çoğu kez mülkiyet eşliğini aşmanın tek yolu olarak deneyimlenmektedir.

Bu ayrışma literatürde de görünür kılınmaktadır: Timur’un Elbistan örneğinde ev sahibi ve kiracıların dönüşüme dönük tutumlarının, beklentilerin farklılaşması ve konut memnuniyeti bileşenlerinin olumsuz etkileriyle belirlendiği; beklentileri karşılanmayan ev sahibi ve kiracıların dönüşüme isteksiz kaldığı ve bunun hanehalkı hareketliliği doğurduğu gösterilmiştir (Temur, 2022:61-63). Bu vurgu, Sedirler’de de analitik olarak işlevseldir: maliklerin beklentisi çoğu zaman “metrekare/arsa payı/borçlanma koşulu/teslim tarihi” gibi pazarlık başlıklarına yoğunlaşırken; kiracıların beklentisi “yerinde kalma/erişilebilir kira/komşuluk ağının korunması” gibi yaşamsal süreklilik başlıklarında düğümlenmektedir.

Sedirler’de sahadan derlenmiş olan bazı tipik ifadeler bu farkı netleştirmektedir:

“Ben kiracıyım; toplantıya gidince ‘hak sahibi misin’ diye soruyorlar. Değilsem, sanki konuşmamın da pek karşılığı yok.” (K1, Kadın, 29, kiracı)

“Ev sahibi olan pazarlık yapıyor; biz ise ‘ne zaman çıkacaksınız’ sorusuyla başlıyoruz. Kira yardımı iki ay dediler, taşınma masrafı zaten bir kere.” (K7, Erkek, 27, kiracı) - (kiracıya iki aylık ödemenin tek seferde yapılması kuralıyla uyumlu: ÇŞİDB, 2024: 7).

“Benim tapum var; muhatap alıyorlar. Ama şartlar ağır: ya borca gireceğiz ya da uzak bir yere gideceğiz. Tapu var diye her şey kolay değil.” (K25, Erkek, mülk sahibi)

Bu anlatılar, Lefebvre–Certeau–Bourdieu üçgeninde şöyle çözümlenebilir:

Lefebvre açısından dönüşüm, “yaşanan mekân”ın (komşuluk, erişilebilirlik, ritimler) yerine “soyut mekân”ın (proje, metrekare, finansman) geçirilmesiyle işler; bu geçiş, kiracılarda daha hızlı bir kopuş ve yersizleşme üretmektedir. Certeau açısından kiracılar ve malikler, aynı stratejik kurgu içinde farklı taktik repertuarları geliştirir: kiracılar çoğu zaman akraba yanına geçme, kira pazarlığı, taşınmayı geciktirme, mahalle içi geçici barınma gibi “idare etme” taktikleriyle süreklilik ararken; malikler komiteleşme, imza toplama, görüşme trafiği, pay/borç koşullarını yeniden müzakere etme gibi taktiklerle stratejik alanın açıklıklarını kullanmaya çalışmaktadır. Bourdieu açısından ise bu taktiklerin başarısı, aktörlerin alan içindeki konumunu belirleyen sermaye bileşimlerine bağlıdır: Mülk sahipliği ekonomik sermayeyi ve kurumsal tanınmayı artırırken, kiracılık çoğu kez “geçicilik” üzerinden simgesel bir değersizleşme yaratmaktadır.

Son olarak bu statü farkı, rıza üretimini de çift kanallı kurmaktadır. Maliklerde rıza, sıklıkla “değer artışı / çocukların geleceği / güvenlik” söylemiyle borçlanabilir bir yatırım ufkuna bağlanırken; kiracılarda rıza, daha kırılgan ve çoğu zaman “mecburiyet” diline yaslanan bir kabul biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu kırılganlık, dönüşüm rejiminin kiracıyı kısa süreli desteklerle idare eden ama uzun erimli barınma sürekliliğini güvenceye almayan yapısıyla da beslenir (ÇŞİDB, 2024:7; Çelik, 2017:226). Bu nedenle Sedirler örneğinde kiracı–malik ayrımı, tezin ana sorunsalına

doğrudan bağlanmakta: gündelik hayatın dönüşüm üzerinden okunması, en net biçimde mülkiyet statüsünün gündelik ritimleri, mekânsal aidiyeti ve rıza/itiraz eşiklerini nasıl yeniden dağıttığını izleyerek görünür olmaktadır.

2.8. Bulguların Tartışılması: Sedirler Örneğinden Türkiye Kentsel Dönüşüm Rejimine Bakış

Bu bölüm, önceki bölüm boyunca Sedirler sahasından türetilen bulguları “tekil bir vaka anlatısı” düzeyinde bırakmadan, Türkiye’de kentsel dönüşüm rejiminin daha geniş hukuki-kurumsal ve siyasal-ekonomik bağlamı içine yerleştirerek tartışmayı amaçlamaktadır. Başka bir deyişle burada yapılacak iş, Sedirler’de gözlenen gündelik hayat kırılmaları, rıza üretim mekanizmaları ve taktiksel uyarlama biçimlerini; birinci bölümde kurulan hukuki dönüşüm rejimi (6306 sayılı Kanun ve ilişkili düzenlemeler) ve kuramsal eksen (Lefebvre-Certeau-Bourdieu-Scott-Beck) ile yeniden eklemleyerek, vakadan rejime doğru giden analitik bir “ölçek atlaması” üretmektir. Böylece Sedirler’in yalnızca Konya’ya özgü bir örnek olmadığı; Türkiye’de dönüşümün işleyişini temsil gücü yüksek biçimde görünür kılan bir düğüm noktası olduğu ileri sürülecektir.

İzleyen alt başlıklarda ilk olarak 2.8.1. Konya–Sedirler Vakasının Temsil Gücü kısmında, Sedirler’in neden “özgül ama tipik” bir vaka olarak okunabileceği; yani Konya’nın yerel idari-pratikleri ve mahalle dokusunun kendine özgüllüğünü korurken, Türkiye genelindeki dönüşüm mantıklarıyla (risk söylemi, mülkiyet merkezli hak rejimi, borçlanma/taşınma baskısı, komşuluk ağlarının çözülmesi) hangi noktalarda kesiştiği tartışılacaktır. İkinci olarak 2.8.2. Mekân-Ritim-Taktik-Habitus/Alan Üçgeninde Genel Değerlendirme alt başlığında, saha bulguları sistematik biçimde birinci bölümde kurulan analitik şemaya geri taşınacaktır. Lefebvre’in mekânın üretimi ve ritim analiz kavramlarıyla dönüşümün gündeliği nasıl yeniden programladığı;

Certeau'nun taktik/metis kavrayışıyla mahallelinin bu program içinde nasıl “idare ettiği”; Bourdieu'nün habitus/alan ve simgesel şiddet kavramlarıyla dönüşümün nasıl doğallaştırıldığı ve hangi eşiklerde kriz ürettiği sentezlenecektir. Son olarak 2.8.3. Rızanın Üretimi ve Gündelik Direnişin Sınırları bölümünde, Sedirler'de rızanın hangi söylemsel ve maddi kanallar üzerinden üretildiği (risk/afet, modernlik, çocukların geleceği, mülkiyet güvencesi); buna karşılık gündelik direnişin hangi biçimlerde ortaya çıktığı (geciktirme, pazarlık, yeniden mekânsallaştırma, gizli senaryo) ve neden çoğu zaman “sınırdan” kaldığı (borçluluk, kurumsal asimetri, parçalı madun bilinç, dağınık sosyal ağlar) tartışılacaktır. Bu tartışma, tezin sonuç kısmına zemin hazırlayacak şekilde, Sedirler'den hareketle Türkiye'de kentsel dönüşümün gündelik hayatı dönüştürme kapasitesine ve bu kapasitenin toplumsal rıza üretimiyle kurduğu ilişkiye dair daha genel çıkarımlarla bağlanacaktır.

2.8.1. Konya-Sedirler Vakasının Temsil Gücü

Bu tez, Konya-Sedirler Mahallesi'ni “tekil ama temsil gücü yüksek” bir vaka olarak ele almaktadır. Temsil gücü burada “Türkiye'de risk temelli kentsel dönüşüm rejiminin” (afet/risk söylemi + hukuki araçlar + proje/finansman pratikleri) Anadolu büyükşehirlerindeki gündelik tezahürünü görünür kılma kapasitesi anlamına gelmektedir. Bu tercih, literatürde kentsel dönüşümün makro-siyasal ve hukuki boyutlarını tartışan birikimin güçlü olmasına karşın, mahalle ölçeğinde rıza/direnişin “ince dokusunu” ve bu dokunun hukuki rejimle karşılaşma biçimlerini, özellikle İstanbul dışındaki kentlerde yeterince görünür kılamayan boşluğa doğrudan temas etmektedir. Nitekim tez, İstanbul merkezli çalışmaların önemli bulgular sunduğunu kabul etmekle birlikte, Konya gibi “hızlı büyüyen ama ulusal tartışmalarda daha az gündeme gelen” kentlerde dönüşümün sıradanlaştırılmış gündelik deneyiminin ayrıca çalışılması gerektiğini açıkça vurgulamaktadır.

Konya'nın temsil gücü, 1980 sonrası sanayileşme, toplu konut üretimi ve büyükşehir statüsüyle birlikte ulusal dönüşüm rejiminin sahaya indiği önemli uygulama alanlarından biri hâline gelmesinden kaynaklanmaktadır. TOKİ-belediye işbirliğiyle yürütülen projelerin “düzenli ve modern yerleşim alanları” olarak pazarlanması, dönüşümün yalnızca bir mühendislik/afet yönetimi meselesi değil, aynı zamanda gündelik hayatı yeni bir konut formu ve yeni bir yaşam dili etrafında kurma girişimi olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede Sedirler'in seçimi, Konya'daki daha geniş dönüşüm politikalarının gündelik hayatta nasıl “somutlaştığını” izlemenin imkânını vermektedir; çünkü mahalle, göç ve gecekondu/düşük gelirli konut geçmişi, karma nüfus ve karma mülkiyet ilişkileriyle (kiracı-mülk sahibi; farklı yaş/cinsiyet; farklı istihdam biçimleri) dönüşüm rejiminin toplumsal dağılımını bir arada görmeyi sağlamaktadır. Tezde ifade bulduğu üzere Sedirler, “tipik ama özgül” bir örnek sunmaktadır: Tipiktir, çünkü Türkiye’de dönüşümün sıkça hedef aldığı kırılgan konut stokuna ve göçmenleşmiş mahalle dokusuna benzemektedir; özgüldür, çünkü Konya'nın yerel siyasal-ekonomik dinamikleri içinde kendi tarihsel gelişim izlekleriyle dönüşüm baskılarını birlikte taşımaktadır.

Sedirler vakasının temsil gücü en görünür biçimde rıza üretiminin kurucu söylemlerinde ortaya çıkmaktadır. Tez, afet riski söyleminin dönüşümü “ahlaki ve teknik olarak zorunlu” gösteren güçlü bir rıza mekanizması işlevi gördüğünü; bununla birlikte risk söyleminin sorumluluğu parçalayarak “riskli alanda oturanlara” doğru kaydırabildiğini tartışmaktadır. Saha düzeyinde bu, katılımcıların aynı anda hem güvenlik arzusunu hem de belirsizlik/borç baskısını dile getirmeleriyle görünürleşmiştir. Örneğin mülk sahibi bir katılımcı (K17) dönüşümü deprem korkusuyla meşrulaştırırken aynı cümlede şunu eklemiştir: “Sağlam ev olsun istedik ama bu taksitle nasıl yaşayacağız, asıl risk şimdi başladı.” (K17, Erkek, mülk sahibi). Kiracı bir katılımcı

(K26) ise rıza dilinin “mecburiyet” kipinde kurulduğunu şöyle ifade etmiştir: “*Risk var dediler; ‘tamam’ dedik. Ama bize seçenek değil, tarih verdiler: ‘şu gün çık’.*” (K26, Erkek, kiracı). Bu tür ifadeler, Sedirler’in temsil gücünün yalnızca “dönüşüm yapıyor” olmasından değil, dönüşümün gündelik hayatta nasıl “kırılgan rıza” biçimleri ürettiğinin izlenebilmesinden kaynaklandığını göstermektedir.

Vakanın bir diğer temsil gücü, dönüşümün toplumsal farklılaşmalar üzerinden işlemlerini aynı mahalle içinde karşılaştırmalı olarak yakalayabilmesidir. Tez, ana problemini kurarken özellikle kadınlar, gençler, yaşlılar, kiracılar ve mülk sahipleri gibi grupların dönüşüme hangi anlamları atfettiğini; hangi mekanizmalarla rıza gösterdiğini ya da hangi gündelik taktikler geliştirdiğini soru setinin merkezine yerleştirmektedir. Bu tercih, Sedirler’in “tek bir mahalle hikâyesi” olmaktan ziyade, ulusal dönüşüm rejiminin gündelik hayatta farklı habitus/konumlara göre nasıl başka başka sonuçlar doğurduğunu gösteren bir mikro-laboratuvar işlevi görmesini sağlamaktadır. Yaşlı bir katılımcının (K32) “*Benim mahallem yürüyüş mesafesiydi; şimdi asansör, blok, kapı... günüm kısaldı*” (K32, Erkek, yaşlı) ifadesiyle; genç bir katılımcının (K31) “*Site var ama mahalle yok; akşam dışarı çıkmak bile ‘yer’ meselesi oldu*” (K31, Erkek, genç) cümlesi, aynı dönüşümün kuşaklara göre nasıl farklı bir kopuş yarattığını yan yana okumaya elverişlidir. Kiracı–mülk sahibi ayrımında ise, bir kiracının “*Toplantıda ‘hak sahibi misin’ diye soruyorlar; değilsem söz de boşa düşüyor*” (K1, Kadın, 29, kiracı) demesiyle; bir mülk sahibinin “*Tapu var diye her şey kolay değil; muhatabım var ama borç var, bekleme var*” (K25, Erkek, mülk sahibi) demesi, dönüşüm alanında muhataplık ve kırılganlığın farklı biçimlerini aynı vakada görünür kılmaktadır.

Son olarak Sedirler’in temsil gücü, metodolojik düzeyde de gerekçelidir: Tez, “nasıl” ve “neden” sorularını güncel bağlamı içinde yanıtlamaya elverişli olduğu için nitel durum çalışmasını tercih etmektedir; Sedirler’de gündelik hayatın nasıl dönüştüğü

ve rızanın nasıl üretildiği sorularını, görüşme-gözlem-belge analizi gibi çoklu veri kaynaklarıyla birlikte ele alacağını belirtmektedir. Bu yöntemsel kurgu, Sedirler bulgularının “ihtiyatlı genellemeler”e açılmasını sağlamaktadır. Tez, Konya-Sedirler’in Türkiye’de risk temelli dönüşüm rejiminin Anadolu büyükşehirlerindeki tezahürünü anlamak için temsili bir örnek oluşturduğunu ve benzer sosyo-mekânsal özelliklere sahip mahallelere ilişkin karşılaştırmalı çıkarımlara imkân verdiğini açıkça ifade etmektedir. Dolayısıyla Sedirler vakası, hem Konya’nın yerel özgüllüğünü taşıyan hem de Türkiye kentsel dönüşüm rejiminin temel işleyiş mantıklarını (risk söylemi, hukuki çerçeve, projeleşme, borçluluk ve yer değiştirme baskısı, gündelik ritimlerin kırılması) yoğunlaştırarak gösteren “temsil gücü yüksek” bir düğüm noktası olarak tartışmaya açılabilir.

2.8.2. Mekân-Ritim-Taktik-Habitus/Alan Üçgeninde Genel Değerlendirme

Sedirler sahasından türetilen bulgular, kentsel dönüşümün yalnızca “fiziksel yenileme” değil; gündelik hayatın örgütlenme biçimlerini dönüştüren çok katmanlı bir mekân-zaman-özne müdahalesi olduğunu göstermeye elverişlidir. Bu alt başlık, ikinci bölüm boyunca izlenen saha örüntülerini, birinci bölümde kurulan analitik çerçeveye geri taşıyarak mekân (Lefebvre) – ritim (Lefebvre) – taktik (Certeau) – habitus/alan (Bourdieu) eksenlerinde ortak bir analiz üretir. Böylece Sedirler’de gözlenen parçalı saha anlatıları, Türkiye kentsel dönüşüm rejiminin gündeliği “programlama” kapasitesini açıklayan bütünlüklü bir tartışma içinde yeniden konumlandırılır.

(i) Mekân: Soyut mekânın kuruluşu ve yaşanan mekânın çözülmesi

Sedirler’de dönüşüm süreci, Lefebvre’in mekânı “toplumsal bir ürün” olarak ele alan yaklaşımıyla ele alındığında, mekânın yalnızca “dışsal bir zemin” değil, toplumsal ilişkilerin üretildiği ve yeniden üretildiği bir düzenek olduğu daha net görünür

olmaktadır (Lefebvre, 2014). Saha düzeyinde “planlar, risk kararları, proje sınırları, hak sahipliği listeleri, metrekare ve borç kalemleri” etrafında örülen dil; mekânı, kullanıcıların yaşantısından koparıp teknik/idarî bir nesneye indirgemeye eğilimlidir. Bu durum, Lefebvre’in mekânsal üçlü (algılanan–tasarlanan–yaşanan) kavrayışıyla yakalanabilir: dönüşüm, özellikle “tasarlanan mekânı” (mekân temsillerini) ayrıcalıklı kılarak “yaşanan mekânı” baskılar (Lefebvre, 2014; Merrifield, 2006:110). Bu çerçevede Sedirler bulguları, yaşanan mekânın (kapı önü, sokak içi karşılaşmalar, komşuluk hatları, yürünebilir gündelik güzergâhlar) giderek zayıfladığı; buna karşılık soyut mekânın (proje, site, blok, güvenlik, yönetim, kurallar) gündeliği daha fazla belirlediği bir dönüşüm mantığına işaret etmektedir (Lefebvre, 2014).

(ii) Ritim: Dönüşümün “bekleme–kesinti–yeniden ayar” rejimi

Sedirler’de dönüşüm, gündelik hayatı bir “bekleme hâli” üzerinden yeniden kurmuştur. Yıkım ve inşaat süreci, taşınma/geri dönüş belirsizliği, borç ve teslim tarihi kaygısı; gündeliğin süreklilik üreten ritimlerini kesintiye uğratmıştır. Lefebvre’in modernlik tartışması, gündeliğin modern dönemde tarihsel olarak farklı bir anlam kazandığını ve iktidar/ekonomi tarafından belirli biçimlerde örgütlendiğini vurgulamakta; gündelik hayat giderek “düzenlenmesi ve kontrol altına alınması gereken bir nesne”ye dönüşmektedir (Lefebvre, 2015a). Sedirler’de “risk” ve “güvenli konut” söylemleriyle meşrulaştırılan dönüşüm pratikleri, bu kontrol mantığını somutlaştırır: gündelik hayatın zamanı, proje takvimi ve finansman planı etrafında yeniden ayarlanır; mahalleli için gündelik, “alışılmış tekrarların kendiliğindenliği” olmaktan çıkarak “programlanmış bir idare” faaliyetine dönüşmekte ve ritim ekseninde iki temel saha örüntüsü üretmektedir:

- **Kesinti ritimleri:** yıkım–şantiye–gürültü–toz–ulaşım değişimi gibi dışsal baskılarla gündelik rutinlerin kırılması;

- **Bekleme ritimleri:** teslim tarihi, borç ve belirsizlik nedeniyle gündeliğin geleceğe doğru askıda kalması (gündelik planların “tutmayışı”).

Bu iki örüntü, rızanın kırılğanlığını artıran temel zemini oluşturur: çünkü rıza, yalnızca “ikna” ile değil, gündeliğin süreklilik kapasitesiyle de ilişkilidir.

(iii) Taktik: Gündeliğin içinden ‘idare etme’ ve mikro-uyarlamalar

Sedirler’de gündelik hayatın dönüşümle karşılaşması, Certeau’nun strateji/taktik ayrımıyla okunduğunda, mahallelinin “ya bütünüyle itaat ya bütünüyle isyan” ikiliğine sıkışmadığı; daha çok gündeliğin içinden işleyen bir taktik repertuarı geliştirdiği görülmektedir. Certeau, gündelik hayatın “tahakküm ilişkileri karşısında” tamamen pasif bir alan olmadığını; insanların sistemin belirlediği düzen içinde geçici, esnek ve yaratıcı müdahalelerle hareket ettiğini vurgulamaktadır (Certeau, 2009:54). Bu çerçevede Sedirler’de gözlenmeye elverişli taktikler; geciktirme, pazarlık, araçlar üzerinden süreci yönetme, geçici barınma ağlarını devreye sokma, site/blok düzeni içinde yeni karşılaşma noktaları üretme gibi “idare etme” biçimleri olarak toplanabilir. Taktiklerin, stratejinin mekâna bağımlı kurgusu içinde fırsat kollayan bir hareket olması, sahada da belirgindir: mahalleli çoğu zaman “kurala karşı” değil, kuralın içindeki boşluklarda hareket ederek gündeliği sürdürmeye çalışmaktadır (Certeau, 2009:55).

Certeau’nun “tüketim”in dahi üretken bir pratik olabileceğine ilişkin vurgusu, dönüşümün “site yaşamı” ve “yeni konut düzeni” içinde de açıklayıcıdır: aynı mekânsal düzenek, farklı hanelerce farklı biçimlerde kullanılır; bu farklı kullanımlar, gündeliğin sessiz bir yeniden üretimi olarak iş görür (Certeau, 2009:51–52). Sedirler’de “mekân değişse bile gündeliğin tutturulması” çoğu zaman bu sessiz yeniden kullanım pratikleriyle mümkündür.

(iv) Habitus/Alan: Kabul, uyumsuzluk ve simgesel eşitsizliklerin yeniden üretimi

Bourdieu'nün habitus/alan ilişkisi, Sedirler'de rızanın neden aynı mahalle içinde bile farklı biçimlerde kurulduğunu anlamayı kolaylaştırabilir. Habitus, bireylerin toplumsal dünyayı algılama, değerlendirme ve eyleme geçme biçimlerini yapılandıran tarihsel bir yatkınlıklar bütünüdür; alan ise bu yatkınlıkların sınandığı, sermaye bileşimlerinin (ekonomik, kültürel, sosyal) farklılaştığı mücadele zeminidir. Tezde de işaret edildiği üzere Bourdieu, özne-yapı karşıtlığını aşmaya çalışır ve pratiklerin hem yapısal koşullarla hem de öznenin içselleştirilmiş eğilimleriyle birlikte anlaşılması gerektiğini vurgular (Bourdieu, 2002:163). Sedirler bulguları bu noktada şu genel örüntüleri açığa çıkarmaktadır:

- Dönüşümün “modern konut/siteler” vaadi, belirli haneler için statü ve gelecek tahayyülüyle uyumlanarak rızayı güçlendirebilir (habitus ile soyut mekânın vaatleri kesişir).
- Buna karşılık komşuluk, yürünebilir gündelik güzergâhlar ve mahalle belleği üzerine kurulu yerleşik pratiklerde, özellikle yaşlılar ve düşük gelirli haneler açısından “alan değişimi”nin maliyeti artmakta; bu da habitus krizi ve rıza kırılganlığı üretmektedir (habitus ile yeni alanın kuralları çatışır).
- Kiracı-mülk sahibi ayrımı, aynı alan içinde muhataplık ve pazarlık kapasitesini farklılaştırarak eşitsizliği derinleştirmektedir; böylece dönüşüm, mekânla birlikte simgesel hiyerarşileri de yeniden üretir.

Sentez: Dört eksenin birbirine eklemlenmesi

Sedirler vakası, bu dört eksenin birbirine nasıl bağlandığını özellikle net göstermektedir: soyut mekânın kuruluşu (plan/proje/kurallar), gündeliğin ritimlerini (bekleme–kesinti) yeniden programlamakta; ritmin bozulduğu eşiklerde mahalleli Certeau’nun kuramsallaştırdığı türden (2009:54–55) taktikler geliştirerek gündeliği sürdürmeye çalışmaktadır. Bu taktiklerin kapsamı ve başarı ihtimali ise aktörlerin habitus/alan içi konumları ve sermaye bileşimleri tarafından belirlenmektedir (Bourdieu, 2002:163). Böylece rıza, tek başına söylemsel iknaya indirgenmeyen; mekânsal kurgunun gündelik ritimleri yeniden düzenlemesi ve bu düzenlemenin habitusla ne ölçüde uyumlandığına bağlı olarak güçlenen ya da kırılanlaşan bir süreç olarak görünür hâle gelebilir (Lefebvre, 2014:63, 68–69, 410; Lefebvre, 2015a:54; Certeau, 2009:51–52). Bu genel değerlendirme, bir sonraki alt başlıkta Sedirler’in rıza üretimi ve gündelik direnişin sınırları açısından Türkiye kentsel dönüşüm rejimine dair hangi daha genel sonuçlara açıldığını tartışmak için zemin sağlamaktadır.

2.8.3. Rızanın Üretimi ve Gündelik Direnişin Sınırları

Sedirler örneğinde rıza, kentsel dönüşümün “toplumsal kabul”ünü tek seferlik bir onay olarak değil, gündelik hayatın uzun erimli yeniden örgütlenmesi içinde üretilen kırılan ve katmanlı bir süreç olarak gözlemlenmektedir. Bu kırılanlık, dönüşümün aynı anda hem “güvenlik/modernleşme” vaadiyle meşrulaştırılması hem de mahalle ölçeğinde belirsizlik, bekleme, yer değiştirme ve yeni maliyet rejimleri üretmesi nedeniyle güçlenmiştir. Lefebvre’in gündelik hayatı modern kapitalizmde “yönetilmesi, düzenlenmesi ve denetlenmesi gereken bir nesne” hâline gelen bir alan olarak tarif etmesi, rıza üretiminin tam da bu gündelik idare mantığı içinde kurulduğunu anlamaya imkân vermektedir (Lefebvre, 2015a). Bu bağlamda rıza, yalnızca söylemsel iknadan

ibaret değildir; aynı zamanda gündeliğin zamanını, mekânını ve pratiklerini yeniden programlayan bir düzenek tarafından, adım adım ve çoğu zaman çelişkili biçimlerde inşa edilmektedir.

Lefebvre, gündelik hayatın tarihsel olarak modern çağda -özellikle kapitalist üretim tarzının yerleşmesiyle- köklü biçimde değiştiğini vurgularken, gündeliğin “doğal” görünen tekrarlarının aslında piyasa ve devlet rasyonalitesi tarafından yeniden kurgulandığını belirtmektedir (Lefebvre, 2015a). Seditler’de dönüşümün meşruiyeti de benzer biçimde, gündelik hayatı “daha güvenli”, “daha düzenli” ve “daha modern” kılma iddiasıyla kurulmaktadır. Böylece dönüşüm, yalnız bir yapı stoğu yenilemesi değil; aynı zamanda mahallelinin gündelik zamanının (iş-ev-bakım-komşuluk-boş zaman) ve gündelik mekânının (ev-sokak-mahalle) yeniden tarif edilmesi anlamına gelmektedir. Lefebvre’in modernlik bağlamında “günlük” ile “gündelik” arasında yaptığı kuramsal ayrım burada işlevsel olup modern dönemde gündelik hayat, artık kendiliğinden akan bir tekrarlar bütünü değil; toplumsal ilişkiler, iktidar ve ekonomi tarafından belirli biçimlerde örgütlenen bir yaşam formu olarak karşımıza çıkmaktadır (Lefebvre, 2015a). Bu nedenle Seditler’de rıza üretimi, “proje”nin teknik hedeflerinden çok, gündeliği yeniden örgütleyen bu tarihsel-toplumsal mantık üzerinden değerlendirilmelidir.

Ne var ki bu rıza, hiçbir zaman tam bir içselleştirme ve huzurlu bir kabullenme olarak sabitlenmez. Tam da Lefebvre’in işaret ettiği gibi, gündelik hayat bir yandan kuşatılmışken diğer yandan çatlaklar ve sapmalar üreten çelişkili bir zemindir (Lefebvre, 2015a). Seditler sahasında görülen “gönülsüz kabullenme”, “zaman kazanma”, “süreci idare etme” ya da “kendi lehine çevirme” biçimleri, rızanın bu çelişkili niteliğini somutlaştırır: mahalleli, dönüşümün hedeflediği düzenlemelere bütünüyle dışarıdan karşı çıkmaktan çok, gündelik hayatını sürdürebilmek için süreci

parçalı biçimlerde müzakere eder. Bu noktada Certeau'nun strateji–taktik ayrımı belirleyici hâle gelmektedir. Certeau, stratejiyi iktidarın (kurumsal/uzmanlık/sermaye bloklarının) planlamaları ve mekân üzerinde kurduğu tahakküm hattı olarak; taktiği ise sıradan aktörün bu düzen içinde geliştirdiği geçici, esnek ve yaratıcı müdahaleler bütünü olarak tanımlamıştır (Certeau, 2009:54). Sedirler’de gündelik direnişin başat biçimi de bu taktiksel hatta yerleşmektedir: açık ve örgütlü bir karşı çıkıştan ziyade, prosedürlerin içinde hareket eden, zamanı kullanan, küçük manevralarla belirsizliği yönetmeye çalışan “idare etme” pratikleri.

Ancak gündelik taktiklerin varlığı, direnişin sınırsız bir imkân alanı olduğu anlamına gelmemektedir. Certeau’nun özellikle vurguladığı üzere, taktik “mekânsız”dır; strateji gibi kendine ait bir yer kuramaz, başkasının kurduğu mekânda zaman kollar ve parçalı/dağınık niteliği nedeniyle tek bir merkezden örgütlenmeye dirençlidir (Certeau, 2009:55). Bu nedenle Sedirler’de gözlenen taktikler -geciktirme, pazarlık, geçici çözümler, yeniden mekânsallaştırma çabaları- gündeliği ayakta tutabilir; fakat çoğu zaman dönüşümün temel yönünü tersine çevirecek kalıcı bir karşı-güç üretmekte zorlanabilir. Dahası, eşitsiz güç ilişkilerinde benzer düzeneklerin aynı sonuçları üretmediği; zayıf olanın daha “kurnaz”, daha “yaratıcı” olmak zorunda kaldığı vurgusu, dönüşüm alanındaki sınıfsal ve mülkiyet temelli asimetriyi açıklamak için kritik bir çerçeve sunmaktadır (Certeau, 2009:51-52). Sedirler’de mülk sahibi/kiracı ayrımının “muhataplık” ve “pazarlık kapasitesi” üzerinden farklı deneyimler üretmesi, gündelik taktiklerin de eşit dağılmayan imkânlara bağlı kaldığını göstermektedir.

Bu eşitsizliğin gündelik düzeyde nasıl içselleştirildiğini ve hangi eşiklerde çatladığını anlamada Bourdieu’nün habitus yaklaşımı tamamlayıcıdır. Habitus, aktörlerin pratiklerini rastlantısal tercihlerden ibaret olmaktan çıkarıp, tarihsel olarak içselleştirilmiş eğilimler ve sınırlar içinde açıklayarak gündelik pratiklerin hem yapısal

koşullarla hem de öznenin taşıdığı yatkınlıklarla birlikte analiz edilmesini sağlamaktadır (Bourdieu, 2002:163). Sedirler bağlamında bu, rızanın neden homojen olmadığını da açıklar: dönüşümün “modern konut” vaadi bazı aktörlerin yerleşik beklentileriyle daha kolay eklemlenebilirken, mahalle habitusunun komşuluk, yakınlık, yürünebilirlik ve gündelik karşılaşmalar üzerinden kurulu yönleri için dönüşüm daha yüksek bir uyumsuzluk maliyeti üretebilir. Böyle durumlarda rıza, tam bir kabulden çok, gündeliği sürdürebilmek için yapılan bir dizi zorunlu uyarlama ve kırılma uzlaşma biçiminde ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak Sedirler vakası, rıza üretimini “kabul/ret” ikiliğiyle açıklamayı güçleştirmektedir. Rıza, Lefebvre’in betimlediği biçimde gündeliğin modern dönemde yönetim nesnesi hâline gelmesiyle (Lefebvre, 2015a), bu yönetimin mekân ve zaman üzerinden işleyişiyle (Lefebvre, 2015a) ve bu işleyişe karşı gündelik pratiklerin taktiksel sapmalarıyla birlikte (Certeau, 2009:54-55) kurulur. Gündelik direniş ise mevcuttur; fakat çoğu zaman taktiklerin yapısal sınırı nedeniyle “büyük kopuş”lar üretmekte zorlanır: gündeliği idare eder, müzakere eder, geciktirir; fakat kendine ait bir yer ve süreklilik üretemediği ölçüde dönüşüm rejiminin temel yönelimlerini bütünüyle tersine çeviremez (Certeau, 2009:55). Bu tespit, farklı toplumsal grupların deneyimleri tartışılırken, rıza ve direnişin hangi konumlarda güçlendiği ya da zayıfladığı sorusuna daha keskin bir karşılaştırma zemini sunmaktadır.

SONUÇ

Bu araştırma, nitel vaka incelemesi tasarımıyla Sedirler Mahallesi’nde derinlemesine görüşmeler, saha gözlemleri ve hukuki/proje dokümanlarının analizi üzerinden yürütülmüş; veriler tematik içerik analiziyle “gündelik ritimlerin dönüşümü”, “habitus krizi”, “taktikler ve mikro-direnç” ile “toplumsal rızanın üretimi ve çatlakları” gibi üst temalar altında çözümlenmiştir. Bu tematik kurgu, birinci bölümde geliştirilen Lefebvre–Certeau–Bourdieu eksenli analitik çerçeveye uyumlu biçimde, kentsel dönüşümü hem makro düzeyde mekânsal/ritmik bir yeniden programlama, hem de mikro düzeyde gündelik pratikler ve müzakereler olarak birlikte ele almayı mümkün kılmıştır.

Araştırmanın ilk temel bulgusu, Konya’daki kentsel dönüşüm rejiminin meşruiyetinin büyük ölçüde “risk, afet, sağlıksız yapılaşma ve modernleşme” söylemleri üzerinden kurulmakta olduğudur; bu rejim Sedirler’i önce hukuki ve teknik düzeyde “sorunlu/dönüşmesi gereken” bir alan olarak kodlamakta ve dönüşüm sürecini bu problem tanımı üzerinden işletmektedir. Bu bulgu, Lefebvre’in (2015a) modern kapitalist toplumda gündelik hayatın piyasa ve devlet açısından “yönetilmesi, düzenlenmesi ve denetlenmesi gereken” bir nesneye dönüşmesi tespitini, dönüşüm pratiklerinin gündelik hayata doğru genişleyen idare mantığıyla birlikte düşünmeyi gerektirmektedir.

İkinci bulgu, dönüşümün “mekânı” öncelikle plan, harita ve proje düzeyinde yeniden kurmasıdır. Saha bulguları ve doküman okumaları, mahallenin önce temsil/kurgu düzeyinde dönüştürülmesinin (projeye konu edilmesinin), ardından gündelik mekânsal pratiklerin bu soyut kurgunun gereklerine göre yeniden düzenlenmesinin belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu süreçte Sedirler’de

tanışıklığa, sokak kamusalılığına, kapı önü pratiklerine ve güçlü komşuluk ilişkilerine dayalı gündelik yaşam dokusu zayıflamakta; ev–sokak–mahalle hattı yerine ev–blok–site kurgusu ağırlık kazanmaktadır. Böylece dönüşüm, yalnız fiziksel çevreyi yenilemekle kalmamakta; mahalle ölçeğinde anlam, aidiyet ve karşılaşma üreten mekânsal düzenekleri de yeniden tarif etmektedir.

Üçüncü bulgu, dönüşümün Sedirler’de gündelik ritimleri “kırılma ve yeniden ayarlanma” ekseninde dönüştürmesidir. Yıkım, şantiye, geçiş/taşınma belirsizlikleri ve yeni yerleşim düzeni; gündeliğin tekrar eden akışlarını (komşuluk döngüleri, sokakta görünürlük, gündelik güzergâhlar) kesintiye uğratmakta ve yeni bir zaman deneyimi üretmektedir. Bu ritim dönüşümü, rızanın yalnızca söylemsel ikna ile değil, gündelik sürekliliği yeniden kurma vaadi ve zorunluluğu üzerinden de üretildiğini; aynı zamanda gündelik sürekliliğin bozulmasının rızada çatlaklar açtığını göstermektedir.

Dördüncü bulgu, Sedirler’de görünür ve kolektif bir direnişin sınırlı olmasına karşın, mahalle sakinlerinin dönüşüm stratejilerine Certeau’cu anlamda “taktikler”le yanıt verdiğidir. Tez bulguları, bürokratik süreçleri geciktirme, imza ve pazarlık süreçlerini esnetme, yeni blok düzeninde “eski mahalleyi yeniden icat etme” gibi mikro pratiklerin yaygınlaştığını ortaya koymaktadır. Bu, Certeau’nun (2009) taktiği “ötekinin alanında” geçici fırsatları değerlendiren, sabit bir mekânsal aidiyete dayanmayan gündelik manevra olarak tanımlamasıyla doğrudan örtüşmektedir. Dolayısıyla Sedirler’de direniş, çoğu zaman “karşı çıkış”tan çok, gündeliği sürdürebilmek için geliştirilen parçalı müzakereler ve idare etme pratikleri olarak görünür olmaktadır.

Beşinci bulgu, rızanın üretiminde birden çok kanalın birlikte çalıştığı; fakat bu rızanın aynı anda kırılma riski taşıdığıdır. Bulgulara göre rıza, deprem ve risk söylemi, “modern ve şehre yakışır” konut arzusu, çocukların geleceğine yapılan vurgu

ve yer yer dinsel/ahlaki referansların eklemelenmesiyle kurulmakta; ancak artan borçluluk, mahalle kaybı, yalnızlaşma ve aidiyet kırılması gibi deneyimlerle çatlamaktadır. Bu çift yönlü hareket, dönüşümü tek yönlü bir “kabul” olarak değil; gündelik hayatın yeniden örgütlenmesi içinde sürekli yeniden kurulan/bozulan bir eşik hâli olarak kavramayı gerekli kılmaktadır.

Son olarak araştırma, dönüşümün etkilerinin mahalle içinde homojen dağılmadığını; farklı toplumsal konumlar arasında farklı kırılmalıklar ve farklı uyarılma biçimleri ürettiğini göstermektedir. Bu farklılaşma, Bourdieu’nün habitus ve alan kavrayışıyla (2002) birlikte düşünüldüğünde, aidiyetin ve gündelik pratiklerin bir “tercihler toplamı” değil; sermaye bileşimleriyle şekillenen konumlanmalar ve içselleştirilmiş yatkınlıklar üzerinden kurulduğunu görünür kılmaktadır. Böylece Sedirler vakası, Türkiye kentsel dönüşüm rejiminin gündeliği mekânsal ve ritmik olarak yeniden programlama kapasitesini; bu programın rızayı hangi kanallarla ürettiğini ve hangi toplumsal eşiklerde sınırlandığını, sahaya dayalı biçimde yoğunlaştırarak göstermektedir.

Kuramsal Katkılar: Lefebvre-Certeau-Bourdieu-Beck Çerçevesinde Gündelik Hayat ve Kentsel Dönüşüm

Bu tez, kentsel dönüşümü yalnızca “yapılı çevrenin yenilenmesi” olarak değil; gündelik hayatın mekânsal, zamansal ve ilişkisel dokusunun yeniden düzenlenmesi olarak ele alan bir kuramsal bileşim önermektedir. Bu bileşimin merkezinde üç kavramsal eksen yer almaktadır: (i) Lefebvre’de mekânın üretimi ve ritimler, (ii) Certeau’da strateji-taktik ve metis, (iii) Bourdieu’de habitus-alan ve sermaye mücadeleleridir. Bu üçlü, Beck’in risk toplumu yaklaşımıyla tamamlanarak, dönüşümün

meşruiyet zemininin nasıl kurulduğunu ve gündelik düzeyde nasıl “normalleştirildiğini” açıklama gücü kazanır.

İlk kuramsal katkı, mekânın üretimi tartışmasını sahaya “yerleştirme” biçimindedir. Lefebvre’in mekânı “toplumsal ürün” olarak kavramsallaştırması, kentsel dönüşüm süreçlerini teknik/idarî bir planlama pratiğinden çok, sınıf ilişkileri ve devlet/sermaye iktidarı içindeki bir yeniden kurulum olarak düşünmeye imkân vermektedir. Mekân, nötr bir fon değil; üretim tarzına içkin çelişkilerin, tahakküm biçimlerinin ve direniş imkânlarının somutlaştığı bir düzlemdir. Bu bakış, Seditler örneğinde “risk”, “rezerv”, “yenileme” gibi hukuki kategorilerin, mahalleyi yaşanmış bağlarından koparıp ölçülebilir–parsellenebilir bir yatırım nesnesine dönüştüren soyut mekân mantığına bağlandığını görmeyi mümkün kılmaktadır. Tezin kuramsal çerçevesi, Lefebvre’in mekânsal üçlü ayrımını dönüşümün gündelik sonuçlarını izlemek için analitik bir eşik olarak kullanmaktadır. Böylece dönüşümün yalnızca konut tipolojisini değil, aynı zamanda sokak köşeleri, pazar güzergâhları, komşuluk mekânları gibi “anlam düğümlerini” nasıl çözerek yeniden oluşturduğu incelenebilir.

İkinci kuramsal katkı, dönüşümü bir “mekân mühendisliği” kadar bir ritim mühendisliği olarak düşünmeye imkân veren ritmanaliz perspektifidir. Tez, gündelik hayatın zamansal örüntülerinin dönüşümle birlikte yeniden programlandığını; kimi ritimlerin hızlandırılıp kimilerinin kesintiye uğratıldığını ve bu kesintilerin aritmi biçiminde deneyimlendiğini saptamaktadır. Bu yaklaşım, sahada gözlenen “bekleme hâli”, “yıkım-inşaat temposu”, “taşınma takvimi” gibi süreçleri yalnızca idari basamaklar olarak değil, aynı zamanda gündelik hayatın bedensel ve duygulanımsal düzenini dönüştüren bir zaman siyaseti olarak ele almayı mümkün kılmaktadır.

Üçüncü kuramsal katkı, Lefebvreci mekân ve ritim çözümlemesinin, Certeau'nun gündelik hayat pratikleriyle kurduğu gerilimde güçlenmesidir. Tez, dönüşümün stratejik bir “mekân kurma” hamlesi olduğunu; buna karşılık mahalle sakinlerinin taktiklerle dar aralıklarda manevra alanları açtığı sonucuna varmaktadır. Bu hamleler, dönüşümün gündelik hayatta her zaman “tam” işlemediğini; soyut mekânın dayattığı düzenle yaşanan mekânın pratikleri arasında sürekli bir sürtünme bulunduğunu görünür kılmaktadır. Böylece rıza üretimi, tek yönlü bir ideolojik telkin değil; stratejik düzenlemeler ile taktiksel karşı-hareketlerin iç içe geçtiği bir süreç olarak kavranabilir.

Dördüncü kuramsal katkı, bu sürtünmenin toplumsal sınıf, meşruiyet ve aidiyet boyutlarını açıklamak üzere Bourdieu'nün habitus-alan yaklaşımının devreye sokulmasıdır. Habitus, mahalle yaşamı içinde uzun yıllarda birikmiş bedensel alışkanlıklar, komşuluk “doğallıkları”, mekânı kullanma biçimleri ve değer yargılarıyla birlikte işler; dönüşüm ise bu sürekliliği kesintiye uğratarak bir habitus krizi üretir. Bu nedenle yerinden edilme ve mekânsal hafızanın silinmesi, yalnızca maddi bir kayıp değil; toplumsal tanınma ve meşruiyet zeminini aşındıran simgesel bir düzlemde de işler. Tez, Bourdieu'nün gündeliğin “en sıradan” unsurlarında aidiyetin nasıl üretildiğine ilişkin etnografik duyarlılığını, Sedirler'deki gündelik ritimler ve yer duygusu üzerinden yeniden işlemekte; bu çerçevenin kuramsal dayanaklarından biri olarak Bourdieu'nün gündelik unsurlar üzerinden özne-yapı ilişkisini kuran tartışmasına (ör. 2002:163) yaslanmaktadır.

Beşinci ve tamamlayıcı kuramsal katkı ise Beck'in risk toplumu yaklaşımının, dönüşümün meşruiyet kurma biçimlerini anlamada işlevselleştirilmesidir. Tez, kentsel dönüşümün “afet/risk” diliyle kurulan güvenlik vaadini, gündelik hayatı yeniden örgütleyen bir yönetim mantığı olarak ele almaktadır. Beck'in dünya risk toplumu tartışmasında vurguladığı gibi modern toplumlar, bizzat kendi ürettikleri riskleri

tartışma, önleme ve yönetme gündemiyle şekillenir; riskler bir yandan düzeni sarsar, öte yandan yeni kurum ve müdahaleleri mümkün kılar (2006:329-345). Bu bağlamda Beck’in “örgütlü sorumsuzluk” eleştirisi, risk yönetiminin çoğu kez hesap verilebilir bir fail üretmek yerine sorumluluğu dağıtan bir işleyişe sahip olabildiğini; kamusal söylemde güvenlik vaatleri sürerken sonuçların belirsizleşebildiğini tartışmaya açmaktadır (2006:329-345). Tez açısından bakıldığında bunun katkısı ise “risk” söyleminin dönüşümün zorlayıcı boyutlarını görünmezleştiren bir çerçeve kurarak gündelik hayatın kayıplarını ikincilleştiren bir meşrulaştırma rejimi üretmekte oluşunun görünür kılınmasıdır.

Sonuç olarak tezin kuramsal katkısı, kentsel dönüşüm çalışmalarında sıkça ayrı ayrı işlenen bu dört hattı tek bir analitik düzlemde birleştirerek, Sedirler örneğinde şu iddiayı kurabilmesidir: Kentsel dönüşüm, gündelik hayatı mekân-ritim-pratik-meşruiyet eksenlerinde yeniden kurmaktadır. Rıza ise bu yeniden kurulumun yalnızca söylemsel düzeyde değil, aynı zamanda gündelik hayatın ritimleri, ilişkileri ve alışkanlıkları içinde sürekli yeniden üretilen kırılgan bir süreç olarak işlemektedir.

Türkiye Kentsel Dönüşüm Rejimine İlişkin Değerlendirmeler

Türkiye’de kentsel dönüşüm rejimi, 6306 sayılı Kanun’un amaç maddesinde formüle edildiği üzere “afet riski altındaki alanlar” ve “riskli yapılar” üzerinden, fen ve sanat normlarına uygun “sağlıklı ve güvenli yaşama çevreleri” üretme hedefiyle gerekçelendirilmektedir. Bu amaç formülasyonu, dönüşümü yalnızca bir imar/konut politikası olmaktan çıkarıp, risk ve güvenlik üzerinden kurulan bir “kamu yararı” diliyle sürekli yeniden üreten bir çerçeve kurmaktadır. Rejimin gündelik hayata en güçlü temas noktası da buradadır: dönüşüm, gündelik hayatın sürekliliğini sağlayan mekânsal

düzenleri, zamansal örüntüleri ve sosyal ilişkilene biçimlerini “güvenlik” hedefi altında yeniden programlama eğilimindedir.

(1) Merkezileşme ve kurumsal yeniden ölçeklenme (Bakanlıktan “Başkanlık” düzenine geçiş).

6306 sayılı Kanun’da 2023 tarih ve 7471 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikler, uygulama yetkilerini ve kaynak/taşınmaz yönetimini “Bakanlık” yerine “Başkanlık” (Kentsel Dönüşüm Başkanlığı) düzeyinde örgütlemektedir. 6306 sayılı Kanun’un birçok maddesinde yer alan “Bakanlığın/Bakanlıkça” ibarelerinin “Başkanlığın/Başkanlıkça” şeklinde değiştirilmesi ve bazı taşınmazların “Başkanlığa devri”nin açıkça belirtilmiş olması, dönüşüm uygulamalarının daha merkezî ve yeknesak bir idare mantığına bağlandığını düşündürmektedir. Bu merkezileşme, sahada çoğu zaman “muhataplık” ilişkisinin de dönüşmesini beraberinde getirmektedir: yerel aktörlerle kurulan gündelik pazarlık alanları daralırken, kararların teknik/idarî bir merkezde toplanması, mahalle ölçeğinde belirsizliği büyütebilir.

(2) Usulün hızlandırılması ve bildirim-tebligat rejiminin dijital/yerel ilanla ikamesi.

6306 sayılı Kanun’da 7471 sayılı Kanun’la yapılan değişikliklerle tahliye ve yıkıma ilişkin tebligatın; “tutanağın yapıya asılması”, “e-Devlet üzerinden bildirim” ve “muhtarlıkta 15 gün ilan” kombinasyonu ile yapılacağı; ilan süresi sonunda tebliğin yapılmış sayılacağı; ayrıca Başkanlığın internet sitesinde de ilan edileceği düzenlenmiştir. Bu düzenek, hukuki prosedürü hızlandırırken, gündelik hayatta “haberdar olma/erişim” eşitsizliklerini büyütebilecek bir karakter taşımaktadır: e-Devlet kullanım becerisi, muhtarlık ilanını takip etme pratiği, mahallede fiilen bulunma gibi unsurlar; özellikle yaşlılar, göç hareketliliği yaşayan haneler ve kiracılar açısından hak

kaybı riskini artırabilir. Bu rejim, “işleyen bir idare” adına süreci akışkanlaştırırken, gündelik hayatta kırılgan grupları daha fazla belirsizlikle baş başa bırakabilmektedir.

(3) Karar eşiğinin düşürülmesi ve mülkiyet içi çoğunluğun yeniden tanımlanması.

6306 sayılı Kanun’da 7471 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikle, uygulama işlemlerine ilişkin kritik eşiklerde “en az üçte iki” karar çoğunluğu “salt çoğunluk” olarak değiştirilmektedir. Bu değişiklik, dönüşüm süreçlerinde “uzlaşma”yı daha kolay sağlama iddiası taşısa da, pratikte azınlıkta kalan paydaşların itiraz kapasitesini zayıflatır. Böylece formel anlamda geçerli şekilde ortaya konulan rıza, olgusal düzlemde bir “geniş mutabakat” yerine çoğunluğun kararı altında şekillenen ve azınlık için daha çok “katlanma” biçimine dönüşebilen bir zemine kayma riskine açık olarak kurulmaktadır.

(4) Yıkım–tahliye süreçlerinde resen uygulama kapasitesinin genişlemesi.

Riskli yapıların yıkımı için maliklere “doksan günden fazla olmamak üzere” süre verilmesi; süre sonunda yıkım gerçekleşmezse yıkım ve tahliye işlemlerinin idare tarafından yapılabilmesi; ayrıca “yıkılmadığı tespit edilen riskli yapıların yıktırılmasının” Başkanlıkça İdare’ye bildirilip yıkımın İdarece yapılması gibi hükümler, dönüşüm rejiminin zorlayıcı icra kapasitesini pekiştirmektedir. Bu kapasite, sahada “bekleme hâli” ve “zorunlu uyum” üretmeye elverişlidir: haneler bir yandan gündelik hayatı sürdürmeye çalışırken, diğer yandan yıkım/tahliye takvimine bağlı biçimde karar vermeye zorlanabilir. Dolayısıyla rıza, çoğu kez “ikna olmuş kabul” yerine, sürecin dışına düşmemek için geliştirilen uyarlamalarla kurulabilir.

(5) Tapu sicili, haklar ve şerhler üzerinde resen terkin imkânı: mülkiyetin ‘teknikleşmesi’.

6306 sayılı Kanun’da 7471 sayılı Kanun’la yapılan değişikliklerle, tapu kaydındaki hak ve şerhlerin Başkanlığın talebiyle tapu müdürlüğünce “resen terkin” edilebilmesi ve belirli taşınmazların “Başkanlığa devri”ne ilişkin hükümler getirilmiştir. Bu tür hükümler, kentsel dönüşüm rejiminin yalnız fiziksel mekânı değil, mülkiyet ilişkilerinin hukuki temsillerini de “hız ve uygulama” mantığıyla yeniden düzenlediğini düşündürmektedir. Bu yeniden düzenlemenin gündelik hayattaki karşılığı, özellikle borç, haciz, ipotek gibi yüklerle yaşayan haneler için, dönüşümün “mülkiyet güvenliği” algısını karmaşıktırması; dolayısıyla rızanın finansal kırılganlıkla daha fazla eklemlenmesidir.

(6) Finansman ve özel hesap: dönüşümün mali rejimi ve borçluluk eşiği.

6306 sayılı Kanun’da 7471 sayılı Kanun’la yapılan değişikliklerle getirilen dönüşüm faaliyetlerinde kullanılmak üzere Başkanlık bütçesinde ödenek öngörülebilmesi ve ödeneklerin “dönüşüm projeleri özel hesabına aktarılmak suretiyle” kullanılacağı yolundaki hükümler, dönüşümün mali mimarisinin “özel hesap” mekanizmasıyla güçlendirildiğini göstermektedir. Bu çerçevede, sahada sık gözlenen “yeni maliyet rejimi”ni (taksit/borç, taşınma masrafı, geçici kira yükü, gelir belirsizliği) besleyen yapısal bir arka plan üretmektedir. Dönüşüm, haneler için çoğu zaman yalnız “güvenli konut” değil, aynı zamanda borçluluk üzerinden disipline edilen yeni bir gündelik hayat düzeni anlamına gelmektedir.

(7) Riskli alan süreçlerinde Cumhurbaşkanı onayı ve teminat düzenekleri: risk yönetiminin hiyerarşisi.

6306 sayılı Kanun'un Uygulama Yönetmeliği'nde riskli alan teklifinin Cumhurbaşkanınca onaylanarak Resmî Gazete'de yayımlanması ve bu süreçte “geçici teminat/kesin teminat” mekanizmasıyla işleyen bir hukuki prosedür tarif edilmektedir. Bu düzenek, risk söyleminin yalnız teknik bir tespit değil; hiyerarşik karar ve finansal yükümlülük üreten bir idare mantığına bağlandığını göstermektedir. Böylece dönüşüm, yerel ölçekte deneyimlenen bir süreç olsa bile, karar/ilan/teminat gibi düğümler üzerinden üst ölçeklere bağlanır.

Genel değerlendirme (rejimin karakteri):

Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde Türkiye kentsel dönüşüm rejimi, (i) risk ve güvenlik söylemiyle güçlü bir meşruiyet zemini kuran, (ii) yetki ve kaynak yönetimini merkezîleştiren, (iii) karar ve uygulama süreçlerini hızlandıran, (iv) mülkiyet içi uzlaşmayı “salt çoğunluk” eşiğiyle yeniden tanımlayan ve (v) tapu/tebligat/özel hesap gibi araçlarla dönüşümü teknik-idarî bir akışa bağlayan bir karakter sergilemektedir. Rejimin gündelik hayattaki başlıca sonucu, “rıza”nın çoğu durumda geniş bir kamusal tartışma ve müzakere sürecinden ziyade, belirsizlik-hız-zorunluluk-borçluluk hatlarında kurulan kırılgan bir uyum olarak ortaya çıkmasıdır. Bu nedenle tez açısından Sedirler vakası, hukuki rejimin gündelik hayatın ritimlerini kesintiye uğratan, mekânı yeniden kodlayan ve farklı toplumsal konumları farklı kırılganlıklara sürükleyen bir yönetim tekniği olarak işlediğini görünür kılmaktadır.

Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler

Bu tez, Konya-Sedirler vakası üzerinden kentsel dönüşümün gündelik hayatı nasıl yeniden örgütlediğini ve rızanın hangi kanallar üzerinden üretildiğini tartışırken, tekil vaka tasarımıyla sağladığı derinliği korumak adına belirli sınırlılıkları da kabul etmektedir.

Bu nedenle gelecek araştırmalar, hem kuramsal çerçeveyi daha farklı bağlamlarda sınyarak güçlendirebilir hem de Sedirler’de görülen mekanizmaların hangi koşullarda değiştiğini karşılaştırmalı olarak görünür kılabilir. Aşağıdaki öneriler, tezin problematiğini genişleten ve yeni veri setleriyle analitik genelleme imkânını artıran araştırma hatları olarak düşünölebilir.

1. *Karşılaştırmalı kentler: Anadolu büyükşehirlerinde dönüşüm rejiminin varyantları*

Tezin Konya–Sedirler’i temsili bir analitik örnek olarak konumlandırması, aynı rejimin Kayseri, Gaziantep, Eskişehir, Denizli, Samsun gibi farklı sanayileşme ve göç dinamiklerine sahip kentlerde nasıl işlediğini karşılaştırmayı düşöndürebilir. Bu karşılaştırmalar, “risk söylemi”nin yerel siyasete göre nasıl farklılaştığı, borçluluk rejiminin hangi gelir gruplarında daha sertleştiği ve gündelik taktik repertuarının hangi kent költürlerinde genişlediği gibi sorulara yanıt üretebilir.

2. *Aynı kent içinde çoklu proje karşılaştırması: Konya’daki dönüşüm tipolojileri*

Konya’da farklı ölçek ve hedefe sahip dönüşüm projelerinin gündelik hayatta farklı ritim kırılmaları üretilip üretmediği; Sedirler’deki mekanizma ile benzerlik/farklılıklarını test edecek şekilde, aynı kent içinde çoklu vaka tasarımı geliştirilebilir. Böyle bir çalışma, tezin ikinci bölümde kurduğu saha-temelli analitik şemayı kentsel ölçekte daha geniş bir örnekleme sınama imkânı sağlayabilir.

3. *Uzunlamasına (longitudinal) izleme: dönüşüm öncesi-sırası-sonrası gündelik ritimlerin takibi*

Bu tez, dönüşümün “bekleme, kesinti ve yeniden ayarlama” üzerinden ritimleri dönüştördüğünü ileri sürerken, gelecekteki çalışmalar daha güçlü bir

uzunlamasına tasarımla aynı haneleri birden fazla zaman noktasında izleyebilir. Bu sayede rıza kırılmanlığının zaman içinde nasıl seyir izlediği, hangi olayların kırılma yarattığı ve yeni gündelikliğin ne zaman normalleştiği sorularına yanıt aranabilir.

4. *Kiracılar-mülk sahipleri ayrımının derinleştirilmesi: Hak rejimi ve görünmezlik*

Tezde vurgulanan deneyim farklılaşmalarını daha sıkı test etmek için, kiracılarla mülk sahiplerini eşit temsil eden; ayrıca alt gelir grupları, kayıt dışı çalışanlar ve göçmen haneler gibi kırılman grupları da kapsayan hedefli örneklem tasarımları önerilebilir. Bu hat, dönüşüm rejiminin “muhataplık” üretme biçimlerinin gündelik hayatta nasıl bir eşitsizlik yarattığını daha görünür kılabilir.

5. *Toplumsal cinsiyet ve bakım emeği ekseninde ritimanaliz*

Sedirler’de kadınların gündelik hayatı, bakım emeği ve güvenlik algısının dönüşümle nasıl değiştiği gibi başlıklar, ritimanalizle birlikte daha sistematik incelenebilir. Gelecek araştırmalar; ev içi-kamusal alan geçişleri, çocuk/yaşlı bakımının mekânsal kurguyla ilişkisi ve siteleşmenin gündelik güvenlik pratiklerine etkisi gibi konularda ayrıntılı etnografik gözlemler ve zaman kullanımı çalışmalarıyla desteklenebilir.

6. *Borçluluk, finansallaşma ve “konut üzerinden disiplin” hattı*

Tezin işaret ettiği borçluluk ve maliyet rejimi dinamikleri, dönüşüm projelerinin finansal mimarisiyle birlikte daha derin analiz edilebilir. Örneğin, hane borçlanma profilleri, taksit/aidat yükü, gelir dalgalanmaları, temerrüt riskleri ve bu risklerin rıza/direnış davranışlarını nasıl etkilediği; karma yöntemli çalışmalarla incelenebilir.

7. *Dönüşümün kurum içi mantığı: Belediye, Başkanlık, TOKİ ve yüklenici ağıları*

Bu tez gündelik hayata odaklanırken, gelecekteki çalışmalar dönüşümün

“kurumsal pratiklerini” de etnografik olarak inceleyebilir: karar süreçleri, yazışma rutinleri, ihale/taahhüt zincirleri, risk raporlarının üretimi ve sahaya yansımaları gibi süreçler; dönüşümün nasıl bir idare rasyonalitesiyle işlendiğini daha somut biçimde gösterebilir. Bu hat, sahadaki belirsizlik ve zaman baskısının kurumsal kaynaklarını daha açık ortaya koyabilir.

8. *Dijital tebligat-bilgiye erişim eşitsizliği: Yeni usul rejimlerinin gündelik etkisi*

Dijital bildirim, e-Devlet, internet ilanı gibi usul pratiklerinin farklı kuşak ve eğitim gruplarında nasıl algılandığı ve hak kaybı riskini nasıl etkilediği gibi sorular üzerine odaklanan yeni çalışmalar, dönüşüm rejiminin gündelik bilgi altyapısını araştıran ayrı bir hat olarak geliştirilebilir. Bu, özellikle yaşlılar ve düşük dijital okuryazarlığa sahip gruplar için ortaya çıkan yeni dezavantajların tespiti bakımından önemlidir.

9. *Mikro-taktiklerin haritalanması: Certeaucu repertuarın tipolojisi*

Sedirler’de gözlenen geciktirme, pazarlık, yeniden mekânsallaştırma gibi pratikler, daha geniş örneklemelerde derlenip sınıflandırılarak “taktik repertuarı”nın tipolojisi çıkarılabilir. Bu tür çalışmalar, gündelik direnişin sınırlarının hangi koşullarda genişlediğini daha net göstermek açısından katkı sağlayabilir.

Bu tezin temel argümanı, kentsel dönüşümün gündelik hayatı mekân ve ritimler üzerinden yeniden kurduğu, rızanın bu yeniden kurulum içinde kırılma biçiminde üretildiği biçiminde ifade edilebilir. Bu argüman, burada getirilen önerilerde örneklenen türden yeni çalışmalarla daha geniş bağlamlarda sınanmaya ve geliştirilmeye elverişlidir.

KAYNAKÇA

Kitap, Kitap Bölümleri ve Makaleler

- Akdemir, M. (1998). **Gecekondu İslah Projeleri Uygulamaları ve Hazine Taşınmaz Malları İle İlişkileri**. TC Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü.
- Akyüz, S. (2018). **Redevelopment of the Squatter Settlement Neighbourhoods in Ankara, Turkey** (Unpublished Doctoral Dissertation). The University of Sheffield, Department of Urban Studies and Planning, Sheffield.
- Alakoç, A. (2022). **Mekânın Bir Tüketim Nesnesi Olarak Üretimi** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Alptekin, K., Sili, A., Yılmazçoban, A. M. ve Ustabası, D. (2013). **Kentsel Dönüşüm Eşiğinde Bir Algı Araştırması Yeni Mahalle Örneği (Konya)**. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları.
- Avcıoğlu, S. S., & Akın, O. (2017). “Kolektif Bellek ve Kentsel Mekân Algısı Bağlamında İstanbul Tuzla Köyiçi Koruma Bölgesi’nin Mekansal Değişiminin İrdelenmesi”. **İdealkent**, 8(22), 423-450.
- Ay, D. ve Penpecioğlu, M. (2023). “Politics of ‘Waiting For Transformation’ in Protracted Urban Renewal Projects in Turkey”. **Environment and Planning C Politics and Space**. 42(6), 1026-1044.
- Ayman-Güler, B. (2006). **Yerel Yönetimler: Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Baykan, A. D. (2015). **Yerel Yönetimler İçin Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Kitabı**. Ankara: BM Yayınları.
- Beck, U. (2008). “World at Risk: The New Task of Critical Theory”. **Development and Society**, 37(1), 1–21.
- Beck, U. (2009). “Critical Theory of World Risk Society: A Cosmopolitan Vision”. **Constellations**, 16(1), 1–22.
- Beck, U. (2011). **Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru** (Çev. K. Özdoğan ve B. Doğan). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bektaş Ata, L. (2021). **Limontepe’de Yaşamak Büyümek Beklemek: Kentsel Dönüşüm Öncesi Bir Mahalle Anlatısı**. Ankara: İdealKent Yayıncılık.

- Bennett, A. (2013). **Kültür ve Gündelik Hayat** (Çev. T. Nagehan, B. Şenel ve U. Y. Kara,). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Bentham, J. (2016). **Panoptikon: Gözün İktidarı** (Çev. B. Çoban ve Z. Özarslan). İstanbul: Su Yayınevi.
- Berger, A. A. (1997). **Bloom's Morning: Coffee, Comforters, and the Secret Meaning of Everyday Life**. Colorado, USA: Westview Press.
- Berger, P. ve Luckmann, T. (2016). "The Social Construction of Reality". **Social Theory Re-Wired**, England: Routledge, 110-122.
- Blumer, H. (2018). "Symbolic Interaction". **Interdisciplinary Approaches to Human Communication**, England: Routledge, 135-154.
- Bourdieu, P. (1990). **The Logic of Practice** (Trans. R. Nice). Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (2002). "The Kabyle House of the World Reversed" (Ed. B. Highmore). **The Everyday Life Reader**, New York: Routledge Publishing, 161-176.
- Bourdieu, P. (2005), **The Social Structures of The Economy**. Cambridge, UK: Polity Press.
- Bourdieu P. (1977). "Structures and The Habitus". (Trans. Nice R.). **Outline of a Theory of Practice**. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 72-95.
- Bowen, A. G. (2009). "Document Analysis as a Qualitative Research Method", **Qualitative Research Journal**, 9 (2), 27-40.
- Braun, V. and Clarke, V. (2006). "Using Thematic Analysis in Psychology". **Qualitative Research in Psychology**, 3 (2), 7-101.
- Brenner, N. (2004). **New State Spaces: Urban Governance and the Rescaling of Statehood**. Oxford: Oxford University Press.
- Brown, B. (1989). **Marks, Freud ve Günlük Hayatın Eleştirisi** (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Buchanan, I. (2000). **Michel de Certeau: Cultural Theorist**, USA: Sage Publications.
- Bulanık, G. E. (2020). **1950'li Yıllarda Türkiye'de Gündelik Hayatta Yaşanan Dönüşümler: Adana İli Üzerine Bir Araştırma** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cantek, L. (2005). **Gündelik Hayat ve Basın (1945-1950)** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.

- Carpiano, M. R. (2009). "Come Take A Walk With Me: The "Go-Along" Interview As A Novel Method for Studying the Implications of Place for Health and Well-Being", **Health Place**, 5(1), 263-72.
- Castells, M. (2014). **Kent, Sınıf, İktidar** (Çev. A. Türkün). Ankara: Phoenix.
- Celep, A. E. (2017). **Yeniden İnşa ve İmar Sebebiyle Tahliye ve Kentsel Dönüşümde Kiracının Durumu** (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul.
- Certeau, M. D., Jameson, F. And Lovitt, C. (1980). "On The Oppositional Practices of the Everyday Life". **Social Text**, 3, 3-43.
- Certeau, M. D. (1984). "General Introduction". **The Practice of Everyday Life** (Trans.S. F. Rendall, xi-xxiv). Berkeley: University of California Press.
- Certeau, M. D. (2009). **Gündelik Hayatın Keşfi I, Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları**. (Çev L. Arslan Özcan). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Certeau, M. D., Giard, L., Mayol, P. (2009). **Gündelik Hayatın Keşfi II, Konut, Mutfak İşleri** (Çev. E. Ataçay ve Ç. Eroğlu). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Chaney, D. (1996). **Hayat Tarzları**. (Çev. İ. Kutluk). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Çakır, S. (2008), **İnsan-Kültür ve Toplum Yazıları**. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.
- Çelik, K. (2017). "Kentsel Dönüşüm Alanlarının Seçimi ve Dönüştürülmesine Yönelik Örnek Bir Uygulama", **GÜFBED/GUSTIJ**, 7 (2), 221-235.
- Çelik, T. and Şahin-Çağlı, Z. (2023). "Urban and Spatial View of Gated Communities as Transformation Products: An Experimental Study", **Journal of Architecture, Arts and Heritage (JAH)**, 2 (1), 50-76.
- Çevik, H., Şimşek, K. Y., Köysu, C., Koç, İ. ve Korkmaz, A. (2019). "Park ve Ziyaretçi Mutluluğu: Mahalle Parklarında Rekreasyon Alanlarına Yönelik Keşfedici Bir Araştırma", **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences**, 2 (1), 18-33.
- Çınar, R. (2024). "Lefebvre'nin Mekânsal Üçlü Kuramı Bağlamında İktidarın Kentsel Mekânla İlişkisi". **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**, 14(1), 30-43.
- Çoban, S. (2023). "Bakım Rejimleri ve Türkiye'de Bakım Emeği", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 40(2), 455-465.

- Debord, G. (2002). "Perspectives for Conscious Alterations in the Everday Life". **The Everyday Life Reader** (Ed. B. Highmore). 237-246. New York: Routledge Publishing.
- Debord, G. (2021). **Gösteri Toplumu** (Çev. A. Ekmekçi ve O. Taşkent). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (2017). **Anti Ödipus: Kapitalizm ve Şizofreni 1** (Çev. F. Ege, H. Erdoğan ve M. Yiğitalp). Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (2024). **Bin Yayla** (Çev. E. Sünter). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Demirsoy, M. S. (2006). **Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkisi: Lübnan-Beyrut-Solidere Kentsel Dönüşüm Projesi Örnek Alan İncelemesi** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Denzin, N. K. (1978). **The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods** (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Denzin, N. K., and Lincoln, Y. S. (2007). "Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research" (Eds. N. K. Denzin and Y. S. Lincoln), **Strategies of Qualitative Inquiry** (3rd ed., 1-43). USA: Sage Publications, Inc.
- Derrida, J. (2020). **Yazı ve Fark** (Çev. B. Yalım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Doğu, T., & Varkal Deligöz, M. (2017). "Hafıza Kutusu: Bir Kentsel Kolektif Bellek Deneyi (mi)". **Megaron**, 12(4), 545-552.
- Edensor, Tim. (2010). "Walking in Rhythms: Place, Regulation, Style and the Flow of Experience". **Visual Studies**. 25(1), 69-79.
- Eken, H. (2023). "Kentsel Dönüşüm Süreciyle Birlikte Komşuluk İlişkilerinin Yeniden Üretimi: Konya İli Örneği", **Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi**, 12, 17-36.
- Elgindy, A., and Sanchez, M. (2025). "Recognising the Misrecognised: Unmasking Symbolic Violence in our Social World and the Role of Translation", **Söylem Filoloji Dergisi**, 10 (1), 434-448.
- Erman, T. (2004). "Gecekondu Çalışmalarında 'Öteki' Olarak Gecekondu Kurguları", **European Journal of Turkish Studies**, Thematic Issue N°1 – Gecekondu.
- Erman, T. (2012). "Yıkılan Gecekondu, Yapılan TOKİ Toplu Konut Projeleri: Kent Yoksulunun Yeni Yaşam Çevresi", **İdealKent**, 7, 38-63.

- Erman, T. (2016). **"Mış Gibi Site" Ankara'da Bir TOKİ-Gecekondu Dönüşüm Sitesi**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Elias, N. (1998). On the concept of Everyday Life, **The Norbert Elias Reader: A Biographical Selection** (Eds. J. Goudsblom and S. Mennell), 166–174, Oxford: Blackwell Publishing.
- Fereday, J. and Muir-Cochrane, E. (2006). “Demonstrating Rigor Using Thematic Analysis: A Hybrid Approach of Inductive and Deductive Coding and Theme Development”. **International Journal of Qualitative Methods**, 5, 80-92.
- Fiske, J. (1992). The Culture of Everyday Life. **Cultural Studies** (Eds. L. Grossberg, C. Nelson and P.A. Treichler), 154-165. London: Routledge Publishing.
- Foucault, M. (1977). **Discipline and Punish: The Birth of the Prison** (Trans. A. Sheridan). New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1992). **Hapishanenin Doğuşu** (çev. MA Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2000). **Özne ve İktidar**. (Çev. I. Ergüden ve O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2007). **Cinselliğin Tarihi** (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2019). **Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France Dersleri (1977-1978)**. (Çev. F. Taylan). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2024). **Biyopolitikanın Doğuşu College De France Dersleri (1978-1979)**. (Çev. A. Tayla). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Frisby, D. (2013). **Georg Simmel**. Oxfordshire: Routledge.
- Fuchs, C. (2019). “Henri Lefebvre’s Theory of the Production of Space and the Critical Theory of Communication”. **Communication Theory**, 29(2), 129–150.
- Gardiner, M. (2016). **Gündelik Hayat Eleştirileri** (Çev. D. Özçetin, B. Taşdemir ve B. Özçetin). Ankara: Heretik Yayınları.
- Garfinkel, H. (2023). “Studies in Ethnomethodology”. **Social Theory Re-Wired**. 58-66 Oxfordshire: Routledge.
- Goffman, E. (2012). **Gündelik Hayatta Benliğin Sunumu**. İstanbul: Metis Yayınları.

- Göksu, F. (2002). **Dönüşüm Projelerinde Yenilikçi Yaklaşımlar**, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Gölcük, M. (2007). **Kentleşme Sürecinde Akrabalık ve Komşuluk Kültürü: Afyonkarahisar Örneği** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Görgülü, Z. (2009). **Kentsel Dönüşüm ve Ülkemiz**, TMMOB İzmir Kent Sempozyumu, İzmir, 2009, 767-780.
- Gramsci, A. (1971). **Selections from the Prison Notebooks** (Eds. & Trans., Q. Hoare and G. Nowell Smith). New York: International Publishers.
- Gümüş, İ. and Yılmaz, E. (2020). "Rhythmanalysis as a Method of Analyzing Everyday Life Spaces: The Case of Kıbrıs Şehitleri Street in İzmir", **Online Journal of Art and Design**, 8 (3), 229-250.
- Gündüz, M. ve Yıldız, C. M. (2008). "Türk Yazılı Kültüründe Komşuluk", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 7 (25), 123-138.
- Güntay, V. (2021). "Rethinking The Global Politics and Leadership: Ulrich Beck's Risk Society Versus Postmodern Politics", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 44, 405-418.
- Gür, M. (2019). "Inversion of Urban Transformation Approach in Turkey into Family-Friendly Transformation". **Journal of Housing and the Built Environment**, 34, 735–767.
- Gürler, E. (2002). **A Comparative Study in Urban Regeneration Process: The Case of İstanbul** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güzey, Ö. (2012). "Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Neo-Liberal Kent Politikaları, Yeni Kentsel Aktörler ve Gecekondu Alanları", **İdealKent**, 3(7), 64–83.
- Habermas, J. (2021). **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, (Çev. T. Bora ve M.Sencer), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (1985). **The Urbanization of Capital: Studies in the History and Theory of Capitalist Urbanization**. Baltimore: John Hopkins University.
- Heidegger, M. (2004). **Varlık ve Zaman**. (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Heller, A. (1984). **Everyday Life**. New York: Routledge & Kegan Paul.
- Highmore, B. (2002a). **The Everyday Life Reader**. New York: Routledge Publishing.

- Highmore, B. (2002b). **Everyday Life and Cultural Theory**. London: Routledge Publishing.
- Highmore, B. (2011). **Ordinary Lives. Studies in the Everyday**. New York: Routledge Publishing.
- Horton, D. (2005). "Book Review: Henri Lefebvre, Rhythmanalysis: Space, Time and Everyday Life". [Review of the book Rhythmanalysis: space, time and everyday life, by H. Lefebvre]. **Time & Society**, 14(1), 157-159.
- İdil, İ. (2020). "Toplumsal Bellek ve Mekan: Taksim Meydanı Örneği", **Euroasia Journal of Social Sciences and Humanities**, 7(11), 54-58.
- İnam, Ş., ve Salalı, V. (2021). "Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Çalışmalarının Hukuki Boyutu ve Uygulamada Karşılaşılan Yasal Sorunlar", **Ankara Barosu Dergisi**, 1, 75-110.
- Kalabalık, H. (2002). **İmar Hukuku Dersleri: Planlama, Arsa, Yapı, Koruma**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Karaman, A. (2003). "Dönüşüm Projelerinde Kentsel Tasarımın Rolü". **Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu: Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım (Urban Regeneration and Urban Design) Bildiriler Kitabı** (28–30 Mayıs 2003), Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Karsten, L. (2022). "Young Families and High- Rise: Towards Inclusive Vertical Family Housing", **Urban Planning**, 7 (4), 245-252.
- Karaman, O. (2013). "Urban Neoliberalism With Islamic Characteristics". **Urban Studies**, 50(16), 3412–3427.
- Keleş, R. (2019). **100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu**. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Keleş, R. (1998). **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kes-Erkul, A. (2015). "Yazılı Basında Kentsel Dönüşüm: Yüksek Tirajlı Gazeteler Üzerine Bir İnceleme". **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 33(2), s. 47-64.
- Kızılay, Ş., E. (2016). "Kentsel Alanda Gecekondu’dan Kentsel Dönüşüm’e Mekânsal Süreçler: Yaklaşımlar ve Tespitler", **OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, 6(11) s.717-761.
- Konyalı, İ. H. (1964). **Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi**. Konya: Yeni Kitap Basımevi.

- Koyuncu, A. (2005). **Konya’da Komşuluk İlişkileri** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Koyuncu, A. (2013).” Kimliğin İnşasında Kent: Konya Örneği”, **Journal of Academic Inquiries**, 8(2), 155-179.
- Kracauer, S. (2002). Boredom. **The Everyday Life Reader** (Ed. B. Highmore). 301-305. New York: Routledge Publishing.
- Kurt, G., (2024). **İç Göç, Kentsel Uyum ve Bütünleşme**. Gaziantep: Özgür Yayınları.
- Kusenbach, M. (2003). “Street Phenomenology: The Go-Along As Ethnographic Research”, **Ethnography**, 4(3), 455–485.
- Küçükdağ, Y., Arabacı, C. ve Yenice, M. S. (2020). “Tarihî Süreç İçinde Konya Şehrinin Fiziki Gelişimi”, **Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi**, (5), s. 1-38.
- Küçükyazıcı, U., ve Alkışer, Y. (2018). “Konutta Özel ve Kamusal Alan Arası Durumların Günlük Yaşam Aktiviteleri Üzerinden Değerlendirilmesi”. **İstanbul I. Konut Kurultayı: Güvenli Yaşam Alanları ve Erişilebilir Konut**, İstanbul.
- Lefebvre, H. (1995). **Hayatla Söyleşi. Sosyalizm, Günlük Hayat ve Ütopya Üstüne**. (Çev. E. Oğuz). İstanbul: Belge Yayınları.
- Lefebvre, H. (1998). **Modern Dünyada Gündelik Hayat**. (Çev. I. Gürbüz). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (2012). **Gündelik Hayatın Eleştirisi I**. (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2013). **Gündelik Hayatın Eleştirisi II, Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri**. (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2014). **Mekânın Üretimi**. (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2015a). **Gündelik Hayatın Eleştirisi III, Moderniteden Modernizme**. (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2015b). **Kentsel Devrim**. (Çev. S. Sezer). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2017). **Ritimanaliz**. (Çev: A. L. Batur). İstanbul: Sel Yayınları.
- Löwy, M. (2018). **Demir Kafes: Max Weber ve Weberci Marksizm**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Marx, K. (2016). **1844 El Yazmaları** (Çev. M. Belge). İstanbul: Birikim Yayınları.

- Merleau-Ponty, M. (2025). **Algının Fenomenolojisi** (Çev. E. Sarıkartal ve E. Hacımuratoğlu), İstanbul: Minotor Kitap Yayınevi.
- Merrifield, A. (2006). **Henri Lefebvre: A Critical Introduction**. Oxfordshire: Taylor & Francis. Routledge.
- Meşe, S. (2019). **Gated Communities and The Transformation of Neighborhood Culture: The Comparison Between Beyaz Residence and Nişancı Neighborhood** (Unpublished Master's Thesis). Ibn Haldun University, Alliance of Civilization Studies, Department of Civilization Studies, Istanbul.
- Mumford, L. (2023). **Tarih Boyunca Kent Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği** (Çev. G. Koca ve T. Tosun). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Nolan, A., ve Smith, J. (2010). **A Glossary of Regeneration & Local Economic Development (7th ed.)**. Manchester: Centre for Local Economic Strategies.
- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). "Thematic analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria". **International Journal of Qualitative Methods**, 16(1).
- Okkalı, M. (2019). **The Residential Neighborhood as a Spatial Habitus: The Lived Space of Yenimahalle** (Unpublished Master's Thesis). Middle East Technical University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.
- Ortner, S. B. (2006). "Resistance and the Problem of Ethnographic Refusal". **Anthropology and Social Theory: Culture, Power, and the Acting Subject** (Ed. S. B. Ortner), Duke University Press, 42-70.
- Öktem, B. (2006). "Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP'nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul'un Kentsel Dönüşüm Projeleri", **Planlama Dergisi**, 2(36), 53-63.
- Ölçer, H. (2019). "Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Simgesel Şiddet Sorunsalı ve Biçimleri". **Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi**, 2, 34-49.
- Özkaya-Özlüer, İ. (2018). "6306 Sayılı Kanun Kapsamında Riskli Alanlarda Riskli Olmayan Yapıların Durumu". **Ankara Barosu Dergisi**, 76(1), 245-269.
- Özcan, K. (2011). "Anadolu'da Erken Dönem Türk Kent Morfolojisi Selçuklu Başkenti Konya", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 4:19, 176-189.
- Özen, H. (2015). "Meydan Hareketleri ve 'Eski' ve 'Yeni' Toplumsal Hareketler". **Mülkiye Dergisi**, 39(2), s. 11-40.

- Özmakas, U. (2019). ““Gündelik Direniş” ve Direnişin Koordinatları”, **Alternatif Politika**, 11 (3), 651-674.
- Öztürk, Ş. (2020). “Pierre Bourdieu’s Theory of Social Action”, **HABITUS Journal of Sociology**, (1), 63-77.
- Perouse, J. F. (2011). **İstanbul’la Yüzleşme Denemeleri**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Perouse, J. F. (2013). “Kentsel Dönüşümün Yaygınlaştırılması Ya Da Suskun Çoğunluğun Acımasız Zaferi”. Kollektif (Der.), **Milyonluk Manzara**, İstanbul: İletişim Yayınları, 49-77.
- Pink, S. (2004). **Home Truths. Gender, Domestic Objects and Everyday Life**. Oxford: Berg Publications.
- Poulantzas, N. (2014). **Kapitalist Devlette Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar**. Ankara: Epos.
- Saldana, J. (2016). **The Coding Manual for Qualitative Researchers** (3rd ed.). London, UK: Sage.
- Smith, D. E. (1987). **The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology**. Toronto: University of Toronto Press.
- Rubin, H. J., and Rubin, I. S. (2012). Continuing the design: Making the Research Credible, **Qualitative Interviewing: The Art of Hearing Data** (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Schütz, A. (1967). **The Phenomenology of the Social World** (Trans. G. Walsh and F. Lehnert,). Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Schütz, A. (2018). **Fenomenoloji ve Toplumsal İlişkiler**. (Çev. A. Akan ve S. Kesikoğlu. Ankara: Heretik.
- Scott, J. C. (1990). **Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts**. USA: Yale University Press.
- Scott, S. (2009). **Making Sense of Everyday Life**. Cambridge: Polity.
- Sezer-Şanlı, A. (2018). **Gündelik Hayatın Dönüşümünde Bir İmkân Olarak Toplumsal Muhalefetin Değerlendirilmesi: Cumartesi Anneleri Üzerine Bir Araştırma**. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Shash, J. (2022). **Pierre Bourdieu: Structures, Habitus and Practices**. DOI: [10.13140/RG.2.2.21407.02721](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.21407.02721)

- Soyöz, U. (2025). “Placemaking Through Guerilla Gardens at The TOKI Mass Housing Grounds in Bor (Niğde)”. **City, Territory and Architecture**, 12 (2), 1-18.
- Şafak, G. N. (2022). **Kent Kimliğinin Göstergebilimsel Çözümlemesi: Konya Örneği** (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, A. ve Arslan-Selçuk, A. (2024). “Tarihi Kent Merkezlerindeki Kentsel Dönüşüme Morfolojik Bir Yaklaşım: Konya Şükran Mahallesi Örneği”, **İdealKent**, 46 (16), 2436-2466.
- Şahin, Ö. ve Balta, E. (2001). “Gündelik Hayatı Dönüştürmek ve Marksist Düşünce”. **Praksis**, 4, 185-217.
- Şahinalp, M. S. ve Günal, V. (2012). “ Osmanlı Şehircilik Kültüründe Çarşı Sisteminin Lokasyon ve Çarşı İçi Kademelenme Yönünden Mekânsal Analizi”. **Millî Folklor**, 24 (93), 149-168.
- Sheringham, M. (2006). **Everyday Life. Theories and Practices from Surrealism to the Present**. Oxford: Oxford University Press.
- Tekeli, İ. (2001). **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**. İstanbul: İmge Yayınevi.
- Tekeli, İ. (2009). **Kentsel Arsa, Altyapı ve Kentsel Hizmetler**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Temur, H. (2022). “Kentsel Dönüşüm Sürecinde Konut Kullanıcısının Memnuniyeti, Beklentileri ve Hanehalkı Hareketliliğinin Araştırılması: Elbistan Yunus Emre Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi Örneği”, **Bingöl Üniversitesi Teknik Bilimler Dergisi**, 3 (2), 60-85.
- Tez, Z. (2009). **Gündelik Hayat ve Eğlencenin Kültürel Tarihi**. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Thompson, E. P. (1967). “Time, Work-Discipline, and Industrial Capitalism”. **Past & Present**, 38(1), 56–97.
- Topçu, K. (2011). **Alışveriş Alanlarının Mekânsal Kalite Açısından Değerlendirilmesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Topuksak, B. (2009). **Kentleşme Sürecinde Kadınların Yaşadıkları Problemlerin Halk Sağlığı Açısından Değerlendirilmesi** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Trotsky, L. (2002). “Habit and Custom”. **The Everyday Life Reader** (Ed. B. Highmore). 83-85. New York: Routledge Publishing.

- Tuncer, M. (2006). **Tarihsel Çevre Koruma Politikaları Konya**, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Tuncer, S. (2015). “Dışarı Çıkmak: Özelden Kamusala Feminist Bir Saha Hikâyesi”. **Moment**, 2(2), 30-58.
- Tuncer, S. (2016). “Kadınlar Sokağa Çıkınca: 1950-80 Ankara’sında Kadınların Gündelik Kamusal Mekân Deneyimleri”. **Toplumsal Tarih**, 269, 57-61.
- Turok, I. (2004). Kentsel Dönüşümde Yeni Eğilimler ve Yönetişim. **Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu**, İstanbul, 24-30.
- Türkün, A., Öktem-Ünsal, B. ve Yapıcı, M. (2006). “İstanbul’da 1980’ler Sonrasında Kentsel Dönüşüm: Mevzuat, Söylem, Aktörler ve Dönüşümün Hedefindeki Alanlar”, **Mülk, Mahal, İnsan, İstanbul’da Kentsel Dönüşüm** (Der: Asuman Türkün), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul. 79-140.
- Türkün, A. ve Yapıcı, M. (2008), “Kentsel Dönüşüm ve Yasaların Araçsallaşan Rolü”, **İktisat Dergisi**, 499, 48-58.
- Türkün, A., Şen, B., Ünsal-Öktem, B., Aslan, Ş., ve Yapıcı, M. (2010), **İstanbul’da Eski Kent Merkezleri ve Gecekondu Mahallelerinde Kentsel Dönüşüm ve Sosyo-Mekansal Değişim**, TÜBİTAK Projesi, Proje No: 108K134.
- Uzun, C. N. (2006). “Yeni Yasal Düzenlemeler ve Kentsel Dönüşüme Etkileri”. **Planlama**, 2006 (2)2, 49–52.
- Ülger, N. E. (2010). **Türkiye’de Arsa Düzenlemeleri ve Kentsel Dönüşüm**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ünal, E., Duyguluer, F., ve Bolat, E. (1998). **İmar Terimleri**. Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi Kentsel Hizmetler Dizisi 3, Ankara: TODAİE.
- Ünlü, T. S. (2017). Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekan İlişkisi: Mersin Örneği. **Planlama**, 27(1), 75-93.
- Üstün, G. (2009). **Kentsel Dönüşümün Hukuki Boyutu**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Üstün, G., ve Bulut, A. (2024). “Kanun Koyucunun Amacı Bağlamında 7471 Sayılı Kanunun Öngördüğü Kentsel Dönüşüm Sürecine İlişkin Değişikliklerin Değerlendirilmesi”, **Öneri Dergisi**, 19(61), 1–25.
- Weyher, L. F. (2012). “Emotion, Rationality, and Everyday Life in the Sociology of Emile Durkheim”, **Sociological Spectrum**, 32(4), 364-383.

- Williams, R. (2002). "Culture is Ordinary (Ed. B. Highmore)". **The Everyday Life Reader** (p. 91-101). New York: Routledge Publishing.
- Yenice, M. S. (2012). "Konya Kentinin Planlama Tarihi ve Mekânsal Gelişimi", **Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 28(4), 343-350
- Yıldırım, H. (2021). "Neoliberal Bir Politika Olgusu Olarak Türkiye’de Gecekondu Mekânı". **Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi**, 2(2), 257-275.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 10. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yırtıcı, H. (2005). **Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi**, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yin, R. K. (2014). **Case Study Research: Design and Methods**. London, England: Sage.
- Yurdadön, A. P. ve Yavan, N. (2018). "Mekânın Üretimi ve Lefebvre’in Mekânsal Üçlü Kavramsallaştırmasının Görünürlüğü: Taksim Gezi Parkı Örneği". **Planlama**, 28(3), 302-314.
- Yurtseven, B., ve Oğuz, D. (2022). "Kentsel Yenileme Kapsamında Kentsel Peyzajın "Habitus" Kavramı Üzerinden Değerlendirilmesi". **Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi**, 10, 1136-1150.
- Yüce, H., Ş. ve Serdaroğlu Sağ, N. (2025). "Büyük Ölçekli Kamusal Kullanım Kararlarının Kentsel Yayılmaya Etkisi: Konya Kenti Örneği". **Konya Sanat**, 8, 105-134.

İlgili Mevzuat

- Resmî Gazete. (30 Temmuz 1966, Sayı: 12362). 775 Sayılı Gecekondu Kanunu.
- Resmî Gazete. (10 Temmuz 1981, Sayı: 17396). 2487 Sayılı Toplu Konut Kanunu.
- Resmî Gazete. (17 Mart 1984, Sayı: 18344). 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu.
- Resmî Gazete. (9 Mayıs 1985, Sayı: 18749). 3194 Sayılı İmar Kanunu.
- Resmî Gazete. (4 Mart 2004, Sayı: 25392). 5104 Sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu.
- Resmî Gazete. (5 Temmuz 2005, Sayı: 25866). 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun.

Resmî Gazete. (13 Temmuz 2005, Sayı: 25874). 5393 Sayılı Belediye Kanunu.

Resmî Gazete. (31 Mayıs 2012, Sayı: 28309). 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun.

Resmî Gazete. (16 Ekim 2023, Sayı: 32341). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Kararname Numarası: 153.

Resmî Gazete. (9 Kasım 2023, Sayı: 32364). 7471 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

Politika Belgeleri ve Raporlar

İMSAD (2014). **Kentsel Dönüşüm ve Finansmanı Raporu**, https://imsad.org/files/fileman/uploads/files/kdf_rapor.pdf

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2024). **2024 Yılı Kira Yardımı Kılavuzu**, https://webdosya.csb.gov.tr/db/istanbulakdm/menu/2024-yili-kir-ayardimi-kilavuzu-06_20240507031753.pdf 7

TOKİ (2011). **Building Turkey of the Future**. <http://i.toki.gov.tr/content/images/main-page-slider/30102016224921-pdf>

İnternet Kaynakları

Das, A. (2018). Modernity, risk and reflexivity: Ulrich Beck. <https://ebooks.inflibnet.ac.in/socp2/chapter/modernity-risk-and-reflexivity-ulrich-beck/> adresinden 20.01.2026 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Michon, P. (2019). **Henri Lefebvre's Rhythmanalysis of Everyday Life and Space – Part 2**. Rhuthmos. <https://www.rhuthmos.eu/spip.php?article2480> adresinden 24.01.2026 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Karatay Belediyesi. (t.y.-a). Kentsel dönüşümde öncü: Karatay Belediyesi'nin revizyon imar planları kapsamında yapılan 18 madde imar uygulamaları hız kesmeden devam ediyor. <https://karatay.bel.tr/haberdetay/3796/kentsel-donusumde-oncu-karatay-belediyesinin-revizyon-imar-planlari-kapsaminda-yapilan-18madde-imar-uygulamalari-hiz-kesmeden-devam-ediyor> adresinden 31.01.2026 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Karatay Belediyesi. (t.y.-b). Kentsel dönüşümde öncü: Karatay Belediyesi'nin revizyon imar planları kapsamında yapılan... <https://www.facebook.com/karataybelediye/posts/kentsel-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCmde-%C3%B6nc%C3%BC-karatay-belediyesinin-revizyon-imar-planlari-kapsaminda-y/1050093905163131/> adresinden 31.01.2026 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Karatay Belediyesi. (t.y.-c). 600 dairelik 44 konut hamlesinde temeller atıldı. <https://www.karatay.bel.tr/haberdetay/5513/600-dairelik-44-konut-hamlesinde-temeller-atildi> adresinden 31.01.2026 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Karatay Belediyesi. (t.y.-d). Karatay Aşkıyla. <https://www.karatayaskiyla.com> adresinden 24.01.2026 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Karatay Sedirpark. (t.y.). Karatay Sedirpark Konut Projesi. <https://www.karataysedirpark.com/> adresinden 31.01.2026 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Konya Büyükşehir Belediyesi. (t.y.). Toplu konut projeleri. <https://www.konya.bel.tr/proje/toplu-konut-projeleri> adresinden 09.12.2025 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Memleket. (t.y.). Eskilere veda: Konya'da dönüşüm süreci sinyali. <https://www.memleket.com.tr/eskilere-veda-konyada-donusum-surecek-sinyali-2339420h.htm> adresinden 31.01.2026 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Memleket. (t.y.). Memleket. <https://www.memleket.com.tr> adresinden 24.01.2026 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Meram Belediyesi. (t.y.). Devam eden projeler. <https://www.meram.bel.tr/projeler/devam-eden> adresinden 09.12.2025 tarihinde erişim sağlanmıştır.

TOKİ. (t.y.). Konya Karapınar'da Kentsel Dönüşüm için temeller atıldı. <https://www.toki.gov.tr/haber/konya-karapinarda-kentsel-donusum-icin-temeller-atildi> adresinden 09.12.2025 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Yeni Meram. (t.y.). Karatay Belediyesi öncülüğünde yapılacak Sedirpark Konut Yapı Kooperatifi'nin temeli atıldı. <https://www.yenimeram.com.tr/karatay-belediyesi-onculugunde-yapilacak-sedirpark-konut-yapi-kooperatifinin-temeli-atildi-543419.htm> adresinden 31.01.2026 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Yeni Meram. (t.y.). Yeni Meram. <https://www.yenimeram.com.tr> adresinden 24.01.2026 tarihinde erişim sağlanmıştır.

EKLER

EK – 1: Etik Kurul İzni

ANKARA ÜNİVERSİTESİ ALT ETİK KURULU KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 05.07.2024

Toplantı Sayısı : 16

Karar Sayısı : 208

208-Üniversitemiz Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden Prof.Dr.Tayfun ÇINAR'ın danışmanlığını yaptığı İbrahim ESEROĞLU'nun "Bütünleştirici ve Ayrıştırıcı Kentsel Politikalar Üzerinden Bir Kentsel Dönüşüm Anlatısı: Konya - Hacı Hasan Mahallesi Örneği" isimli doktora tezi ile ilgili 11.06.2024 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden Prof.Dr.Tayfun ÇINAR'ın danışmanlığını yaptığı İbrahim ESEROĞLU'nun "Bütünleştirici ve Ayrıştırıcı Kentsel Politikalar Üzerinden Bir Kentsel Dönüşüm Anlatısı: Konya - Hacı Hasan Mahallesi Örneği" isimli doktora tezi ile ilgili araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

EK – 2: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırma Başlığı:

Kentsel Dönüşümün Gündelik Hayat Üzerindeki Etkileri ve Toplumsal Rızanın Üretimi: Konya - Sedirler Mahallesi Örneği

I. Katılımcıya İlişkin Tanıtıcı Bilgiler (Sosyo-demografik)

- Yaş:
- Cinsiyet:
- Medeni Durum:
- Eğitim Durumu:
- Meslek / Geçim Kaynağı:
- Hane Büyüklüğü:
- Bu mahallede yaşama süreniz ne kadar?

II. Mahalleye ve Mekâna Dair Algı ve Deneyimler

1. Bu mahalleye dair en çok neyi seviyorsunuz? Size ne ifade ediyor?
2. Mahalledeki gündelik yaşantınızı nasıl tanımlarsınız? (Alışveriş, komşuluk, ibadet, çocukların oynama alanları, vs.)
3. Sizce bu mahalledeki yaşantı diğer mahallelerden farklı mı? Neden?
4. Mahallede hangi mekânlar sizin için anlamlı (önemli, değerli)? Neden?
5. Mahallenizdeki fiziksel değişiklikleri (yıkım, inşaat, dönüşüm) nasıl deneyimlediniz?

III. Kentsel Dönüşüm Sürecine Dair Bilgi ve Algılar

6. Mahallenizdeki dönüşüm sürecinden ne zaman ve nasıl haberdar oldunuz?
7. Size göre dönüşüm sürecinin amacı nedir?
8. Size dönüşüm hakkında kim(ler) tarafından bilgi verildi?
9. Dönüşüm süreci sizin fikirlerinizi, taleplerinizi içeriyor mu sizce?
10. Dönüşüm sürecine karşı bir talep veya itirazda bulundunuz mu? Bulunan oldu mu?

IV. Gündelik Hayatta Dönüşümün Etkisi

- 11. Dönüşüm öncesi ve sonrası gündelik hayatınızda ne gibi değişiklikler oldu?**
- 12. Mahalledeki sosyal ilişkiler (komşuluk, yardımlaşma, görünürlük) nasıl etkilendi?**
- 13. Gündelik hayatınızda bir güvensizlik veya kopuş hissediyor musunuz?**
- 14. Dönüşüm süreci sizin ev içi hayatınızı (mutfak, banyo, mahremiyet) etkiledi mi?**
- 15. Kamusal alanlarda (sokak, park, cami, çarşı) bulunma biçiminiz değişti mi?**

V. Rıza ve Direniş Biçimleri

- 16. Bu dönüşüme karşı çıkma ya da kabul etme kararınızı nasıl verdiniz?**
- 17. Kendi gündelik hayatınızı bu süreçte korumak ya da dönüştürmek için neler yaptınız?**
- 18. Size göre mahallede bu dönüşüme direnen, karşı çıkan ya da alternatif üreten biri/birileri oldu mu?**
- 19. Devletin, müteahhitlerin ya da yerel yönetimin size sunduğu çözüm yolları ikna edici miydi?**
- 20. Sizin için “kabul etmek” ile “razı olmak” arasında bir fark var mı?**

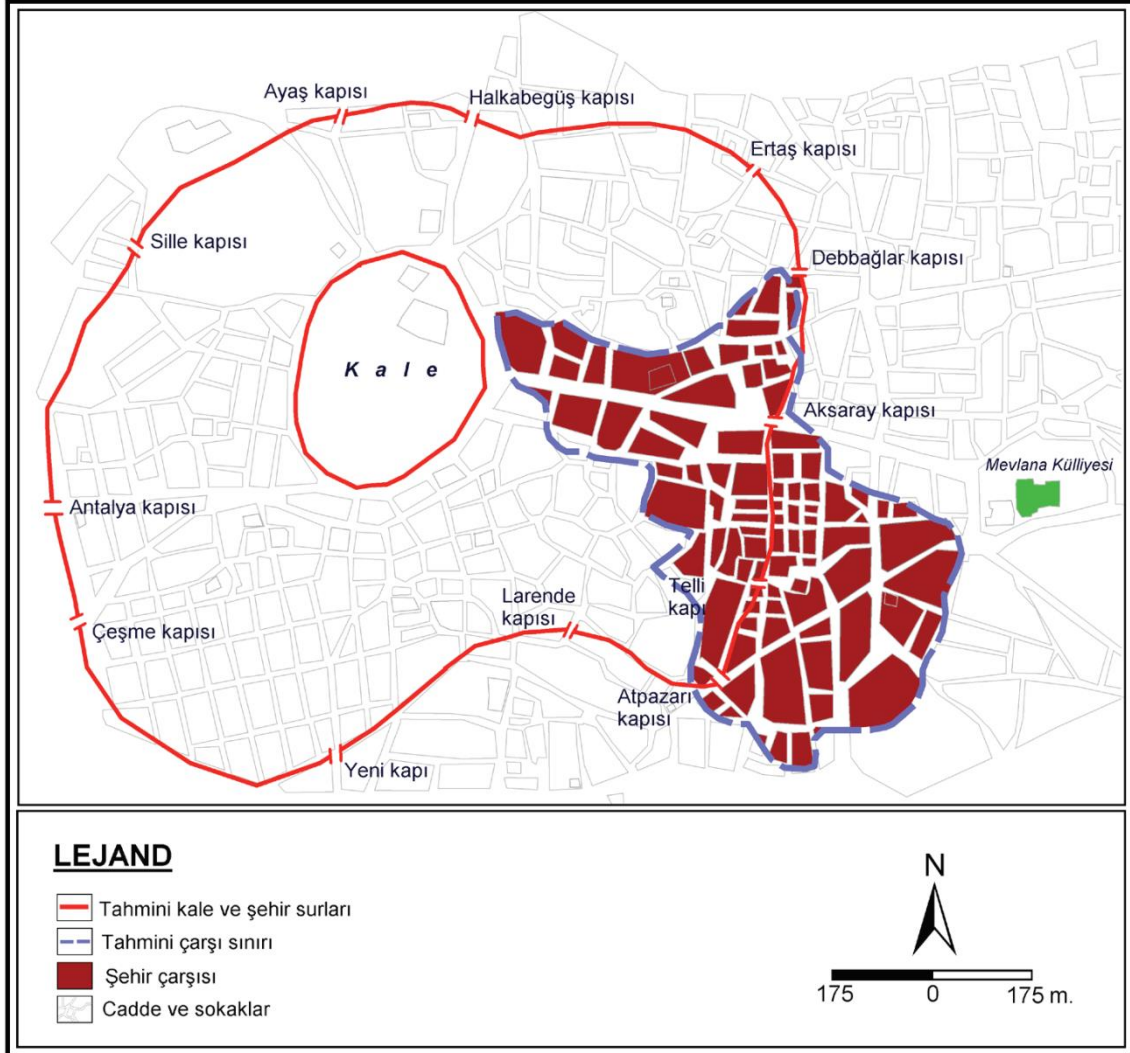
VI. Mahalle Kültürü, Kimlik ve Estetik

- 21. Mahalleye dair sizin ve ailenizin geleneksel alışkanlıkları nelerdir?**
- 22. Bu mahallede yaşamak sizin kimliğinizi nasıl etkiliyor?**
- 23. Mahallenizin bir üslubu, tarzı, yaşam kültürü olduğunu düşünüyor musunuz?**
- 24. Bu kültür sizce dönüşümle korunabildi mi, yoksa kayboldu mu?**
- 25. Mahalledeki estetik değerler (mimari, sokak yapısı, duvar yazıları vs.) sizin için anlam taşıyor mu?**

Ek Açık Uçlu Alan:

“Tüm bu süreci düşündüğünüzde, size ‘dönüşüm’ denilince aklınıza ilk ne geliyor?”

EK – 3: Harita: Tarihi Konya Çarşısı'nın Lokasyonu ve Çarşı'nın kente göre konumu. Aktaran; Şahinalp, M. S. ve Günal, V. (2012: 156).

EK – 4: Saha Çalışmasına İlişkin Fotoğraflar

EK – 5: Katılımcı Listesi

Görüşme Sırası, Cinsiyet, Yaş (E:Erkek, K: Kadın)	Katılımcıya Dair Bilgiler (Genç, Yaşlı, Kiracı, Mülk Sahibi vb.)	Meslek	Görüşme Tarihi
1, K, 29	Genç	Ev Hanımı	07.11.2023
2, E, 65+	Yaşlı	Emekli	07.11.2023
3, K, ?	Kiracı, Orta Yaşlı	Ev Hanımı, Sigortasız yarı zamanlı çalışan	07.11.2023
4, K, 42	Mülk Sahibi	Ev Hanımı	07.11.2023
5, E, 70+	Yaşlı	Emekli	07.11.2023
6, K, ?	Orta Yaşlı	Ev Hanımı	07.11.2023
7, E, 27	Kiracı, Genç	İşçi, Sanayi	07.11.2023
8, E, 54	Mülk sahibi, Orta Yaşlı	Usta, Sanayi	07.11.2023
9, E, 51	Mülk sahibi, Orta Yaşlı	Usta, Sanayi	08.11.2023
10, K, 63	Kiracı	Ev Hanımı	08.11.2023
11, K, 63	Uzun Süreli Mülk Sahibi	Ev Hanımı	08.11.2023
12, E, 34	Kiracı	Oto Elektrikçi, Sanayi	08.11.2023
13, K, 55	Eski Sedirler sakini, yeni sitelerden birinde mülk sahibi	Ev Hanımı	08.11.2023
14, E, 48	Orta yaşlı, mülk sahibi	Memur	08.11.2023
15, E, 48	Mülk sahibi	Öğremen	08.11.2023
16, K, 67	Yaşlı	Ev Hanımı	08.11.2023
17, E, ?	Mülk sahibi	Memur	09.11.2023

18, K, ?	-	Kent Bilgi Sistemleri Birimi çalışanı, Konya Büyükşehir Belediyesi	09.11.2023
19, E, 22	Genç	İşçi, Sanayi	09.11.2023
20, E, 49	Orta yaşlı, mülk sahibi	İşçi, Sanayi	09.11.2023
21, K, 44	Orta yaşlı	Ev Hanımı	09.11.2023
22, E, 52	Emekli, tek konut sahibi	EYT Emekli ve Usta, Sanayi	09.11.2023
23, K, 30	Genç	Ev Hanımı	09.11.2023
24, E, 70	Yaşlı	Emekli	09.11.2023
25, E, ?	Mülk sahibi	-	10.11.2023
26, E, ?	Kiracı	-	10.11.2023
27, E, ?	-	Kentsel Dönüşüm Daire Başkanlığı çalışanı, Konya Büyükşehir Belediyesi	10.11.2023
28, K, 47	Orta yaşlı	Ev Hanımı	10.11.2023
29, E, ?	Kiracı	İşçi, Sanayi	10.11.2023
30, E, 64	Mülk sahibi	Emekli	10.11.2023
31, E, ?	Genç	Bilinmiyor	10.11.2023
32, E, ?	Yaşlı	Emekli	10.11.2023

ÖZET

Bu tez, Türkiye’de 1980 sonrası neoliberal yeniden yapılanma sürecinin yerel düzeydeki tezahürü olan kentsel dönüşüm rejimini, Konya-Sedirler Mahallesi örneği üzerinden, gündelik hayat ve toplumsal rızanın üretimi bağlamında incelemektedir. Çalışmanın temel araştırma sorusu, Sedirler Mahallesi’nde kentsel dönüşüm sürecinde görünür, örgütlü ve süreklilik arz eden bir direnişin ortaya çıkmadığı gözlemi karşısında; gündelik pratikler düzeyinde ne tür taktikler, uyum biçimleri ve mikro-direnç örüntülerinin geliştiğidir. Tez, bu soruyu yanıtlamaya yönelirken, kentsel dönüşümü yalnızca fiziksel yenileme ya da konut üretimi olarak değil, aynı zamanda ve özellikle gündelik hayatın ritimlerinin, mekânla kurulan ilişkilerin ve habitusun dönüşümü olarak kavramsallaştırmaktadır.

Kuramsal çerçeve, Henri Lefebvre’in gündelik hayatın eleştirisi, mekânın üretimi ve ritimanaliz yaklaşımı; Michel de Certeau’nun strateji/taktik ayrımı ve gündelik “yapma sanatları”; Pierre Bourdieu’nün habitus, alan, sermaye ve simgesel şiddet kavramları etrafında kurulmuştur. Bu üç düşünürden hareketle mekân, taktik ve habitus/alan eksenlerini bir araya getiren üçlü bir analitik çerçeve geliştirilmiş; Foucault’nun yönetsellik ve iktidar anlayışı ile Gramsci’nin hegemonya ve rıza kavrayışı bu çerçeveyi tamamlayıcı biçimde kullanılmıştır.

Çalışma, nitel bir vaka incelemesine dayanmaktadır. Sedirler Mahallesi’nde farklı kuşaklardan ve toplumsal konumlardan katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmış; mahallede gözlemler yürütülmüş; hukuki belgeler, imar planları, proje dokümanları ve görsel materyaller analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, tematik içerik analiziyle “gündelik ritimlerin dönüşümü”, “habitus krizi”, “taktikler ve mikro-direnç”, “toplumsal rızanın üretimi ve çatlakları” gibi üst temalar altında çözümlenmiştir.

Bulgular, Konya’daki kentsel dönüşüm rejiminin risk, afet, sağlıksız yapılaşma ve modernleşme söylemleri üzerinden meşrulaştığını; Sedirler Mahallesi’ni öncelikle

hukuki ve teknik düzeyde “sorunlu” ve “dönüşmesi gereken” bir alan olarak kodladığını ortaya koymaktadır. Bu süreç, Lefebvre’in soyut mekân kavrayışıyla uyumlu biçimde, mahallenin önce plan, harita ve projeler düzeyinde dönüştürülmesi anlamına gelmektedir. Saha verileri ise kentsel dönüşümün, Sedirler’de tanışıklığa, sokak kamusalılığına, kapı önü pratiklerine ve güçlü komşuluk ilişkilerine dayalı gündelik ritimleri kırdığını; ev–sokak–mahalle hattı yerine ev–blok–site kurgusunu yerleştirdiğini göstermektedir.

Tez, görünür bir kolektif direnişin yokluğuna rağmen, mahalle sakinlerinin kentsel dönüşüm stratejilerine Certeau’cu anlamda taktiklerle yanıt verdiğini saptamaktadır. Bürokratik süreçleri geciktirme, imza ve pazarlık süreçlerini esnetme, bloklarda “eski mahalleyi yeniden icat etme” çabaları, gündelik taktik repertuarın örnekleridir. Öte yandan rıza, deprem ve risk söylemi, “modern ve şehre yakışır” konut arzusu, çocukların geleceğine yapılan vurgu ve dinsel/ahlaki referansların birleşimiyle üretilmekte; ancak artan borçluluk, mahalle kaybı, yalnızlaşma ve aidiyet kırılması gibi deneyimlerle çatlamaktadır.

Sonuç olarak tez, kentsel dönüşümün Sedirler Mahallesi’nde yalnızca yapıları çevreyi değil, gündelik hayatın ritimlerini ve toplumsal rızanın üretim biçimlerini dönüştüren bir kentsel rejim olarak işlediğini; rızanın ise yekpare bir kabulleniş değil, taktikler ve mikro-dirençlerle iç içe geçmiş, kırılgan ve müzakereye açık bir süreç olduğunu ileri sürmektedir. Bu çalışma, Lefebvre–Certeau–Bourdieu üçgeninde kurduğu kuramsal çerçeveye, kentsel dönüşüm tartışmalarına gündelik hayat ve rıza ekseninden özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gündelik hayat, kentsel dönüşüm, toplumsal rıza, Konya, Sedirler Mahallesi, Henri Lefebvre, Michel de Certeau, Pierre Bourdieu.

ABSTRACT

This dissertation examines the urban transformation regime that has developed in Türkiye in the context of post-1980 neoliberal restructuring, focusing on the case of Sedirler Neighbourhood in Konya. The main research question is that, given the observation that no visible, organised and sustained resistance has emerged in Sedirler during the urban transformation process, what kinds of tactics, modes of accommodation and micro-resistance have developed at the level of everyday practices instead. Accordingly, urban transformation is conceptualised as a profound reorganisation of everyday rhythms, spatial relations and habitus – extending beyond merely physical renewal or housing production.

The theoretical framework is built upon Henri Lefebvre's critique of everyday life, his theory of the production of space and rhythmanalysis; Michel de Certeau's distinction between strategies and tactics and his notion of everyday "arts of doing"; and Pierre Bourdieu's concepts of habitus, field, capital and symbolic violence. Drawing on these three thinkers, the study develops a threefold analytical framework that combines the axes of space, tactics and habitus/field, complemented by Michel Foucault's notion of governmentality and power, and Antonio Gramsci's understanding of hegemony and consent.

Methodologically, the research is designed as a qualitative case study. In-depth interviews were conducted with residents of Sedirler from different generations and social positions; participant and non-participant observations were carried out in the neighbourhood; and legal documents, development plans, project reports and visual materials were analysed. The data were examined through thematic content analysis under the overarching themes of "transformation of everyday rhythms", "crisis of

habitus”, “tactics and micro-resistance”, and “production and fractures of social consent”.

The findings indicate that the urban transformation regime in Konya is legitimised through discourses of risk, disaster, unhealthy housing and modernisation, and that Sedirler is initially coded as a “problematic” area to be transformed at the legal and technical levels. In line with Lefebvre’s notion of abstract space, the neighbourhood is first transformed on paper, through plans, maps and project visualisations. Fieldwork, however, reveals that urban transformation disrupts everyday rhythms based on familiarity, street publicness, doorstep practices and strong neighbourly relations, replacing the house–street–neighbourhood nexus with a house–block–gated community configuration.

Despite the absence of visible collective resistance, residents respond to urban transformation strategies through Certeau-style tactics. Delaying bureaucratic procedures, stretching the processes of signing and bargaining, and attempts to “reinvent the old neighbourhood” within apartment blocks are examples of such everyday tactics. At the same time, social consent is produced through a combination of discourses and experiences, including earthquake and risk narratives, the desire for “modern and respectable” housing, emphasis on children’s future and religious/moral references. Yet this consent is fractured by experiences of increasing indebtedness, loss of neighbourhood, loneliness and a weakening sense of belonging.

In conclusion, the dissertation argues that urban transformation in Sedirler operates as an urban regime that reshapes the rhythms of everyday life and the modes of producing social consent as well as the built environment. Consent appears not as a homogeneous and completed state, but as a fragile, contested and continuously renegotiated process, intertwined with tactics and micro-resistance. Employing a

theoretical framework that combines Lefebvre, Certeau and Bourdieu, the study aims to contribute to the study of urban transformation from the perspective of everyday life and the production of consent.

Keywords: Everyday life, urban transformation, social consent, Konya, Sedirler neighbourhood, Henri Lefebvre, Michel de Certeau, Pierre Bourdieu.

